

MÓRICZ ZSIGMOND

LÉGY JÓ MINDHALÁLIG

TARTALOM

ELSŐ FEJEZET

amelyben egy kisdíák elveszíti a kalapját, s emiatt késő télig hajadonfővel jár szegényke esőben, hóban, míg csak a közömbös világ is észre nem veszi a rendellenes állapotot

MÁSODIK FEJEZET

amelyben a kisdíák pakkot kap hazulról, s egyszerre nevezetes ember lesz, megszokja, hogy a szemek ránézzenek, aztán nagy veszélybe kerül, és az ösztön vakmerően ügyessé teszi; végre pompás kondíciót kap, s pénzt keres

HARMADIK FEJEZET

amelyben a kisdíák szorgalmasan dolgozik, tanul, jelesekre felelget, és két baráttra tesz szert

NEGYEDIK FEJEZET

mely az előbbinek folytatása, de valami más történik benne, mint amit vártunk, mert az élet olyan, hogy mindig másképp történik minden, mint ahogy elgondolta előre az ember

ÖTÖDIK FEJEZET

amelyben a kisdíák családok életébe keveredik bele, s olyan dolgokról hall, és olyanokat lát, amik nem tartoznak a gimnáziumi tananyaghoz: például szerelmes leveleket közvetít, ami szintén hiányzik az „államilag jóváhagyott” tantervből

HATODIK FEJEZET

amelyben legnevezetesebb, hogy a kisdíák fölfedezi Debrecen egyetlen évszázados történelmi emlékét, amely nem várrom, nem palota, nem márvány és nem érc, hanem egy háromszáz éves gizgaz bokor egy ház ablaka alatt

HETEDIK FEJEZET

amelyben csodálatos, hogy a szenvedő ember körül is minden természetes és vidám; szinte nem érdemes élni, ha az élet ilyen kevésbé vesz részt a szív fájdalmában

NYOLCADIK FEJEZET

amelyben kitűnik, hogy Misi olyan gyerek, aki nem szereti, ha vele foglalkoznak, kivált mikor valami kellemetlenség áll a háta mögött: hagyják békén; jó ilyenkor haza és nagy gondokra gondolni, jó elfelejteni a nagy mellett a kis bajt

KILENCEDIK FEJEZET

amelyben isten tudja csak, mi fog történni; a kisdíák örül, hogy szombat van ez után a nehéz hét után; úgy érzi, ma be fog valami fejeződni: hét végére kell, hogy a bajoknak is vége legyen

TIZEDIK FEJEZET

amelyben szomorú és nehéz vasárnapra virrad a kisdíák, zúgó fejjel néz a jövőbe, s valami ismeretlen erő hajítja olyan utakra, amerre különben soha el nem indult volna

TIZENEGYEDIK FEJEZET

amelyben a kisdíák átmegy a felnőttek minden gyötrelmén, gyermekül ismeri meg a kenyérkereső emberek földi szenvedéseit

TIZENKETTEDIK FEJEZET

amelyben kiviláglik, hogy a kis Misi egész életében minden munkáját ugyanolyan csodálatos és rendkívüli zűrzavarok és kétségbeejtő válságok között vitte végbe, mint első kis versének költését

ELSŐ FEJEZET

*amelyben egy kisdíák elveszíti a kalapját, s emiatt késő télig
hajadonfővel jár szegényke esőben, hóban, míg csak a közömbös
világ is észre nem veszi a rendellenes állapotot*

A kollégium nagy, komor, négyszögű épület. Voltaképpen csak az első része komor, a Nagytemplom felőli ősi épület, a hátulsó három szakasz, amely úgy van építve, hogy az egész egy négyszögű udvart zár be, inkább sivár. De a kisdíáknak elől-hátul, mindenfelől rendkívül imponál s még bent a coetusban is állandóan valami templomi félelmet érez, amint behallatszik, hogy kopognak a kemény kis cipősarkak a sivatag folyosókon, s hogy zúg be a százezernyi veréb csiripelése az udvaron álló ménkö magas jegenyeakácok lombja közül.

A kisdíák e percben a szoba közepén álló nagy asztal legutolsó, legbelső fiókját kihúzva, abban kotorász. Ennek a fióknak az első oldala zöldre van festve, mint maga az asztal. De az asztal felső lapja már erősen meg van kopva, a fiók azonban még mindig friss zöld, s ez igen tetszik a kisdíáknak, csak azt sajnálja, hogy a fiók régi birtokosai a kulccsal már ezt is össze-vissza karmolázták.

A fiókba szép rendtelenséggel volt belegyömöszölve egy rakás iskolai könyv és füzet. A kisdíák a Békési latin nyelvtanért nyúlt bele, mert mennie kell a fűvészkertbe latint tanulni, éspedig a gerundiumok s gerundivumok titkos fejezetét, azonban sietve odapillant a másik, kicsit nagyobb diákra, aki osztálytársa s Böszörményinek híják, s szintén ott van a coetusban, a szobafőnök legszigorúbb tilalma dacára végigheverve az ágyán. Böszörményi, úgy látszik, a mennyezetten piszmozgó pókot figyeli, s jobb lábát egyenletesen lógatja le az ágyról, szóval a kisdíák lopva néhány percet mer szentelni kincsei zsupori szemléletének. Volt ott a fiókban tudniillik egy Csokonai Vitéz Mihályról szóló könyv, amelyet harminc krajcárért vett az antikváriusnál, akinek a kirakatában töltötte az egész múlt évet ez a könyv, s ő akkor még nem lévén bentlakós, ahányszor iskolába jött, mindig odapillantott a kirakatba, hogy megvan-e még ez a könyv. Ez ugyan kissé túlzás, hogy az egész múlt évben, mert csak úgy májusban fedezte fel, vagyis az év végén már, de hisz ez nem csoda, mert még eleinte olyan kis ügyetlen fiú volt ő, hogy még gyerekszamba is alig ment. De az első gimnázium végén már meglehetősen megemberesedett, s akkor már észrevette az antikvárium kirakatát, s benne a Csokonait.

De csak a nyáron jutott odahaza a vakációban odáig, hogy arra gondolt, hogy meg kellett volna venni.

No, erre a gondolatra aztán el volt rontva a nyara, mindennap eszébe jutott a könyv, hogy vajon ott van-e még a kirakatban, vagy már megvette valaki. Még az úton is eszébe jutott, mikor jött Debrecen felé a vonaton, s kinézett az alföldi sík mezőkre, hogy vajon, istenem, megvan-e még a Csokonai.

Még be sem iratkozott, csak éppen hogy elhelyezkedett a kollégium második emeletén a 19. számú coetusban, ahol a legutolsó ágyat kapta, azt, amelyik külön áll az ajtó mellett, mert hét ágy lévén a szobában, három-három egymással szemben volt a főfalon, a hetedik pedig keresztben az ajtó kisebb falán; szóval azt az ágyat, amelyet minden diák megvetett, ő azonban ennek az ágynak különösen s rendkívül örült, mert úgy tűnt föl neki, hogy ez az ágy olyan, mint egy önálló vár, nagyon szerette, hogy nincs a többiek közé bedugva, hanem neki magának egészen külön fészke van. Szóval az első délután már leszaladt Harmathy boltja elé, benézett a

kirakatba, hát uramfia, ott volt a Csokonai. Szép rózsaszínű fedele egy kicsit megfakult a délutáni naptól, és sok por telepedett rá, de a fő, hogy megvolt, s ott volt.

Szerette volna megvenni, de nem merete, még nem érezte magát elég erősnek hozzá, hogy a szüleitől kapott pénzt ilyen fölösleges valamibe ölje bele.

Hanem minduntalan leszaladt egy pillanatra a kirakat elé, s megnézte, megvan-e még.

Egy reggel borzasztó rémülete volt. A segédet a kirakat előtt látta, éppen akkor nyitotta ki kulccsal a nagy üveglakot, s ő messziről s remegve leste, hogy nem a Csokonait akarja-e kivenni.

Nem vett ki semmit, hanem elkezdte az összes könyveket összeszedni, magas oszlopba rakta, s behordta őket a kirakattól.

Nem várhatta végig, mit csinál, mert máris csengettek az első órához, ment hát az iskolába, de a tízpercben lélekszakadva rohant ki a kapun az antikváriushoz. Akkor már teljesen üres volt a kirakat, s tollseprővel kényelmesen sepergette a segéd a sok piszkot.

Ő csak éppen odapillantott, azzal megfordult s ugyanolyan gyorsan vágtatott vissza a kollégium udvarára.

Egész délelőtt nem bírt figyelni, folyton azon járt az esze, hogy mi történik azokkal a könyvekkel, amiket a segéd behurcolt. Talán jött egy gazdag ember, meglátta a kirakatot, s azt mondta: ezt mind megveszem.

Elszorult a szíve, mintha meghalt volna egy testvére, vagy valaki, akit nagyon szeretett, s csak néhány nap múlva mert a kirakat felé menni. Álmélkodva látta, hogy tele van könyvekkel a kirakat, éspedig olyanokkal, amelyeket ő még sohasem látott. Később, éjjel, álmatlankodva kisütötte, hogy azok a könyvek nyakán maradtak a kis öreg Harmathynak, aki fűszerkereskedő és antikvárius volt (mióta megvette a Városi Nyomda ócska szemeteit), s azóta olyan mérgesen is szokott a boltja ajtajában ácsorogni, csak akkor lett nyájas, ha valaki bement hozzá vásárolni, s most újakat rakott ki, hogy hátha ezek inkább megtetszenének a jövő-menőknek. De rossz helyen volt a bolt, arra nem szokott senki sem menni, csak cselédlányok kannával a karjukon, meg egyik tanár, aki arrafelé ment haza.

Hanem azért október közepére odáig érett lelkében az elszánt vágy, hogy lángvörös arccal egyszer mégis bemenészkedett a boltba, s a rábámuló segédnek azt mondta, hogy „kérem szépen, a kirakatban láttam egy könyvet, Csokonait, ha még megvolna, tessék szíves lenni megnézni.”

A segéd megkereste s meg is találta. Harminc krajcárt kért érte, s ő ezen nagyon elbámult, mert el volt készülve a legrosszabbra, egy egész forintra is. Annál több pénze tudniillik nem volt.

Úgy futott el a könyvvel, mint a kiskutya, ha jó falatot vetnek neki. A csontot ott rágja az asztal alatt, de ha valami igen jót kap, akkor elfut, mert attól fél, hogy észreveszik a tévedést, s visszakéri a gazda...

Hát ez a könyv nem az volt, aminek ő gondolta, nem a Csokonai versei voltak benne, hanem valami fecsegés az életéről.

Az első oldalon, ahogy olvasni kezdte, mindjárt olyat olvasott, amiből egy szót sem értett: „A physiologia által ma már igazsággá emelt ama sejtésnek, miszerint a léleknek minémúségei s ereje épp úgy által mennek a származással együtt a gyermekekbe, mint a testéi, a szellemi öröklésnek érdekes példája Csokonai Vitéz Mihály.”

Ezt sokszor kezdte, próbálta olvasni, de nem értette.

Így volt aztán az egész könyvvel, úgyhogy lassacskán nem is tartotta sürgősnek az elolvasását, de azért nagyon boldog volt, hogy megvette, s hogy megvan, sokszor megnézte a címlapját, amelyre fent a felső jobb sarkán ráírta erélyesen a nevét, hogy: „Nyilas Mihály 1892.” Lent a lap alsó felén kék festékkel volt oda nyomva egy cifra bélyeg, hogy „Spitz Ödön jogász.” Ezt könyörtelenül tintával keresztülhúzta.

Rendkívüli és kimondhatatlan gyönyörököt élvezett, hogy neki van egy saját vásárlású, igazi, vastag könyve, amire ráírta a nevét.

Most már egyéb is volt a fiókban. Egyik osztálytársától megvett egy füzetet öt krajcárért a Történelmi Arcképcsarnokból, aki biztosan otthonról lopta el, s úgy árulta tízpercben az osztályban, s megígérte, hogy többet is fog szerezni. Azt a fiút különben Kelemen Imrének hívták, s nagyon gyenge tanuló volt, az öt krajcáron rögtön vett két almát és egy zsemlyét, s azt megette az ő szeme láttára, így hamar végzett az öt pénzzel; ellenben ő nagyszerű örömet érzett, hogy koronás királyok és üstökös hősök laknak a fiókjában, a boldog hidegletés is utolérte, ha csak a sarkát megpillantotta a füzetnek, s különben elhatározta, hogy le fogja valamennyit rajzolni, s e célra már vett is öt darab rajzlapot.

De a legújabb s legfőbb kincse ezen valamennyin túltett.

Ott, ahol tavaly lakott, a Nagymester utcai tanító bácsinál, a kamrában talált egy pergament kötésű könyvet, amelyet a gyerekek labdának használtak. Ezt a könyvet, abban a pillanatban, ahogy meglátta, rögtön elhatározta, hogy el fogja sajátítani. Nem is a könyvet, mert ahogy belenézett, látta, hogy valami latin, s a latinból elég volt neki az, amit az iskolában nem tudott, hanem a fedele! A fedelét kívánta meg rettenetesen. Második, harmadik vasárnap is elment a bácsiékhoz, s egy óvatlan pillanatban győzött a szenvedély, kiszakította nem kis munkával a könyvet a fedeléből, a könyvet otthagya a kamrában, de a fedelét bedugta a kabátja alá.

Jóformán búcsúzás nélkül menekült a kollégiumba. Ott sem mutatta meg senkinek a világért sem, de se aludni, se tanulni nem tudott, míg csak ötven ív papírt nem vett, s elment a Darabos utcába a könyvkötőhöz, aki ott lakik a Csokonai szülőháza mellett, s telekötötte a pompás fedelet fehér papírral.

Hogy becézte aztán ezt a sárgás, finom bőrkönyvecskét! A könyökével tisztította, mert sok volt még rajta a plezúr s a föld, labdakorából... Ebbe a könyvbe mindent bele akart írni. Még nem is tudta, hogy mit kellene, de tele volt izgalommal s izgatottsággal, csak a gondolatára is, hogy ezt ő mind teleírja. A gyomra mindig idegesen remegett, a belei, valami belső láztól, ha erre a könyvre nézett, ebbe ő valami olyan szépeket akart írni, amilyent még senki soha... ő nem tudja, hogy mit, de nagyon szépet... Mindjárt az elejére beírta a nevét, úgy csinálta meg ezt az első oldalt, ahogy a könyvek címlapja szokott lenni. Címül ezt az egyszerű szót választotta: *Jegyzetek*. Ebbe senki sem köthet bele. Középre megint a nevét, szépen, nagy s erélyes, megrángatott betűkkel: *Nyilas Mihály*. Alul odaírta hogy: *Debrecen*, s ez alá az évszámot: *1892*.

De aztán napok teltek, s nem írt bele semmit.

Félt is írni, mert hátha valaki belenéz s elolvassa, megkritizálja... esetleg följelenti érte... esetleg ellopja... esetleg kineveti... Máris nem volt megelegedve még ő maga sem... nem szépen sikerült a címlap... Ahhoz képest szép, hogy ő csak második gimnazista; de ő valami olyan szépet szeretett volna, amilyen szépet csak álmodni lehet... Azt látta, hogy a betűi nem lettek szebbek, mint amilyet az iskolai füzetekbe ír; pedig ő azt gondolta, hogy ebbe a könyvbe

százszor szebbet fog tudni írni... Azt hitte, hogy ebbe a könyvbe olyan betűket ír, hogy aki meglátja, felkiált: ejnye!...

Nem lett szép, csúnya lett, inkább csúnyább, mint az iskolai írása, mert ott muszáj gondosan írni, de itt merészen akart írni, s csak olyan gyerekes firka sikerült... Kínt okozott neki ez a címlap, nagy csalódást okozott, a saját erejéből, a képességeiből kellett kiábrándulnia... s mégis a kín mindig örömmel vegyült, valami nagy, nagy feladatot látott ebben a könyvben, amit meg kell, amit meg fog oldani... egy megostromlandó vár volt ez, ami a legfőbb dicsőséget szerzi meg, ha sikerül...

A Böszörményi megmozdult, erre ő lángvörös lett s odanézett.

Nem, nem figyelt ide, erre megnyugodott.

Mindjárt utána az jutott eszébe, ugyan miért maradt itt ez a Böszörményi, a többiek lent vannak a kollégium hátsó udvarán labdázni, vagy kimentek a Nagyerdőre, a homokdombra. Ijedten gondolt rá, hogy vajon nem az ő festékjére spekulál-e megint... Tegnap vett ötért egy nagyon finom kármint Pongrácnál, talán már észrevette, s most el fogja kérni kölcsön, aztán kimázojja az egészét, mint a múltkor, s nem adja meg soha.

Gyorsan el akart iszkolni a latin könyvvel a fűvészkertbe, de ahogy a fiókot becsapta, Böszörményi megszólalt:

- Te!

Ijedten nézett a pajtására, annak semmi jót nem ígért az arca, már biztos, hogy festéket akar.

- Mongyad csak, van festéked? - kérdezte Böszörményi.

Annyira várta ezt a szót, hogy már nem is volt meglepetés.

- Milyen? - szepegte ijedten.

- Szépia.

- Szépia nincs.

Egy kis szünet támadt, s ő már kezdett fellélegezni, hogy ennek csak szépia kell, s más nem.

- Hát kárminod van?

- Kármin?

- Igen.

- Van - mondta csendesen, s pislogott hozzá. Már vége a kárminnak, mert az nagyon olvad.

- Igazán? Van? Hisz az naccerű! - kiabálta Böszörményi.

Mindjárt fel is ugrott az ágyáról, s megállott az asztal előtt.

A kicsike Nyilas Mihály, aki olyan kicsi volt az osztályban, hogy mikor a tornában felállottak, hátulról a harmadik volt nagyság szerint, minden további felesleges cigánykodást megelőzendő, belenyúlt a fiókja hátuljába, s elkezdte szó nélkül kikotorni a festéket, mert azt úgy eldugta, hogy azt rajta kívül senki meg nem találta volna, egész külön a többitől, úgyhogy egész karral kellett belenyúlni a fiókba, egész hátra, a bal sarokba.

Kivette a kármint, s letette az asztalra.

- Naccerű - mondta újra Böszörményi, ránézett a kárminra, jól megnézte, hunyorítva nézte, akkor kinyújtotta kezét, körömmel felcsípte, a tenyerébe vette, feldobta a levegőbe magasán, s másik kézzel elkapta, s még egyszer azt mondta: - Naccerű!

A kis Nyilas Mihály csak nézett a repülő kármin után, ő sohasem merete azt feldobni, mert félt volna, hogy esetleg leesik, eltörik, esetleg nagyon megszorítaná, s az ujjához ragadna, esetleg... sok mindentől félt volna, de legjobban attól iszonyodott, hogy egy festéket labdának használjanak...

- Hol vetted? - kérdezte rém komolyan Böszörményi.

- Pongrácnál.

- Háromért?

Ez a legnagyobb sértés volt, mert háromért is lehet venni kármint, de az egész lapos és száraz, s a vak is messziről megismeri, hogy az csak olyan háromért van, de ez olyan finom, zsíros tapintású volt, víz se kell rá, máris olvad, odaragad az ember ujjához, igen pompás kis kövér festék. Böszörményi a legnagyobb számár az osztályban, nagyon tud verekedni, úgyhogy nem érdemes vele... Még a festéket se ismeri.

- Ötér - mondta hát egyszerűen.

Böszörményi kinyitotta a szemét, s szinte beledugta a festéket, úgy nézte.

- Jó! Jó festék - mondta, s kicsit el is pirult. - Majd veszek én is. Most várok hazulról píz.

Evvel letette a festéket arra a helyre, ahonnan felvette. A kicsi már örült, hogy addig visszatartja a festési szenvedélyét, míg hazulról píz jön.

De Böszörményit izgatta a dolog.

- Baráték, ha én eccer píz kapok hazulról - mondta fennhéjázva -, akkor én veszek hat darab festéket. Nem is hatot, tízet. Ötven krajcár árát. Isten bizony!

A kicsi egy kicsit elszégyellte magát, hogy ő csak egyet vett, s hogy ő nem dicsekedhetik avval, hogy majd kap otthonról pénzt. Pedig ennek a Böszörményinek se igen gazdagok a szülei, azt már hallotta; mégis egyszer ő maga is látta, mikor öt koronát hozott neki a postás; hogy másodszer mennyit kapott, azt nem tudja, nagyon szerette volna megkérdezni, de restellte, mert még azt hinnék, hogy kíváncsi rá.

Néztek hát egymásra szóval. Akkor Böszörményi felvette a festéket újra az asztalról. Nemcsak úgy egyszerűen vette föl, hogy odanyúlt volna s felveszi, hanem előbb fölbe hajolt, s bal szemmel nézte, akkor a bal szemét behunyta, s a jobb szemmel nézte. Úgy nézte, mintha valami piszkot látna benne, szemetet vagy kavicsot vagy szőrszálat, vagy mintha a festék vegyi összetétele nem tetszenék neki. Akkor óvatosan a markába vette, s meggörcsített térdekkel az ablakig ment vele, olyanformán, mintha a festék egy kis madár volna, amire nagyon vigyázni kell, hogy ki ne repüljön.

A kicsi utána pillantott, csakugyan ő is olyanforma rémülettel a nyitott ablak felé, mintha ettől kellene félni éppen, de Böszörményi csak nézte a festéket, s az nem repült el.

Az ablakon besütött a délutáni nap, s bejött a prepák hegedűcincogása. A tanítóképezdészek ott laktak az alattuk levő emeleten, s mindennap olyan rettenetesen nyikorogtak a hegedűikkel, hogy a kisdíák egész életére megutálta a hegedűszót. Most pláne nagyon sértette a fülét a nyivákolás, hogy még a festékje is kockán volt. Még mindig nem tudta biztosan, elveszi-e hát Böszörményi vagy nem, attól különösen rettegett, hogy az ablak nyitva volt.

- Nem rossz festék - fordult vissza Böszörményi az ablaktól. Jöttében feldobta újra a plafonig jobb kézzel, s megint a ballal kapta el.

A kicsi szerette volna azt mondani, hogy ne dobáld, de nem szólt, mert nem szeretett verekedni, pláne nála erősebbel. Különben is Böszörményi sértetlenül tette le az asztalra a festéket.

- Hol vannak ezek a betyárok? - kérdezte Böszörményi.

A kicsi elkezdett reménykedni.

- Lementek labdázni a hátsó udvarra - mondta szolgálatkészen, hogy talán eltereli a figyelmét a festésről.

- Labdázni?

- Igen.

- Mit?

- Longamétát.

- Longamétát? - szólt Böszörményi szórakozottan, mérlegelve a dolgot.

- Azt.

- Hm. Longamétát?... az jó... mer ahho sok kell...

- Sokan lesznek - ajánlkozott a kicsi -, mondta Sándor Mihály.

Böszörményi azt felelte:

- Te mér nem mentél?

A kicsi elpirult, őt nem szokták híni, mert nemigen ügyes a labdakapásban, hogy súlyosabb kifejezést ne használjunk.

- Én megyek a fűvészkertbe tanulni.

- Úgy - szólt Böszörményi, aki úgy látszik, már csak éppen ennyit akart tudni -, én meg festeni fogok.

A kicsi elhallgatott, tudomásul vette, nem szólt rá semmit. Megvolt ugyan a véleménye Böszörményi festéséről, aki inkább ezt választja, mint a longamétát... Mert nem kell ám azt gondolni, hogy ez a Böszörményi valami Munkácsy volt, mert ennek a festése voltaképpen egyszerű festékpocskolásból állott. Borzasztóan tetszett neki, hogy egy rakás tuscsészét telekeverjen különböző színű festékekkel, már ez maga kielégítette, valami vandál gyönyörűséget adott ennek a kisfiúnak, hogy a szilárd kis gomb alakú festékeket vízzé hígítsa. Már a rajzolás nem is volt olyan fontos, mert nem festett, hanem rajzolt az ecset hegyével, mint a ceruzával. Virágot, ahogy az elemisták szokták, cserépben, meg zsidóorrot, jó nagy kampós orrokat, de ez mind hamar összefolyt, akkor egy-kettőre telepacolta a fehér papírt, ez igen, ez hasonlított az előbbi művelethez: fehér lapokat elrondítani. A rontás démona motoszkált az idegeiben, s természetesen csak akkor volt elemében, ha sem a festék, sem a papír nem a sajátja volt.

A kicsi kétségbeesetten le is mondott a festékjéről, hóna alá szorította a latin nyelvtanát, s fejébe készült nyomni a kis kalapját.

Még ez a kalap megállította egy pillanatra, mielőtt feltette volna a fejére, reménytelenül nézte meg. Ez a kalap nagy seb volt a lelkén, nem szerette, mert hátul sörté volt hozzácsirizelve dísznek, olyan fehér disznósörte, a vége fekete minden szálnak, szétterítve, mint egy kis legyező. Ez nem neki való kalap volt, ez egy olyan verekedőshöz való lett volna, aki hátracsapja a feje búbján, s akárkinek a szemébe néz, azzal a kihívó, hetyke pillantással, hogy: no, testvér, kell egy pofon?... De ő olyan szélesebb karimájú barna kalapot szeretett volna, felhajló szélű komoly kis kalapot, amit jól lehúzhat a szemére, s mehet magának alatta, gondolkodva, ahogy

éppen jólesik. Ma különösen égette az arcát ez a szemtelen kalap. A színe sem tetszett neki, zöld volt, s a szalag helyett vékony zsinór volt rajta, két szál, s a vége porcelánkörmöcskébe belecsinálva. Már ezeket a körmököt ugyan ügyesen letépte róla, megpróbálta a sörtét is lefeszégetni, hátha anélkül formásabb lenne, de ahogy alánézett, rémülten látta, hogy ha leveszi, nagy enyvfolt marad a kalap oldalán, attól megijedt, hogy akkor még sokkal csúfabb lesz. Most pedig azt nézte meg, mint mindig, ahányszor föltekintett, hogy vajon a sörté nagyon lekonyul-e amiatt, hogy úgy lefeszégette...

Végre mégiscsak a fejébe nyomta a kis kalapot, akkor Böszörményi utána szólt:

- Nyilas!

Ő visszafordult.

- Hát itt hagyod?

Bámészan nézett rá.

- Hisz akkor szüret! - kiáltott fel Böszörményi, s felcsípte a festéket.

A kisdíák csámborogva ment ki az ajtón, s egy új motoszka került a lelkébe: nem kellett volna otthagyni!

A tornác nagy, tágas, nyílt folyosó volt, vörös téglával volt kirakva a talp alatt, olyan bíbor-vörös téglával, amilyen sehol másutt nincsen, csak Debrecenben, náluk otthon egészen sárga téglák, betegesen sápadt téglák vannak, ő mindig gyönyörködve, szinte csodálkozva nézett a folyosó tégláira, mitől ilyen vörösek, olyan sok a vérük? Nem is mert rajtuk nagyon tapodni, nagyon ragadtak a talpra, s még tíz lépés múlva is festett a cipőtalpa, ha már le is ment róla.

Lenézett az udvarra, mert ezt sohasem mulasztotta el, hogy egy pillantást ne vessen a magasból a szédítő mélységbe.

Az udvar közepén ott állott lent a kút, magányosan, törpe fák alatt. Ezen a délutánon iskolai szünet volt, s alig lézengett egy-két diák itt-ott. A kút sárgaréz kereke idáig csillogott, s a hosszú sárgaréz cső is, amely a másik oldalon kinyúlik a kútból. Az a hosszú cső mindig izgatta a fantáziáját, olyan volt ez, mint egy hanyatt fekvő anyabárány; vagy egy tucat csöcs van rajta, s ha a vizet húzzák, s valaki a cső nyílt végét befogja tenyérrel, akkor ezeken a likakon magasra szökik a víz. A kisdíákok ráborulnak, s ezeken át szopják a vasas ízű kutat.

Le kellett volna tagadni a festéket. Senki sem tudott róla, hogy vett új festéket, s még ha tudták volna is, olyan jól eldugta, hogy senki se találta volna meg, s még ha megtalálta volna is, nem szabad úgyse belenyúlni a más fiókjába, de ha belenyúl s elfesti, akkor a szobafőnök biztosan megvéteti vele... De így, hogy ő odaadta, most már mindegy...

Balra fordult el a vén kollégiumon, s a sötét falépcsőkön ugráncsolt lefelé, úgy ugrált éppen, mint a veréb egyik ágról a másikra. Közben évődött magában, s nagyon nyugtalan volt. Az első emeleten a prepák énekterme előtt megállott, s a kulcslyuk felé bámult, nagyon szeretett volna benézni. Énekóra volt, s pár pillanatig megleste a furcsa éneket, ami bentről kiszűrődött. Kínosan skáláztak odabent, de ő nem tudta, mi az, csak leskelődött egy kicsit, mint az őzike, ha idegen neszt hall, kinyújtott nyakkal, aztán odább ugrált.

Mikor leért a földszintre, uszgyé, úgy kiszaladt a szabadba, mint ha a madár a kalitkából szabadul.

Még csak egy hónapja lakik a kollégiumban, mert tavaly egy családnál volt kosztkvártélyba adva, de az idén megkapta az ingyenes tápintézetet, a tandíjmentesség már tavaly is megvolt, s bejött a nagy, sötét épületbe lakni, mintha a szabadból befogták volna.

Különben ő rendkívül büszke volt erre a kollégiumra. Az öccsét már Patakra vitték, s őt is az a veszedelem fenyegette, hogy jövőre odaviszik a szülei, mert az közelebb van hozzájuk. De ő már tele volt itatva a debreceni kevélységgel, s meg volt győződve, hogy ilyen kollégium nincsen több a világon. Fölpillantott a rengeteg magas épületre, amelynek az oszlopfői felett furcsa duzzadt fejek voltak kőből kifaragva. Ezek a fejek is benne éltek a lelkében, borotvált arcuk duzzadtságával, szakálluk görög kondorodásával. Alattuk a vak hajlásban ott volt a kofa gyékénysátra. Odapillantott a hasított hátú apró veknyikre, a pici, négyes szarvú császárszemlyékre, a fakó almákra, de nem is gondolt semmit, sohasem szokott ő itt vásárolni, még negyvenöt krajcárt szorongatott a kis kattanós zárú bugyellárisában, s fogalma sem volt róla, hogy fizeti ki egy hét múlva Csigainének a hatvan krajcárt. Ha ez eszébe jutott, csaknem meghalt a félelemtől.

A kert mellett bodászva ment el, minden vaspálcáját megérintette egy ujjal, s bepillantott a Nagytemplom óriás épülettömegére. A könyvet nem kellett volna bekötetnie, amiatt nincsen most pénze. De akkor azt gondolta magában, hogy ha azt a könyvet meg nem csináltatja, akkor nem érdemes tovább élni, nem lehet tanulni, nem érdemes semmit. Olyan kimondhatatlan láz vett erőt rajta, hogy nem bírt magán uralkodni. Azt semmiség megtenni, hogy az ember egy hónapig mindennap elmenjen a két kofa előtt, s soha egyetlen szem almát vagy szilvát vagy egy falat dinnyét ne egyen, se zsemlyét vagy kiflit vagy törökmézet; de hogy a maga Csittvári Krónikáját meg ne csináltassa... az lehetetlen... Bezzeg most már, hogy közeledik Csigainé a vasalt ruhával, most nem tudja, mit tegyen...

Bement a fűvészkertbe, az ott van mindjárt a kollégium mellett. Nem szép ez a fűvészkert, sosem szerette. Ritkán is jön ide, mert zavarja, hogy minden növény mellé táblácska van szúrva. Szeretné ugyan tudni ezeknek a növényeknek a nevét, de mind latin név, s egy év alatt egyet sem tanult meg belőlük.

Próbált latint tanulni, de folyton Csigainé volt az eszében, a kis, csöndes, szelíd mosónő, aki olyan nesztelen és szótlan mosollyal jön a fehérre mosott ruhákkal, s nem bírt a rendhagyó igékkal semmire menni.

Hosszú, fekete teológusok járkáltak hosszú léptekkel, azok is tanultak, ilyen kis diák, pláne másodikos, nem volt egy sem a kertben. Azok labdázta a hátsó udvarban; ő nagyon szerencsétlennek érezte magát, hogy neki itt kell lenni egyedül. Csupa bánattal volt tele, nem bírt figyelni a latinra. Böszörményi nem tanul, hanem az ő festékjét pusztítja... ezt a sebet, a tövist sem lehet feledni; Gimesi is hűtelen, az egyetlen jó társa, aki a Péterfia utcában lakik, egészen kint az erdő felé, egy olyan furcsa lakásban, amilyen nincs több a világon. A nagyanyjával lakik egy kapubolt felett, egy olyan pici szobában, hogy csoda. Csak ők tudnak ott lakni, mert másnak alacsony volna, de Gimesi még kisfiú, még valamicskével őnála is kisebb s vékonyabb, de nagyon vakmerő, a fejével szokott verekedni, csak úgy fejjel, mint a faltörő kos, nekimegy akárkinek, s hasba dőfi a fiúkat, még a legnagyobbak is elfutnak előle. Ez a Gimesi a nevét úgy írja Ghimessy, de csak úgy mondják Gimesi, ez úgy benne van a lelkében, egy pillanatig sem tud anélkül lenni, hogy ha nem gondol is rá tisztán, de ne érezze őt, a szeretetet. Belebelenézett a könyvbe, s mereven magolta a következő sorokat:

A többi alakok rendszeren alakulnak az egyes időalakokból, így a) a *Praes. tőalaktól*: Ind. impf. *ferèbam* stb., pass. *ferèbar* stb., fut. I. *feram*, *ferès* stb., pass. *ferar*, *feraris* stb., Coni. praes. *feram*, *feras* stb., pass. *ferar*, *feraris* stb. Gerundium G. *ferendi* stb. Gerundivum: *ferendus*, *a*, *um*; b) Perf. *tőalaktól*: Ind. perf. *tuli*, *tulisti* stb., plqpf. *tuleram* stb., fut. II. *tulero* stb. Coni. perf. *tulerim* stb., plqpf. *tulisse* stb. Inf. perf. *tulisse*; c) a *Sup. tőalaktól*: Pass. Ind. perf. praes. *latus*, *a*, *um*, *sum* stb., plqpf. *latus*, *a*, *um* *eram* stb...

Szerette volna megtanulni, de nem lehetett. Tele volt a szíve, a feje, valami nagy fájdalommal. A szüleiére gondolt, s a szemébe könny jött, mert tőlük nem kérhet pénzt, mert nekik nincs, mert ha eszébe jut, hogy ő itt a konviktusban húst eszik és jó falatokat, otthon pedig hitvány krumplilevest esznek, nagyon szégyelli magát, s most míg a latin coniugatiót hajtogatja gépiesen, folyton ég az arca a szégyentől, hogy azt a könyvet beköttette. Otthon az édesanyja biztosan jól tudja, hogy neki elsején ki kell fizetni Csigainénak hatvan krajcárt, de meg van nyugodva, hogy még kell lenni önála egy forintnak, vagy többnek is, mert nem tud arról, hogy a Csokonait harmincért vette, és a Történelmi Arcképcsarnokért öt krajcárt adott, s a könyv papírja benne van tizenöt krajcárban, a kötés pedig húszban, festék és rajzpapír tizenhárom, ez nyolcvanhárom krajcár; ha ezt nem vette volna, akkor megvolna, akkor Csigainénak kifizethetné a hatvanat, s még maradna az a negyvenöt, ami megvan a ládában, s még maradt volna almára is huszonhárom krajcár, vagy akármire.

Csak a Csokonait ne vette volna... Vagy a kötetést... De a Csokonai-könyv olyan vastag könyv, s neki még soha nem volt igazi könyve, csak amit tavaly kapott az elsőben, vizsgán, az Ezeregyjé jutalomkönyv, de azt otthon hagyta, ezért is nagyon sokat retteg, hogy az öccsei nem szakítják-e el, s nem piszkítják-e be, mert otthon nem lehet úgy vigyázni semmire, mert a második öccse, Béla, egész könnyen ki tudja húzni a komót fiókját, s onnan kiveszi a könyvet, az megígéri, hogy csak szépen játszik vele, de biztos, hogy mire hazamegy a vakációban, már egészen piszkos lesz, a szép képeket ki fogják szakítani, mert a negyedik öccse, az még egészen kicsi, az nem tud olvasni semmit, csak eltépni. Vagy tán meg se lesz, mert a szomszédban lakik Kocsis Jóska, az mindent lop, az lopta el nagybátyjának a szerszámját is, mikor a nyáron otthon volt a nagybátyja, akinek egy susztersághoz való olyan ügyes kis szerszámját ellopta az a Kocsis Jóska, s amikor megismerték nála, annak az apja, az öreg Kocsis szomszéd azt mondta, hogy „nem azé a madár, aki elereszti, hanem aki megfogja”.

Ott ült a fűben, mindjárt az út mellett. A lába a kavicsoson volt, de a füves szegély kicsit magasabb volt, s arra ült le, mert elfáradt a sok járkálásban.

De már odaadná azt a bekötött könyvet, pedig istenem, az mindennél becsesebb, mert a Csokonai, ha elolvassa, akkor már nem kell annyira tovább az embernek, meg nehéz is olvasni, néhol nagyon szép, mikor azt írja a könyv, hogy Csokonai mindig álmos volt, s a tanára megengedte neki, hogy reggel ne menjen a reggeli órára... Igaz, a könyv írója ezért megsérti a tanárt, aki ezt megengedte Csokonainak, de Misi nem érez együtt ebben a dologban evvel az íróval. Egy ilyen tanárt ő is nagyon szeretne, nem azért, hogy reggeli első órára ne kelljen menni, mert most nem kell hat órakor senkinek iskolában lenni, csak nyolckor, hál' istennek, de azért most is sok minden van, amit egy jó tanár elengedhetne az embernek, például a rendhagyó igéket, vagy legalább a supinum tőalakot; éppen azt kellene most tanulnia, de nem képes figyelni rá, s az órán sem értette... Igaz, hogy az órán is folyton Csigainén járt az esze, hogy miből fizeti ki a hatvan krajcárt, de nem is értett egy szót sem a tanár úr magyarázatából, valamit nem hallott biztosan, lehet, hogy akkor nem hallotta, mikor a könyvre gondolt, hogy abba bele fogja írni *A szívét*, mert elhatározta, hogy mindennek le fogja írni a tartalmát, amit csak olvas, és most legszebb volt *A szív*, s már végig is gondolta magában, hogy mi volt annak a tartalma, *A kis dobos*... Nem, nem az tetszett neki legjobban, hanem az, mikor az a kis fiú (a nevére sem emlékszik), de Turinban élt, Olaszországban, egy szegény embernek egy kisfia, aki éjjel, mikor az apja lefeküdt, felkelt, és helyette tovább írta a címszalagokat, s az apa reggel így szólt: „Fiam, lásd, apád még nem olyan gyenge legény, mint gondolnád. Az éjjel is százötven darabbal írtam többet, mint rendesen.” A fiú ezt hallva, nagyon megörült, és magát még jobban biztatta a munkára, hogy apjának örömet szerezhessen, ezután minden éjjel felkelt és dolgozott. Az apa semmit sem vett észre, csak egyszer így szólt: „Csodálatos, hogy egy idő óta mennyi petróleum fogy el.” A fiú már meg akarta vallani tettét, de ekkor apja elhallgatott, és ő

nem szólt semmit. Hónap végén az apa örömmel ment haza, sőt vásárfiát is hozott, így szólította meg fiát: „Látod fiam, én mennyit küzdök, mennyit dolgozok, hogy téged és testvéreidet felnevelhessek. Csak te tanulj szorgalmasan, hiszen tudod, mennyi szükségünk van a segítségre...” A fiú könnyezett, és még jobban felbiztatta magát a munkára. De ennek az éjszakázásnak megvolt a káros következménye, ugyanis a fiú sohasem tudta magát jól kialudni, ezért álmos volt, egész nap ásítózott, rosszkedvű volt, sőt egy este életében először, elaludt a tanulás mellett, az apa felköltötte. Ezután ez igen sokszor ismétlődött, sőt később minden napivá lett. Az apa gyanúsán nézte fiát, nem tudta elgondolni, hogy mi baja lehet, sokszor megintette, és haragjával fenyegette. A fiú sokszor, de sokszor feltette magában, hogy azon az éjjelen nem kél fel, de a megszokott órában úgy érezte, hogy bűnt tesz, ha fel nem kél...

Nem tudta tovább elviselni e gondolatban végig elmondott mesét, a szemébe könny gyűlt, s egyszerre heves zokogásban fakadt ki.

Bezzeg ő rossz, haszontalan, könnyelmű fiú. Aki ahelyett, hogy segítségére volna a szüleinek (pedig jól tudja, hogy az ő apja százszor nehezebben keresi a kenyerét, mert nehéz fejszét kell forgatnia reggeltől estig, s óriási fákat faragnia, hogy a családjának a mindennapi kenyeret megkeresse, nemcsak lúdtollal, amely a meleg szobában vagy a hűvösön perceg a papíron), mégis gonosz hiúságának s vágyainak a kedvéért elpazarolta azt a pénzt, ami rá volt bízva. Harmincöt krajcárt adni egy üres könyvért, amiben csak tiszta papír van, mikor öt krajcár ára papírra ugyanannyit lehetett volna írni... S nem is kellett volna egyszerre még öt krajcár árát sem venni, csak egy krajcárért három ívet, azt sem győzte volna teleírni egész diligencia alatt...

Nagy fájdalom szorította a szívét, de félt, hogy meglátják, s kíváncsiskodni fognak, mért sír, esetleg megróják, esetleg kinevetik, esetleg feljelentik, s még meg is büntetik, ha kisül, azért felállott, s elment a fűvészkert hátuljába, és ott a nagy bokrok alatt elbújva akart tovább sírni. De már a mozgástól elvesztette a síró kedvét, csak szomorú volt, s elhatározta magában, hogy legalább nagy szorgalommal teszi jóvá, amit vétkezett, s abba a könyvbe le fogja fordítani az összes mesét, ami a nyelvtan hátuljában van... Egy másik szakaszt is fog nyitni a könyvben, abban eredeti fogalmazványokat fog írni, ezt a szegény kis másoló történetét is, és minden könyvnek, amit olvas, ebben a részben fogja eredeti fogalmazványban a tartalmát elmondani. Aztán egy harmadik szakaszt is nyit a könyvben, s abban vegyes különféle jegyzeteket fog írni. Így legelőször a tanrendet, mert azt nem képes megtartani, sohasem tudja, hogy holnap milyen órák lesznek... Azután ebben fel fogja írni azt, hogy mennyi pénze van, s mit vásárolt...

Ennél a pontnál hirtelen meghökkent, mert ha felírja, hogy mennyi pénzzel jött el hazulról, s azóta mit költött: fel kell írni a Csokonait és az Arcképcsarnokot, s a könyvet is, akkor akárki meglátja majd, milyen könnyelmű és haszontalan volt... Ezért erről lemondott, csak annyiban egyezett ki magával, hogy majd a jövőben: ha valahonnan, mondjuk pénzt kapna, majd arról fog elszámolni... Ha például otthonról küldene az édesapja, egy forintot például, azzal már sokkal jobban fog gazdálkodni, s azt csak olyanra fogja költeni, amit szabad lesz fölírni a könyvbe, mert tisztességes kiadás lesz: például mosóné, iskolai füzet, ceruza, festék, de csak annyi, ami éppen az iskolában valósággal szükséges, még azt is fel fogja írni, hogy mikor vett egy ceruzát, s az meddig tartott...

De most alattomosan az eszébe ötlött a festék, a kárminpiros, amit azóta Böszörményi talán már mindenestől el is használt.

Erre borzasztó ideges lett, s minden meggondolás nélkül elkezdett hazafelé szaladni. A könyvet becsukta ott, ahol az ujját benne tartotta, mert egész délután készenlétben volt, hogy bármely pillanatban tanulhassa a leckét.

Szinte futva ment vissza ugyanazon az úton, ahol jött, most is a Csokonai-szobor felőli kapun akart bemenni, de siettében elfelejtette, hogy az már ilyenkor, késő délután, be van csukva. Szinte beleütődött a nagy vaskapuba, meg kellett fordulnia vissza, s a másik kapun menni be. Körül kellett kerülnie az egész épületet, pedig nem szeretett ilyen hosszú úton menni, mert minél hosszabb az út, annál jobban ki van téve az ember annak, hogy valakivel találkozik, ismerőssel, vagy osztálytárrsal, aki megbámulja, esetleg szól hozzá valamit, vagy a tanárral, aki végignézi, esetleg azt mondja: „Mit futkározol itt hiába!” Vagy nagydiákkal, aki utána kiált: „Hé, dárdás, gyere csak, szaladj, hozzá két cigárót, itt egy hatos, de el ne veszítsd!” Ez pedig a legrettenetesebb, mert a nagydiák rendszeren szokott az ilyen kisdíáknak a szolgálataiért valamit adni, vagy egy krajcárt cukorra, vagy valamit... vagy pláne egy barackot: ő elájul a rettegéstől, hogy ezek közül valamelyiket megkapja. Ha mégis úgy kerül, hogy el kell mennie valakinek, akkor amint átadja, s a pénzt visszaszámolja, már szalad is, de olyan ész nélkül, hogy a nagydiáknak ideje se legyen még annyit se mondani, hogy jól van.

De most az egyszer szerencsésen evezett végig a sok Scylla és Charybdis között, amik fenyegethették. Csak a levéltár előtt kellett a falhoz lapulnia. Az öreg levéltáros professzor jött ki a vasajtón, s a kulccsal kétszer ráfordította a zárat.

A zár hangosan csikorgott, az öreg professzor eltávozott az ajtótól, de amint a folyosó sarkáig ért, gyorsan megfordult, visszament, megrázta az ajtót erősen, kipróbálta, hogy nem hagyta-e nyitva. Mikor látta, hogy semmi rázásra és dőngetésre nem nyílik ki, akkor megnyugodott, s szórakozott lépéseivel továbbment, s nemsokára eltűnt a lépcsőn.

Ezt már jól ismerte Misi, tudta, minden diák mesélte, hogy az öreg az első emeletről is visszafordul, s újra megnézi, hogy jól zárta-e be az ajtót, akkor lemegy, s mikor a kapun ki akar lépni az udvarról, akkor megint megijed, s visszafordul, és újra felmászik a második emeletre, hogy megbizonyosodjék felőle, vajon nem hagyta-e nyitva. Hallotta ezt sokszor az öreg tanárról, de még maga szemével nem látta. Most aztán elfeledkezett festékről, mindenről, s kimondhatatlan rettegéssel ott maradt a sötét folyosón, hogy kitapasztalja, igaz-e?

A lépcső tetejéről utána nézett az öreg tanárnak, s a vér megállott a testében, mikor meglátta, hogy az az első emeleti fordulónál, ahol le kell már menni a földszint felé, pontosan az első lépcsőről, ahogy lelépett, hopp, egy ideges kézmozdulattal visszafordult, s egyenesen felfelé indult, vissza a második emeletre.

Misi úgy meg volt rémülve, szinte fává lett, a lábát alig bírta megmozdítani, mintha most kísértet támadt volna fel valósággal a szeme előtt. De amint megmozdulni érezte a testét, uccu, el is szaladt, mint a nyúl. Mire a professzor feljött a lépcsőn, akkorra ő már régen kint volt a sötét folyosóból; isten őrizzen, hogy rajtakapta volna az öreg tanár, hogy utána leskelődik, esetleg azt hitte volna, hogy ő is csúfságból leste meg, mint a többi kisdíák, esetleg megismerte volna, s beadta volna az igazgatónak, aki úgy tud ordítani, mint az oroszán, isten őrizzen, hogy valaki a szemébe kerüljön, az ő termük szemben van azzal, amelyikben az igazgató, más néven „a vín baka” tanít, s áthallatszik két bezárt ajtón át, hogyha üvölt, olyankor a kisdíákok elkezdenek nevetni, s a tanár is nevet, s kopogtatja az asztalt: „Ide figyeljete!”

De nem bírt mégsem a szobába menni. Ott leskelődött a sötétedő folyosón, s óvatosan és megfigyelhetetlen módon leste az öreg professzort, aki valósággal feljött a földszintről másodszer is, s a kapu alól harmadszor is, megnézni a levéltár nagy vasajtóját, csakugyan bezárta-e.

Csak mikor már végképp nem lehetett arra számítani, hogy még egyszer vissza fog jönni, akkor ment be a coetusba.

Már mindenki otthon volt, s előkészítették a brúgót a vacsorához.

A szobafőnök cigarettázott, kihajolt az ablakon, s kifelé fújta a füstöt, a kis törpe Nagy úr az asztal mellett ült, és cigarettát töltött nagy szorgalommal. Ezek ketten nyolcadgimnazisták voltak. A többi öt gyerek, vele együtt, második osztályos.

Amint belépett a coetusba, egyszerre nagy kacagás tört ki.

Ijedten nézett rájuk.

Böszörményi már nem festett, hanem a brúgót, a barna diákkenyeret majszolta, s még jobban röhögött, mint a többi.

- Mi van a fejedben? - kiáltottak neki.

Ő rákvörös lett, s a fejéhez kapott, már eszébe jutott, hogy a hajába olajfaleveleket tűzdelt, egészen öntudatlanul, mikor a phaedrusi mesék lefordításáról gondolkodott, a fehér olajfa hosszú illatos leveleit úgy tűzőgette a hajába, mint a latin költők fején szokott rajzolva lenni.

De nemcsak ezért vörösödött el, hanem mert eszébe jutott, hogy ottfelejtette a kalapját a kertben.

Letette a könyvet az asztalra, s visszaszaladt egy szó nélkül.

De akármilyen sebesen szaladt, mire odaért, a fűvészkert nagy vasrácsos ajtaja már zárva volt, reszketve fogta az ajtó földig érő vaspálcáit, s kétségbeesett szorongással nézett be a kertbe. Szeméből sűrűn ömlött a könny, s ott állott sokáig. Feje fölött csüngött a fekete vas csengőhúzó, csak meg kellett volna rántani, s akkor kijött volna valaki, kinyitja a kaput, s ő bemehet megkeresni a kalapját, de nem merete megfogni a csengőt, még a kezét sem merete kinyújtani felé, s mikor meglátta, hogy valami kertészlegény az úton a kapu felé közeledik, rémülten visszahúzódott, hogy meg ne lássa, s meg ne találja kérdezni, hogy mit akar.

Soká állt a kollégium sarkánál, elbújt az emlékkertben az orgonabokrok megett, s addig sírdogált, míg csak meg nem hallotta a konviktusi csengőt.

Akkor a hátulsó lépcsőn felszaladt a coetusba, a fiúk már mindnyájan lementek a vacsorára, hamar kinyitotta az ajtót az ajtóféltre felakasztott kulccsal, gyorsan előkereste szalmakalapját, azt a rosszat, amit már nem akart többet viselni, mert a múltkor, mikor a Nagyerdőn voltak, megázott, s kajla lett. A szemébe húzta és ész nélkül szaladt le a lépcsőn, hogy még az étterembe bejusson.

Mire odaért, éppen felállottak, s imádkozni kezdett az esküdtfelügyelő, de az ajtó a nyári meleg miatt nem volt bezárva, s neki sikerült becsúsznia. Kár is lett volna a vacsoráért, mert jó étel volt, olyan, amit ő nagyon szeretett: köleskása tejben, sok cukorral.

MÁSODIK FEJEZET

amelyben a kisdíák pakkot kap hazulról, s egyszerre nevezetes ember lesz, megszokja, hogy a szemek ránézzenek, aztán nagy veszélybe kerül, és az ösztön vakmerően ügyessé teszi; végre pompás kondíciót kap, s pénzt keres

Október közepén egy szomorú és borús pénteki napon, órák közben, mint mindennap, elszaladt a pedellushoz, s megnézte a kátrányszagú, vasrácsos fekete hirdetőablán az érkező levelek lajstromát. Legnagyobb rémületére ott látta a nevét a többi közt. Ha a nevét kimondták, vagy leírva látta, mindig szívdobogást kapott.

Két krajcárt kellett fizetni a pedellusnak minden levélért, s előre kikészítette a markába, mikor bement a nagy pedellusi szobába.

Végignézték az összes leveleket, nem találták az övét.

- Hogy híják?

- Nyilas Mihály második gimnázium.

A csizmás kis pedellus a pipát a másik oldalra tolta a szájában, s még egyszer végignézte a leveleket.

- Óvasta odaki a nevit?

- Igen.

- Osztig Nyilas András?

- Nem András: Nyilas Mihály második gimnázium, bé.

- Az a, 'sz ipp a nincs.

Egyszer csak a homlokához kap, s még a kalapot is feltolja rajta, a kis karimás kerek kalapot, amelyet a debreceni civisek viselnek:

- Nízzik csak! Iszen magának nem levele van, hanem pakkja!

Pakkja! A kis Misinek a szívébe csapott egy újabb öröm ijedtsége. Pakkja! Az édesanyja pakkot küld! Egész elsápadt bele, aztán újra elpirult. Odahaza megmondta az édesanyja, hogy „Fiam, csomagot ne várj, mert én nem tudok olyan finomságokat küldeni, mint a többi gyerekeknek a szülei, hát inkább nem küldök, minek lássák azt mások, hogy milyen szegények vagyunk, édes kis fiam.”

Aláírta az ívet, hogy átvette a szállítólevelet, s odaadta a két krajcárt.

- Öt píz - mondta foghegyről a pedellus.

De ő olyan izgatott volt, hogy nem figyelt rá.

- Hajja? Öt píz!

Csak az újabb kiáltásra figyelt, hogy ez neki szól.

Erre olyan zavarba jött, hogy elkezdett minden zsebében kutatni, s végre is szerencsésen kifordította az összes pénzt a földre, úgy kellett asztal alá bujkálni érte, majd elsüllyedt a szegyénytől. Kint csengettek, erre még jobban sietett, s újra kipotyogtatta a markából a harminchat krajcárt; már csak annyija volt, pedig elsején nem fizette ki Csigainét sem.

Az órán már bent volt a latintanár, Gyéres tanár úr, de még a katedrán volt, s az osztálykönyvbe írta be a tananyagot.

Gyorsan a helyére ült.

- Hun voltál? - súgta a fülébe Gimesi, aki belül ült.

- Pakkot kaptam.

- Pakkot?!

Misi érezte, hogy Gimesi irigykedve néz rá, s boldogan mosolygott.

A tanár úr felállott a pódiumon, s körülnézett az osztályán.

Ez egy feszült s kínos pillanat volt, mert most nézte ki, hogy kit szólítson fel feleletre. Igyekezett tehát mindenki olyan közönyös és fel nem tűnő lenni, hogy valamiképp ki ne híja a figyelmét. A diákok úgy értenek a mimikrihez, mint semmiféle más moszat sem a természetben. Misi pláne a mindent tudó és semmire sem gondoló gyereket utánozta; isten ments, hogy meglássék rajta a pakk boldogsága, akkor a tanár szeme most mindjárt rácsapna, s jaj.

Valahol egy hátulsó padban szólított ki egy gyereket a tanár, s Misi fellélegzett, most már látta, hogy meg van mentve, mert a tanár szokása az volt, hogy rávetette magát az osztálynak egyik-tájékára, s az egyforma tudású tanulókat leckéztette ki. Hát most a jó tanulók megpihentek, most a gyengék fognak izzadni máma.

Ez a tanár fiatal ember volt, amint lejött a katedráról, illatszer szaga áradt utána, aztán le s föl járt a teremben, szórakozottan, a kezét mindig letette minden lépésnél egy-egy pad szélére, a keze nagyon erősen meg volt mosva, a körmei igen fényesek voltak. Misi drukkolt, ha közelebb volt, mert sohasem volt biztosítva az ember, hogy meg nem szólítja azt, aki éppen a keze ügyében van. A kezelője mindig ragyogó fehér volt, s az aranygomb csillogott benne, mindig tarka selyem nyakkendője volt, egészen lazán kötve, de sohasem csokorra. Ez a tanár nagy gigerli volt, a nadrágja olyan bő volt, mint a cipője hossza, s fel volt hajtva tenyérnyi magasan, még ha sár nem volt is. Nem lehetett a beszédére figyelni, mert minden szaván érzett, hogy nem az a fontos, amit mond, hanem az, hogy a nadrágján gyűrődés ne legyen, hogy a mellénye kifogástalanul simuljon, s egy porszem se szálljon rá. A szegény kis debreceni diákok nem értették, mert a szegény ember luxusa az, hogy ne törődjék a ruhával, a külsővel, s malacbátran hempergjen a porban. Ki is csúfolták az elegáns tanárokat, egy jó helyen fel volt írva krétával, hogy:

*Gyéres Báthori Sarkadi
Három büdös gigerli*

Ez volt a latintanár, a számtantanár, meg a rajztanár. Hát a latintanártól nem is latint tanult, hanem azt, hogy tíz év múlva egyszer csak kilobbant benne is a testiség kultusza, s a Gyéres tanár csodálatos önérzete és fesztelensége tette bátorrá és biztos fellépésűvé, mikor olyan társaságba került, ahol erre volt szükség.

- Hazulról kaptad? - kérdezte Gimesi.

- Igen.

Odatette elébe a szállítólevelet, amelynek már elolvasta a szelvényén az édesanyja vékony kis dőlt betűivel az üzenetet. Mennyire dobogott a szíve ettől az írástól, mintha valósággal látta volna az édesanyja fehér, sápadt arcát, ijesztő, nagy, fekete szemét. Le is vágta hamar a szelvényt, s eltette, s csak akkor mutatta aztán a sárga lapot.

Gimesi végigolvasta az egész szállítólevelet, „három és fél kiló”.

- Mi az? - súgta most oda Orczy is, aki a másik oldalán ült. Mert hárman ültek egy padban, s mivel érdem szerint ültek, tehát Orczy volt az első az osztályban, ő a második, s Gimesi a harmadik. Orczy a latintanárral kedvence volt, tehát most minden lépését leste, s folyton készen volt, hogy bárki helyett tudjon felelni. De azért megérezte, hogy itt valami történik mellette, s odahajolt hozzájuk.

- Pakk - mondta Misi.

Orczy hallgatott, nem tudta, mi az.

- Nyilas elemőzsiát kapott hazulról - súgta Gimesi.

- Ja - mondta Orczy, s látszott rajta, hogy még mindig nem tudja mi az, mert az ő apja igen nagy úr, egész Debrecenben a legnagyobb, persze ő meg olyan úrfi volt, hát mit tudta a kollégiumi szokásokat, csak bejárt oda, csúfolták is eleget titokban, a háta mögött, a bársonyruhája miatt, meg a térdnadrágja s a karcsú lábszárai miatt, amelyeken úgy lépett, hogy minden lépésnél meghajlott a térde, mintha ringatná magát a menéssel. Szóval, rettenetesen nagy úrfi volt, s nem illett a csikó mellől beszabadult fiúk közé.

Gimesi lesütötte a fejét, s nagyon soká nevetett Orczyn, mert látta, hogy ennek fogalma sincs arról, hogy mi az elemőzsia. Ő már tudta, mert az ő nagyanyja szokott pakkot küldeni a többi rokonának. Persze annál jobban vágyott rá, hogy egyszer ő is kapjon; ezzel nagy embernek érezte volna magát.

Óráközben aztán megbeszélték a pakkot alaposan. Mi lehet benne, mindenki elmondta, hogy mit szeretne pakkban kapni, a hátuk mögött két padosor tudomást vett a pakkról, s mindenki kíváncsian és irigykedve nézte a kis Nyilas Mihályt.

A következő óra számtan volt, s Báthori tanár úr robogott be.

Ez egy ideges, kemény legény volt, agyagsárga, lobogó haja volt, s felfelé törülve viselte, szigorú, villámló szeme volt, s kemény ökle; beszéltek, hogy egyszer egy pedellust úgy vágott pofon, hogy kicsuklott az állkapcsa. Ez nagyon imponált a gyerekeknek, mert a csizmás pedellusokkal sok bajuk volt, viszont nem volt igaz. Ez a tanár is nagyon öltözött, de legalább nem szagosította magát, vőlegény volt, s úgy csapkodta a krétát a táblához, hogy pattogott, néha az ötödik padban ülőknek is majd kiverte a szemét a krétadarab. Nem is sokat törődött a számtannal, eszében sem volt, hogy a számtan törvényeit megfigyeltesse, megérttesse, megszerettesse, hogy a gyermeki lelkeket felnyissa, mint a drága kis kapukat a tudás számára; hanem abban a pillanatban, mikor egy gyerek csukott szemekkel állott a törtszámok előtt, kitört rajta a düh: „Még ennyit se tudsz, te szamár!” - s zengett a négy fal. Misi szégyellte magát a felelő helyett, s úgy súgta, mondta volna neki, s a végén kisült, hogy ő sem értette...

Aztán tizenkettőt csengettek, s felszabadultan rohantak ki az iskolából. Misi két perc múlva már fent volt a coetusban, s bár elhatározta tízszer is, hogy senkinek sem fogja mondani, hogy pakkot kapott, mert az édesanyja a szelvényre is ráírta, hogy: „Ne dicsekedj vele, nincs mivel dicsekedni fiacskám” - mégis az volt az első szava, hogy:

- Pakk!

- Mit?! - kiabáltak a fiúk - pakk!?

- Nyilas pakkot kapott, Nyilas pakkot kapott! - kiabált Böszörményi -, de én is fogok a napokban, már megírták otthonról, egész sült libát fognak küldeni!

Misi szégyellte előre a pakkját, most már muszáj lesz megmutatni, s kitenni az asztalra, ahogy mások is szokták. Ő ugyan nem hagyja magát megvendégelni senkinek, de azért ő is kénytelen volt egy pogácsát megenni, mikor a minap a szobafőnök pakkot tett ki. A szobafőnök szokott legtöbbször pakkot kapni, s már amiatt is muszáj kitenni, nem tudja azt az édesanyja, hogy mi az: elemózsiaát kapni.

Csengettek a konviktusba ebédre, s mindnyájan egy perc alatt elrohantak.

Mikor aztán a negyed brúgóval a markukban, jóllakva, csendesen kifelé oszlottak, Sándor Mihály odaállt mellé:

- Voltál már a postán?

- Nem.

- Akkor nem is tudod kiváltani a pakkot.

- Nem.

- Majd én elmegyek veled.

Ennek nagyon megörült. Úgy mentek el ketten.

Két órára már itthon is voltak. De mire megjöttek, órára csengettek, s le kellett futni; a pakk ott maradt aládáján.

A délutáni óra még keservesebb volt, mint a délelőtti. Először vallás volt, aztán magyar.

A vallástanár nagy, kövér, fekete ember volt, a bőre olyan, mint a kordován, s igen kevés kis fekete bajusza volt. Méltóságosan szokott bejönni, most is a hóna alatt nagy paksaméta írás volt, azt le sem tette az asztalra, hanem megállott a tanári asztal előtt, végignézett az osztályon, s intett, hogy: üljete le.

- Nahát, kisfiam, monddjad csak, mi volt feladva mára - mutatott rá egy fiúra.

Az ijedten felugrott, s elkezdett hebegni és habogni, s kapkodta a szókat. Pedig a vallástanár, Valkai tanár úr, nem volt emberevő, szépen kisegítette a felelettel a gyereket: ugye, ez volt... s elmondta a leckét, annak csak éppen rá kellett mondani, hogy igen vagy nem... És aztán lehetetlenség volt, hogy valaha egy gyerek nemet mondott volna, mikor igent kellett mondani, mert Valkai tanár úr úgy kérdezett, hogy: „Ugye Jákóbnak tizenkét fia volt? - Nagyon jól van”.

Misi még késő öregkorában is visszaemlékezett ezeknek az óráknak az unalmára: mert ez az áldott jó ember oly halálos közönnyel foglalkozott a tananyaggal, mintha kukoricát morzsolat volna szakmányba. Később a kisdíák kereste, hogy hol találta meg legelőször életében a természetfölötti dolgokra való gondolást, de olyankor sohasem jutott eszébe sem Valkai tanár úr, sem a többi vallástanár. Az édesanyja jutott eszébe, akivel néha éjjel, nyáron kint ültek az eperfa alatt, összegubbaszkodva, s várták az édesapját, aki távoli tanyákon épített, de minden éjjel hazajött; olyankor felnéztek az égre, s az édesanyja azt mondta, hogy azok a kis csillagok éppen olyan nagy világok, mint a Föld... s azokon túl újabb csillagok vannak, meg azokon túl megint több akkora földek s így tovább, míg el nem szédült az elgondolásában... hogy mekkora a világ... s hogy mi minden van rajta... s fogott az édesanyja egy kis bogarat a lábuk alatt, s megnézték, milyen szép, hogy semmiféle művész olyat csinálni nem tudna... semmiféle ember soha... és milyen finom a pici lába... és van egy kis féreg, amely ennek a kicsi bogárnak a belsejében él, és az is egy élő élet, és az is oly tökéletes, és talán annak is megvan a maga élősdije, de ha nincs is, milyen finom a láthatatlan kis szervezete, vére, sejtje... Hát ki csinálta, ki csinálta, ki találta ki... Van... de miért van... meddig van... mi lesz aztán... mi volt azelőtt... Mikor

ezekre gondolt, mindig összegubbaszkodott egészen kicsire, s a térdét átfonta a karjával, mint azokon a csillagos éjszakákon... s ez volt az ő vallása...

De mikor a hittanórákra gondolt, fáradtság lepte meg és unalom, hatodikban fekete pápaszemet kellett viselnie, mert fájt a szeme; akkor mindig aludt a vallásórán, mert soha olyan vallástanárral nem tudott találkozni, aki e legiszonyúbb és legizgatóbb dolgok tárgyalásánál képes lett volna gyermeklelkét megrezdíteni...

- Jaj, csakhogy vége volt! - sóhajtott fel Gimesi is, és ásítást nyomott el, s a szeme is könnyes volt, mikor a vallásóráról kiment a jóságos Valkai tanár úr, aki pedig még a legemberibb volt a tanárok közt. Ilyeneket szokott mondani: „Hol szakítottad el a kabátodat?” Vagy, hogy: „Miért nem mosod meg a nyakad?” Ez szokatlan volt, mert a tanárok a diákok közt úgy járnak, mint felsőbb lények: nem nevelnek, nem tanítanak, csak szerepelnek.

- Má megkaptad a csomagot? - kérdezte nyújtózkodva Gimesi.

- Meg.

- Meg?!... Mi van benne?

- Még nem bontottam fel.

- Hogy néz ki?

- Vászonba van varrva.

- Vászonba? Mér nem bontottad fel?

- Nem vót idő, jönni kellett órára.

Akkor odajött hozzájuk Sándor Mihály, aki két paddal hátrább ült, de a sor szélén.

- Tudjátok, hogy Nyilas csomagot kapott?

- Komám, hogyha nekem jött vón, akkor én nem jöttem vóna órára, hanem felbontottam vóna - szólt Gimesi.

Orczy csak most jött, mert ő katolikus volt, s nem volt vallásórája, s a csomag volt az első kérdése; Misi sose volt ilyen nevezetes ember, mint most.

A második óra magyar volt. A magyart egy fiatal segédtanár tanította, akinek már megjelent egy-két verse egy budapesti lapban, s mindenki azt mondta róla, hogy rém nagy költő. Tulajdonképp esküdtfelügyelő volt, vagyis végzett teológus, aki néhány órát tanított a gimnáziumban, s felügyelt a bentlakósokra. Ez a tanár fiatal volt, még semmi bajusza se volt, de már olyan szórakozott ember volt, amelyet sose látott életében, akárhányszor egészen összevissza szavakat mondott, s mindjárt elpirult, aztán olyan ijedten nézett körül, mint egy megijesztett kiskutya. Ahogy belépett, mindenki elkezdett nevetni.

- Mit nevettek? - kérdezte Misi.

- Nem látod?

- Mit?

- Birkanyírás vót.

Először nem értette, aztán egyszerre neki is annyira komikusnak tűnt fel a tanár feje, aki frissen nyírva jött a borbélytól, hogy fuldokló kacagásban tört ki. Bedugta az öklével a száját, s mikor leültek, lehajtotta a fejét a padba, s a könnye potyogott.

A tanár sem értette őket, de mikor rendes mozdulatával a fejéhez nyúlt, mert minden két percben végigtúrta a haját az ujjaival, s erre erősebb lett a nevetés: rájött.

Lángvörös lett s lesütötte a fejét, és ő is elkezdett nevetni.

- Látom, hogy ezen nevetnek - mondta magázva, mert ő volt az egyetlen, aki máris magázta őket. Pedig ki volt adva a tanárok közt, hogy az ötödik gimnáziumig tegezni kell a diákokat. - Hát kérem, ne csodálkozzanak rajta, hogy megnyiratkoztam, én legjobban szeretnék hosszú haját viselni, egészen hosszút, de akkor Debrecenben megbámulnának az utcán, s így osztán addig halasztom a nyiratkozást, míg egyszer csak olyan leszek, mint egy vadember, s máma még az a pech is ért, hogy a szél elvitte a kalapomat. - Erre még hangosabb lett a kacagás. - S míg utána szaladtam, a szél fújta a hajam: hát szóval, bementem a legelső borbélyhoz és megnyiratkoztam; hát ez rettenetes, mit csinált velem, nagyon megnyírt, én mindig szerettem volna neki megmondani, hogy az istenért kedves mester... de hát a borbélynak nem lehet szólni, mert még levágja a géppel az ember fejét, nem igaz? - Erre iszonyú hahota lett. - Hát most már viselni kell így a fejemet, míg megint meg nem nő a hajam... hiába, mindenki olyan kalappal köszön, amilyen van neki, illetve mindenki olyan fejet hord, amilyet a borbély csinál neki... nem igaz?

Rettentőket nevettek, s az egész óra nem ért semmit, hiába könyörgött a tanár egész megaprehendálva:

- De hát, az istenért, ne nevéssenek, mert mindnyájuknak ötöst írok be.

Ezen még jobban kacagtak, mert nincs ötös; a legrosszabb kalkulus a négyes, de a tanár a leányiskolában is tanít, s a kislányokat ezzel szokta ijeszteni.

Hát ezen a napon bizony a kisdíák nem sokat tanult, de annál nagyobb önérzetre tett szert: a pakk büszkesége dagasztotta a szívét, s még soha ilyen frissen nem ment fel a coetusba.

Ahogy benyitott, látja, hogy mindenki az asztal körül áll s eszik. Gyanút fogott, nem tudta, mit esznek, de megérezte, hogy baj van.

Az ő csomagja fel volt bontva, azt ették.

Persze óriási kacagás lett az ő rovására.

A szobafőnök csak később jött be, s szigorú lett.

- Ki bontotta fel?

Nem akadt gazdája, azt mondták, hogy mikor bejöttek, akkor már fel volt bontva, s az asztalra téve; azt hitték, Misi tálalta ki, de ez hazugság, mert Misi nem bontotta fel, ő aládáján hagyta.

Bár bezárta volna!

Szégyellt szólni, csak félt, hogy valami olyan is van benne, amit nem szabad másnak látni.

A levelet keresgélte legelőbb.

- Itt a levél! - kiáltott fel András, aki első diák létére szintén ludas volt a dologban. Az A-istáknak nem volt második órájuk, s feljöttek a coetusba; ők hárman bontották fel, András, Böszörményi, s egy 21. coetusbeli, akit Tök Marcinak csúfoltak.

Pogácsa volt a levélbe pakolva, mert nem szabad levelet küldeni a csomagban. Misi az ablakhoz sietett vele, s elolvasta, közben egy pogácsát majszolt. Mikor gyorsan végigolvasta:

- Hol a kenőcs? - mondta.

- Micsoda kenőcs?

- Azt írja édesanyám, hogy kenőcsöt csinált, azzal kenjem a kezemet, ha a szél kifűjja, meg a cipőmet is itassam által vele, akkor nem járja át a víz... itt van megírva!

- Kenőcs! - mondta Böszörményi sápadva - hát az kenőcs vót?

- Micsoda?

- Hát amit kenyérre... kentetek.

- Ki kente? Te kented! - szólt elvörösödve Andrási.

- Nézd csak, ő ette meg, oszt még ránk kenné! - kiabált Tök Marci.

- Hát te nem ettél belőle? Nem te kented legjobban?

- Nem hát! Mer nem attál belőle, alávaló pimasz, szemtelen disznó, piszok gazember, nem aszontad, hogy ezt magadnak szántad?! - kiabált kivörösödve Tök Marci.

- Ne ordítson itt! - kiáltott rá a szobafőnök.

- Ha én ettem, ő is ette! Ha én ettem, ő is ette!

A többiek előbb elámultak, aztán rettentően kacagtak.

- Én azt hittem, hogy vaj.

- De jó, hogy nem ettem belőle, mondtam, hogy avas! Én mondtam, hogy avas!... Bűdös, azt mondtam! - kiabált Andrási.

- Bűdös is vót, no!

- Mégis megettétek!

- Kicsit bűdös, ale jó!

- Jó bendőbe jó!

- Most aztán mi lesz?

- Ki lehet rókázni.

Iszonyú kacagások és ökröndözések lettek. Böszörményin mindenki nevetett, mert ő falta fél a legnagyobb részét, csak azért is, hogy ne maradjon belőle Misinek.

Misi eltette a csomagot a ládába.

Ezen az estén nem lehetett egyébről hallani, csak a kenőcsről, amit Böszörményi meg Tök Marci bekaptak.

A végén pálinkára konferáltak, s hoztak egy üveg gügyit, hogy leöblítsék a kenőcs ízét.

Este Böszörményi már átkozott dühös volt, s végül is kirukkolt:

- Elloptátok a késemet!

- Ki lopta el?

- Itt vót az asztalon, mindenki avval ett, mit tudom én, mék vágta zsebre.

- Fogd be a szád!

- Aggyátok elő!

- Add elő te a kenőcsöt!

Mindennek ez lett a vége.

Még a teológusok is mind megtudták még akkor este a konviktusban, hogy egy kisdiáknak csomagja jött, s legelőször a csizmatisztító kenőcsöt zabálták meg belőle a coetusbeliek.

A szobafőnök borzasztó szégyellte a dolgot, s azt mondta, hogy lemond a szobafőnökségről és kiköltözik a kollégiumból.

Este későn aludtak el, s még mikor mindenki szunyókált is már, akkor is megszólalt Nagy úr, a kisebbik nyolcadosztályos, aki nagyon tréfás tudott lenni, pedig rém komoly ember volt:

- Mintha subickolást hallanék... valamelyiknek a hasába...

Böszörményi szuszogott az ágyában, s viharos kacagásban törtek ki a diákok a megjegyzésre.

Felverték Böszörményit, aki felállott az ágyban, s a pokrócából kötelet csavart, s azzal verekedett.

- Elloptátok a késemet, alávaló, tolvaj bitangok! - ordította. - Ilyen piszok pakk, ami ez vót, ilyen kódus pakk, majd azt nézzétek meg, amit én fogok kapni: egész sült liba lesz benne!

- Ebbe is vót egy kis jó kenőcs.

Éjfél is elmúlt, még mindig tombolt s újra meg újra fellobbant a kenőcshecc.

Másnap az iskolában folytatódott a dolog, a kenőcsevés híressé lett, s Böszörményi mint egy kivert bika tombolt. A másik kettőn nem is száradt rajta semmi, mert mindig egy bűnbak kell a világnak, a legfeltűnőbb valaki, s a kisebbek elsikkadnak, eltűnnek, hogy arra az egyre járjon a rúd, támadás és harag és neveltség.

A csomagban levő holmiknak olyan furcsa szaga van, „madárlátta kenyér” - mondta az édesapja, ha megjött messze útról, s a tarisznyából kenyeret vett ki: ilyen ajándékot szokott hozni, s ennél nagyobb örömet nem is adhatott volna egy apa sem a gyermekének.

Mikor nem kacagtak, akkor mindig a szüleire gondolt. Az édesanyja levelét a fűvészkertben olvasta el alaposan, mert ott legkevésbé szoktak lenni. Sírt, mint a bárány, elbújva a legtitkosabb bozótba, s mikor jól kisírta magát, és haza akart sietni, mert közeledett a délutáni iskola, egyszer csak úgy állott meg, mintha a lába gyökeret vert volna a földben.

Egy fiatal legény dolgozott a virágágyban, s a fején ott volt...

Igen, ott volt a fején, határozottan megismerte, az ő kalapja.

Biztosan megismerte, a lehajló sertéről, meg a színéről is, olyan zöldes színű volt, mint mikor ő elvesztette, s vékony zsinórja volt, és nem pántlikája.

Soká nézte, szerette volna megszólítani, de nem merte. Az ő fején még most is ez a rongyos szalmakalap volt, s a jó kalapja itt van egy lépésnyire, másnak a fején, és hogy tönkre van már, csupa piszok és gyűrött, és mintha nem is az ő kalapja volna... S nem és nem merte azt mondani, hogy: „Kérem, adja ide a kalapomat!”

Távolról meghallotta a kollégium udvarán a csengőt, és futni kezdett, mintha rákiáltottak volna, s akkor délután olyan szomorú volt és bánatos, mintha az egész élete nyomorult lett volna, de senkinek sem merte megmondani, mert szégyellte, hogy olyan ügyetlen számár volt, hogy elveszítette a kalapját, s nem akarta, hogy kinevessék, mert biztosan kinevették volna... Mint Böszörményit a kése miatt...

A Böszörményi késével viszont mi történt!

Mikor felment a lakásba este az órától, éppen rakta a fűtő, a szolga a tüzet a kályhába; kívülről lehetett fűteni, a kulinából, de maga a kályha, nagy vashenger, odabent volt a szobában, e körül

a kályha körül szoktak estefelé összeülni vacsorára menés előtt, s a felnőtt diákok vendégeket is szoktak fogadni, volt egy nyolcadikos, Páncél úr, aki sokat járt Liszniai úrhoz, a szoba-főnökhöz, meg egy Haranghy úr, nyolcadikos költő, aki verseket írt, s meg is jelent a debreceni lapokban, s az is sokszor bejött hozzájuk, most is ott ültek a kályha körül és beszélgettek. Simonyi óbesterről mondott Haranghy úr egy történetet, hogy a legvitézebb huszár gyerekkorában cívisfiú volt, s egyszer felment verebet szedni a veres toronyba. Hát észreveszi, hogy kívül egy repedésbe varjúfiók van, akkor kidugtak egy deszkát, ő kiállott annak a végére, úgy szedte ki lábujjhegyen a kis varjúkat a kebelébe. Azt mondják neki: „Adsz-e belőle?” „Nem adok!” Erre megharagudtak: „Eleresztjük a deszkát, adsz-e belőle?” „Nem adok!” Eleresztették, ő meg leesett a veres torony tetejéről, akkor felugrott, elszaladt, és fügét mutatott nekik: „Azért se adok belőle!”

Ez borzasztóan tetszett neki s egész álmélkodott. Közben a ládája rendezgetésével volt elfoglalva, az újonnan jött fehérneműit rakta be, s a csomag morzsáit seperte ki a ládából: hát amint a többiek a kályha körül ülnek, ő pedig egyedül dolgozik a sötétben, a kezébe akad a Böszörményi kése.

A szíve verése is elállott.

Előbb csaknem kikiabálta, hogy „megvan a kés”, aztán megijedt, hogy Böszörményi rögtön ordítani fog, hogy: „Elloptad a késem, el akartad lopni, hogy került volna másképp a ládába!” - és más efféléket. Nem szólt tehát, csak félretette a kést, s a sötétben tovább maszatolt a ládában, aztán újra meg újra megtapogatta a kést, már ráismert, ez egy halnyelű kés volt, nagyon gyönyörű kis kés, csillogó fényes volt a nyele, gyöngyházból volt a hal alakja, és még szeme is volt a hálnak.

Aztán mindjárt arra gondolt, hogy úgymint megették az egész csomagot, alig hagytak belőle neki valamit, meg hogy a kertészsegéd is az ő kalapjában jár, ezt a kést nem is fogja visszaadni, hanem haza fogja vinni az öccseinek megmutatni, s milyen nagyszerű lesz, ha azok látják, hogy ő milyen kést *szerezett* Debrecenben!

De egészen odavolt az izgalomtól. A kést aztán eldugta a ládája titkos fiókjába. A ládája ugyanis a nagyapja hajdani kocsiládája volt, amivel Patakra járt diáknak, persze az édesanyjának az apja, és ennek a lánának volt egy titkos fiókja. Le lehetett nyitni a rendes bal oldali fióknak a fenekét, mert dupla feneke volt, s abba bele lehetett tenni a pénzt vagy kisebb tárgyakat, s úgy volt a zárója is csinálva, hogy két pálcát kellett benne jobbra-balra tolni, s akkor kinyílt, de azt senki se ismerte volna meg, aki nem tudta, hogy az titkos fiók. A sötétben ő ebbe a fiókba dugta be a kést, s tudta, hogy azt a fiókot nem fogja kinyitni többet, míg csak haza nem kell menni.

Senki sem törődött övele, most már be is rakta a holmikát az ágyáról a ládába, mert félt, hogy valaki megjegyzést tesz rá, hogy mit csinál ott a sötétben.

Rendes szokás volt, hogy este konviktus előtt nem gyújtottak lámpát, hanem beszélgettek úgy hat óráig, negyed hétkor szoktak csengetni a konviktusban az első csoportnak, s ők mindnyájan az elsőbe voltak beosztva.

Éjszaka is sokat gondolt a késre, s úgy érezte, hogy a jóisten csinálta az egészet, mert ennek így kellett lenni, hogy ő a sok veszteségeért és szenvedéseért kell, hogy valami ajándékot kapjon. Nagyon boldog volt, s nagyon-nagyon örült a halnyelű késnek, úgymint hol vette azt Böszörményi, bizonyára lopta valahol, talán az apjától vagy rokonától, vagy ki tudja kitől, mert ez nem tisztakezű fiú.

Az iskolában is nagyon sokszor gondolt rá másnap, harmadnap, s a láda kulcsát egy pillanatra ki nem tette volna a zsebéből, akárhányszor megrémült, ha valaki kinyitná a ládát... vajon jól becsukta-e? Egyszer az osztályból felszaladt tízpercben, pedig ez tilos volt, megnézni. Már olyan volt, mint az öreg levéltárnok, nem bízott magában, emlékezett jól, hogy már otthon is nemegyszer elhagyott valamit, egyszer, mikor tejért volt a papéknál, otffelejtette a kalapját, s éppen ezt a szalmakalapot, amiben most jár.

Október 18-án hó esett.

Ez a nap azért volt fontos, mert a fehérre festett, nagy ablakok rájárára fel volt írva, hogy mikor esett először hó, s most is felkarcolták rá kés hegyével. Egy hét múlva elolvadt ugyan, s aztán csak későn februárban lett igazi hó, de ez fontos volt, ez a korai hóesés.

Azon a napon délután ugyanis a két cserépkorsóval lement vízért. Rendesen a hátsó udvarra volt ugyan szokás lemenni, mert az a kút állítólag nem volt olyan vas-ízű, s közelebb is volt néhány lépéssel a hátsó lépcsőhöz, de Misi jobban szeretett a szép hóesésben a tágas, nagy udvaron sétálni. Valkai tanár úr ment keresztül fekete vaskalapban, hosszú fekete kabátban az udvaron, s meglátta a szalmakalapos kisfiút.

- Fiacskám! Gyere csak ide, gyere csak.

Misi ijedten nézett rá.

- Miért jársz te még most is szalmakalapban?

Nem tudott válaszolni, csak nézett maga elé konokul.

- Nincs posztókalapod?

Megrázta a fejét, hogy nincs.

- Nem is volt?

Intett, hogy igen.

- Hát hova lett? Ellopták?

Újra igent intett.

- Hm, hm.

Az óriási nagy ember sokáig integetett, hmgetett.

- Hogy is híjnak téged, fiacskám?

Megmondta a nevét.

- Hogy? Hangosabban!

Újra megmondta a nevét, s elvörösödött, hogy a tanár úr nem ismeri, pedig mindig jelest adott.

- Hányadik szobában laksz?

- A 19-ben.

Arra a nagy ember intett s elballagott, ő pedig dideregve, belső láztól gyötörve elkotródott a nehéz korszókkal, amelyek csaknem leszakították a gyenge vállát, karját. Keze szinte ráfagyott a korszó fülére, míg felért a második emeletre. Soká huhukkolta a körmét a gázlámpa alatt, amit most gyújtottak meg, s csak aztán ment be a szobába.

Somorjai Páncél úr most is ott volt mint vendég, és éles kappanhangján beszélt valamit. Ő a korsót a helyére vitte, s aztán megint az ágya mellé húzódott a jó meleg szobában, és bágyadtan, ijedt, szomorú, beteg fáradsággal hallgatta a beszélgetéseket, míg csak konviktusba nem kellett menni.

Vacsorára juhtúrós galuska volt, a többiek szidták, hogy sovány, ragad, mint a csiriz, de ő csak azt tudta, hogy a szülei kétségbe lesznek esve a kalap miatt.

Mikor felmentek újra a szobába, s lámpát gyújtottak, elővették a könyveiket s tanultak.

Az asztal felső végén, az ablak felől, egymással szemben ült a két nyolcadosztályos: Lisznyai úr meg Nagy úr. Ez a Nagy úr egy valódi nyomorék vállú diák volt, púpos is egy kicsit, de rém okos, a legokosabb fiú volt az egész kollégiumban, mindig olvasott, amikor a többi labdázott vagy korcsolyázott, persze ő nem mehetett velük, hát olvasott, végigfeküdt az ágyán s tanult, és mindent tudott is, és tudott beszélni akármiről a világon. Ezt bánta legjobban Misi, mert ő is szeretett olvasni, de ő mindjárt elfelejtett mindent, és semmiről sem mert volna nyilatkozni.

A kisdíákok ötven voltak, mind az ötven második gimnazisták, mégpedig kettő A osztálybeli, három pedig B osztálybeli. Az A osztályba jártak Andrási meg Böszörményi, ők, a többiek a B-be.

Andrási Lázár erős, piros fiú volt, ez sose tanult, mégis első volt az osztályban, olyan emlékezete volt, mint az almárium: amit egyszer beletettek, az benne is maradt. Mindent tudott, amit egyszer hallott, s egyáltalán nem ismerte a tanulás gondjait, akármilyen hosszú verset egyszer-kétszer elolvasott, elmondta végig; ha vasárnap hazajöttek a templomból, a prédikációt szóról szóra elmondta; ebből később pap lett Szatmár megyében egy pici faluban, s még hatvan éves korában is el tudott mondani hatszáz sort Ovidiusból, s ha megakadt az Íliászból, dörmögött, hogy romlik a memóriája.

A kis Nyilas nem volt ilyen legény, könyv nélkül egyáltalában nem is bírt bevágni, nem volt képes ráerőltetni a fejét, hogy a szavak egymás utáni sorrendjére figyeljen; egyszer később Patakon, tíz sor volt feladva Vergiliusból, s öt órán egymás után szóltatták ki: mind az ötször belőtt belőle. Tanulni se szeretett, kivált, hogy ilyen gondja volt, alig várta, hogy lefekhessen. Kilenckor csengettek az udvaron, akkor mindenkinek le kellett feküdni, s eloltani minden lámpát.

Nagyon fáradt volt, azonnal elaludt, de éjfél tájban egyszerre csak felébredt: eszébe jutott a kalap, s hogy azt mondta, hogy *ellopták*.

Most vizsgálat lesz, minden ládát végig fognak kutatni, s a bicska!

Előkerül! akkor aztán vége.

A hideg úgy lelte, hogy vacogott a foga.

Csak legalább év elején el ne árulta volna, hogy neki titkos fiókja van, de Sándor Mihálynak is ilyenféle kocsiládája van, mint neki, az is az apjától kapta, mert az apja tanító éppen az ő vidékükön, s hencegett, hogy az ő ládája különb. Akkor ő megmutatta, hogy neki van ám titkos fiókja is, s akkor mindenki sorra kipróbálta a titkos fiók zárját, sőt még a 21-ből is ketten átjöttek megnézni. Akkor nagyon büszke volt rá, hogy neki ilyen híres ládája van, de most előre látta, hogy fogják, csak úgy próbálgatásképpen, nyitogatni, s kipottyant a Böszörményi bicskája!

Hajnál felé elszunnyadt, mikor már jól kigondolta, hogy mit kell csinálni; reggel, hogy éppen dárdás, lemegy reggeliért a szobafőnököknek, mert az mindig hozat háromért paprikás szalonnátt,

s akkor a zsebében kiviszi a kést az utcára, s be fogja dobni a csatornába az utcai rácson, ahol a dinnyehéjat szokta leeregetni az ősszel.

Mikor felkeltek, olyan fáradt volt, s oly sápadt, hogy észrevették.

- Mi baja magának - mondta Nagyúr -, kis Nyilas?

- Semmi.

- Mintha kimeszelték volna - szólt a szobafőnök úr -, menjen az orvoshoz.

- Akar elmenni? - kérdezte később. - Akkor csak menjen, nem engedem, hogy itt még valami betegség legyen.

Ő meredt szemmel nézett maga elé.

- Hozzak reggelit, szobafőnök úr? - kérdezte.

- Ördögöt reggelit, menjen az orvoshoz, öltözzön fel jól, és menjen el kilenc órakor. Majd reggeliért lemegy Csicsó.

Látta, hogy a terve el van rontva, most csak az a kérdés, hogy mindjárt nyolc órakor jönnek-e vizsgálatot tartani. Nem merte a ládát magában hagyni, inkább vállalkozott rá, hogy elmegy az orvoshoz.

Mikor a többiek nyolckor elmentek az iskolába, ő otthon maradt, s most aztán hamar kivette a kést a ládafiából, s a zsebébe tette. Aztán felvette a kis télikabátját, kendőt tett a nyakába, s elment az orvoshoz.

A Csokonai-szobor felőli lépcsőn ment lefelé, tűnődve ugráncsolt a falépcsőkön, de milyen jó volna, ha a kést nem kellene elveszteni, hanem el tudná dugni valahová, hogy ott megtalálja, majd ha nyáron hazafelé megy, de hová kellene eldugni? Most egyelőre ott szorongatta a zsebében, a markában, s így ment lesütött fővel az orvos lakásáig.

Az orvos egy nagyon öreg úr volt, méltóságos úrnak kellett szólítani, s kezet csókolni neki, olyan rózsaszínű bőre volt, mint a csörögefánk s olyan fehér szőre, mint a hófehér cica, csak kétféle orvosságot szokott rendelni: vagy mandulatejet, vagy hashajtót. Csicsó Imre a fülébe súgta, mikor iskolába ment lefelé, hogy: „Ha mandulatejet ad, azt én megiszom helyetted!”

Ez jó, ez az ajánlkozás, mert ő meg ki nem állhatta, nagyon émelygős volt.

Maga sem tudta, hogy került be az alacsony szobába, a méltóságos úr egy igen parányi házban lakott a püspöki Zódház mellett, de nagyon szép bútorai s igen sok könyve volt, s furcsa orvosi szerszámok voltak a szobájában.

Misi bizony annyira izgatott volt, hogy alig látta a szemében levő könnyektől, az öreg orvos megfogta a pulzusát, megnézte a nyelvét, s receptet írt neki egy szó nélkül. Megveregette az arcát, s elküldte a patikába.

A patika ott volt szemben, a Pongrác-bolt mellett, furcsa, erős szagok voltak ott s nagy kövér gilisztacukrok, amelyeneket az ő nagyanyja szokott hozatni Tarcslról, mikor elővette a gilisztacsikorgás. Ő nagyon szerette ezt a bűgőcsiga forma cukrot, de sokba került volna, hát csak nézte, fehér és piros cukrok voltak. Volt ott igen apró, kásaforma cukor is, ezt is igen szerette, belül keserű volt, ezt ő sokszor kapott gépész nagybátyjától, mert az sose vett a gyerekeknek más cukrot, azt mondta, hogy ez egészséges. A patikában úgy ült, mint egy kis halálraitélt, nagyon meg volt hatva attól a rendkívül erős illattól, a templomi csendtől, a halál kapujában érezte itt magát, a lóvasúti kocsi megérkezett a patika előtt, a lovakat kifogták, hátrafogták, s a kocsi elment, de ő még mindig nem tudta, mit csináljon a bicskával!

Mikor megkapta az orvosságot, pénz nélkül, a kollégium számlájára, akkor hazafelé indult, olyan lassan, ahogy csak lehetett, s mégsem tudott semmit kitalálni. Három olyan rácsos csatornanyílást is talált az utcán, de nem bírta belevetni a kést, majd valahol a kollégiumban eldugja. Mikor felfelé ment a csendes lépcsőn, gondolta, a lépcső fagerendái közé bedugja, de aztán hogy veszi ki?

Egyszer csak meglátta az első emeleten a nagy tölgyfa szemétládát, hamar fogta a kést, s egy hirtelen ötlettel beeresztette mögé a falhoz. Csak mikor lecsúszott, s odalent koppant, akkor gondolt arra, hogy istenem, innen ki se lehet venni többet, most már hetven esztendeig mindig ide lesz kötve a gondolatja, hogy itt van neki egy titka, ni...

Bement a coetusba, szeretett volna lemenni az osztályba, mert már nem volt olyan rosszul, de nem ment, mert ma éppen vallásóra volt... Hát ott maradt a szobában, elővette a kanalát és bevett egy kanállal a hashajtóból, de rossz volt, istenem. Aztán egyet gondolt. Minden csengéskor kiöntött egy-egy kanállal, s kilötytyintette az ablakon. Közben a Történelmi Arcképcsarnokot olvasta.

Délben egyenként jöttek fel a diákok, legelőször az A osztálybeliek, aztán az ő osztálytársai. Kíváncsian vették körül.

- Mit rendelt?

- Hashajtót.

- Brr, azt csak idd meg!

- Bevetted?

- Már három kanállal hiányzik.

Jött a szobafőnök.

Nagyon mogorva volt.

- Nyilas, kérem! Hol a maga kalapja?

Már látta, hogy jól nézünk ki! Hallgatott.

- Micsoda dolog az, hogy maga még most is szalmakalapban jár?

De ekkor menni kellett ebédre, s nem volt több szó a kalapról.

Jól megebédelt, s mikor felmentek, akkor azt mondja a szobafőnök:

- Maga ebédelni volt?

- Igen.

- Ha hashajtót kapott, akkor minek ebédel? Nem mondta a doktor?

- Nem.

- Akkor nem is az a baja, hanem a kalap. Az rontotta el a maga hasát.

A fiúk nevettek.

- Hát hova lett a kalapja?

- Nem tudom.

- Nem tudom! Az öregapám se hallott ilyet, hogy valaki nem tudja, hova lett a kalapja... Valkai szólított meg az udvaron, hogy hol van a Nyilas kalapja... Mit tudom én, mit szölongat engem... Nem vagyok én dajkája senkinek, ha én tudok vigyázni a kalapomra, tudjon más is!

Ez a szó egészen felemberesítette a kisdíákat. Úgy érezte, hogy a szobafőnök egészen magához valónak tekinti őt, s ez rangbelit csinált belőle. Most már nem szégyellte megmondani:

- A kalapomat valaki ellopta!

Általános csönd lett.

- Én loptam el?! - kiáltott Böszörményi, magából kikelve. - Én? Disznóság! Ezt nem engedem mondani! Én nem loptam el senkinek a kalapját! Kikérem magamnak!

- Én nem mondtam...

- Így meggyanúsítani, nézzék meg a ládám, meg kell vizsgálni minden ládát! - ordította, ahogy a torkán kifért.

A szobafőnök megsokallta:

- Ne ordítson itt, senki sem mondta, hogy maga lopta el! Nézze meg az ember!

- Tessék bizonyítani, szobafőnök úr - rikácsolt Böszörményi -, tessék a szemembe köpni, ha nálam megtalálják!

Nagy vizsgálat lett, s a kisdíák dicsérte az eszét, hogy a kést elsinkófálta, nem bánta már, ha soha többet nem látja is, csak hogy nem volt a ládájában, tüntetően kinyitotta a titkos fiókját is, hogy megmutassa, hogy nincs nála a saját kalapja. Mindenkinek minden holmiját felkutatták, de a kalapot nem találták.

Éppen szombat volt, tehát nem volt délután tanítás, egész délután a kalappal telt el az idő, s ő az ágyán sírdogált.

Alkonyatkor odajött hozzá Nagy úr, csak ketten voltak a coetusban.

- Nézze csak, kis Nyilas, valamit akarok magának mondani.

Azt hitte, le akarja küldeni, s szokott szolgálatkészségével leugrott az ágyról, és odasietett Nagy úr után az ablakhoz. Nagy úr leült, s megfogta a kisdíák gombját.

- Nézze csak, én három éve mindennap felolvasok egy vak öregúrnak, újságot olvasok neki délután öttől hatig, s fizet érte tíz krajcárt egy órára.

Nyilas várakozva nézett rá.

- Nekem az idén már nagyon sok a tanulnivalóm, nem volna kedve elvállalni?

A kisdíák lángvörös lett, s nem tudott szólani, csak intett, hogy igen.

- Csak egy dolog a fontos, mindig pont ötkor kell kezdeni, s pont hatkor abbahagyni; az öregúr nagyon pontos ember. Egy hónapban három forint!...

- Köszönöm szépen, Nagy úr... - s tele lett a szeme könnyel.

- Akkor én ma már megmondom neki, hogy holnaptól kezdve maga fog hozzá járni. Már elsején kap egy forintot.

- Igen.

Azt hitte, hogy kiszakad a szíve, úgy szétfeszíti a szűk kis kabátot. Olyan nagy ember lett egyszerre belőle, olyan nagyon nagy, kenyérkereső ember, hogy el kellett bújni arra a jó helyre, hogy kisírja magát.

HARMADIK FEJEZET

*amelyben a kisdíák szorgalmasan dolgozik, tanul,
jelesekre felelget, és két barátira tesz szert*

Az öregurat Pósalaky úrnak hívták, s a patikán túl lakott egy nagy, sárga háznak az udvarában, hátul, egy igen csinos kis faházban.

A kisdíák igen szorgalmas akart lenni, azért mindjárt kezdetben csaknem egy félórával hamarabb ment el hozzá.

Az öregúr egy nagy, szalmával font karosszékben ült, egészen egyedül. A kályhában pattogott a tűz, s olyan különös volt ez a vak öregember, ahogy teljesen rendben, szivarozva, s lobogó tűz mellett üldögélt. A lámpa is égett az asztalon.

- Jó estét kívánok.

- Jó estét, ki az?

- Én vagyok, felolvasni jöttem.

- No, csak üljön le, fiam.

Leült, az újságok oda voltak rakva az asztalra.

- Melyiket olvassam?

- No, még ráérünk; majd öt órákor.

A kisdíák elröstellte magát, mert úgy gondolta, hogy illetlenség, amit tett. Nagyon is mohónak látszik most az öregúr előtt. Vagy rendetlennek, hogy ilyen összevissza jön. Az arca lángvörös lett, s nem mert megszólalni. Csendesen ült hát, s hallgatta az óra ketyegését.

A barna politúros szekrényen volt egy alabástrom lábú óra, de nem olyan, mint tavaly Törökéknél, ahol a múlt évben lakott. Ott egy aranyhuszár lovagolt az óra tetején, s az egész üvegburával volt leborítva; itt nem volt üvegfedele az órának, s fent fekete homlokzata volt, mint a tankönyvben a görög templomoknak: ezt sokkal urasabbnak találta, s különben is Törökéknél el volt törve az üvegborító, s papírral volt beragasztva.

Az óra lassan pergette a másodperceket, s ő szinte számolta. Rettenetes sokáig tartott, míg továbblépett a mutató, s az öregúr nem szólt egy szót sem. Valamin gondolkozhatott, oly nyugodtan ült.

No, volt ideje jól megnézni, egészen piros öregúr volt, nem is lehetett nagyon öreg, vastag bajusza volt, olyan, mint mikor télen ráfagy a zúzvara a rozmaringra, dús és lobogó, nagyon gyönyörű fehér bajusz. Egészséges és derült ember volt, s oly tisztán nézett kék szemével, hogy az ember zavarban volt előtte, nem hitte volna az ember, hogy nem lát, ha a homlokán nem lett volna egy félkör alakú zöld selyemellenző.

Nagyon szeretett volna valamit mondani neki, de nem tudta, mit mondjon.

Egyszer aztán megszólalt:

- Nálunk nincs ilyen korán hó.

Az öregúr nem felelt.

Erre ő megint elcsüggedt: de hogy meri ő megzavarni ennek az öregúrnak a nyugalmát, ki tudja, mire gondol. És ilyen csacsiságot mondani. Bánja is azt az öregúr, hogy önáluk mikor van hó: itt most van.

Szerette volna visszaszívni, szerette volna, ha nem mondta volna. Izgett-mozgott, s harapdálta a száját.

Aztán szerette volna megkérdezni, hogy igazán nem lát-e Pósalaky úr? A világosságot sem látja? Azt sem tudja, mikor jött fel a nap, s mikor lett este?

De az öregúr csak szivarozott, igen lassan, igen kényelmesen, testes öregember volt, éppen betöltötte a karosszéket, a keze is puha és rózsaszínű volt, az arca frissen borotvált, s majd kicsattant az egészségtől, s olyan derült volt s olyan kellemes, a szája mindig mosolygott egy kicsit.

Így telt el egy negyedóra.

Az óra elkezdett ütni. Először hármat ütött lassan, magas, zengő hangon, aztán újra négyet vastagabban és gyorsabban, huncutul, mintha nevetett volna őrajta.

Akkor megint magában maradt, újra nem volt többet semmi nesz, s újra csak az egyes perpendüléseket figyelte.

Végre belenézett az újságba. Csak félt, hogy az öregúr mégis lát valamit, s akkor azt hiszi, hogy ő olvasgatni jön ide. Hát csak a lap címét olvasta s a vezércikknek az elejét, ami fent volt. Mikor elolvasta, szeretett volna továbbfordítani, mert az újság kettőbe volt hajtva, de félt, hogy a papírsusogásra figyelmes lesz az öregúr, tehát átugrott a második hasábra, s ott folytatta. A cikkben arról van szó, hogy a lóvasutat mindenütt át fogják alakítani kiscsőzökre, s ebben nagy érdeme van a polgármesternek, aki a város fejlesztésére oly sokat tett már eddig is, hogy hozzá hasonló polgármestere még nem volt soha Debrecennek.

Ez érdekes volt, mert igen tisztelte a jeles embereket; hallotta, hogy Pósalaky úr városi tanácsnok volt, míg meg nem vakult, s szerette volna megkérdezni, hogy mikor építették az első kisvasutat. Hát az első lóvasutat? Hát azelőtt mi volt Debrecenben, mikor lóvasút se volt? Éppen a patikából nézte, hogy a lóvasút csak a Bikáig jön, itt a lovat kifogják, s a kocsi hátához ragasztják, s akkor megint felmegy a kalauz a hátulsó bakra, túlköl egy réztrombitával, és gyű, elindul a kis lóvasút. A kisvasút pedig a Nagyerdőig megy, de ő még nem ült rajta, mert fizetni kell érte, s ezért az állomásról is gyalog jött be a pakkjával; meg a Nagyerdőre is gyalog ment ki a fiúkkal vackort szedni; de nagyon szeretne egyszer felülni rá, az nagyon finom volna, uras.

Egészen megijedt, hogy odakint hirtelen a Nagytemplom órája ütni kezdett. Lassan ütött, méltóságosan az óraütő, mint egy nagykalapács, jól ráütött a harangra, s olyan messze volt egymástól a két ütés, hogy gyorsan ötig tudott számolni két üres közt. Aztán a nagyharangot kezdte kongatni, s azon is kiverte az ötöt, s oly közel hallatszott, mintha csak beszólt volna az ablakon, hogy: no, most kellett volna jönni, ipse!

Ezen a szobai kis alabástrom óra elnevette magát, s egykettő elkezdte verni zengő, vékony hangján ő is az órát, előbb négyet, vékony, kacagó, magas hangon, aztán ráhugogott gyorsan, vastagon ötöt.

Akkor ő bátran felvette az újságot, s elolvasta a vezércikk címét:

- *Debrecen jövője.* Most, mikor városunk óriási léptekkel halad előre a modern csinosodás útján, legújabbán is határozatba vétetett, hogy a város területén még fennálló két lóvasúti vonal...

Gyorsan, gyorsan, olyan gyorsan olvasta, hogy míg az elébb értette, s foglalkozott gondolatban vele, most már egy szó sem hatolt be az elméjébe, csak olvasta a szavakat, tisztán és értelmesen, a szája mozgására figyelt, hogy a hangok össze ne folyjanak, s érezte, hogy a magas és mély hangoktól hogy rángatózik az ajka, mert egész lelkét beletette, hogy minden szó olyan tökéletesen legyen kimondva, hogy no...

Csakúgy repült a sorokon. Egyik cím után jött a másik. Mikor valamit nem akart hallani az öregúr, akkor azt mondta:

- Ugorgyunk!

Akkor azt átugrotta. De a címeket mind el kellett olvasni, egyet sem volt szabad kihagynia, még a legkisebb hírecske címét sem, de persze a legtöbb után „ugorgyunk” volt az utasítás.

Mikor hatot ütött, éppen a közepén volt egy cikknek, ami érdekelte.

Az erdei kaszálókról volt szó, hogy a debreceni erdőben tízezer hold szántóföld van: „Itt roskadozó, ideiglenes épületekkel beépítve, szélhordó homokdombok, majd vízenyős lapályokon küzd a gazda a természettel, hogy kierőszakolja egyik évben a rozsot, másikban a tengerit. A körülálló százados tölgyek siratni látszanak elpusztult társaikat, és búsan néznek le a ritka rozs- és vékony szárú tengerire, mely legtöbb helyen csak teng-leng. Nem is annyira a szántásvetés, mint inkább a takarmánytermelés teszi oly féltett kincssé e részeket a gazdák előtt. A kaszálókból nyert takarmány az időnként idehajtott jószággal felétettetik, mert annak az elszállítása borzasztó igaerőbe kerülne, úgyhogy a szállítási költség gyakran többbe kerülne, mint a megtermelt takarmány.”

Az óra éppen itt ütött, s az öreg megszólalt:

- No, hagy maraggyék hónapra is.

Letette az újságot s felállott.

Észrevette, hogy az öregúrnak megmozdult a szája, s szólni akar. Elvörösödött, mert gondolta, hogy most azt fogja mondani, hogy többet ne jöjjön olyan hamar, de nem azt mondta, hanem ezt:

- Hát... itt se esik ilyen hamar hó minden esztendőben!... Nem is tudok visszaemlékezni, hogy mék esztendőbe vót, mikor október 18-án már megjött a hó...

Ő nem felelt, állott egy darabig, de az öregúr befejezte a beszédét, s nem látszott rajta, hogy még folytatni akarná, hát elköszönt:

- Jó éccakát kívánok.

Az öregúr barátságosan bólintott:

- Jó iccakát.

Kint szél kotorta a havat a szemébe. Lehúzta a nyakát, s futva ment végig az udvaron. Mindig félt, hogy nincs-e valami kutya. A kutyát nem szerette, mert a falujukban sok kutya van, s mind mérges, már kétszer meg is harapta a kutyát, mikor tejért járt.

A kollégiumban aztán megmenekült a széltől. Nemsokára menni kellett a vacsorára, most megint köles volt cukorral, ez neki nagyon kedvenc étele volt, de a fiúk rém dühösek voltak, azt mondták, hogy ezt mind a falhoz kellene csapkodni, egy azt mondta: „A szakácsné kípibe; az igen!”

Este a lámpa mellett ültek s tanultak, de neki folyton az jutott az eszébe, hogy a Nagyerdőn a százados tölgyek búsan nézik a vékony szárú kukoricát, meg a sovány gabonát, s szomorúan csóválják a fejüket, hogy az ő jó társaikat ezek miatt kivágják... Kint ordított a szél, s verte az ablakokat, meg a tetőn a csatornát, de a kályha forró volt, s a szobában álmosító meleg.

Mióta pakkot kapott, egy kicsit emberebb volt a többiek közt. Már ugyan csak veszekedéskor kenték a Böszőrményi szemébe a kenőcsöt, s így ő is közömbösebb lett, a károsult, de azért nem volt annyira idegen a fiúk közt, mint azelőtt, egyszer labdázni is bevették, és nem is volt olyan ügyetlen, mint előre gondolta, de persze, most a rossz idők miatt már nem lesz többet labdázás, csak tavasszal.

Ezek azért szép napok voltak. Kalapot is kapott otthonról, egy kis barnát, széles karimájút, s szalag volt rajta, és nem sörte meg köröm, ez tetszett neki, ez olyan kalap, diáknak való, komoly embernek, ez senkinek sem tűnik a szemébe. De az édesanyja levelén most is sokat sírt, mint mindig, ha már meglátta, elfacsarodott a szíve, s maga sem tudta, mi történik vele.

Az iskolában mindennap felelt mostanában, s olyan jól tudott felelni, mindent értett, s a tanárok mind meg voltak elégedve vele.

Az öregúrhoz sose ment többet olyan korán, a sárga ház előtt ácsorgott addig, amíg a Nagytemplom órája ütni nem kezdett. Kítapasztalta, hogy a Nagytemplom órája öt perccel az ütés előtt már egyet kicsit kondít, akkor ő szépen bement az udvarra, mire beért, az óra verni kezdett, s mikor a székbe leült, akkor az alabástrom lábú is hozzáfogott a kacagó csengetéshez.

Egy nap Orczy azt mondta neki:

- Te, Nyilas, azt mondta a mamám, hogy ma szombat van, hívjalak meg: gyere el hozzánk.

- Én?

- Igen.

- Minek?

- Hát csak.

- De minek?

Orczy nevetett.

- Látogatás. Eljössz?

Nem bírt magához térni a meglepetéstől. Már második esztendeje ülnek egymás mellett, s még sohasem hívta meg senki. Csak Gimesinél volt többször, kivált tavaly.

Orczy első volt az osztályban. És ő ahhoz volt szokva otthon, hogy a második mindig vakon engedelmeskedjék az elsőbbnek. Ő volt a legnagyobb, neki minden öccsének szót kellett fogadnia, de már a kisebb testvérenek ő nem fogadott volna szót. Orczy előtte volt eggyel. Igaz, hogy igazságtalanul, mert neki jobb kalkulusa volt eggyel, a szépírásból neki jelese volt, s Orczynak csak kettese. Tornából mind a kettőjüknek hármasuk volt, a többi mindeniknél egyes volt. De a fiúk mondták, hogy nem járja, hogy Orczy az első, mikor neki szépírásból kettese van. Ő azonban nem bánta, hogy Orczy az első, mert Orczy kedvence volt a latintanárnak, és igazán többet tudott nála sok mindent. Például egyszer az volt a latin leckében, hogy Julius Caesar. Gyéres tanár úr kérdezte, ki volt az a Julius Caesar, ki hallott már róla? Senki sem tudta, s akkor Orczy felállott, s megmondta: az egy színdarab volt, amit ő is látott Budapesten, és Julius Caesart megölték.

- Ki ölte meg?

Azt már Orczy is elfelejtette.

- No, jól van, ülj le - mondta mosolyogva a tanár, s megveregette az Orczy arcát.

Ez nagyon imponált Nyilasnak, és Orczy sok ilyet tudott. Majdnem minden órán megmondott valamit, amit ők nem tudtak. Igaz, hogy nem volt magoló, de hát ő se volt, ő nagyon jól tudta, hogy érdem szerint egyikük sem ül itt jogosan, mert a legjobb az osztályban K. Sánta, a negyedik. Ez egy csizmás fiú volt, az apja, azt mondják, favágó, nagyon szótalan fiú, debreceni: ez mindent tud. Persze, csak azt, ami lecke volt már, ennél ő is sokkal többet tud, olyanokat, amiről még nem tanultak az iskolában, mert ő az édesanyjától sokat tanult. De a coniugatiót senki sem tudta az osztályban, csak K. Sánta. És mégis csak negyedik, mert igazságtalanul két kettese van. Gimesi is jól tud azért, csak minden füzeté maszatos, meg folyton faricskál, és nem figyel, mikor leckéztetnek a tanárok, s ha váratlanul szólítják fel, igen ritkán tudja, hogy miről folyik a tanítás, de ha újra felteszik a kérdést, akkor aztán jól felel!

A kis Nyilas odahajolt Gimesihez óra alatt:

- Majd mondok valamit.

- Mit?

- Majd megmondom.

Mikor vége volt az órának, tizenkettő volt, Orczy már bepakolta a könyveit fekete viaszkos-vászonba, és átkötötte sárga szíjjal, amelynek acélnikli fogója is volt, s felvette a télikabátját, közben feléje hajlott úgy, hogy a derekát is meghajtotta, s azt mondta:

- Elvárlak.

A kis Nyilas nem felelt, mert sértette, hogy ilyen finom szót mondott: „Elvárlak!” Ő ezt nem tudta volna kimondani. Mi az, hogy: elvárlak?

- No, hát mit akarsz - mondta Gimesi, s közönséges szíjjal kötözte össze a könyveit.

- Te.

- No.

- Orczy engem meghíjt.

- Hozzájuk?

- Igen.

- Ejha.

- Tégedet nem?

- Nem.

- Akkor én se megyek.

Gimesi hallgatott. Aztán csillogó szemmel nézett Nyilasra, a szeme nedves volt:

- Azér ne legyél marha.

- Nem megyek.

- Te vadszamar - mondta Gimesi, s fejével mellbe taszította Nyilast. Mert ez volt az ő szokása, mindig fejével verekedett.

Nyilas hátraesett a padba, s tiszta szívből kacagott.

A fiúk tolongva mentek ki az ajtón, s őneki a könyve kihullott a kezéből a pad alá. Mert neki se szíja nem volt, sem viaszkosvászonja, ő csak úgy a markában vitte. Gimesi mindig elkésve pakolt, és csak úgy nagyjából, nem olyan gondosan, mint Orczy.

- Nem is megyek - mondta neki feltápáskodva.

Gimesi a vállát rángatta.

- Ha olyan buta vagy...!

Akkor visszajött az ajtón, futva, kipirulva Orczy.

- Nyilas!

Ijedten nézett rá, s lángvörös lett, azt hitte, Orczy már tudja, hogy ő nem akar elmenni hozzájuk.

- Gyere csak!

Félrehúzta a falhoz, és suttogva kezdett beszélni.

Gimesi egy darabig nézett rájuk, aztán sebesen elfutott.

- Azt akarom mondani - szólt Orczy -, hogy nem is magyaráztam meg, hogy hol lakunk.

- Én nem... - azt akarta mondani, hogy nem megy el, de megállott, s nem mertte kimondani, mert most hirtelen nagyon vágyini kezdett, hogy Gimesi nem volt itt.

Akkor Orczy sokáig magyarázta, hogy hol laknak, a Kossuth utcában, a színház mellett, megmondta a számot, s hogy csak fel kell mennie az emeletre, ott ők laknak.

- Azt mondta az édesmamám, hogy okvetlen híjalak meg, mert Gyéres tanár úr is beszélt rólad.

Erre a kis Nyilas paffá lett. Gyéres tanár úr!

Orczy barátságosan biccentett, s elfutott, mert utol akarta érni saját magát, behozni a veszteséget, hogy elkésett.

A kis Nyilas sebesen kifutott az udvarra, hogy utolérje Gimesit, s megmondja neki, hogy a latintanár azt mondta, hogy neki muszáj elmenni, de már sehol sem látta, pedig kiment utána egészen a Csokonai-kertig. Akkor addig ácsorgott, hogy a konviktusba is csengettek, s ő a könyveivel lélekszakadva futott fel a második emeletre, már mindenki elment, akkor lerohant, s elkésve érkezett az ebédhez.

Gulyásleves volt és tejbekása, jóízűen megette, a sok kanálcsörgés, tányércsörömpölés egészen jól hatott rá, mikor az ebéd végén a szénior felállott, s elmondta az imádságot, ő még evett, a szája tele volt kásával, s ami a tányérán maradt, azt még futva bekapta.

A coetusban aztán hozzáfogott öltözködni.

- Hová készül ez?

- Nézzétek má, Nyilas mosdik! - kiabálták a fiúk.

- Még tiszta inget is vesz! A lábodat nem mosnád meg?

- De hova megy ez? - tűnődtek a fiúk, de ő nem mondta meg, csak a vállát rángatta.

- Hát el kell menni, Gyéres tanár úr mondta, no.

Ez volt a mentsége, enélkül bizony nem mert volna ilyen komédiát csapni.

A színházat jól tudta hol van, a csizmadiaszínen ment keresztül, mikor a színház alatt ment, megnézte a színlapot, az volt kiírva, hogy *Fenegyerekek*, ezt nagyon jó lett volna látni, el is határozta, hogy vesz jegyet, mert lehetett venni a háznagyi irodában tíz krajcárért jegyet, de engedélyt is kellett kérni az osztályfőnöktől, s az a latintanár volt, emiatt sem vett még sose jegyet, pedig színházra nem sajnálta volna ám a pénzt.

Soká bámészkodott a színház környékén, de egyszer csak jött egy borotvált arcú ember, cilinder volt a fején, furcsa kerek köpönyege volt, és hangosan dúdolt valamit, attól elszaladt.

Szép idő volt, a hó már eltűnt az utcáról, csak a kerti bokrok alatt volt, meg a bokrokon is valami, a nap sütött; de azért hideg volt.

Mikor meglelte azt a házat, amiben Orczyék laktak, nem mert mindjárt bemenni, vagy ötször elment előtte, akkor elszánta magát, s piros arccal, zavartan besietett; vasrácsos korlátja volt az emeleti lépcsőnek, félve ment fel rajta, és nagy, fehér ajtó volt előtte, amelynek nem volt semmi kilincse.

Most nem tudta, mit csináljon, ezen nem lehet bemenni, ha nincsen kilincse, sokáig állott ott, s már nagyon el volt szomorodva, mikor hirtelen kinyílt az ajtó, s egy cselédleány ugrott ki, mintha kergették volna, majdnem a nyakába ugrott.

- Orczyt keresem.

- A Bébucit? Bent van! No, mennyen be! Mennyen hát!

Bosszantotta, hogy egy cseléd így beszél vele, bement, s nem szólott semmit.

Nagyon szép szobában volt, fehér, ragyogó szekrények voltak ott. Körülnézett, vagy négy ajtót látott, s nem tudta merre menjen.

A háta mögött kacagást hallott, visszanézett, az a cseléd szemtelenkedett, nevetett rajta.

- Ott mennyik be, balra, nem arra, barra, nem arra, mondom, hogy barra - azzal vihogva mutatott a jobb oldali ajtóra. - Vagy jobbra e, akarom mondani.

Ezzel berántotta maga után az ajtót, és ő megfogta a magas kilincset, s benyitott egy sötét kis szobába. A szoba sötét volt, de az utcai szobába nyílt egy nagy ajtó, s az világos volt, szinte kápráztató.

Megállott a szoba közepén, a sötétben, a nagy szobában ragyogó világosság volt, besütött a nap, és az asztal felett valami fényes csillogó-villogó valami volt, mint egy másik nap, hogy a szeme szinte káprázott tőle, az asztalnál ült egy szőke asszony, és hangosan nevetett, s az Orczy hangját hallotta:

- Lóugrás, lóugrás.

Egy darabig nem vették ötét észre, s ő nem mert szólani, hogy itt van, azok pedig csak sakkoztak, ő is tudott sakkozni, mert tavaly télen Török bácsi megtanította.

Aztán, hogy észre sem vették, csendesen beszólt: - Orczy!

Meghallották, körülnéztek. Akkor ő az ajtófélbe kapaszkodott fél kézzel, s újra sűgva beszólt: Orczy!

Orczy megfordult, s meglátta őt.

De abban a pillanatban a szőke asszony is meglátta a kisfiút, s ahogy az ott állott télikabátban az ajtófélhez támaszkodva és befelé suttogva, ellenállhatatlan kacagás ragyogott fel rajta.

Orczy kifutott Nyilashoz, s azt mondta neki:

- Szerbusz, Nyilas, sakkoztam a mamával.

Kezet fogtak, s ügyetlenül megrázták egymás kezét.

A kis Nyilasnak égett az arca, a szél is kifújta, mert a kollégium mellett meg a színház mellett mindig szél van Debrecenben, és ő mind a két helyen sokat ácsorgott.

- Tedd le a kabátot.

Levetette a kabátját, ezt a kabátot az édesanyja varrta, s igen jól ki volt bélelve vattával, olyan volt, mint egy paplan, csak nem állott valami szépen.

A kabátot Orczyval ketten kivitték az előszobába, s ott felakasztották, rátették a kalapot is, az új posztókalapot.

Még a fal is zöld posztó volt, ahova a kabátot tették, és szarvasagancsok meg kardok voltak felette.

Akkor újra bementek a szobába, Orczy megnézte, de már nem volt ott a mamája.

- Ül le, parancsolj.

Orczy mindig ilyen utálatosan beszélt: *parancsolj*, meg ilyesmiket.

Hát ő leült, s azt mondta:

- Te itt szoktál tanulni?

- Igen, ez az én szobám.

Ez is bosszantotta a kis Nyilast: az én szobám!... Mér az ő szobája? Ő építette?

- Itt vannak a könyveim, itt vannak a játékszereim, itt vannak a tornaszereim.

Nyilas egyelőre semmit sem látott, mert a szoba sötét volt, s csak a másik szobából kapott világosságot.

Nyilas felnézett a mennyezetre, s csodálkozott rajta, milyen magas szoba ez, azt hitte, csak a tanteremben meg a kollégiumban vannak ilyen magas szobák. Őnáluk otthon olyan alacsony a szoba, hogy mikor az édesapja nagyon felemeli a fejszét, akkor beleüti a fejszefokát a gerendába. A mestergerenda meg pláne olyan alacsony, hogy azt még ő is eléri, ha felnyújtja az ujját. Pedig ott jó volna, ha egy kicsit magasabb volna a ház, mert az édesapja télen mindig bent vési a szántalpat a szobában, s a forgács úgy pattog, hogy még. Az édesanyja mindig azt szokta kiáltani: a lámpa, a lámpa! Mire az édesapja, ha megharagszik, nagyot kiált, hogy a ház is reng bele, hogy: „Azt a bűdös lámpát... mindig azt kell hallani! Hát ha eltörik, eltörik, van más a bótba!...”

De ő erről a világról se mondana itt egy szót sem, mert érzi, hogy ha ő ezt itt elmondaná, akkor ő valami nagy szégyenbe kerülne...

Ezeknek azt nem is szabad sejteni, hogy őnáluk az édesapja a szobában szántalpat farag, pedig az nagyon szép is, jó is, mert jó szaga van a friss forgácsnak, jól lehet benne a földön játszani, s nem kell félni semmit, itt minden olyan kényes, itt nem is játszhatna az ember a testvéreivel.

- Neked nincs testvéred? - kérdezte Orczyt.

- A bátyám - mondta szórakozottan Orczy, s nagy halom könyvet hozott az asztalra.

A könyveknek piros fedele volt, s az volt rányomtatva, hogy *Kis Lap*. Orczy mindjárt felnyitotta az egyiket, s megmutatta, hogy benne van egy cikk, amit ő írt. A cikknek az volt a címe, hogy: „Nyári gyönyörűségek!”, s a vakációját mesélte el benne Orczy, hogy kinn a pusztájukon lovagolt, és volt egy kutyája, úgy hívták, hogy Hektor, ennek a kutyának legjobban örült.

Nyilas kitágult szemmel s dobogó szívvel és irigykedve nézte.

- Ezt te írtad?

- Én!

- Te magad?

- Persze.

- Bizonyisten?

- Igen.

Nyilas gondolkozott: Orczynak szépírásból kettese volt, hát hogy lehetséges ez.

- Esküdj meg!

- Bizonyisten, no.

Akkor mégis ő írta.

Folyton csak azt nézte a cikk alá nyomtatva, hogy Orczy Vilmos, Orczy Vilmos, Orczy Vilmos. Elmondta magában számtalanszor, s nézte a betűk formáját, hogy *Orczy Vilmos*. Istenem, ha egyet fordít, talán az is ott van, hogy: Nyilas Mihály...

Úgy megzavarta ez, hogy nem bírt egyébre figyelni.

Igen, ő azért vette a szépírási füzeteket, olyan egyes irkalapokat, amiket árvereztek még szeptemberben, a hetes coetusban, mert abból könyvet csinált, és abba lemásolta a verseket. Az együgyű parasztot, meg más egyebet, nagyon sokat, olyan apró betűkkel, mint egy légyperc, hogy sok férjen el... De „nyári gyönyörűséget” írni, s azt kinyomtatni... és hogy alatta van, hogy Orczy Vilmos...

Nem fért a fejébe, hogy Orczy írt valamit, amit a lapban lát, és ő onnan kimásolná a szépírási lapjaira, hogy: „Nyári gyönyörűség”, mint azt, hogy Petőfi Sándor: „Megesküdt a király...”

- Kaptam érte egy díszkötésű albumot - mondta Orczy, mikor észrevette, hogy mennyire érdekli a kis Nyilast.

Ezzel előhozott egy arany és veres, ragyogó nagy könyvet, amiben ahogy kinyitotta, benne volt az összes történelem, éppen az, amiből két füzete volt Nyilasnak a fiókjában. Az egész Magyarország, az összes királyok és hősök és nagyurak...

Ez is fájtn neki; neki ez nem lesz meg sose, mert ő nem fog annyi pénzt kapni, hogy mind megvehesse.

Nézett hát, hol az újságban a kinyomtatott névre, hol a vastag királykönyvre.

A másik szobából most valami női kiáltás hallatszott, hogy:

- Bébuci!

Orczy suttogósan megszólalt:

- Gyere, Nyilas, a mama szólít.

Nyilas szinte álomban állott fel.

Bementek a másik szobába, és ott volt a szép szőke mama.

- Nyilas Misi - mondta Orczy s rámutatott.

De ő a nagy világosságban, a nap éppen a szeme közé sütött, csak állt szótlánul.

A mama egy kis asztal mellett ült az ablaknál, s nem a sakk mellett, csodálkozva nézte, mert olyan szép volt, és olyan, mint egy tündér, a haja egészen fehérszőke, mint az Orczy haja, csak később jutott eszébe, hogy kezet kellett volna neki csókolni.

- Te vagy a kis Nyilas Misike?

A hangja olyan vékony volt, mintha valami madár szólott volna. Az ő édesanyjának is olyan hangja van, hogy mikor énekel, mintha poharat csengetnének. De az ő édesanyjának olyan óriási fekete haja van, hogy mikor fésülködik s kibontja, egészen beborítja, úgy, hogy az arcából, melléből se látszik semmi.

- Te vagy a fiam kis barátja?

Zavartan mosolygott, nem tudta, hogy ők barátságban vannak.

- Együtt ülünk a padban, ő az első, én a második.

Az asszony elkezdett nevetni. Mégpedig olyan furcsán nevetett, hogy először komolyan nézett, aztán nagyra nyitotta a szemét, aztán váratlanul felkacagott.

Most újra nem tudott mit szólni a gyerekekhez.

- Szereted a fiamat? - kérdezte.

Nyilas ránézett Orczyra.

Megnézte, hogy szereti-e.

Hogy semmit se szólott, az asszony azt mondta:

- Szoktatok verekedni?

Erre ő egészen tágra, kerekre nyitotta a szemét. Csodálkozva bámult erre az asszonyra, mért kérdi ez azt, mikor ő még senkivel sem verekedett, biztosan összetéveszti valakivel.

És milyen ruhája van ennek az asszonynak. Az ő édesanyja az egész faluban minden lánynak és fiatalasszonynak varr, rékliket, s a legényeknek surcotat, fehérrel kivarrva. De ilyen ruhát nem is képzelt soha, ez az asszony olyan volt, mintha nem is asszony volna, hanem festve... de elevenül...

- Hát nem vagytok olyan karmolósok?

A kisfiú már egészen zavarba jött, s az arca vörös lett. Hát persze, hogy összetévesztik.

- Az Láng volt, kérem! - mondta hirtelen.

- Ki?

- Aki földhöz vágta...

Az asszony meghökkent.

- Nem vágott földhöz! - kiáltott Orczy ijedt zavarban magyarázva, s egész piros lett. - Anyukám lelkem, az csak játék volt.

Erre ő is elszégyellte magát, most olyat mondott, amit nem lett volna illő...

- Én nem láttam jól - hebegte -, mert nagyon sokan voltak rajta.

- Az csak játék volt - kiáltott Orczy -, „kicsiny a rakás, nagyobbát kíván”, azt játszottuk, mama! De Nyilas nem szokott játszani, se verekedni, hát ő azt hitte, hogy verekedtünk.

Az asszony egyre zavartabb lett, s vele Nyilas is meg Orczy is.

- Hát a fiam szokott? - kérdezte nyüglődve.

- Orczy se szokott - mondta a kisdíák.

Az asszony megint úgy nézett, elébb elkomolyodva, aztán hirtelen föl kacagva.

- Kicsoda? - kiáltotta. - Orczy?!

- Orczy se.

- *Orczy* - s hallatlanul kitört belőle a kacagás. - Apa, apa, apuska... jöjjön csak! - s alig tudott magához térni a kacagástól.

A szomszéd szoba ajtaja kinyílt, s egy magas, szakállas férfi jött ki belőle, olyan, mint egy igazi elnök...

- A maga fia már Orczy! - mondta az asszony, s a teste csakúgy remegett a kacagástól.

A magas úr szigorúan nézett a kisdíákra:

- Hogy híjnak?

De a gyerek úgy érezte, hogy itt most mindenki ellensége, sovány kis arcát, vastag szemöldökét összehúzta, s nem szólt.

- Hja, te vagy a fiam kis barátja! - És elmosolyodott, s rátette kezét a kisdíák fejére. - Ez az, akiről Gyéres tanár úr beszélt?

- Igen, apa.

- Brávó!... Derék kis legény.

- De hallja, a maga fiát úgy szokták verni, mint a répát.

- De nem, anyuskám szívem, de nem!

- Orczy hallgasson! - kiáltott kacagva a mama.

- De nem, anyukám, az nem verekedés: játék.

- Orczy!... Csönd legyen!... - s a mama folyton nevetett. Az apa is nevetett.

- Hadd verjék - kiáltotta - keményebb lesz a húsa!

A kis Nyilas megütődött.

- Az olyan diákból, aki még nem is verekedik, semmi sem lesz... No, jól van, csak játsszatok!... Aztán egy ilyen kis eminensnek nem szabad ám elveszteni a fejét.

A kis Nyilas ebben igazat adott az elnök úrnak. Őneki fogalma se volt róla, mi lehet az Orczy apja, hogy még pusztájuk is van, meg lovuk és Hektor kutya... még elsőben valaki azt mondta, hogy elnök... ez nagyon fontos és titokzatos valami lehet és iszonyú uraság...

Aztán újra kimentek a másik szobába.

Volt Orczynak egy játéka, az neki nagyon tetszett. Szoborgyár, viaszból szobrokat lehetett csinálni.

Orczy felolvasztotta a viaszt a konyhában, s behozta, és csinált egyet.

- Ez Goethe.

- Góte? - és a kis Nyilas nevetett.

- Igen.

- Az minek vóna az?

- Az a német.

- Az nem német, az magyar, nem is tud németül egy szót se.

- Ki? Goethe?

- Igen - s hamisan nevetett hozzá.

- Te - mondta csodálkozva Orczy - az a legnagyobb német költő.

- Költő... hisz az a mi sírásónk... a vén Góte minálunk otthon sírásó - és hangosan nevetett a viccén, s eszébe jutott az öreg, részeges Góte, a sírásó.

Csak sokára tudta megmagyarázni, de akkor Orczy is nagyon nevetett.

- Most pedig csinállok Schillert.

- Schillert? Siller bort csinálsz?

Nagyon nevettek.

- Nahát, ha sillert csinálsz, azt meg is issza Góte!

Ez nagyon tetszett nekik.

Orczy beszaladt, s a mamájának nevetve elmagyarázta, aztán kijött.

- Tudod, mit csinálj?

- Mit?

- Petőfit.

- Azt nem lehet, mert ahhoz nincs negatív.

A kisdíák nem kérdezte rá, mi az; úgy gondolta, azt neki is tudnia kellene.

Orczy később azt kérdezte:

- Nekünk megvan Petőfi minden verse, megmutassam?

- Nekünk is. Én mind elolvastam.

- Mit?

- Petőfit.

Orczy munka közben, míg a Schillert csinálta, megállt s ránézett.

- Minden versét?

- Igen.

Orczy kételkedve nézett rá. Aztán tovább dolgozott.

Akkor megjött az Orczy bátyja. Ezt már látta egyszer a kollégiumban, az udvaron állott a szobafőnökkel. Ez nagyon derék Orczy úr volt, csak nem foglalkozott vele eleget, mindjárt ki is ment a szobából.

- Henrik - mondta neki Orczy -, tudod, hogy a Goethe megissza a Schillert?

Az Orczy úr mosolygott, azt mondta:

- Jó vicc - és kiment.

A viasszal babrálni jó volt, csak bűdös volt, és bemaszatolták az egész asztalt.

- Az egész Petőfit olvastad? - kérdezte Orczy.

- Az egészet, igen, édesanyámnak felolvastam tavaly mind, meg magamba is.

Orczy nem nézett rá, a szobrot gyúrta össze.

Nyilas azt kérdezte, s a „Nyári gyönyörűség”-re gondolt:

- Magad írtad?

- Azt? Igen... de a bátyám beleírt.

- A bátyád?

- Igen.

Ezt ijedten hallotta a kisdíák.

- De a papa is azt mondta, az a jó, amit én írtam: azon lehet nevetni.

A kis Nyilas még jobban csodálkozott: nevetnivalót is lehet írni?

Aztán uzsonnázni híjták őket.

Csak kettőjük számára terítettek, csokoládét adtak, s azt alig bírta megenni, mert émelyítően édesnek találta, még nem evett csokoládét. De azért megette, mert restellte volna otthagyni, félt, hogy elárulja neveletlenségét, s mit gondolnak róla. Ő a kávé is csak fél kockacukorral itta, s ebben sok cukor volt. A kalács azonban nagyon finom volt, ebből meg tudott volna enni tizenkét darabot is, előbb nagyon víg volt s fesztelen, de amikor az Orczy mamája evés alatt bejött, s leült mellettük, a viláért sem vett volna újabb darabot.

- Köszönöm szépen, nem kérek.

- Dehogynem, a konviktusban nem sűtnék kalácsot, még egy darabot, fiacskám.

- Köszönöm szépen, nem kérek.

- Akkor a zsebedbe egy darabot, kettőt, majd megeszed a kollégiumban.

- Köszönöm szépen, nem kérek.

Vele nem lehet tréfálni; ha ő egyszer kimondta, hogy nem kér, akkor aztán nem kér. Otthon megtörtént, hogy vasárnap a tészta után felállott, és sorra járt kezét csókolni, megköszönte az ebédet, s akkor hozták be a csirkesültet. Az öccsei ujjongva vetették rá magukat, s visszaültek az asztalhoz, de ő? Ő, ha kettévágják sem evett volna egy falatot: ha már megköszönte az ebédet.

- Hát akkor majd kompótot.

Nem tudta mi az, kisült, hogy befőtt. Ezt az ő édesanyja is szokott csinálni, minden nyáron öt-hat üveggel, néha tízzel is, de ha nincs cukor!

Ez nagyon, nagyon finom volt, olyan remek, hogy ebből kétszer vett.

- Te nem kérsz, Bébuci, nem eszel, fiacskám?

Bébuci!... Már hallotta ma délután egypárszor, de eddig nem ügyelt rá: Bébuci!... Még csak az kellene, hogy őt is így nevezzék valahogy otthon!...

Akkor vendégek jöttek, mégpedig, ó, rémület, egy csoport lány. Kislányok, amilyenek a Lányok Lapjában vannak rajzolva, ő nem is hitte volna eddig, hogy igazi emberlányok így járnak.

Neki nem is köszöntek, s ő állott egyenesen, bezzeg Bébuci mindenikkel kezét fogott. Volt közöttük egy kövér, sárga hajú lány, az neki mindjárt feltűnt, az arca nagyon fehér volt és piros, s a sárga haja a vállára lógott, de csakúgy szikrázott, mint az igazi arany. Ez egyszer csak ránézett, olyan szürke szeme volt, hogy ő attól egészen megijedt, igen nagy, szürke szeme, s ahogy az ő szemébe nézett, ő elkezdett vörösödni, s a teste egész gyenge lett, a térde reszketett, s nem tudott volna szólni egy szót sem, és észrevette, hogy a lánynak az orra körül szeplők vannak.

Hamar azt súgta Orczynak, hogy elmegy.

- El? - mondta Orczy.

- Igen.

- Akkor kikísérlek.

Hamar kimentek a másik szobába.

Ott eszébe jutott, hogy nem csókolt kezét sem akkor, amikor jött, se most, megállott, hogy visszamegy kezét csókolni, mert mit gondol róla Orczy mamája.

De az éppen a szürke szemű, sárga hajú lányt ölelgette, erre ő úgy megrémült, hogy azonnal kifutott az előszobába.

- Mér szaladsz annyira? - szólt Orczy.

Nem felelt, csak lerántotta a kabátját, hogy leszakadt az akasztója!

- Félsz a lányoktól?

- Nem félek én!

- Én úgy viccelek velük.

Ő azonban összerántotta a szemöldökét.

- Neked nincsenek kuzinnyaid? - kérdezte Orczy.

- Micsoda?

- Hát jányok a családba, unokatestvérek.

- Nincs.

- Testvéred sincs?

- Testvérem?

- Igen.

- Hogyne vóna. Öten vagyunk.

- De jányok?

- Jányok... az nincs!...

- Mikor jössz el újra?

Ránézett, azt akarta neki mondani, hogy gyere el te. De megijedt, hogy eljön, s az nem lehet, hogy barátok járjanak a coetusba, csak a szobafőnökhöz járhatnak, különben meg van tiltva a barátkozás, mert még ellopnának valamit, ha idegenek bejárnának.

Megrántotta a vállát, és lesütötte a szemét. Sohanapján - gondolta.

- Nem tudom - mondta hangosan, s jó erősen megfogta az Orczy kezét.

- Szerbusz.

- Szerbusz.

Akkor kijött az Orczy mamája s egy kis csomag volt nála.

- Szökik a mi kis barátunk, Orczy?... - mondta a fiának nevetve. - Itt van ez a csomagocska, ezt vidd haza, és csak a kollégiumban szabad kibontani.

A markába tette a könnyű kis csomagot.

- Most remélem, szépen hazamégy.

- Nem kérem.

- Hát hova?

- Felolvasni!

- Hova?

- Én, kérem, egy öreg vak úrnak mindennap felolvasok egy órát.

- Igen?

- Igen.

A szépséges szőke mama mély csodálkozással nézett a gyerekre.

- És... pénz... és... fizet... vagy... - habozott.

- Igen: fizet!... Tíz krajcárt!

- Egy hónapra?!

- Egy órára!

- Igen: egy órára...

És csodálkozva, megrémülve bámult a kisgyerekre.

Erről senki se tudott semmit, mert erről még nem mert az osztályban szólani senkinek, úgy-hogy a kis barátja is némán bámult rá.

- Hallod, Orczy? - szólt a mama, s nevetett, de az arcára könny futott le.

A kisdíák érezte, hogy ez nem kinevetés, és még a színháznál is kacagott a boldogságtól, hogy úgy csodálkoztak rajta.

Aztán eszébe jutott, hogy sem akkor nem csókolt kezét, mikor jött, se mikor elment: de nem mert. Ő Török néninek, meg Vásárhelyi néninek mindig kezét csókol, de ez olyan finom néni volt, hogy nem mert... Lángvörös lett az arca, mert most mit gondol róla...

Még sokáig kellett ácsorognia, míg öt óra lett, addig sok mindent végiggondolt, míg végül a szürke szemű, sárga hajú kislány villant fel előtte, s akkor elkezdett futni, mint a nyúl, maga se tudta, hova.

NEGYEDIK FEJEZET

*mely az előbbinek folytatása, de valami más történik benne,
mint amit vártunk, mert az élet olyan, hogy mindig másképp
történik minden, mint ahogy elgondolta előre az ember*

Ahogy távolodott az Orczy-háztól, úgy gyúlt föl benne valami nyugtalanság, mikor a városháza sarkához ért, már megint úgy lángolt az arca, mintha tűz mellett járna. Nagyon megalázottnak, kicsinek, csacsinak érezte magát, iszonyúan szégyellte magát: ilyen butaságot, az öklét harapdálta: hogy nem csókolt kezét... és hogy eljött... és hogy az a sárga hajú... Most mind óróra beszélnek... elmondják a sárgának, hogy ő úgy köszönt be az ajtón, hogy: Orczy... az ajtófélfához támaszkodva és: Orczy! - és megmondta azt is, hogy megverték...

Azzal mentette süllyedező, léket kapott önérzetét, hogy a barátját böcsmölte: de henceg! az ő szobája! nekik megvan Petőfi!... Ez valami külön jót adott neki: hogy a barátja Petőfivel úgy dicsekedett, hogy az a legnagyobb, hogy az megvan nekik, meg hogy minden költeménye, mintha önének nem volna...

De ez mind csak olyan marakodás volt magában, s ettől nem múlt el az arcáról a pirosság: azok most róla beszélnek, és Orczy most őt kicsúfolja a lány előtt, mert Orczy nagyon tud nevetetni, az énektanárt is igen jól kifigurázza, hogy fehér kesztyűben hogy üti a taktust: kévem, kévem...

Elkezdett rohanni, maga se tudta, merre, csak futott: *most őrajta nevetnek*, hogy elfutott a lányok elől, és hogy neki nincs *kunyica* vagy mi az ördöge, amit Orczy mondott.

Még nagyon hamar volt, csak négy óra, hát az öregúrhoz nem mehetett: milyen szépen ott lehetne még háromnegyed óráig: Orczy most felvilágosítja... és mikor ránézett, olyan szürke szeme van... de minek olyan nagy...

Újra elkezdett rohanni, s egész idő alatt, ha a kislány eszébe jutott, mindjárt rohant, mint a bolond, csak mikor a lélegzete is elfűlt, akkor ocsúdott fel annyira, hogy újra ki tudott valami épkézláb gondolat verődni benne.

- Hát te hova szaladsz? - kiáltott rá Láng.

Ő borzasztóan zavarba jött, még két lépést futott, aztán megállt, de minek van itt Láng?

- Gyéres tanár úrhoz kell futni - mondta.

- Gyéres?

- Gyéres.

Egymás szemébe néztek, ez a Láng mindig úgy nézett, mintha pofon akarná ütni, de ő most úgy visszanézett!...

Láng intett végre, hogy érti, jól van. Látszott rajta, hogy végigvizslatja ruháját, cipőjét, kalapját, meg szeretné kérdezni, hogy minek, de aztán nem firtatja, mert ez a Láng igen rossz tanuló volt, és nem szeretett a tanárokról beszélni.

Intett neki a szeme vágásával, hogy jól van, és elváltak, Láng is ment, meg ő is továbbment.

De mit akar ez a Láng, ő evvel még sohase beszélt, soha, de soha egy árva szót se: és éppen ma... Meg kellett volna kérdezni tőle, hogy mér verte meg Orczyt. Hú, hogy pofozkodtak... az Orczy szépen kikapott, hiába mondja most az édesanyja előtt, így csalni egy édesanyát, hogy

kicsi a rakás, szegény jó édesanyja, kis szőke, mit tudja az, hogy a fia hogy pofozkodott Lánggal, elhisz neki mindent, mert az édesanyját nagyon könnyű megcsalni...

Tele lett könnyel a szeme, és kivette a zsebkendőjét, és a templom mellett volt éppen, hamar beszaladt a kertbe, és egy szomorúfa mellett egy vaslóca volt, és ott erősen elkezdett zokogni.

Sokáig sírt, csak úgy ömlött a könnye. Leült a padra, háttal a kollégiumnak, hogy valaki meg ne ismerje, és olyan jól kisírta, olyan kedvére kisírta magát, hogy puha lett, mint a vaj. Már régen szüksége volt erre a sírásra, annyi baja volt, de nincs itt hol sírni, vagy magában lenni az embernek, mindig rábámulnak: közben az óra kétszer is ütött, már érezte, hogy háromnegyed lesz mindjárt...

Még mindig iszonyú hosszúnak tetszett neki az idő, megtörülgette a szemét megnyálazott zsebkendőjével, s elindult csendesen.

Hideg is volt, megfázott, sötét lett, a lámpákat meggyújtották, s a vékony gázlámgocskák, mint lepkék libegtek az utcai lámpákban.

Mikor az öregúrhoz bement, egészen át volt fagyva, úgy didergett, hogy a foga vacogott, s nem bírt olvasni, a nyelve minduntalan megbotlott, úgyhogy megint sírva fakadt.

- Nono, nono - mondta az öregúr - mi az, mi az!

- Semmi.

Ha semmi, akkor az öregúr ugyan nem kérdezett tovább semmit.

Mivel azonban mégsem tudott olvasni, megmondta:

- Ma délután vendégségben voltam egy osztálytársaméknál...

Az öregúr hallgatott.

- És ott... ott...

- Megbántották?

- Nem kérem, csak én... Hát azok igen nagyurak...

- Nagyurak!? Kik azok?

- Azért jók... nagyon jók voltak, csak hát én... Orczyék, a színház mellett, elnök...

Az öregúr hosszú csönd után csöndesen szólott:

- Hát a maga apja?... Mi a maga apja?

- Ács.

- No... - Az öregúr egyet gondolkodott s hozzátette: - Ajjó mesterség...

Ennek megörült. Mer jó.

- Van házuk?

- Egy kicsike.

- Tehenük is?

- Az nincs.

- Disznó se?

- Van egy kis malacunk.

Az öregúr hallgatott.

- És hány testvéred van? - kérdezte egyszerre tegezve.

A kisdíák lángvörös lett, mert büszke volt rá, hogy az öregúr komolyan vette, mint egy felnőttet, s mindig magázta.

- Öt.

- Öt?... Fiúk, lányok?

- Öten vagyunk fiúk.

- Az szép!... Akkor a te apád nagy ember: mer öt fiúval fel lehet fordítani az országot.

Ezen a kisdíák kínosan mosolygott, mintha az édesapja szája íze szerint mondták volna, de mért tegezi!... Hogy meri tegezni!... Már ezután így fogja? Akkor nem jön ide többet...

- Mikor még nem ebbe a faluba laktunk, akkor volt nekünk nagy kőházunk, sok tehenünk, egyszer, még én kicsi voltam, egész csorda volt a szérúskertbe, édesapám kivitt, s feltett egy tinónak a hátára, s én azt mondtam: *dennó ne...* Akkor még tüzes gépünk is volt, de az felrobbant, s akkor elköltöztünk egy más faluba s az édesapám ács lett...

Ezt ki kellett mondania, úgy érezte, hogy ezt meg kell mondania...

- Én vagyok a legnagyobb az öt testvérem közt, de van egy nagybátyám, aki most Pozsonyban tanár... az édesanyám testvére... azt is édesapám taníttatta ki.

Hosszú csönd volt, szeretett volna még beszélni, de röstellt.

Végre megszólalt az öregúr:

- No, olvassa csak tovább.

A kisdíák elmosolyodott, s boldogan kalimpált a kis szíve: már megint *magázza* az öreg. „Megtanítottalak - mondta magában -, hogy nem vagyok csak olyan, akit tegezhetnek...” Már látta, hogy ha helyt akar állani az emberek közt, nem szabad soha többet kimondani senki előtt, hogy az apja ács... Milyen szerencse, hogy Orczy mamája ki nem kérdezte, mert annak is elmondta volna... Pedig ő olyan büszke volt eddig rá, hogy az apja ács: a faluban ők mindenkivel jóba voltak, az urakkal, s uras nadrágban járt ő az iskolába is, a papékkal, tanítóékkal úgy beszél az édesapja, hogy: „No, tiszteletes úr!... No, tanító úr!...” Így beszél mindenkivel... Még a szolgabírónak is azt mondja, hogy: „No, tekintetes úr, hogy vág a bajusz?”... meg hogy: „Vesse le má azt a macskanadrágot, nincs most sár!”... De az nem igaz, hogy kőház, ezt az osztályba hallotta a kállósemlényi Vargától, hogy nekik kőházuk van, s nagyon imponált neki. Az ő házuk se volt akármilyen, de nem kőház...

No, nem baj: mit kell ennek a vak embernek tudni, hogy vályogház vagy milyen ház: kőház!

Gyorsan olvasta az újságot, s most aztán frissen és bátran olvasott, és egész hat óráig meg sem állott, úgy haladt, mint egy kis kövidaráló.

Mikor az óra ütni kezdett, azt mondta az öregúr:

- Haggyunk holnapra is.

De ő úgy érezte, hogy ma az ő hibájából kevesebbet olvasott, mint lehetett volna, s azt felelte:

- Kérem szépen, én... elolvasnám még...

- Nojsze, még elkísik a konviktusból - mondta az öreg.

- Nem, Pósalaky úr kérem, csak negyed hétkor csengetnek.

- Akkor szalaggyík, má öt percet kóstunk.

- Nem, Pósalaky úr kérem, csak fél percet.

De az öregnek nem volt kedve hallgatni, nyugtalanul mozdult ültében.

- Az íccaka má megint valami bolondot álmodnék tülle, mint a múlt íccaka.

- Mit tetszett álmodni?

Az öreg fejcsóválva, derűsen mosolyogva nyugodott vissza.

- Azt álmodtam, hogy egy nagy macska megfogott, oszt én egy kis fireg vótam a szájába, egér, oszt átúszott a vízen, osztán akkor egy nagy felleg lett belüle, úgy níztem utána. Aztán meg túrós derelyét ettem, oszt láttam a Hortobágyot bevetve borsóval vígestelen-vígig, oszt én egy nagy ökör vótam, oszt ott kellett hagyni a derelyét, oszt legelni a borsót, aztat meg én sose állhattam ki íletembe, a borsót, hát ijjet álmodtam, oszt nem felejtettem el reggelre... mer megnyomta a gyomrom.

A kisfiú jóízűen nevetett.

- Má a takarítónénak is elmondtam - nevetett az öregúr is -, a meg megfejtette, hogy aszongya: macska: 85, felleg: 73, túrós derelye: 39, ökör: 45... No, valami kimaradt: az ám, a víz... 22... Rossz szám; fuccs! - de rossz is vízzel álmodni, mert halált jelent a családba.

A gyerek nevetett, de hang nélkül:

- Számja van mindennek?

- Igen, a kislutrira.

Ja, a kislutri! Már hallott a kislutriról, otthon a parasztok mindig azt szokták mondani: kijött a lutrid.

- Nízze csak, mondok egyet - szólt az öreg -, tegyük meg. Isten neki, legfeljebb oda lesz egy hatos. Ott van az asztal sarkán egy ezüst hatos, írja le ezeket a számokat, hónap mennyen el a nagytrafikba, osztán tegye meg lutrira. Ha nyerünk, fele a magáé. Hadd legyünk gazdag emberek. Hogy is mondta maga: nagyurak! Nagyurak!

Göcögve nevetett hozzá, hogy a hasa remegett.

A kisfiúnak tetszett, s ceruzát vett elő, leírta a számokat. Az öreg újra lediktálta, de a víz megint kimaradt.

- Má e nem fog kijönni - mondta hozzá -, hogy e mindig kiesik, ki akar maradni a sorbul.

- Ezt a hatost, Pósalaky úr?

- Haggya csak azt a hatost, az reggelire van kitéve kávéra, itt van egy bankó forint e. Ha lúd, legyik kövér.

Odaadott egy forintot, s a kisdíák eltette.

Az öregúr, míg a gyerek a kabátját felvette, hosszabb csönd után jóakarattal megszólalt:

- Azír: nem nagyurak! Debrecenben nem ember, akinek kődökit nem a Basahalmán belül vágják el... Há van nekik!... Elnök!... Azír, hogy a Tisza-szabályozásnak ű az elnökje?...

A kisdíák lesütötte a fejét, már megint Orczyékra kellett emlékezni, és ez újra fekete szégyenbe sodorta.

Mikor a kollégiumhoz ért, csak akkor gondolt a kis csomagra, amit a hóna alatt szorongatott.

Hamar kibontotta a sötét folyosón: kalács volt benne meg sütemény...

Ha ezt most beviszi a coetusba...

Ijedten nekiállt, és gyorsan megette az egészet a Hatvani professzor sírkövénél, mert arra senki se járt, s akkor csengettek a konviktushoz, vacsorára.

Be sem ment a coetusba, hanem a másik lépcsőn le.

Borsó volt virslivel. Nevetett, mikor kitálalták.

- Te mit nevezsz? - kérdezte Sándor Mihály, aki mellette ült.

- Az egész Hortobágy be vót vetve borsóval.

- Mi?

- Semmi.

- Az nem sok - viccelt Sándor Mihály.

- Hónap megteszem a lutriba - szólt merészen Misi.

Sándor Mihály rábámult.

- Mit?

- Itt van egy forint, hónap megteszem a lutrin.

- Csak jár a pofája összevissza - szólt a többiekhez Sándor Mihály, mert már irigykedtek a kisdiaakra a többiek, hogy pénzt keres, mikor még a nagyok se keresnek.

Ez elvörösödött.

- Nekem ezt hónap muszáj megtenni.

- Kinek?

- Az öregúrnak!

- A lutriba?

- Hát.

- Akkor beszélj magyarul.

Hozzáfogtak enni. Most először gondolta, hogy nagyon sovány ez a borsó. De a virsli ízlett, ami tetejére volt téve. A brúgó, az nem ízlett, mert savanyú volt, meg penészes ízű. El kellett mondani a lutrit, de már nem szívesen tette.

- Mér olyan penészes ez a kenyér? - mondta Sándor Mihálynak, hogy kibékítse.

- Dohos!... Mindig dohos, mert dohos lisztből sütik.

Este nem volt kedve tanulni. Nézett a könyvbe, s mindig a szürke szeműt látta, ha behunyta a szemét, mindig rábámult az a szürke szem.

A feje is fáj a sírástól, s a meleg szobában úgy elálmosodott, hogy nem bírta nyitva tartani a szemét.

Hogy felfrissüljön, kiment a folyosóra. Az volt a szokása, hogy ha el akart bújni mások elől, mindig a félreeső helyre ment, annak öt rekesze volt, s magas deszkafala. Ott úgy magában volt, mintha nem is lett volna Debrecenben. Furcsa, erős szag volt ott, rózsaszínű karbollaal volt bekenve minden sarok, annak szúrós, kellemetlen szaga volt, de mégis magában az ember is jobban érzi magát, mint a coetusban... Addig-addig üldögélt, míg egyszer dörömbölni kezdtek a deszkaajtón...

- Mi az? - mondta ijedten.

- Tán elaludtál odabe?

- Hogyisne.

- Nyilas elaludt odabe.

Csakugyan elaludt, s most nagyon meg volt rémülve, hogy ezután ezzel fogják csúfolni...

Szökve ment be a szobába, s leült az asztal mellé, a könyve, füzetek mind ott volt, kinyitva, de oly iszonyúan álmos volt, hogy sírni tudott volna kínjában.

Megváltás volt, mikor csengették a kilenc órát. Egy perc alatt levetkezett, úgy hányta le magáról a ruhát, azt se tudta, hogy húzta le, kabátot, mellényt egyszerre, s egy pillanat múlva a takaró alatt volt.

Szédült, repült vele az ágy, s a szürke szemet látta, ahogy rámered, nem lehetett elbújni előle, de nem is akart: jólesett belenézni, úgy szembenézett vele, a kisujja megmozdult, most úgy meg tudta volna markolni a sárga haját... aztán aludt. Furcsákat álmódott, a Tisza-parti kertjükben futkározott a szürke szeművel, és úgy játszott vele, csupa lucok volt, mikor felébredt. Már egyszer első elemista korában álmódott így egy Zsuzsikával, de arról se mert beszélni senkinek.

Napokig tartott ez a furcsa bódultsága.

Hétfőn Orczy igen figyelmes volt hozzá, ő várta is, hogy azt fogja mondani, hogy a lányok sajnálják, az édes mama sajnálta, hogy ő úgy elszökött, de azt nem mondta egy szóval sem. Szerette volna megkérdezni tőle, kik voltak azok a lányok, a „kunyicok”, de nem mert még célzást se tenni rá, még mit gondolna?...

Tízpercben Orczy elment s vett két kiflit.

Az egyiket ette, a másikat odahozta neki: - Nesze.

Ő meg volt sértve, hogy csak úgy evés közben löki oda neki, s azt mondta: - Nem kell.

- Mér?

- Nem vagyok éhes.

Orczy vállat rántott, s megette maga a másik kiflit is.

Ezzel el volt intézve köztük a dolog, többet nem jött szóba.

- Vótál náluk? - kérdezte Gimesi latinórán.

Ő elvörösödött, s intett, hogy igen.

Gimesi kíváncsian nézett rá, látszott, hogy szeretne hallani valamit, de ő nem mondott semmit. Csak azt súgta óra végén:

- Gyéres tanár úr mondta, hogy muszáj elmenni.

- Ő? - kérdezte Gimesi nagy szemet meresztve, s a tanárra nézett.

- Igen - mondta vörösen Misi.

Többet nem beszéltek róla, de ő adósának nézte magát, és kedden iskolai ünnepély volt egy alapító emlékére, aki tízezer forintot hagyott a konviktusra, s délután nem volt tanítás; azt mondta Gimesinek:

- Délután elmehettek hozzátok?

- Persze.

Ebéd után elment. Már régen nem volt ott. A nagymamának szépen kezét csókolt. Gimesi festékekkel festett madarakat az óriási nagy ablak mellett, s egész délután pingáltak.

- Orczyéknál szobrot lehet csinálni - mondta.

- Szobrot?

- Viaszból.

És megmagyarázta, hogy. Ilyet Gimesi is szeretett volna. Azt mondta, ír az anyjának, hogy küldjön neki.

Még az anyjáról sohasem hallott egy szót sem; ezek egészen úgy éltek itt, mintha csak ketten volnának az egész világon. Valóságos meglepetés volt, hogy ilyen könnyen mondta ki Gimesi az anyját.

De ő nem merte kérdezni, csak azt gondolta, hogy milyen más fiú ez a Gimesi, mennyivel jobb fiú, s ő ennek az igazi barátja! Ezt úgy szereti, kisebb is nála, meg gyengébb is, ha igazán verekednének; meg a leckét se tudja jobban; meg hátrább is van eggyel, és az anyja is biztosan nem olyan szőke tündér, hanem egy rendes, komoly, barna asszony... Szóval szerette volna megcsókolni Gimesit, mint a testvérét, s azt mondani neki, hogy: mi barátok vagyunk.

- Jó volt Orczyéknál? - kérdezte Gimesi, s új festéket csinált a tuscsészébe.

- Hát... az olyan hencegő... Nem hencegő, de hát... - Nem tudott mit mondani, csak fintorgatta a száját.

Gimesi olyan vékony bőrű fiú volt, a szeme egészen ferde volt, apró fekete szeme, s nem is volt neki sem szemöldöke, sem szempillája, csak nagyon kicsi és szép kis szája volt, s olyan kicsike, mint egy kislány, de azért nagyon fiús és bátor gyerek volt. Nem volt olyan szép gyerekek, mint Orczy, mert az náluk nagyobb volt, az sem volt kövér, de szőke volt és bársonyruhás, és aranyos volt a haja, de az orra hegyes, kicsit pisze: olyan volt, mint egy finom, jószagú, sarjadzó virág. Ők Gimesivel ketten, sovány kis szegény testecskek voltak hozzá képest, kivált ő, tudta, hogy ő nagyon sovány és sárga bőrű s fekete szemöldökű, vastag hangú, nagy szájú, nagy fogú; nem mert nevetni, mert a fogai sárgák voltak; Gimesinek a fogai vékonyak voltak és hosszúak, Orczyé pedig olyan volt, mint a gyöngy. Azt mondják, mindennap mossa, de azt ő nem tudta elképzelni, hogy lehet mosni a fogat. Szappannal a mosdóvízbe? - hisz az utálatos.

- Orczynak megint a fejébe szállott... - mondta.

- Mi?

Szeretett volna rosszat mondani róla, hogy pályázott és nyert. De minek mondjon rosszat, hisz Orczy mindig jó volt hozzá, sőt ő érezte azt, hogy Orczy tudja, hogy nem érdemli az elsőséget, és azért is olyan figyelmes. És ő nem is tudta, mi ellene a kifogása, csak szerette volna, ha ő abban is különb volna nála, hogy neki volna még szebb ruhája, szobája, könyve, meg kunyicák, lányrokonok, sűrke szemű, sárga hajú...

- Sok ronda lány jött hozzájuk - mondta hirtelen, mert félt, hogy kitalálja Gimesi az igazat.

- Ne beszélj! - szólt Gimesi, s az ecset megállott a kezében. - Lányok?

- Igen.

- Kislányok? Olyan, mint én?

- Igen.

- Sok?

- Sok, sok.

- Mennyi, harminc?

Hangosan, csiklandósan felkacagtak:

- Nem; harminc nem volt, de sok vót.

- Barátom! - mondta Gimesi.

- De én eljöttem.

- Eljöttél?

- El.

- Mikor a lányok jöttek?

- Igen.

- De marha vagy!

Nevetett rajta, hízelgett neki.

- Te nem jöttél volna el?

- Majd meszet ettem!

Gimesi mindig ilyen jókat tudott mondani.

- Hát mit csináltál volna ott?

Gimesi megint felegyenesedett a festékről, s hosszan nézett az arcába, úgy nevetett. Isten tudja, mit gondolt, csak nevetett.

- Hát megbokszoltam vóna őket!

Misi hangosan kacagott:

- Igen, ahogy te szoktál, fejjel.

- Fejjel hát!

S Gimesi kijött az asztal mellől, és körülfutott a szobában, ahogy az iskolában szokott, a fejét előre tartva, aztán jól nekiment Misinek, fejjel.

Ez kacagott és hanyatt bukott, úgy, hogy leesett a földre, de még ott is kacagott.

Akkor Gimesi lehajolt hozzá, s elkezdte dögönyözni.

- Röhögsz, röhögsz?... - s gyúrta, mint a tésztát.

Ő hangosan nevetett, s hagyta magát, mert egész elgyengült a nevetéstől.

Akkor bejött a nagymama:

- Mi van itt?... Mit csináltok ti itt?

Gimesi abbahagyta a birkózást, s futott tovább festeni.

Nyilas is feltápázkodott restelkedve a földről.

- Ezt én nem szeretem! az ilyen játékot! - mondta komolyan a nagymama. - Lajoska ilyenhez nincs szokva!

Gimesi lesütötte a fejét, Nyilas elsápadt, azután lassan elvörösödött. Úgy tűnt fel, mintha a nagymama őt tenné felelőssé, hogy ő elrontja az unokáját.

A nagymama nagyon szigorú lett, s haragosan tett-vett a szobában.

- Többet én ilyet ne tapasztaljak... - mondta - megértettétek?

Gimesi egészen a tuscsészébe sütötte le a fejét, s az arca éle gyengén ki volt pirulva.

Nyilas sötétvörös lett, s szinte reszketett a megszégyenüléstől.

- Úrifiúk ilyet nem tesznek - szólt egyre szigorúbban a nagymama. - Úrifiúk, ha vendégségbe elmennek, jól viselik magukat.

Gimesi csodálkozva nézett fel a nagyanyjára. Merészen mondta:

- Sz' én löktem fel!

- Annál nagyobb szégyen; szégyeld magad! Eleget magyarázom neked. Nem vagy már olyan kisbaba, tudnod kell, hogy mivel tartozol a nevednek. Az ilyen hancúrozó sehonnaikból semmi se lesz. Olyan akasztófárávaló akarsz lenni, mint... az a jóféle?... Nézze meg az ember...

Ezzel a kis öregasszony, akinek az arca ráncos volt, amilyen ráncosságot sose látott még senki, és sárga az öregségtől, és az orra nagy volt s fekete pontokkal tele, kiment.

Egy darabig csendben voltak. Nyilas nagyon meg volt sértve. Utóvégre semmiség volt az egész... s ő nem érdemelte ezt... Gimesi egy papagájt festett, s azt mondta dümmögve:

- Már a lábába száradt az esze, nem érdemes meghallgatni.

Ezen a kisdíák még jobban megijedt, neki is volt nagyanyja, de ő sohasem mert volna ilyen megjegyzést tenni rá... Neki az szent volt, amit az édes nagyanyám mondott, s akármilyen igazságtalan lett volna is, mégis szótlanul viselte volna el.

- Hallgass - mondta csendesítve, ijedten.

- De igen, megmondom én neki is - és Gimesi olyan mérges lett, mint a paprika, a szeme nedves lett s izzott, és pattogtatta a szókat, úgyszólván szinte elfulladt a lélegzete. - Én már nem vagyok olyan kis taknyos, még mikor elsőbe jártam, akkor szidhatott ok nélkül, de már tudom, hogy honnan fúj a szél!

Nyilas valami családi titkot sejtett az életük mögött, s rettegett, hogy Gimesi most haragjában ki fogja mondani, azért kétségbeesett elszántsággal el akarta terelni a dolgról a figyelmét!

- Nézd csak: reskontó.

Gimesi nedves szemeivel zavarodottan nézett a kis cédulára, amit elébe tartott.

- Mi az? - kérdezte mogorván dűnnyögve.

- Lutri.

Gimesi nagyot nézett.

- Micsoda? - s a szája is nyitva maradt.

- Lutriba megtettem ezt az öt számot.

Gimesi átmenet nélkül elkezdett kacagni, hátratartotta a fejét, s a két tenyerét a hasára tette, s hang nélkül sokáig görcsösen hahotázott.

- Lutrira tettél?

- Igen.

- Barátom... nahát, ilyet még nem kacagtam, mióta kétágú vagyok... te lutrira tettél?

Ő is nevetett úgy, hogy köhögött utána, fuldoklott a nevetéstől, most egyszerre neki is nagyon furcsa lett, hogy ő lutrira tett.

- És fogsz nyerni?

- Nem tudom.

- És ha nyersz tíz forintot, mit veszel rajta?

- Mit?... Hát... veszek egy penecilust.

- Penecilust?... Milyet?

- Milyet! Gyöngyháznyelűt, olyat, hogy hal alakja lesz... - s a Böszörményi késére gondolt, ott a szemetesláda mögött.

- Barátom, ha nekem tíz forintom volna!

- Mit vennél?

- Ötöt elküldenék belőle anyámnak.

A kis Nyilas lángvörös lett: hát ő nem gondol az édesanyjára?

- Ötöt meg elcukrászdáznék - mondta Gimesi.

Nyilas nem tudott szóhoz jutni, de ezt nem, ezt nem tenné. Cukrászda: mire az, a múltkor, mikor Orczyéktól kijött, a cukrászda ablakában ébredt eszméletre, de azért eszébe sem jutott, hogy vegyen egy darabot. Mire az: színházra igen.

- Ha nyerek, annak csak a fele lesz az enyém, mert felét az öregúrnak kell adni - mondta.

- Annak a vén totyakosnak? - szólt Gimesi.

- Nem totyakos - szólt megsértődve Nyilas.

- Jól van, no, mán én csak úgy hívom az öreget mind: öreg, hát totyakos - és Gimesi hangosan nevetett, mert még mindig nem fért a fejébe, hogy valaki lutrira pénzt tegyen. - Ő adta rá a pénzt?

- Igen.

- Egy hatost?

- Nem.

- Kettőt?

- Nem.

- Többet?

- Egy forintot!

- Egy forintot! - mondta elhűlve Gimesi. - Baráték, egy forint még nyereségnek is elég vóna! - s elkezdett újra nevetni. - Nekem még nem vót egy forintom, amit én elköthettem vóna, mer az én kezembe a nagymama nem ad két krajcárt se, hogy azt arra kőthessem, amire akarom.

- Nekem van huszonhat krajcárom.

- Huszonhat?

- Vagyis huszonegy, mert a szállítólevélre kétszer adtam öt-öt píz, levélre meg kettőt.
- Ha nékem húsz pízem volna, akkor vennék rajta hat darab krémest, neked egyet, Orczynak egyet, Tannenbaumnak egyet, nagymamának egyet, kettőt megennék magam.

Soká nevettek rajta.

- Orczy nyert egy Magyar Történelmi Albumot.

- Nyerte?

- Igen megírta a vakációt, hogy *Nyári gyönyörűségek*, és azt Forgó bácsinál kinyomtatták a Kis Lapban és azért.

- Kinyomtatták?

- Igen.

- Amit Orczy írt?

- Igen.

Gimesi megint rákezdett a hangtalan kacagásra, de most már csak úgy csuklott a végén.

- A helyesírási hibákat is kinyomtatták? - mondta.

- Azt kijavította a bátyja - mondta Nyilas.

- A bátyja, az a hosszú?

- Igen... Az írta a dolgozatot... Ő írta, de a bátyja beleírt, meg kijavította...

Gimesi gyanakodva nézett Nyilasra.

- Te tudsz - szólt.

- Mit? - vörösödött el Nyilas, mert megérezte, hogy rosszat tett, hogy ezt elmondta.

- Jól tudsz *rákenni*.

Nyilas hallgatott.

- Kíváncsi vagyok - szólt Gimesi a fejével intve -, hogy ha elmégy mitőlünk, akkor miránk mit fogsz mondani.

A kis Nyilas rákvörös lett, aztán a vér egészen leszállt a szívére.

Leült szédülve a székre, s csak nézett kétségbeesve Gimesire.

Ennek feltűnt a némasága s rémült arca.

- Énfelőlem mondhatok - szólt, s megrántotta a vállát.

Nyilas kiáltani, ordítani szeretne volna, hogy: „Én nem! Rólad én nem mondanék rosszat, ha darabokra vágnának is, mert téged szeretlek.”

De azután csak ennyit mondott:

- Azt hiszed rólam?

A csönd nagyon kínos lett.

Sokáig ült az asztal mellett, s Gimesi is zavartan festegetett.

- Hát honnan tudod te ezt? - mondta az orra alatt dűnnyögve.

Nyilas elnézett az ablakra. Az ablakból le lehetett látni jól az utcára, mert az ablak alja a lábuk alatt volt.

Szerette volna dacosan azt mondani, hogy: maga találta ki, csak úgy mondja! De nem volt képes hazudni, így sem, úgy sem.

- Te tanáltad ki?

Megrázta a fejét, hogy nem.

- Hát beszélj, ne bosszants! Ne mérgesíts, mert mingyán hasba bokszollak, mint az előbb.

Nyilas lehajtotta a fejét az asztalra, és zokogásban tört ki.

- Azért is én kaptam ki.

Gimesi ideges lett, tipett-topott, az ecsettel babrált, a szájába vette, s a szájaszéle vörös lett a kármintól.

- De nagy marha vagy - mondta, s a szeme izzani kezdett.

- Mikor mondtam én terólad rosszat? Hát te tudnál énrólam mondani?

- Hát Orczyékról is mondtál.

- Mert nekem oda muszáj volt elmenni, mert Gyéres tanár úr parancsolta, és az ő szüleinek is megmondta, hogy nekem muszáj oda elmenni, mert azok engem csak látni akartak, hogy kinevessenek, és kalácsot dugtak a zsebembe, mint egy kisbabának, és... azért jöttem el, mert én nem megyek oda többet soha!

Gimesi megdöbbenve nézte, éppen úgy, mint az előbb a nagyanyját, s újra hozzáfogott festeni.

- Hát csak bőgjél, én nem bánom, ha bőgsz - mondta.

Akkor letette az ecsetet, s úgy maszatosan odament a korsóhoz, töltött egy pohár vizet, odahozta Nyilasnak.

- Nesze, igyál.

Nyilas meg volt döbbenve: ennyi jószágot még senkitől sem várt, s nem is tapasztalt.

Ivott.

- Mosd meg a szemed, no, mer ha bejön nagymama, mindjárt felfal.

Nyilas megmártotta az ujját a vízben, s a szemét megtörölte a nedvességgel.

Akkor ránézett kicsit a barátjára, s meglátta a száját.

Veressel be volt festve az álláig, ahogy lenyalta a festékes ecsetet, erre kitört rajta a kacagás.

- Te, mosdjál meg - mondta neki.

- Minek?

- Nézd meg a szádat.

Gimesi a tükörhöz ment s belenézett.

- Ónnye, de jó pofa vagyok!

Azzal visszament az asztalhoz, s a másik csészéből zöldre festette a másik szájaszélét.

- Most már jól nézek ki, mi?

És pojácásan ugrálni kezdett, s mindketten soká nevettek.

Hamar észre tért, hogy erősen sötétedik, s neki menni kell felolvasni.

Másnap az iskolában Gimesivel összenevettek, mert magyarórán kiosztották a dolgozatokat, s Orczy kettest kapott.

Orczy meg volt sértve, s dobálta a füzetet, mintha nem őt illetné.

Már ebben az időben sokat beszéltek az intőről. Ő voltaképp nem érdeklődött iránta, de az A osztályban szokás szerint ezt is hamarabb adták ki, s egy délben azzal jöttek haza, hogy Böszörményi kapott két tárgyból.

Kicsit kárörömmel gondolt rá, nem bánta, hogy intőt kapott, úgy kell neki, haragudott rá a bicska miatt. Egészen furcsán sosem jutott eszébe, amiket Böszörményi vétett őellene, nem is tudta már, mi volt, sok apróság, de ahányszor meglátta, mindig eszébe jutott a kés a szemétláda mögött, s emiatt nem tudott vele beszélni, sem barátkozni, se megbocsátani neki. Pedig mióta ő pénzkereső volt, s annak még mindig nem érkezett csomagja, sem pénze, azóta egyre jobban járogatott utána, szívesen megvendégtette volna magát lent a kofánál, dacára annak, hogy ő csak B osztályos volt, s az A-beliek még harminc év múlva is úgy beszéltek a B-istákkal, hogy: „Hogy lehetett B-be járni?”

Azután aznap délután kiosztották náluk is. A helybelieknek átadták, hogy vigyék haza, s írássák alá szüleikkel, a vidékiekét csak felolvasták, s hivatalból küldték el.

Néhány percig bizony szívszorulása volt, eddig nem gondolt rá, hogy ő is kaphat valaha intőt, hogy jó lesz vigyázni, mert szekundára áll, de tudja isten, mikor olyanoknak a nevét is hallotta, akik elsőben jó tanulók voltak, akkor a szívébe nyilallott, s eszébe jutott, hogy mennyi mulasztása van: ma sem érti a supinum-tót...

Hálaistennek kimaradt a neve...

Három-négy nap múlva azonban latinórán valami nyugtalanítót vett észre.

Gyéres tanár úr, szokása szerint, ahányszor elment Orczy mellett, mindig megcirógatta, de most azonfelül rá is többször ránézett.

Mindig sértette őt, hogy a tanár úr kivételez Orczyval, de mióta ő maga meggyőződött felőle, hogy bejáratos Orczyékhoz, azóta azon csodálkozik, hogy ennyire tartózkodó. Valami sértőt talált abban, hogy a tanár igyekszik ugyanolyan hangon beszélni Orczyval, mint a többi fiúval. Otthon persze Bébucinak szólítja: akkor itt miért mondja Orczynak?

Ő úgy érezte, hogy kétféle viszony két ember közt nem lehet: ha én valakivel jól vagyok, akkor azzal mindig egyforma jóba kell lenni. Hát ha véletlenül debreceni tanár volna az ő Géza bátyja, s az őt tanítaná, akkor az itt Nyilasnak szólítaná őt?

Azt akarta, hogy: igenis, a tanár úr legyen jóba Orczyval, nem úgy, mint az egészen idegekkel, de akkor ővele is, mert ő is volt már Orczyéknál... És legyen Gimesivel is, aki neki olyan jó testvére, s K. Sántával is, aki legjobb tanuló. Tannenbaumnál megállott, az kivételes dolog, náluk otthon falun, aki zsidó, nem számított a többiek közé, de a kollégiumban az másképp van, és Tannenbaum még okosabb is náluk mindnyájuknál.

Efféléken tünődött, mikor óra végén így szólt a tanár úr:

- Nyilas.

Rémülten állott fel, mert egy csöppet sem figyelt, nem tudta, miről van szó a felelésben.

- Gyere be óra után a tanári szobába!

Mínt hogy nem szólt tovább semmit, kis várás után leült. Az osztály összesűgött. Mindenki suttogott, s ránéztek. Most talán először vette észre az osztályt. Eddig csak ezzel a két fiúval volt csupán valami vonatkozásban, meg becsületből a következő kettővel, hárommal, s úgy járt iskolába, mintha csak ők öten volnának itt. A padja ott is volt mindjárt az ajtó mellett, ahogy bejött, mindjárt leült, az osztályt olyan kevésbé figyelte meg, mint a réten a füveket s bokrokat.

Mikor csengettek, szoruló szívvel, kalap és kabát nélkül rohant a tanár után, s nagyon sokáig kellett várnia az előszobában.

Az intők jártak az eszében s a szíve úgy szorult, majd elájult: talán már értesítették is az édesapját... Szekundára áll... oh, istenem... Most az első padból is leteszik... talán valahová hátra... S nem fog Orczy mellett ülni, és Gimesivel sem barátkozhat többet... mert nem azért hívták meg Orczyékhoz, mert ő jó fiú, mert olyan, amilyen, hanem a bizonyítványa miatt, s a Gimesi nagyanyja sohasem engedné meg, hogy a fia rosszabb tanulóval barátkozzék...

Valami rettenetes igazságtalanságot érzett ebben: az élet legnagyobb kegyetlensége viharzott le benne: saját magát elválasztva látta a második helytől. Mindaz, amit eddig kapott, az nem neki szólt, hanem annak a helynek, ahol ül az osztályban. Mindegy, hogy ki ül ott. Akié az a bizonyítvány, az kapja meg az ingyenes bentlakást, az ingyenes konviktust, az ösztöndíjat, a szobafőnök különös figyelmét, a tanárok érdeklődését, a Nagy úr megbecsülését; az kapta meg a felolvasómunkát, és ebben a percben kétségbeesett sikoly volt a szívében: görcsösen kapaszkodott ahhoz a helyhez.

Szédülgetett, ahogy ott állott az előszobában, s halvány volt az arca, és a szíve iszonyúan vert, s amint a tanári szoba ajtaját nyitották, mindig meglátta Gyéres tanár urat, aki szivarozva állt vagy sétált odabenn, elegáns világos ruhájában, s kissé előrehajolva, figyelmesen beszélgetett, és nem jött ki őhöz.

Persze, mit érdemel a tönkrement s lecsúszott diák, akinek intő jár.

Báthori tanár úr jött be testhezálló, barna zsakettben, s rászólt:

- Te kit vársz?

Ijedten felnézett a rideg hangra, a szája mozogni kezdett, de hangot nem adott.

- Gyéres tanár urat - rebegte végre.

Báthori tanár úr nem szólt semmit, bement a tanári szobába.

A tanár erélyes hangja egy kicsit magához térítette, mert már az ájulás környékezte, de most az édesapja jutott eszébe, aki bizony nem ijedne meg még a nagyobb veszedelemtől sem. Hát, ha intő, legyen intő; dac támadt fel benne: ha ő az utolsó, legyen a legutolsó. Az is mindegy. Ő akkor is csak annyit tud vagy nem tud, mint most, akármilyen kalkulust adnak, s ha elveszik tőle a stipendiumot, akkor hazamegy, és kapálni fog a répa földön...

Nagyot, mélyet, keserveset lélegzett, mert tavaly is elájult egyszer, mikor odakint kapált; igaz, hogy az az ájulás egy kicsit nem volt tiszta, mert csak elszédült, s boldog volt, hogy el tudott szédülni, s hogy csakugyan minden vér lefutott az arcáról, s izzadság verte ki az egész testét: láthatták, hogy nem ő csinálta, s muszáj őt beküldeni Debrecenbe a kollégiumba, mert otthon nem lesz belőle semmi.

Gyéres tanár úr most kijött a tanáriból, szivar volt az ujja közt, s megállott előtte, egészen vidáman, és csaknem feléje hajolt:

- Te, kis Nyilas...

A szivart a szájába vette, s egyet szippantott. Nagyon jószagú volt a ruhája, a szivarja, a kis Nyilas felemelte rá a szemét, s igyekezett olyan szolgálatkészen figyelni, ahogy csak tudott.

- Mondjad csak, elvállalnád te egy gyerekeknek a tanítását?

Nem felelt rá, megfordult vele a világ, s azt hitte, most rögtön felrepül. Mint a köd, foszlott le róla minden aggodalom, s egyenesen, mereven állott s hallgatott.

Intett aztán, hogy elvállalná.

- Minden szerdán és szombaton délután kellene latint és számtant tanulni azzal a haszontalan kis Doroghy gyerekekkel.

- Igenis.

- Nálam volt a nénje, szegények, igen jó család, nagy família, és ez a kis béka elszórakozza az időt, nem képes figyelni...

- Igenis.

A tanár megállott, s az igazgatói iroda ajtajára nézett, ott valaki kijött.

- Hát akkor jól van, beszélj meg vele, és eredj el hozzájuk ma délután.

- Igenis.

- Igen... Két forintot fognak fizetni egy hónapra.

Ezzel hátat fordított, s visszament a tanáriba.

A kisdíák pedig futva ment el a vizsgálat helyéről, a félelmes helyről, remegő lábain.

Az osztályban kíváncsian várták, még akkor is alig bírta összeszedni magát, csakhamar leült a helyére a padba.

- No, mi az? - kérdezte Gimesi.

- Azt mondta a tanár úr, hogy nekem muszáj tanítani Doroghyt.

A hátsó padból odatámaszkodott hozzájuk Barta, s odajött Tannenbaum is.

- Tanítani fogsz?

- Igen, megparancsolta a tanár úr.

- És mit fizetnek? - kérdezte Tannenbaum.

- Két forintot.

- Két forintot?

- Igen.

- Barátom - mondta Gimesi -, meg fogsz gazdagodni, öt forintot keresel egy hónapba!

Tannenbaum komolyan mondta:

- Annyiért nem lehet tanítani, két forintért.

- Mindennap? - kérdezte hátulról Varga János.

- Csak kétszer egy héten, szerdán és szombaton délután.

- Akkor elég - mondta Varga.

Misi ránézett erre a Vargára, ez volt az a kállósemlyéni tiszta ruhás kisfiú, aki azt mondta, hogy kőházuk van, ez mindig üzletet szokott csinálni: gombot cserélt üveggolyóért, meg csokoládét tollért.

Tannenbaum ránézett Vargára, s azt mondta:

- Akkor is kevés. Mert ha kétszer megy is el egy héten, de lényeges, hogy meg fogja tanítani, s mi az, két forint? Most, mikor egy festék öt krajcár?

Varga erre azt felelte:

- Ez nagyon rendes fizetés, én ismerek egy ötödikest, az szintén két forintot kap heti két óráért, pedig ötödikes.

- No de ő nem két órát fog adni, hanem két délutánt.

- Csak két órát adhat - mondta Varga hevesen -, mert öt órakor már felolvasnia kell, tehát ha elmegy az ebéd után, odaér két órakor, ott lesz négyig, tovább nem, mert el kell neki jönni.

- Akkor is négy óra - mondta Tannenbaum.

- Igaz! - mondta Barta Imre, a legerősebb az osztályban. - Tannenbaumnak igaza van! - és a kezét ökölbe fogta.

Ekkor még vagy hárman beleszóltak, Orczy már télikabátban volt, mert most énekóra lesz, és ő nem jár énekre, mert, katolikus; könnyedén azt mondta, hogy:

- Én részemről azt hiszem, hogyha én két forintot tudnék keresni a magam erejéből, akkor az apától kapnék jutalmul egy százforintos kancát - s hangosan nevetett, s elment.

Hangosan kacagott, de kedvesen, úgyhogy senki se vette neki rossz néven, ő nem tehet róla, hogy olyan gazdagok.

Csak Misi hallgatott fáradtan s kimerülten, ő nem tudott ebből megítélni semmit. Ő nem tudta, hogy kevés-e vagy sok, nem tudta, van-e rá ideje vagy nincs, képes-e rá vagy nem; ő csak azt tudta, hogy borzasztóan fáradt, s legjobb volna lefeküdni, mert elszédül itt még ezen az órán.

Bejött Csoknyai tanár úr, az énektanár, felállottak, s hamar helyre futott mindenki, mert négy pad minden diákja odacsődült a vitába.

Mikor leültek, Misi hátrafordult, s Doroghy Sándort kereste, még órá nem is gondolt. Ismerte egy kicsit, csaknem az utolsó padban ült, de nem látta, sehogy se találta meg.

- Te, melyik az a Doroghy?

Gimesi hátrafordult:

- Az a mulya?

Mikor a tanár úr hátat fordított neki, felállott félig, s úgy kereste meg a szemével.

- Ott ül az ablaknál, utolsó előtti padba, az a mulya!

Most már ő is ráismert. Ez egyszer nagyon furcsán felelt földrajzból. Azt kérdezték tőle, hogy csak egy kérdésre feleljen legalább jól, hogy hol van Konstantinápoly. S arra azt felelte, hogy Afrikában.

De most olyan rendes, helyes kisfiúnak tűnt fel előtte, kivált, hogy az ablakban ült.

- Ez nem mulya.

- Mulya - mondta csendesesen, vagdalkozó módján Gimesi -, amék ott ül, az nekem mind mulya.

A tanár úr elvégeztette a feleltetést, s most újat kezdett tanítani. Az énektanár nagyon furcsa ember volt, az összes tanárok közt a legfurcsább. Ez olyan furcsa volt, mintha nem is tanár lett volna, hanem vendég. Nagyon udvarias volt, mindig azt mondta: kérem szépen, kérem szépen, és egy kicsit mintha selypített volna: kévem szépen...

Ő ebből az egy tárgyból egyáltalán semmit sem értett. Nem bírta megfigyelni azt, hogy mi az a kotta. Egyet jól tudott: violinkulcsot senki sem tudott szebben írni, mint ő; két-három gyakorlatot is el tudott dalolni, éppen úgy, mint a nótát: É, f, é, d, - f, é, d, c! - d, d, g, f, - é, é, d, c, - tam, f, é, d, c... Az a *tam* nagyon tetszett neki benne, csak nem tudta, mit jelent.

- Csöndet kérek, csöndet kérek, csöndet kéééveeeeek!... - mondta a kis kövér, vöröses Csoknyai tanár úr, s leintette az ő vitájukat.

Aztán hozzáfogott beszélni a skáláról vagy miről... Nem volt szégyen nem érteni, mert az osztályban senki sem értette. Orczy persze nevetett rajtuk, mikor panaszkodtak, hogy így butaság, úgy butaság, mert Orczy zongorázni is tudott, hát neki bliktri volt az egész kotta.

Még legjobb az volt, mikor az egyházi énekeket énekelték, a zsoltárokat. Ezekből Misi is sokat tudott, sokkal többet, mint a többiek, mert ők otthon a falusi iskolában egyebet se tettek, csak mindig énekeltek.

Tudta azt, hogy neki „nincs hallása”, s ez az édesanyjának igen nagy szomorúság volt, mert ő, szegényke, gyönyörűen dalolt, az édesapja meg pláne első énekes volt a faluban, akárhová ment, mindig a templomba ment vasárnap, s úgy vezette az éneket, szinte hasított.

Ő a szárazmalomban tanult meg egy kicsit dalolni. A Droftiék malmában hajtotta a lovakat, az egy nagy szalmafedelű szárazmalom volt, s egy kölcsönként lóval őrölték a búzájukat, s ő hajtott egy kis ostorral, ott ülve a rendkívül nagy vízszintes keréken. Egyedül volt a malomban egész délután, s az egyhangú malomzúgásban hozzáfogott dalolni, s egyszerre csak, maga sem tudja hogy, megtalálta a dallamot. Álmodozva ült a kerék hosszú küllőjén, s tetszett neki, hogy a ló oly szelíden ballag körbe-körbe. Fent a verebek csiripoltak, ő pedig azt dalolta, hogy:

*Hullámzó Balaton tetején
csolnakázik egy halászlegény,
hálóját a szerencse,
őt pedig a kedvese
elhagyta, el a szegényt.*

Valahogy, csak úgy véletlenül rányitott a dallamára. Ez olyan boldoggá tette, hogy aztán késő, sötét estig, míg csak meg nem állították a malmot, s ki nem fogták a lovat, folyton ezt dalolta.

Abban az időben épített az édesapja egy új csúrt az udvaron. Mikor a szarufák fel voltak rakva, s be is volt lécezve, az egy nagyon szép nyári este volt, ő felmászott oda a magasba, s elkezdte dalolni, hogy:

*Háromszínű, háromszínű a nemzeti lobogó,
mind a három, mind a három becsülettel ragyogó,
mind a három mutatja, hogy magyar vagy,
ha magyar vagy, tedd magadat szabadnak!
Mind a három mutatja, hogy magyar vagy,
ha magyar vagy, tedd magadat szabadnak!*

Az édesanyja csak hallgatta, hallgatta; egyszer kijött a házból, felnézett, s összecsapta a kezét:

- Hisz ez a gyerek tud dalolni! - s lehívta, hogy összevissza csókolja.

De azért valami nagyszerűen bizony ma sem tudott, különösen ezeket a fél, meg nyolcad, tizenhatod kottákat abszolúte nem bírta felfogni, pedig az énekhangpróbán nagy büszkeségére bevette a tanár úr a karba altnak, ő tudott legmélyebbre énekelni az osztályban. Ott azonban hatvanan fújták a kórust, s ő is elsegített egy-egy hangot valahogy a többi közt. Szegény Csoknyai tanár úr nagyon járt volna a kedvébe, hogy olyan jeles volt a bizonyítványa, de azért még a legnagyobb jóakarattal sem tudott vele egyebet csinálni, egyest adhatott, de hallást nem.

Csak óra vége felé jutott eszébe, hogy ő ma el se mehet Doroghyékhoz, mert konviktusba kell menni, azután meg már kevés idő van, s két órákor iskola, ötkor ő megint felolvasni megy, azután vacsora, azután már nem szabad kimenni a kollégiumból...

Tizenkettőkor kiáltott Doroghynak, mert látta, hogy hamarabb elmegy, mint ő:

- Doroghy!

- Doroghy, Doroghy! - kiáltott Varga is.

Így egész iskolai tanács gyűlt megint össze, néhány télikabátos felpakolt fiú együtt állapította meg, hogy csak szerdán délután fog elmenni hozzájuk.

A kis Doroghy lángvörös volt, s zavarban volt, s alig mert Misihez szólani.

Misi is nagy zavarban volt, furcsán érezte magát, nem tudta, hogy fog ő megtanítani valakit valamire.

Igaz, az elemiben mindig ő volt a leckéztető. Egyszer a tanító úrtól ki is kapott, a tanító úr nagyon mérges ember volt, s kivette a dézsából a dézsahordó rudat, s azzal vágott végig a fején, mert nem tudott felelni Drofti Károly, akit a keze alá adott. Akkor az ő feje feldagadt akkorára, mint egy dinnye; az édesanyja nagyon ingerült lett, véletlenül éppen ott volt a faluban a doktor, s az édesanyja mindjárt elküldött érte.

A kis öccse ment el, a testvére, aki már szintén iskolás volt s az iskola előtt kellett elmennie a község házára. A tanító úr pedig véletlenül kint állt, s úgy látszik, megbánt valamit, s megszólította figyelmeskedésből a gyereket, hogy hova megy. Ez pedig egyszerűen megmondta, hogy megy az orvosért, mert a Misi feje akkorára dagadt, mint egy dinnye.

- Hm, de nagy tudós az a ti anyátok! - mondta a tanító mérgesen, azzal fogta a gyereket, nem eresztette tovább, hanem eljött ő maga a beteghez.

Misi még most is emlékszik, hogy megrémült, mikor belépett az öccsével a tanító úr, nem azért, mintha félt volna tőle, hogy újra kikap, hanem éppen azért, mert restellte, hogy a tanító megtudja, hogy ellene áskálódnak...

A tanító úr aztán leült náluk, elbeszélgetett, s nem hívtak orvost, hanem azóta igen jó barátságban vannak a szüleivel, mert megismerték egymást, hogy az ő édesanyja, ha ácsmes-terné is, de paplány. S a tanító úr is elmondta, hogy neki papnak kellene lenni, de szerelemből megházasodott, azért lett csak tanító.

Némi aggodással gondolt rá a kis Misi, hogy vajon most is megkapja-e a dézsarudat azért, mert tanít valakit...

ÖTÖDIK FEJEZET

amelyben a kisdíák családok életébe keveredik bele, s olyan dolgokról hall, és olyanokat lát, amik nem tartoznak a gimnáziumi tananyaghoz: például szerelmes leveleket közvetít, ami szintén hiányzik az „államilag jóváhagyott” tantervből

Doroghyék egy nagyobb parasztházban laktak, a ház első végében. Hátul laktak a házigazdák.

A ház kívülről fehérre volt meszelve, de belülről a szobák pingálva voltak, ez tette őket urasabbá. Két szobájuk volt, az utcainak volt három ablaka, kettő az utcára, egy az udvarra, az udvarinak két ablaka a tornácra.

Ők a belső szobában tanultak mindig, az utcaiban, a nagy ovális asztal mellett, s rendszeren lámpát kellett gyújtani a végén, mert december felé járt az idő, és hamar setétedett.

Volt ott egy csomó ember abban a lakásban, magas, nagy nők, de ő valami két hétig nem tudta őket megkülönböztetni egymástól.

Azt nem szerette, hogy annyi nő van ott, három felnőtt lány. Különösen volt köztük egy kisebb, az mindig vihogott, nagyon utálta érte.

Doroghyt otthon Sanyinak hívták, még helyesírást sem tudott, még a szorzótáblát sem tudta, latinból olvasni nem tudott, kétségbe kellett esni rajta, hogy fogja ő ezt megtanítani valamire.

Legokosabb az lett volna, ha megmondja a szüleinek vagy a tanár úrnak, de ez még akkor nem jutott eszébe. Úgy gondolta, hogy őt nem azért állították mellé, hogy vádaskodjon rá, hanem, hogy megtanítsa arra, amit nem tud. Az ám, de hogy?

Ha valamit nem tudott, akkor ő mindig visszább ment egy kérdéssel, mert ha nem tudja egy igének ragozni a coniunctivusát, akkor próbáljuk először az indicativust. Ha nem tudja a futurumot, a jövő időt, akkor lássuk előbb a jelen időt, a praesens-t.

De aztán kiderült, hogy még azt sem tudja, mi a különbség a praesens és a perfectum, a jelen és a múlt közt. Akkor nekiállott, hogy ezt megértesse vele: hogy a cselekvésnek a három fő történelmi idejét kivilágosítsa előtte.

Igen, de aztán észrevette, hogy nemcsak a plusquamperfectumokat nem tudja, s nemcsak az igeragozással nincs tisztában, de még a főnévragozással sem: azt sem tudja, hány fő szerint osztályozzák a főneveket. Tehát még visszább kellett menni egy egész esztendővel, s legvégül vissza a legelső leckére, mert még azt sem tudta lefordítani, hogy *alauda volat... rana coaxat...* Pedig ez volt a Békési-nyelvtanban legelső lecke tavaly.

Mivel azonban mégis kellett a holnapi napra is készülni, borzasztó bajok voltak a repetícióval.

Hogy lehet ismétetni annak, aki mindennapra új leckét kell hogy megtanuljon, jóllehet a tavalyit sem tudja?

Kétségbeesett vergődés volt ez a tanulás, s neki a szája elfáradt a sok kérdésben, mert természetből jó tanítónak születve, önkéntelenül inkább tett húsz kérdést, mint hogy egyszer megmondjon valamit: mindent belőle magából akart kihozni, öntudatlanul is logikai kapcsolatok alapján építeni fel.

Erre azonban sem elég idő, sem elég erő nem volt egyiküknél sem.

- Mit csinált maga, mikor ezt tanultuk? - mondta idegesen.

Mivel Sanyika erre sem felelt, ezt is végigkérdezte, egy csomó keresztkérdéssel, mert mégis kíváncsi volt, hogy lehet, hogy semmit nem tud olyan leckékből sem, amiket különös figyelemmel tanított meg s gyakorolt be a tanár úr.

- Mégis mondja el nekem, mit csinált maga ekkor meg ekkor?

Sanyika törte a fejét, aztán azt mondta:

- Akkor?... akkor éppen négyest fogtam be.

- Mit?

- Négyest.

- Milyen négyest?

- Az nagyon nagyszerű: fogni kell négy legyet s cérnával összekötni, és szántanak, de az igazán nagyszerű.

A kis nevelő tátott szájjal hallgatta.

- Szántanak?

- Igen, ki kell csepegtetni egy jó kis tintacseppet, és azon ha keresztülmennek, akkor barázdát húznak...

A nevelő maga is nevetett, ezen a kis zsvány megbátorodott, s azt mondja:

- Számtanórán pedig, tudja, mi a nagyszerű?... Fog az ember pókot, sokat lehet fogni a hátsó udvaron, a reterátba, akkor annak a lábát kiszedni és megszámlolni, hogy egy láb hányat kaszál...

- Hát földrajzórán?

- Földrajzórán? - mondta alamuszian Sanyika - akkor nincs rá idő. Mert akkor figyelni kell.

- Mire?

- Hát hogy mikor lehet röhögni az öreg Názón.

Nyilas nevetett, aztán komoly arcot vett fel, s tovább vágta a fát: verte a fejébe a leckét.

Mert azért jó fiú volt Sanyika, olyan szép tiszta kisfiúcska. A tornában ugyan feljebb állott vagy tízzel őnála, de azért nem látszott nagyobbnak, mert olyan szerényen összehúzta magát, hogy senki se vegye észre, hogy a világon van: ennek köszönhette, hogy átcsúszott az első osztályból a másodikba. Sőt azt is, hogy nincs minden tárgyból intője.

Egyszer, úgy két hét múlva, a középső lány mindennap kezdett beülni hozzájuk az órára. A kis nevelő először zavarban volt, nagyon feszélyezte, hogy hallgatják, mert úgy érezte, hogy ellenőrzik, de a lány nem szólt bele egy szóval sem a beszédjükbe, kézimunkázott.

- Itt világosabb van, mint az udvari szobában - mondta egyszer.

Így aztán hagyták, de halkabban beszélt Misi is, mint mikor csak ketten voltak.

Hanem egyszer éppen hónap utolsó napján este, csak megszólalt a lány:

- Ennél a Sanyikánál butább gyereket én még nem láttam.

Misi rémülten nézett fel erre a szakszerű megjegyzésre.

A lány egész piros volt, előrehajlott a kézimunka felett, s gyönyörű szép lány volt. Fekete bogárszeme volt, s az úgy csillogott, mintha külön világított volna, az arca piros volt, de azért gyenge fehér a széleken, s amikor szólt, roppant sok porcelánfehér fog volt a szájában. Ez volt rajta a legfeltűnőbb.

Sanyika összehúzta a szemét, arcát, s egészen kicsi lett, a száját kicsucsorította.

Misi nem tudott szólni, úgy elcsodálkozott a lány szépségén.

- Egészen megöli magát evvel a csacsival - kiáltott a lány -, no, én nem tanítanám ezt, ha nekem adnák a bécsi Szent-István-templomot gombostól! - s erre elkezdett nevetni.

Ahogy nevetett, a fogai a lámpavilágon szikráztak, s a hangja úgy csilingelt, mint valami kalitkában levő kis madáré.

- Dehogy volna nekem hozzá türelmem!...

Aztán újabb nevetéssel azt mondja:

- Még a kétszerkettőt se tudja!...

A kis Nyilas szokása szerint rettentően elpirult, s jobban zavarba jött, mint Sanyika.

- Nem lehet hamarabb tudni neki, mert előbb pótolni kell a tavalyt - mondta mentegetődzve.

- Pótolni kell neki az elemet - mondta újabb nevetéssel a lány.

- Nem, kérem...

A lány mosolyogva nézett rá.

- Kitől tanult maga tanítani?

A kis nevelőt újabb pirulási roham öntötte el, mert csakugyan neki nagy vakmerőség volt vállalkozni erre a tanításra.

- Hát én csak úgy segítek Sanyikának, hogy eszébe jusson, mert tudja azt ő is, amit én, csak nem jut eszébe.

- Én nem tudnék tanítani senkit a világon - mondta a lány, s a hajába nyúlt. Nagy haja volt, sötétbarna, nagy haja, s zilált frizurában volt a fején, nagyon jól állt neki.

- Pedig az jó - mondta Misi lelkesen.

- Micsoda? Tanítani?

A lányon a legnagyobb álmélkodás látszott, amely a kacagással volt határos.

- Igen... én azt hiszem, annál nincs nagyobb öröm, mint valakit megtanítani valamire, amit nem tud, és nagyobb jótétemény sem.

Elzavarodott ettől, hogy ilyen nagyot mondott, mert még nem volt hozzászokva, hogy valamiről nyilatkozzék; talán ez volt az első eset életében, hogy idegen előtt kijelentett valamit, amit igaznak tartott.

- Én nem tudnék tanítani - mondta a lány, s elbiggyesztette a száját. Aztán újra felnevetett: - De tanulni se, senkitől! Mikor a Dóczyba jártam, én mindent tudtam, pedig sose néztem bele se a könyvbe.

- Hová járt? - kérdezte figyelmesen a kisfiú, mert nem tudta mi az: gimnázium.

- A Dóczyba.

- Mi az?

- A Dóczy? - s a lány csengően felkacagott - maga még azt se tudja?

A kisfiú zavarba jött, s elpirult, azt hitte, neki mindent tudnia kell.

- No, majd megtudja egypár esztendő múlva - mondta a lány hamis mosollyal, s furcsán nézett a kisfiúra.

Ez rögtön elszemérmeskedte a dolgot, megérezte, hogy ez valami olyan fiús dolog, ahogy a fiúk maguk közt beszéltek a lányokról, s olyan zavart lett, hogy alig tudott visszatálcálni a könyvhöz, isten ments, hogy a lányra ránézett volna még egyszer.

Ez csendesen nevetett magában, s felemelte a hímzését.

Néhány másodpercig szótlánul ültek, mert Misi nem tudta, mit szóljon, hogy folytassa a leckét... Most már restellte magát, s nem mert a lány előtt beszélni.

Akkor újra megszólalt a lány.

- Azér ilyen buta gyereket nem is képzeltem, mint ez a Sanyika.

Sanyi felemelte a szemét, Misi észrevette, hogy a szeme éppen, de éppen olyan, mint a lányé, csillogó és fekete, és hosszú szempillája van.

- Buta! - mondta Sanyi nyújtott hangon. - Jobb vóna, ha nem vennél japán legyezőt.

A lány bíborpiros lett, az arca csaknem kicsattant, a kisdíák látta, mert odalesett rá, s látta, hogy pillanatokig nem tud szóhoz jutni.

Akkor higgadtabb hangon így szólt:

- Erre nem buta, a kis szemtelen... hogy pimaszkodjék...

A kis nevelő rettentő kínosan érezte magát a testvérek veszekedése közben, megdöbbenve s rendreutasítólag nézett Sanyikára.

- Hatvan krajcár! - mondta dűnnyögve, de élesen Sanyika.

A leány elvesztette a kevés higgadtságát:

- No, még csak az van hátra, hogy a kis taknyosok is kritizáljanak.

- Taknyos vagy te, tudod! Töröld meg az orrod.

- Majd én megtörülöm a tied, te szemtelen! - kiáltott fel a lány, s felpattant. - Nézzétek csak, inkább tanulnád meg, hogy mennyi hétszer nyolc! Te gyalázatos! Így kell beszélni velem?

Misi egészen elvesztette a fejét, még ilyen veszekedést testvérek közt nem látott... legfeljebb otthon, ő meg az öccsei, de az nem számít, mert az otthon volt, s ők fiúk, s...

Ebben a percben felpattant az ajtó, s belépett rajta Viola, a tiszta feketébe öltözött legnagyobb lány, mint egy fúria. Úgy jelent meg, szinte öldökölt a szemével, már odakint régen kínosan lesték, hogy mit csinál ez a Bella, megállította a tanulást, s mikor lesz már vége?

Sanyika nem várt semmit, a nénje felé kiáltott nyávogva:

- Nem hagynak tanulni! Minek kell nekik idejönni, mikor tanul az ember?

A vénlány szigorúan szólt a húgához:

- Légy szíves, gyere ki, kérlek.

De a hangja olyan volt, mint a kés.

- Mindig belebeszél a tanulásba - siránkozott álnokul Sanyika.

- Ó, a hazugkirály! - kiáltott a lány.

- Kérem szépen, még sose szólott bele - mondta Misi.

- Most is azt mondta, hogy buta vagyok - dűnnyögte árulkodva Sanyika.

A vénlány el akarta simítani a dolgot, és édeskésen mondta:

- Nem kell olyan érzékenynek lenni, Sanyika. Te csak tanulj, fiacskám, hogy jó legyen a bizonyítványka.

- Ha nem hagynak.

- Dehogynem hagynak, dehogynem hagynak, szeretném azt látni, hogy téged valaki ne hagyjon tanulni!

A másik lány összedobálta a holmiját.

- Szemtelen kölyök, még hogy én nem hagyom: éppen megesett a szívem, hogy hogy kell, de hogy kell vele kínlódni, még azt se tudja, hogy mennyi hétszer nyolc.

- Azzal nem fogja jobban tudni, ha valaki mérgesíti.

- Mindig belebeszélnek.

- No, majd megkérjük Bellát, hogy többet ne jöjjön be a szobába, míg ti tanultok, ugye, kedves Nyilas?

Nyilas, a kedves, szerette volna, hogy ha Bella bent lett volna a szobában, most már sajnálta, hogy nem fogja többet látni, mert igazán oly gyönyörű szép lány, kivált a nénye mellett, aki sovány, és a szemöldöke teljesen össze van növe.

- Felőlem tanulhat; de éppen hogy nem akar! - mondta Bella.

- Csak hagyjuk - mondta a vénlány -, ebben neked is van részed. Ha annak idején egy kicsit foglalkoztál volna vele, akkor most másképp nézne ki a gyerek.

- Inkább felakasztom magam - szólt Bella indulatosan. - Lehet evvel foglalkozni?!

- Kell is!... - szólt kegyetlen hangsúllyal Viola.

Szünetet tartott, aztán folytatta:

- Ennek *kell* tanulni!... ez fiú... Ennek *cél* a tanulás!... Ennek *állása* lesz, s *kenyeret* fog keresni és *jövőt*...

A kisdíák ijedten nézett a vénlányra, ő is találva érezte magát, mintha neki is szólott volna a lecke. Mert erre még nem gondolt eddig: hogy ember lesz valaha valakiből, s csibukkal fog sétálni a gangon... hogy azért kell megtanulni az ablativus absolutust... és bejön a cseléd megmondani, hogy: tekintetes úr, megellett a koca... vagy a hivatalba sétál fekete ruhában... Az még nem tűnt fel előtte, hogy mindaz a lecke, amit el kell napról napra végezni, csak valami akadálysorozat, amit át kell ugrálni, hogy a végén valami jó, békés, uras hivatalba kerüljön az ember... Ha erre gondolt volna, még kiállhatatlanabb lett volna az egész tanulás... Ezért tanulni a törtszámokat... és nem azért, mert az érdekes?... Ő mindig ezzel érvelt Sanyika előtt: hogy nézze csak, milyen furcsa! Furcsa, hogy ez igaz!...

A vénlány pláne egyenesen odafordult a kisdíákhoz, mint egy élő bíróhoz, aki most az ő családi perpatvarukból levonja a maga véleményét, s hevesen, erősen a következőket mondta hihetetlen erővel, gyorsasággal s egész szónoki lendülettel.

- Ne gondolja kedvesem, hogy mi mindig ilyen koldusok voltunk. Hálaistennek, most sem, annyira nem, mint amennyire látszik. Ó, de az én nagyatyámnak még óriási uradalma volt, tíz-tizenkétezer hold, amit azonban a lófuttatás, a bécsi klubélet, meg a kártya elvitt. Többek között, mikor építették a balatonsomosi vasutat, akkor ő az első vonatot kibérelte, hogy abban senki más nem ült, csak ő egymaga. Éppen úgy, mint a négyesfogatán. Belekerült neki százhetvenezer forintba, mert a részvények nagy részét megvette hozzá. Most jó volna, ha százhetven forint volna belőle...

A kisdíák azt gondolta, hogy ez nagyszerű és nagyon csodálatos, és csodálkozva hallotta, és restellte magát amiatt, hogy a lány erről beszél neki, mert az felesleges, sőt illetlen, de egy kicsit büszke is volt, mint mikor az édesanyja egyszer elküldte otthon a levélhordó asszony lakására, hogy le ne maradjon a levél, s az a postásné akkor este úgy beszélt vele, mint egy felnőttel, s mindent elmondott, még azt is, hogy az urának kilóg a hurkája, úgy kell minden este bepakolni, s nem tud miatta dolgozni. De ő akkor azt igen komolyan hallgatta, mert akkor először érezte, hogy komoly, felnőtt emberszámba veszi őt, a majdnem úri gyereket, a szegény, nyomorult postásné.

De a vénlány nagy hévvel folytatta:

- Ez azonban mind nem baj, ez a gyerek még mind elérheti!... Én már leszámoltam az étellel: én már csak cseléd maradok, a testvéreim szolgálója, meg lehet nézni a kezemet, veres, kifújta a szél, s fel van cserepesedve, s a ruhám és a cipőm: ez nekem mind nem fáj, mert tudom, hogy kicsi gyerekkoromtól én vagyok ennek az életnek itt az áldozatja: a drága mamám beteges, a kedves atyám boldogtalan, s nekem kellett cselédnek lenni a háznál, mert mégis vannak dolgok, amiket el kell végezni, ugyebár... Igen, egy igavonóra szükség van, aki hajnalban kél, és éjfél tájban fekszik, s ez én vagyok; a mi házuk, az kórház és nevelde: az egyik ágyban fekszik, a másik kisasszony, csak én vagyok a ló!... Mintha bírnám; de ha még bírnám! Ezek a parasztok, akik arra születtek, ezek nem értik, persze, azt hiszik, mindenki olyan, mint ők, de az én lábaim már odavannak... ha a piacról hazahozok tíz kilót, akkor már csak esem ágyba. De ez mind semmi...

Nagy lélegzetet vett szegény lány, s rámutatott Sanyikára, mint egy győzelemre:

- A fő, hogy ezt idáig neveltem... ez mindent rendbe hozhat, csak neki legyen jó bizonyítványa.

Keserűen bólintott:

- Én? Én hiába tanultam volna! Az én eszem olyan volt, mint a tűz, és bennem volt akarat: aki most lát, az nem tudja, ki voltam én!... De mit érek vele, ha kitanulok is? Lehet belőlem postáskisasszony! Annyi ma is vagyok!... Vagy mint ezek a kisasszonykák?... Őket kitanítottam, de ez is kár volt... mire mennek vele?... Szegény lánynak minél többet végez, annál rosszabb, mert csak az igénye nő meg, de nem tehet semmit... Ez a gyerek, ez szegényke, akármilyen keservesen is, csak végezze el az érettségét, akkor már mehet Pestre... Akkor már kész: abban a pillanatban, ahogy a matúrája megvan, ő éppen ott van, ahol elhagyta a család ezelőtt negyven évvel; ő újra Nagytárkányi és Bertóthi Doroghy lesz, nyitva neki az összes rokonnak a palotája, a kaszinó, a klubok, már az egyetemen gyerekség lesz átmennie, akkor már annyi pénze lesz az onklitól meg a tantiktól, hogy lumpolhat, és amit akar... De most, csak most ebben a hét esztendőben kell összeszednie magát, neki is, nekünk is, mint a Hamu-pipőkének; a szegénységen, azon bizony a maga erejéből kell mindenkinek átvergődni... Kihez menjen ez a szegény lányka? Van Debrecenben még egy ilyen gyönyörű gyermek?... Bertóthi és Mieskieviczky vér, s itt kell neki elhervadni a parasztvityillóban... Mit csináljak vele, hova tegyem, ruha nélkül, cipő nélkül?... Egy bálba el nem vihetem: hát én, én voltam bálba

valaha?... Férjhez adni? Kihez adjam?... Lesz belőle polgárasszony: ténsasszony, és majd ő is fog járni a piacra, igen, hiába nevetsz, szegénykém, fogsz te még kosarat cipelni a piacról...

A kisdíák úgy nézett rájuk, s a szép lányra, mint valami rettenetes sors, valami iszonyú jövő reménytelen áldozatára.

- Ez a gyerek?... Odeschalchi lányt vehet feleségül, Esterházy lányt, Károlyi lányt, akit akar, aki tetszik neki...

Nagyot sóhajtott, s a homlokát megsimította vörös tenyerével:

- Azért kell neki jó bizonyítványt szerezni... Azért nem sajnálok én semmi fáradságot, áldozatot érte...

Rátette a kezét a kis Sanyi fejére, s gyengéden megsimogatta:

- Tanulj, fiacskám, tanulj, tanulj, kedves kis angyalom, kis babám, tanulj, édes kis gyémántom, tanulj, te ne törődj semmivel, neked mindig lesz mindened, csak tanulj, lesz ruhád, cipőd, füzeted, rajzlapod, írhatod, rajzolhatod, amennyit akarsz, tanulj franciát, majd zongorázni, sportot, mindent: aztán majd meglátod, milyen hálával gondolsz vissza a te vén zsémbes nénédre valaha... csak te tanulj... Dehogyan fogunk mi téged zavarni... isten ments... sem én, se Bella... se senki... Érted?

És gyöngéden, kimondhatatlan szeretettel ölelte át a fiúcska szép kis fejét.

A másik szobába jött valaki, s odafigyeltek mindnyájan, férfihang hallatszott.

A kisdíák mindjárt gondolta, hogy az apa lehet, mert mindenki zavarba jött.

A vénlány kinyitotta az ajtót, s abban a percben megjelent ott egy óriási, gyönyörű, szakállas, nagy prémbundás férfi.

Egész rémülettel nézett rá a kisdíák, mert még sose látta, olyan volt ez a férfi, mint egy hős a Történelmi Arcképcsarnokból. Petneházy a budavári ostromon, vagy Bercsényi Miklós, a Rákóczi vezére. Kivált itt, Debrecenben, a kis köpcös emberek jókedvű, mosolygó, pedrett bajszú országában.

Tisztelettel felállott előtte.

Sanyika felugrott, s furcsa, bizalmas bátorsággal hozzászaladt s megcsókolta a kezét, azután a száját.

A lányok kezét csókolommal köszöntek.

- A mi kis barátunk - mondta a vénlány -, a kis Nyilas Mihályka. Tudja, apa, aki együtt készül a leckére Sanyikával.

Az apa csendesen, derűs mosollyal bólintott a gyerekekre, aztán leült, úgy leeresztette magát az asztal mellett egy székre, s szó nélkül, valami kellemes mosolygó nézéssel bámult maga elé.

- Megfázott papa? - kérdezte a vénlány.

Nem szólt, nem is intett, csak az ajka mozdult meg a nagy bajusz alatt.

- Ott nálatok annyira fűtenek, hogy az embert megütheti a guta - mondta, s az asztalra könyökölve a homlokát megsimította.

- Tessék ideadni a kabátot - szólt Bella s lehúzta az apjáról a nagy bundát. A bunda kopott volt, de belülről is szőrmével volt bélelve.

A kisfia az ölébe telepedett.

- Mit tanulsz?

A fiú vállat vont.

A nagy ember most Misire nézett, s ez szolgálatkészen mondta:

- Most a számtant tanultuk: közönséges törtékkel a négy alapműveletet.

Az apának megmozdult a szemöldöke, s jobban ránézett Misire.

- Ezt? - szólt.

- Igen.

Az apa szórakozottan forgatta egy ujjal a vékony könyvet.

- Ez az egész?... Hát te olyan számár vagy, hogy még azt se bírod megtanulni - mondta, és az a szó, hogy számár vagy, olyan kedves volt; pedig látszott, hogy bántani akarta a fiacskáját, de az csudálatosan egy cseppet sem félt tőle, belebújt a szakállába, s ujjjaival simogatta.

- Bizony, csak pirongassa meg apa - szólt Bella élesen -, még a szorzótáblát se tudja, olyan buta...

Az apa hallgatott. Misi félt, hogyha ez a nagy ember megmozdul, valami összetörik.

- Buta... Nem buta talán... csak számár... - s megint azzal a furcsa mosolygással ejtette előre a fejét.

- Apa, Bella japán legyezőt vett hatvan krajcárért - mondta árulkodva Sanyika.

- Mi? - mordult fel az apa.

- Azért mond engem butának, mer megmondtam.

- Majd ki is hajítom a legyezőjével együtt! - morgott az apa.

- Csak ne szájkodj, mert egyszer pofon ütlek, tudod! - nyelvelt Bella mérgesen.

- Nagyon félek tőled!

- Megkaphatod nagyon hamar.

- Majd megkapod te is apától, biztosítalak!

Misi egész odavolt, míg ezt hallgatta.

És a legcsudálatosabb az volt, hogy az apa nem szólt semmit, sem nem haragudott, se fel nem háborodott, se nem nevetett, csak folyton azzal a kissé merev s egyforma mosolygással nézett maga elé.

Ők próbáltak volna az édesapjuk előtt ilyen hangon veszekedni! Már réges-régen kirepültek volna a szobából! Civakodnak ők eleget, mert a kisebbek nagyon rosszak, nem akarnak szót fogadni, s még csúnyábban is lármáztak, mikor jól összekaptak, de idegenek előtt nem, s a szüleik előtt meg pláne soha egy rossz szót se mertek volna.

- Meg fog bukni? - kérdezé egyszer az apa, s rámeredt Misire.

Ez megrémült ettől, s elkezdett reszketni, minden pillanatban azt várta, hogy átnyúl az asztalon s felkapja és kettétöri, mint egy mézeskalácsot.

- Remélem, hogy nem, isten ments! - mondta aztán.

- Majd jó lesz suszterinasnak! - szólt az apa csendesen.

- Apa nagyon könnyen veszi - mondta a nagylány -, ahelyett, hogy megfogná, s megrázná egyszer... hogy tudná, hogy komoly dologról van szó... Akit gyermekkorába nem vernek meg, abból nagy korába se lesz jó ember...

- Hozd be a vacsorát - mondta az apa.

Erre elhallgattak.

Most besomfordált egy sápadt asszony, a mama, meg a legkisebb lány, az most is nevetgélt, az anyját a hóna alatt fogva, támogatta, s a fejét lesütötte, úgy nevetett.

A mama félt, hogy valami baj lesz, azért vánszorgott be. Leült az asztal mellett egy székre, olyan sápadt volt, mint a vászon, s iszonyúan sovány.

A kislány hamar elszaladt az ajtóhoz, az ajtófélfához, odatámaszkodott, s csak a halk kunco-gása hallatszott, akárki akármit mondott, ő csak nevetett.

Egy ideig csönd volt a mama miatt, akkor a vénlány így szólt:

- Nekem tanul?... Nekem nem tanul!... (A kislány erre felnevetett, de a kezével betakarta a száját.) Apának tanul?... Mamának tanul?... Bellának vagy Ilikének?... (Erre a kislány görcsösen felhahotázott, s kiszaladt a másik szobába.) Saját magának tanul: amit tanul, az az övé...

Újra csönd volt, aztán a kis Ilike, aki olyan tizenhárom éves, hirtelenpiros arcú, kis fekete lány volt, lassan újra besomfordált az ajtóig, mert nagyon kíváncsi volt, s egy szót sem akart elveszíteni; akkor a mama megszólalt, halkán:

- Bizony magának.

A vénlány kapott rajta:

- Ha én tanulhattam volna! Én bizony tanultam volna! (Ilike kacagása hátulról úgy rezgett, mint egy gerlice turbékolása.) Jaj, istenem: éppen most végeztem volna el az egyetemem!... (Ilikéből erre kirüffent a hahota, most már teljes tüdőből.) No, ez mit nevet?... Te, te rossz lélek, mit vihogsz?!... (Ilike sikkantva kacagott, s a két öklével tömte a száját.) Te tanulhatsz, igen, éppen mondom, hogy milyen igazságtalanság: ha egy lány az eszével a csillagokat éri is, akkor is csak egy rossz *szolgáló* marad, de ebből, ha csak fel tudom vakarni az egyetemig, mindjárt Nagytárkányi és Bertóthi Doroghy lesz!...

Ilike újra kitört, és sikoltó kacagását most már futva vitte ki még a másik szobából is, ki az udvarra.

Az apa hátradőlve ült a széken, s dúdolni kezdett egy nótát:

*Kis kutya, nagy kutya
nem ugat hijába...*

Ahogy a dalt dúdolta, a lehelete átcsapott az asztalon, s Misi rémülten és iszonyodva érezte meg a bor szagát.

Iszonyodva és rémülten nézett rá a gyönyörű férfira, mintha kígyót vagy sárkányt látna: az ő apja is ivott, mikor szerződést kötött a paraszttal, de olyankor ő, az édesanyjával hetven-hétszeres kint állottak ki.

Eszébe jutott, hogy már ötre jár az idő, felállott, köszönt, s gyorsan elment.

Kint nagy szél volt, majd elvitte.

Az öregúrnál fáradt volt és szórakozott, az olvasás egy kicsit dőcögött, ez a mai délután nagyon a szívére ment.

Nem volt tisztában ezekkel az emberekkel, mindeniket szerette, s valamennyire haragudott. Sanyira persze legjobban, amiért nem tanul. Nincs semmi más dolga. És neki érdemes!

A nagylányt tisztelte, hogy olyan vörösek a kezei, s feláldozza magát, de azért mégis nagyon goromba.

Bella, istenem, milyen gyönyörű lány, mint egy királykisasszony; csak azt a kis röhincset csodálta, hogy senki se pofozta fel. Az még akkor is, mikor ő kijött, ott kuporgott a folyosón s nevetett. De min is: igen, hogy a vénlány most végezte volna az egyetemet... Hogy erre gondolt, egyszerre ő is elkezdett nevetni... s olvasás közben, hogy eszébe jutott, nevetni kellett, alig tudta lenyelni a nevetést. Milyen buta az a kislány... Az a legbutább az összes buták közt... S ezen ismét nevetni tudott volna.

Este éppen november harmincadika estéje volt, s az öregúr kikészítve tartott neki három ezüst forintost.

- Köszönöm szépen - mondta, s betette a kis tárcájába, amelyben nem volt csak négy krajcár, ebben a hónapban tizenkét krajcárból élt meg, szerencséjére nem kellett venni semmit.

De most három forintja van, ott van jó helyen a reskontó mellett.

Táncolva s boldogan ugrált hazafelé, nem bánta ő most sem a Doroghyék bajait, sem a szelet, sem a jövőt: három forint volt a zsebében.

Csak azt sajnálta, hogy nem mutogathatja meg mindenkinek, de nem merte a coetusban mutatni, mert félt, hogy el kell akkor fizetni.

Most már szívesen várta holnap Csigainét, már ki tudja fizetni neki a forint húsz krajcárt, mert a múlt hónapban adós maradt hatvannal, most már jöhet.

Forint nyolcvana marad a jövő hónapra: venni fog négy festéket, egy aranyat, egy ezüstöt; az arany tizenöt krajcár, az ezüst festék tíz.

Venni fog ceruzát is meg színházjegyet.

Másnap vasárnap volt és december elseje.

December: ez a név valami ünnepélyes és titokzatos hatással volt rá. Mintha valami nagy dolog jelentése volna az, hogy december lett: karácsony is lesz ebben a hónapban, meg szilveszter. December, karácsony, szilveszter, csupa olyan nagyszerű szavak.

Mégis valahogy meg kellene ünnepelni, valahol meg kell jelennie: eszébe jutottak Törökék.

Régen nem volt náluk, mióta munkával van elfoglalva, azóta egyszer sem, pedig hátha hazamehet karácsonyra, s akkor meg kell mondani, hogy mit üzennek.

Ahogy az ebédről kijött, rögtön elment a Nagymester utcába.

Mikor meglátta a nagy sarokházat, amely fehér volt, de urasabb, régiesebb, mint a többi cívisház, megdobbant a szíve. Az volt a boldog idő, mikor még itt lakott, s ártatlan gyermek-ségben élt tavalý...

A kapu még mindig olyan rozoga volt, mint a múlt évben, a kilincsét még most sem csinálták meg, nem lehetett bezárni, csak úgy behajlott. A lépcső most is fehérre volt meszelve, s a folyosó boltíves volt és olyan, mint egy régi vár. A fák kopaszak voltak, fekete ujjaikat meresztették, mintha az égre emelnék, nem volt olyan szép lomb, mint a nyáron, mikor a kis első elemista lányok nyüzsögtek alatta. Ott volt hátul a disznóól, ahol Török bácsi télen-nyáron a mangalicáit etette kukoricával, a fején a tarka hálósipkával s szájában a hosszú szárú csibukkal.

Tavasszal kismalacok is lettek, gyönyörű kis fehérségek, a bőrükön átvilágított a piros vér, tejet ittak, és néha némelyik bement az anyjával a vályúba, s abból is evett.

Úgy jutott fel a négy lépcsőfokon, mintha kergette volna valami, hazajött ide, s a szíve erősen dobogott. Milyen régen nem volt itt, miért is? Persze, mennyi dolga van neki!... Nem úgy, mint tavaly...

A konyhában ültek szokás szerint, a néni meg Ilonka kisasszony s beszélgettek, nekik mindig volt elég beszélőnivalójuk. Nagy és tágas konyha volt ez, s nemcsak konyha volt, hanem társalgó is, volt benne ebédlőszekrény, ebédlőasztal is, itt laktak nappal, itt is ebédeltek.

- Nini, a kisdíák! - kiáltotta Török néni, s kitérte a két nagy karját, mert hatalmas, erős asszony volt, egész óriás, de jósága és a szívessége még óriásibb volt, s az arca úgy ragyogott, mint a hold.

- Jóisten, ki jön itt! - sikoltotta Ilonka kisasszony is, aki az anyjával ellentétben csinos kicsi nő volt.

Majd megették, ölelgették. Simogatták, méregették: mennyit nőtt! Hízott-e vagy fogyott? A néni azt mondta: csont és bőr, az a szerencsétlen konviktusi koszt! Ilonka kisasszony azt mondta: egészen jól néz ki, szívós, erős gyerek ez!

- No, mi volt az ebéd? - kérdezték egyszerre mind a ketten rendkívüli kíváncsisággal. Ezt sose mulasztották el, ezt mindig meg kellett kérdezni. Ő pedig törte a fejét, törte: hogy erre sose gondol, már legközelebb leírja, mi volt az ebéd, hogy meg tudja mondani. Mit törődött ő azzal: beszaladtak, mint a malackák s ham, bekapták, amit adtak, aztán továbbfutottak a vályútól.

De nem hagyták ám annyiba, ki kellett sütni.

- Húsleves volt meg valami derelye.

- No nézd csak, hát a főtt húst hova tették? Azok jól csinálják, csak a levét adják oda?

- Nem! Volt főtt hús is mártással.

- Mer azír... Oszt mijen mártás?

- Mijen?... Paradicsommártás.

- Persze hogy az, anyám azt hiszi, van ott más mártás is: hagymamártás meg paradicsommártás.

- És jó vót?

- Igen.

- No, arra sokat adok, amit te mondasz: hiszen te megennéd a fűrészpont is, tudod is te, mi a jó... Hát a derelyében mi volt?

- Mi?... A derelyében?... Lekvár.

- Persze hogy lekvár!... Húsleves, paradicsommártásos tehénhús meg lekváros derelye, majd azok kitalálnak valami mást. Jó penészes szilvalekvárt bele: jó az a diákoknak.

- Nem volt penészes, Ilonka kisasszony.

- Tudod is te, mi volt, te azt hiszed, a penész az valami cukor.

- Nem, Ilonka kisasszony, a brúgó az igen, az dohos, nem is dohos, penészes, nem is penészes, hanem dohos.

- Teremtő isten, milyen dohosnak kell annak lenni, ha még ez is észreveszi.

- De azér, Török néni, kérem, nagyon jól főznek.

- Ugyan mit főznek jól?

- No, mit szeretünk legjobban? - kérdezte Ilonka kisasszony, s megcsípte az állát.

- Legjobban szeretem a köleskását sok cukorral.

Erre aztán mind a ketten összecsapták a kezüket, s lemondtak a kisdíákról, látták, hogy ebből nem lesz semmi.

- Neki az a legjobb, nálunk meg a malac se enne meg - mondta Ilonka kisasszony.

- Jó, most az is jó, de a Török néni főztje nem ízlett - mondta a néni.

Erre a kisdíák elhallgatott, gondolta, hogy most valami ügyeset és szépet kellene mondani, de semmi se jutott eszébe.

- Ne hozza már zavarba, anyám, nem a gusztus bizonyít, hanem a pofa, a pofácska. Milyen volt tavaly, és milyen most!

És most ő sajnálgatta el, hogy milyen sovány, s most a néni kelt pártjára:

- De bizony nincs is olyan rossz bőrben, sovány volt ez tavaly is, ha mindjárt mazsolával ettettem is.

Ilonka kisasszony nagyon kedvesen nevetett, a hangja most is olyan cérnaszál-vékony volt, mint tavaly. A kisdíáknak eszébe jutott, hogy azért egynéhányszor rossz napja volt, mikor az édesapja nem tudta elsejére pontosan megküldeni a tíz forintot. Néha!... Talán egyszer sem. Nem ment az úgy odahaza, mint a hivatalnokoknál, akiknek elsején megfizetnek, ha esik is, fúj is: az ő édesapjának először munka után kellett járnia, aztán vállalni, azután dolgozni, azután fizetnek, s a végén nem maradt semmi, mert közben kiszedte az élelemre, ami kellett...

- Hát az iskola hogy megy?

Ilonka kisasszony felelt meg helyette:

- Ni, hogy vonogatja a vállát, látom én az orráról ennek a Misinek, hogy van ott csikó bőven.

Misi mosolygott a bajusz alatt.

- De fog is örülni Géza bácsi neki!... Jaj, de fog... Mikor írt Géza bátyád?

- Már régen nem írt.

Itt a Géza bátyja körül forgott mindig a szó, mert valaha itt lakott Török néniéknél, a fiuk mellett volt instruktor, mert egy osztályba jártak, s Ilonka kisasszony nagyon, nagyon sokat tudott kérdezősködni róla. Bizony, neki is csak a Géza bácsi kedvéért adtak tavaly tíz forintért teljes ellátást... S a Géza bácsi iránt való szeretet fénylik egy picit őreá is...

Ez a konyhabeli délután oly kedves volt, olyan megható jó, a néni a szalmából font karos-székben ült, ezt debreceni pásztorok csinálják, s minden házban van belőle egy-két darab, ő az alacsony széken, úgy, mint régen, és hűségesen felelgetett mindenre, s nevetgélt olyan jóízűen, tiszta szívvel, mint sehol másutt. Milyen rideg volt ehhez képest a coetusbeli élet, s még a Pósalaky úrnál is az a nehéz, sebes hadarás, meg a Doroghyéknál az a csúnya tegnapi délután. Itt nem volt semmi baj, itt szerették, itt minden úgy volt, mint azelőtt, egy bútor sem változott, ezek boldog és jó emberek voltak.

Így kellene élni mindenkinek örökké, de miért is nem él így...

- Van egy tanítványom - mondta egyszer csak egész váratlanul. Már rég szerette volna kimondani, de szégyellte, hogy még dicsekedni gondolják.

A két nő egyszerre fordult felé.

- Micsoda?! - kiáltották, s összezsápták a kezüket.

- Tanítványa van! - mondta a néni.

- Az Isaák Géza öccse! - mondta Ilonka kisasszony.

Összekulcsolta finom vékony kis madárujjait.

- Édes istenkém, micsoda fajta ez, micsoda fejük van ezeknek!... Tizenkét éves, és tanítványa van!

- No, osztán mit fizetnek? - kérdezte a néni.

- Két forintot.

- Ejha - mondta Ilonka kisasszony, s látszott rajta, hogy meg van nyugodva, hogy mégis nem olyan nagy dolog az egész -, nagyon jó az... nagyon derék! Nagy segítség a mai világban! Két forint is szép!... Öröm az az édesapának, akinek ilyen gyerekei vannak!... Ó, ó, ez a kis béka, hogy ennek tanítványa van, ó, te zöld szilva! Már nem is merem tegezni!... Nevelő úr!... No, nézd csak...

Misi hallgatott, s boldogan mosolygott, sőt nevetett, de aztán eszébe jutott, hányszor mondta tavaly neki a néni, hogy: „Húzz bőrt a fogadra!” - s erőszakosan becsukta az ajkait.

Akkor bejött a bácsi. Török bácsi az udvar felől jött, örökös tarka, bosnyák házisapkájában, amelyről bojt lógott. Még szürkébb volt, mint tavaly, s még hallgatagabb, most is csibukozott, s most sem égett a dohányja.

- Nézze csak, apa, ki van itt.

- Hó, nonono! - mondta az öreg úr, s a csibukot kivette a szájából, s magasra emelte, aztán visszadugta, s ugyanazzal a kézzel megsimította a kisfiú fejét... - Derék.

Ők nagyon szerették egymást, mert tavaly egész télen együtt bújták a könyveket abban a belső szobában, a bácsi regényt olvasott, ő meg a régi *Ország-Világ*ot, meg tanult is vele, meg Jókait is olvasott, *A kétszarvú embert*, meg az *Ósmagyar meséket*, és sakkoztak is sokat... Olyan jól senkivel sem lehetett meglenni, mint a bácsival. S a bácsi is egészen másképp bánt vele, mint mással. Tudja isten, a családjával sohase beszélt, jóformán szót sem váltott, ha meg beszélt, akkor mindjárt ideges pörölés lett belőle.

- Hajja apa - mondta Ilonka kisasszony, aki az apjával nem is szokott beszélni másképp, csak ha valami idegenről van szó, így közvetve -, itt egy kis nevelő - s a kisdíák elpirult, hogy ilyen rögtön ezzel árulják el -, nevelő: tanítványa van!

- Derék - mondta a bácsi, s bölintott egy nagyot, aztán komolyan szólt: - Egy osztályba jár veled?

- Igen - zavarodott meg Misi, mert leleplezve érezte magát, most egyszerre úgy gondolta, hogy nem is illik, hogy nevelőnek adja ki magát, ha osztálytársa...

- Nagyon helyes: könnyebben készülsz te is, és jobban megmarad a fejedben a tananyag.

Olyan jóakarát s meggondolást volt ebben a megjegyzésben, hogy Misi egyszerre úgy érezte, hogy ő tartozik hálával Doroghynak azért, mert taníthatja, mert tényleg, most átismétli az egész latint s az egész számtant, pedig ő is ebben a kettőben a leghibásabb. El is határozta,

hogy soha többet nem mondja ki azt a szót, hogy tanítványom, csak úgy mondja, hogy: együtt tanul...

- Két forintot fizetnek neki! - mondta Ilonka kisasszony. - Másnak ilyen gyereke van, a mieink pedig még két forintot egész életükben nem hoztak haza.

Misi egyszerre csak megérezett valamit: ez itt a baj. Antal úr nagy számár, Imre úr meg egy nagy lump, János meg még nagyobb, arról másképp nem is beszélnek soha, tavaly egész évben csak kétszer volt odahaza, és miatta szoktak pörölni, szegény bácsi meg szegény néni.

Felnézett a falra, s nagy meglepetéssel látta, hogy nem volt ott a falon a János szénnel nagyobbított arcképe, amit egy kollégája csinált, s tavaly a bácsi a szobából kidobta a konyhába, azt mondta, tegyék a tűzre... Vajon hova lett?

Ettől a Jánostól ő mindig félt, mert olyan heccelődő volt. Nagy legény volt a kollégiumban, és iszonyatosan tudott lumpolni. Tavaly oda is volt valahol, s nem is volt Debrecenben, de mintha azt hallotta volna, hogy évek óta nem volt neki szabad otthon lakni, mert az apja nem tűrte: az édesanyja egyszer kifizette az adósságát titokban, akkor Török bácsira nem lehetett ráismerni. Persze, neki nem mondták meg, de ő kispékelte a sok pörölést... Nem sokat törődött ugyan vele, mi volt ő még tavaly: egy valóságos kis csacsi.

És most kínos csönd volt a konyhában, a bácsi parazsat keresett ki a hamuból, s a megtömött pipájába tette, s uramfia, akkor csak belép János, csak úgy háziasan, a vállára vetett télikabáttal.

Misi elijedt a róla most elgondolt rossz gondolatai miatt, s tisztelettel állott fel előtte.

- Gyere csak, gyere! - mondta Ilonka kisasszony, s mindjárt jelentette, Misire mutatva: - Nevelő... - És nagyszerűen tette hozzá, rámutatva az ujjával: - Az Isaák Géza unokaöccse. Tizenkét éves és nevelő.

János ránézett a gyerekekre, s egy kemény barackot nyomott a fejére.

- Nagyra nőj, öcskös! Hallod-e! Nagyra nőjön a füled!

Misinek könnyes lett a szeme, fáj a feje, ahogy megnyomta a nagylegény, de a megszegényítés még jobban fáj, tudta, hogy most csúnyán kikapott. Igyekezett eltakarni, hogy észre ne vegyék.

Szeretett volna már elszökni innen, már nem érezte jól magát, minek is jött ide, persze, ha tudta volna, hogy János úr itthon lesz, akkor várhatták volna!

- Nézd ezt a gorombát - mondta Ilonka kisasszony -, eredj, te pokróc! - s megsimogatta a kisfiú fejét.

Ez nem tűrte a simogatást se, egyáltalán ne nyúljanak hozzá.

Hirtelen lenyelte a könnyeit; várjatok csak! - gondolta magában.

- Meg felolvasó vagyok egy öreg vak úrnál, minden délután egy óráig olvasok neki, s kapok érte egy hónapra három forintot.

- Mit nem hallok! - sikoltott Ilonka kisasszony -, elájulok! Öt forint egy hónapra!... Két darab elválasztott malacot lehet rajta venni, felibe akárki felhizlalja, s küldhetsz apádnak karácsonyra olyan debreceni sonkákat, hogy az egész család elrágódik rajta egész télen.

Ezt Misi megalázásnak érezte, nincs az ő apja arra szorulva, hogy malacot vegyen neki ő, és hizlalja, és azon rágódjanak.

- Majd nyerek a lutrin!... - mondta hetykén, de mindjárt röstelkedve tette hozzá: - Az öreg Pósalaky úr álmodott egyet, s megtétette velem a lutrin, ha nyerünk, akkor fele az enyém.

Ilonka kisasszony nem értette meg, de borzasztó nagyot nézett:

- Lutri!! No csak a van hátra!... Már ez is lutri!... Szégyelld magad... Már te se vagy tisztességes ember... - kiáltotta.

De János nagyot kacagott.

- Inkább ez az okos beszéd! Megvan a reskontó? Mutasd!

- Hiszen csak ötöle kérj tanácsot, akkor osztán majd nézhet apád a fia keresete után.

Misi zavarba jött, s homályosan most már emlékezett, hogy tavaly hallott valami sírást, hogy lutri... Biztosan János is lutriz... És most már szégyellte magát a lutri miatt, sokért nem adta volna, ha nem volna reskontó a zsebében.

Előkereste a kis bugyellárisból a cédulát. Odaadta János úrnak.

Ez szakértő szemmel megnézte s felkiáltott:

- Egy forint!... Nem is bolondság!... Azt hittem, tíz krajcárt tettél rá.

- Nem, kérem, János úr, nem én tettem rá - háritotta el most már a kisfiú, s szerette volna, ha soha nem keveredett vón bele, nagyon bántotta, hogy belekerült ebbe a dologba: ami Jánosnak tetszik, az szégyen. - Pósalaky úr tette meg, csak énvelem küldte el, s hogy legyen nálam, mert ő nem lát, aztán, amit nyer, annak ideigérte a felét...

De ezt már úgy mondta, hogy máris el van határozva, félig-meddig, hogy ő azt a szennyes pénzt nem is fogadja el, undorodott tőle, szerencsére úgyse nyer semmit, s ez a legjobb.

- Mék az a Pósalaky, aki a városnál volt tanácsnok?

- Igen, most vak.

- A lesz a.

Csend volt. Az asszonyok szomorúan hallgattak. Valami fojtott s nehéz érzés telepedett mindenkire.

- Hát aztán miféle gyereket tanítasz? - mondta János, aki most érthetetlen s szokatlan módon érdeklődött a kisdíák iránt.

- Doroghy Sanyit.

- Doroghy? - s János nagyot nézett. - Doroghy?

- Igen.

- Van annak lánytestvére?

- Van három.

- Három... Nincs köztük egy olyan magas, nagyon szép lány?

- De igen! - kiáltotta élénken Misi.

Ilonka felfigyelt a merengéséből.

- Nahát, ha lány van, akkor ő ismeri!

- Még nem ismerem! - vágott vissza nevetve János. - De meg fogom ismerni!

- Azt elhiszem!

- Akkor meg lehetsz nyugodva, mert kívánságod beteljesül.

- Bárcsak más kívánságom teljesülne már.

- Az angyaloknak minden kívánsága teljesül.

Misi kuksolt és szepegett, nagyon különös volt neki, hogy a néni egyetlen szót sem szólott a fiához, pedig tavaly a bácsi volt így vele.

János halkán füttyörészni kezdett.

Odakint mozgás, zsinyegés. Misi megörült. Most az egyszer nem rettent meg az idegenektől. Irtóztató volt neki a testvérharc.

Szikszayék jöttek meg.

Ezek a Szikszayék a Török bácsiék legjobb barátai voltak, ritka vasárnap volt, hogy együtt ne lettek volna. Most jött az egész család, elől a bácsi, egy hatalmas, piros, dúdolgató ember, aki az utcán egész hangosan szokott dalolgatni magában, s csak úgy ragyogott róla a jókedv s a meglegedés; utána a néni, aki sovány volt, mint a kóró, s a karján egy pici gyereket hozott, akit ő még nem látott, mellette pedig két sovány és rossz fiú jött, akik mindig pajkoskodtak, s a nagyobbik csak csokoládét akart enni, semmi mást, rossz is volt a foga, ritka, és két oldalról romlott mindenik.

Félrehúzódott, hogy róla szó ne essék, s kézcsók után mindjárt beszökött a bácsi után a szobába olvasni. Még volt vagy másfél órája, meg akarta nézni, mi van a könyvszekrényben, amit ő még nem ismer.

Róla aztán el is felejtkeztek. Mikor el akart menni, János úr odajött hozzá, s titokban ezt mondta:

- Mihályka.

- Tessék - mondta csodálkozva s pirulva, mert őt még sose szólította senki ezen a néven becézve, pláne János úr!

- Kisöcsém, itt van egy levél, e... vidd el ezt a Doroghy lánynak, de annak a szépnek.

Ő paffá lett és hallgatott.

- De fel ne bontsd, kutyaházi, mert istenjézusuccse, megírom Géza bátyádnak!

Erre ő kétségbeesve elvette a levelet. Ettől kitelik, hogy bevádolja őt Géza bátyjánál.

Egész boldogtalan lett, hogy ilyen megbízatása van, de nem mert ellene szólani.

HATODIK FEJEZET

amelyben legnevezetesebb, hogy a kisdíák fölfedezi Debrecen egyetlen évszázados történelmi emlékét, amely nem várrom, nem palota, nem márvány és nem érc, hanem egy háromszáz éves gizgaz bokor egy ház ablaka alatt

Álmosan, fáradtan megy az ember iskolába hétfőn reggel, első óra latin, s Gyéres tanár úr persze cseppet után nem jön.

- Órszemet! Órszemet! - kiabáltak a fiúk. - Orczy menjen lesni.

Orczy nevetett s felpattant, jólesett neki a nagy bizalom. Szép szőke haja simára volt kefével és csillogott, mint az arany, olyan egészséges, bátor, derült volt, hogy Misi fölébredt tőle, és elmúlt a reggeli kábultsága.

Ha Gyéres tanár úr hétfőn reggel nem jön, órszemet szoktak kiküldeni, hogy felhúzza-e már a függőnyt. Mert itt lakik a kollégium mellett, az egyházi épületben. Mióta ilyen hidegek vannak, nemigen akar senki, mert télikabátot kell venni, de ma Orczy olyan vidám és kedves, nevetve vállalkozik, hogy elmegy lesni.

- Gyere te is, Nyilas.

Nyilas nagyon megszeppent.

- Én?

- No, ne gyáváskodj! - s Orczy hangosan nevet, és már veszi is a kabátját.

Nyilas ijedten, habozva mozdul is, nem is.

- No, ne legyél olyan alamuszi - hecceli Orczy, erre ő vörösen és kapkodva kiugrik a padból, és felrángatja a kis télikabátját. Ő nem alamuszi és nem gyáva, de hát: az nem szabad, és ő nem tehet olyat, ami nem szabad... Titokban igen: például olvas, ahelyett hogy tanulna... de kimenni az osztályból... lesni...

A szíve hangosan dobog, az osztály nyüzsgöve, sziszegve nézi őket: mind nevet, mindenki tudja, hova mennek, s helyeslik, és erre ő egy kicsit hősnek érzi magát, mint Zrínyi Miklós Szigetvárában a kirohanáskor.

A folyosó üres, a folyosó óriási hosszú és kongó. Középen el kell menni a Petőfi-szobor előtt, a díszlépcsőnél, egy pillantást fölvet az óriási, gyönyörű szoborra, amely magasra tartja a bronzkarját, és benne egy tekerics papír. Akkor el kell menni az igazgatói iroda előtt. Itt igen fél, mert ha kilépne véletlenül egy tanár vagy a vén baka és ráordít: elájulna menten.

Sikerült elsiklani; átfutottak a sarokig, ahol az I/A volt, ahogy kiértek a négyszögletű épület derékszögben továbbnyúló folyosójára, megrettentek, mert az I/A előtt is leskelődött egy gyerek. Egyformán megijedtek egymástól, mint két kis bárány, ha a bokrok közt találkoznak.

De Orczy nagyon bátor volt s továbbfutott. Nyilas egyre rémültebben utána. Az I/B és I/A után volt egy kapu, a mézeskalácsos felé. Ott kifutottak, akkor Nyilas visszanézett, s látta, hogy egy kövér, szúrós bajszú tanár komolyan megy az udvaron végig, ez a tanár az V. osztály főnöke volt, ettől igen félt, mert görcsös bottal járt. Szerencsére nem nézett ide.

Az utcán kicsit megnyugodott, a Nagytemplom felé fordultak, s a téglajárdán gyorsan mentek, ő már olyan fejvesztett volt, hogy semmire se gondolt, ha Gyéres tanár úr szembejött volna, egyszerűen beleszalad fővel úgy, hogy felökleli, de Orczy nagyszerű volt, vidám és tréfás,

nevetett és körülnézett: olyan volt, mintha nem is tilos úton járnának, hanem éppen Gyéres tanár úr által kiküldve.

Az emlékkert vaspálcás kerítése mellett megállottak.

- Látod?

- Nem.

- Nem látod?

- Mit?

- Le van eresztve.

- Mi?

- A függöny.

Hiába erőltette a szemét, nem látta. A tulsó oldalon volt az emeletes ház, annak valamelyik ablakját kellett volna látni, de ő nem tudta, hol lakik Gyéres tanár úr, ő eddig nem törődött azzal, ő nem is gondolta, hogy: lakik!

- Gyerünk be a kertbe.

Mindjárt előreszaladt, persze a kollégium felől mentek be a kertbe, a bokrok mögül lestek a tanár ablakára. Most már jól látta Misi a leeresztett függönyt, mert csak azon az egy ablakon volt lehúzva a feszes vászonfüggöny, a bejárattól jobbra, első ablak a földszinten.

- Megvárjuk?

- Meg... Míg felhúzza, akkor kezd mosdani, akkor kölnivízzel, akkor a bajuszát kiköti, akkor felöltözik, akkor siet iskolába.

Misi dideregve a gyönyörűségtől, egyik lábáról a másikra billegett, sose képzelt volna el ilyen rendkívüli kalandot. Folyton nevetett, és a kezét kikapta meg visszadugta a zsebébe. Ekkora messze eljönni az osztályból! Még elképzelni is ilyen óriás dolgot!

- Te Nyilas, tudod, mi a híres Debrecenbe? - kérdezte Orczy.

- Nem.

- Az a bokor, ni!

- Mi?

- Az a bokor e, ott! Nem látod? Ott, annak a kis háznak az ablakába. Azt még Rákóczi ültette, itt vót a múltkor nálunk Lőrincz bácsi, ő mondta, hogy Jókai azt kérdezte tőle, megvan-e még a líciom, hogy Debrecen ki ne pusztítsa azt a líciomot, mint a Simonyi-gátat, tudod.

De ő nem tudott erről semmit.

- Mi az a Simonyi gát?

- Hát a Nagyerdő felé, a Péterfia végén a villasor, még Simonyi óbester ültetett ott egy gyönyörű fasort, óriási fákat, valami háromszáz fát, tudod, és tavaly mind kivágták; mikor Jókai bácsinak mondták, sírt: azt mondta, nem jön többet Debrecenbe, mert itt több szép nincs, csak a Simonyi-gát vót, még 48-ba is. Meg ez a líciom, mer ez még régibb, ez már kétszáz, sőt háromszáz esztendő, még az első Rákóczi, a legislegelső ültette, tudod, osztán belenőtt az ablakba, no, gyere, nézzük meg, még nem húzta fel a függönyt.

Kiszaladt az utcára, és Misi utána, ámuldozó, csodálkozó szívvel.

Egészen átmentek a túlsó oldalra, egy alacsony, zöldecs ház volt ott, az ablaka egész a földbe volt süppedve, minden ablakon nagy, vastag vasrács kívülről rátéve, és az egyik ablak rácsába belenőtt egy gyerekderékvastag, gircsesgörcsös fa, de nem fáforma, csak mint egy iszonyú vastag kötél, összevissza benőtte a vasrácsot, s azon kidugta a fejét, hosszú, vékony szálak lógtak le, mint egy sűrű lombos csóva, és az ága, az csakugyan olyan hitvány lícium volt, mint otthon a garádján, a kert alatt, milyen sok volt.

- Ez az ni!

- Ez?

Csudálkozva nézte meg, ezt sose gondolta volna, hogy olyan nevezetes, mert ő ezt sokszor látta, és csudálkozott, hogy itt hagyták a város közepén, és az ablakon ki se lehet nézni tőle. De most már félt tőle, és féltette, ha a legelső Rákóczi ültette, és a Simonyi-gátat máris megsiratta, arra emlékszik, hogy Törökék tavaly mindig szidták a polgármestert, hogy kivágta a fasort, a nagyerdei fasort.

- Jókai?

- Igen.

- Jókai Mór?

- Igen. Az nagyon sokat írt, a legnagyobb regényíró.

- Én olvastam már tőle.

- Én is.

- Te mit?

- Én - mondta Orczy - nekem van két könyvem is, *Törökvilág Magyarországon*, meg a *Kis Dekameron*.

- Én azt olvastam, hogy *A bolondok grófja*, meg tavaly, hogy egy hősnek megnyúzták a fejét, és egy kecskebak fejbőrét ráhúzták, és az ránőtt, és kétszarvú ember lett belőle.

Orczy csudálkozva nézett rá.

- Igazán? - és nevetett.

- De *A bolondok grófja* még sokkal gyönyörűbb volt. Meg *A debreceni lunátikus*, a legislegszebb!

Akkor hirtelen rájuk kiáltott egy férfihang.

- Hopp-hó!... No, te iskolakerülő, hogy ityeg a fityeg?

Nyilas rémulten nézett fel, János úr volt, aki most ment a hivatalba, erről is hallott tegnap beszélni, hogy mindig elkésik, nyolc helyett kilenc órára megy.

Vérvörösén nézett rá, hogy a vállára tette a kezét.

- Mit csinálunk itt?

- Gyéres tanár úr küldött...

Nem merte tovább mondani, mert szégyellte, hogy Orczy előtt hazudjon.

- Ő elküldött, ti meg itt bitangoltok, mi?... Gyere csak... - Avval félrehúzza. - Mán odaattad?

Misi csak nézett, nem tudta, miről van szó.

- A levelet, no.
- A levelet?! Csak szerdán megyek oda!
- Hinnye, gyalázom az íleted!... csak szerdán?
- Igen.

János úr gondolkozni látszott.

- No jó, ha szerdán, szerdán. De azt megmondom neked, hogy önéki mondd meg ezt: nagyon kéretem a kisasszonyt, hogy írással ne fáradjon, hanem izenje meg veled, hogy vagy azt a szót, hogy *szívesen*, vagy azt a szót, hogy *sehogyse!* Érted?

- Igen.
- Vagy: *szívesen*, vagy: *sehogyse!* El ne felejtsd!
- Igen.

- Te, az isten teremtsen belőled bölgős cigánt! ha valamit elrontasz, olyan levelet írok Géza bátyádnak, hogy inkább rúgnál csillagot, érted-e!...

Misi nem szólt, lehúzta a szemöldökét s hallgatott.

- No, nesze, kapsz egy hatost - s a bugyellárisát kereste.
- Nem kell! Köszönöm szépen, nem kérek - tette hozzá Misi, s elhúzódott.

János úr ránézett s fölnevetett.

- Ni, de nagy úr az úr, ugyan fel tudna-e váltani egy grajcart? - Aztán legyintett. - No, ne beszéljünk sokat; ha öregapánk meg nem halt vóna, most is élne; hát csak végezz szépen, nem bánod meg.

Azzal eltette a tárcáját, kezét nyújtott a kisfiúnak, és egy szekérrre mutatott:

- Kápsálnak.

Avval szokott helyes lépéseivel továbbment.

Szekér jött az út közepén a kollégium felől és a járdán két magas, fekete ruhás teológus. A nap most szépen kisütött, és szél sem volt.

Orczy kíváncsian várta.

- Kápsálnak - súgta neki Misi.
- Mi? - kérdezte csodálkozva Orczy. - Mit?

Misi már tudta, mi az, mert napok óta beszéltek róla a folyosón, a coetus előtt, hogy az idén milyen későn kápsálnak.

- *Kápsálnak...* Gyűjtenek.

- Mit?
- Hát a konviktusra, a cívisektől.

- Mit gyűjtenek?
- Ki mit ad. Kukoricát, búzát, lisztet, szalonnát.

Orczy a száját is kinyitotta, úgy bámult.

- Diákok?... Koldulnak?

Misi elvörösödött.

- Az nem szégyen, az kápsálás.

Orczy nevetett.

- Te, én szeretnék felkérned a szekérre, hogy lássam.

- Tök Marci vót.

- Mék az?

- Az A-ban Tajthy, a bennlakosok csak Tök Marcinak csúfolják.

Ebben a pillanatban elment mellettük a két teológus. Füleltek, hogy mit beszélnek.

- Disznóság, ezek a parasztok két csú kukoricával szúrják ki az ember szemét, meg egy hatos... legfeljebb...

- Nem tudom, mir nem szüntetik má meg...

Avval továbbmentek.

Misi elvörösödött, most egyszerre nem kápsálásnak látta, csak koldulásnak a dolgot, s röstelkedve nézett utánuk. Orczy meglökte:

- Gyere már...

Hirtelen átszaladtak a túlsó oldalra.

Hát az ablakon nem volt már függöny, sőt ki volt nyitva, és teljesen felöltözve állott ott Gyéres tanár úr, aki nagy szemet meresztett, ahogy meglátta őket.

- Ti mit csináltok ott? - kiáltott ki. - Ti haszontalanok! Jöttetek megnézni az ablakot? Lestek? Ahelyett, hogy tanulátok?...

A két gyerek leforrázva állott.

- Takarodjatok be rögtön az osztályba! No, majd én megleckéztetek máma!

Erre ők elkezdtek futni, s most már nem kerülgettek a folyosókon, hanem átvágtak az udvaron, és lélekszakadva értek be az osztályba.

- Csitt, csitt, csitt - mondta Orczy, s mindenkire átragadt az ijedtsége, és némán ültek.

Pár percig halotti némaság volt, de aztán, hogy csak nem jött még a tanár, megint nekibátorodtak, s kis idő múlva újra zsidongás lett, csöndes zúgás, mint a dolgozó méhkasban.

Csak Misi ült némán s rettegve, mélyen le volt hangolódva, s meg volt illetődve, a könyveit pontosan kirakta maga előtt, s el volt rá készülve, hogy a tanár úr bejön, s legelőször is őtet fogja leckéztetni, mindent kikérdez, amit nem tud, s már előre látta, hogy belesül a feleletbe, s akkor hogy fogja többet Doroghyt tanítani. Doroghyról hirtelen eszébe jutott a levél, amit át kell adni a néjének, a hideg lelte, már megint milyen iszonyú s ellenszenves dolgot kell csinálnia. Lesütötte a fejét, s a latin Exercitiumba merült, végigolvasta az egészet, s kereste, hogy vajon mit fog kérdezni a tanár úr, amit nem fog tudni, de minden szót tudott, s minden szót értett.

Arra neszelt fel, hogy az osztály felállott körülötte, az ajtónyílást nem is hallotta, a tanár úr már a katedrán volt, úgy nézett rá, mint egy kísértetre, oly hirtelen jelent meg.

- Többet ilyet ne tapasztaljak - mondta erősen a fiatal tanár, s egészen kopaszra nyírt fejét, két lobogó pofaszakállával, amely az álláig ért, mint egy harapós kutya, emelte fel a fiúk feje fölött -, többet ilyet ne tapasztaljak, hogy előőrsöket küldjete ki, a tanárok érkezését lesni... Mert ha még egyszer ilyet tapasztalok, kicsapás lesz a vége... Üljetek le!... Orczy!

Előbb mindenki leült, akkor Orczy felpattant.

- Oszd ki a dolgozatokat.

Nyilas megkönnyebbült, azt hitte, jön a különlecke.

Orczy frissen, könnyű és elegáns mozdulatával kipattant, s fogta a dolgozatok csomóját, hóna alá vette, ölébe szedte, és sorra kiosztotta; a dolgozatok abban a sorrendben voltak, ahogy ültek, úgyhogy sorra letette mindenki elé a magáét.

- Nyilas!

Misi felugrott, és halálsápadt lett.

- Fordítsd le latinra ezt a mondatot: *Az is... tolvaj... aki... az emberek... bizalmát... meglopja...* Na, hogy fordítod? Hamar, hamar - s ceruzájával a taktust ütötte. - Hogy van az, hogy tolvaj?

- Fur, furis.

- Igen; hány mondat ez? Ismételd el.

Misi elismételte:

- Az is tolvaj: egyik mondat; aki az emberek bizalmát meglopja: másik mondat.

- Melyik a főmondat?

- Főmondat: az is tolvaj.

- Na, tovább, ne kelljen minden szót... Mi a másik?

- A másik... Aki az emberek bizalmát meglopja.

- Ez milyen mondat?

- Ez mellékmondat.

- Milyen mellékmondat?

- Alanyi mellékmondat.

- Na, fordítsunk.

- Etiam ille est fur.

- Tovább.

- Qui...

- Melyik szót nem ismered? Ember?

- Homo, hominis: ember.

- Bizalom?

Misi hallgatott.

- No, bizalom az: fidutia. Most fordítsd le az egészet.

- Etiam ille est fur, qui... fidutiam... hominum... furat.

- Furat? Ne beszélj olyan furát! Egyelőre még ne alkoss új szavakat, pláne latinul. Rapit.

- Etiam ille est fur, qui fidutiam hominum rapit.

- Hát ezt a mondatot írd fel a jegyzőkönyvedbe, és ahhoz tartsd magad.

Misi lángvörös lett, egyszerre megértette a tanár finom célzását, s halálisan elijedt. A szeme kimeredt, s az arca elnyúlt. A tanár többet nem figyelt rá, Orczy után ment, és segített neki kiosztani a dolgozatokat. Ő csak nézett, nézett a fekete falitáblára, amely rosszul volt letörülve, s nagy krétafoltok voltak rajta, s pellengéren volt, úgy érezte, mindenki folyton őt nézi, ahogy itt áll, s hol viaszszárga az arca, hol vörös, a vér szökdösött a fejében s szédült, ahogy ott állott két gyenge lábán. Hogy ő meglopta a tanár úr bizalmát, mert ezt nem tette volna fel róla a tanár úr, hogy ő még ilyenekre vetemedjen, mikor tanítványt is adott neki, most el fogja venni a tanítványt, s akkor az lesz a legnagyobb szégyen, akkor ő többet nem is mehet haza a szüleihez, mit szól Géza bátyja, ha megtudja... Homályosan tűnt fel, s egyre homályosabban egy-egy gondolat a fejében, s már éppen elszédült volna, mint ott a répa földön, mikor kapált, ugyanazt a szédülgetést érezte, akkor mellette Gimesi megrántotta a kabátját:

- Üjj le má.

Akkor leült. De ettől újra megijedt, mert a tanár úr nem mondta, hogy üljön le, de most megismét felállani nem mert, most nem tudta, mit csináljon, csak ült összeroskadva, s kimondhatatlanul rosszul érezte magát.

- Muti a füzetedet - mondta Gimesi, aki nagyon mérges volt, mert a dolgozatára kétharmadot kapott.

Ő nem bírta a kisujját se mozdítani, csak nézett fáradtan, s gőzben kavarodott előtte az egész világ, szivárványszínűek voltak a betűk.

- Egyes! - mondta Gimesi, s a füzetet kiterítve hagyta. Azzal az Orczyét is elvette, s felnyitotta.

- Kétharmad - mondta, ahogy megnézte. - Osztán neked egyes?... Mingyán nyakon váglak!

Misi ezen egy kicsit elmosolyodott, szerette volna megölelni Gimesit, hozzásimulni, szeretett volna lefeküdni mellette, s a fejét letenni az ölébe, úgy el tudott volna aludni, és elfelejteni mindent, aludni, s jó volna nem ébredni fel többet.

Csengetésig dolgozatmagyarázattal telt el. Ő nem hallott semmiből semmit, azt hallotta, mikor mondta a tanár úr, hogy: „Azt elismerem, hogy nehéz dolgozat volt, nem is tudta jelesre megfejtteni senki, csak Nyilas Mihály... De hogy ennyi csacsiságot összevissza firkálgatok, azt igazán nem hittem volna... Díszbizonyítványt állított ki magáról az osztály már megint. Tizennégy elégtelen dolgozat. Abszurdum!”

Misi ahelyett, hogy örült volna, vagy büszke lett volna, lesütötte a fejét, s szégyellte magát. Érezte, hogy ez a kiemelés egyáltalán nem válik dicséretére, mindenki irigykedve néz rá, jobban szerette volna, ha neki is kétharmada lett volna, hogy hasonlított volna a többihez, és ne mondták volna ki a nevét külön, összeborzongott: csak ne néznének rá külön soha, csak maradna olyan láthatatlan, hogy senki se venné észre, hogy elbújhatna magának, és pipiskedhetne és motyoghatna és írhatna és rajzolhatna s játszhatna: csak ne volna rá szükségük másoknak. Ő soha senkitől semmit se kér, semmit se kíván, és sohase hagyják békében, most azt hiszik, azért csinálta jelesre a dolgozatot, hogy megcsúfolja a többit, pedig ő nem vette észre, ő nem tudta, hogy az nem kétharmad lesz...

Csengetéskor még nem végzett a tanár a dolgozatokkal, de abbahagyta, s kimenés előtt még felszólította Orczyt:

- Orczy!... Fordítsd le a jövő órára azt, amit most lediktálok: írd le.

Orczy ceruzát vett elő, s lehajolva állásában, írta, figyelmesen nézett, olyan bátor, őszinte, olyan ragyogó szőke, vidám fiú volt, ahogy így a füzetéről felpillantott a tanárra:

- A törvényt... Nem: *A törvény határait... áthágni... senkinek sem szabad...* Ezt le fogod fordítani a jövő órára kifogástalanul... Ez nem elég: dolgozatot fogsz ebből csinálni.

Ezzel a tanár felvette a fogasról szép puha kalapját, s illatosan és vidáman elment.

Az osztály nagy zsbongással tárgyalta a latindolgozat sorsát, s óriási vitákat rendeztek. Mindenki odajött, hogy megnézze a Nyilas dolgozatát s csodálták, hogy egyetlen hiba sem volt benne, csak egy elválasztó vesszőt nem tett fel, s egyest kapott. A legjobb dolgozat kétharmad volt, a jeleseknek is, még K. Sántának is kétharmada volt.

De Misi egész nap kábult volt s szomorú.

Legjobb szerette volna széttépni s eldobni azt a levelet, amely a belső zsebében volt, s égette a testét. De akkor visszaélne a mások bizalmával. Bizott benne János úr... De ő érezte, hogy itt valami nincs rendben... Úgy érezte, mintha az volna a helyes, ha eldobná, megsemmisítené, vagy visszaadná a levelet, de nem mert: meg volt lódítva egy úton, mint a golyó, s ő tudta, hogy neki gurulni kell, amíg csak végig nem halad az úton...

Szerdán délután tanulás közben egyszerre csak felállott, azt mondta Doroghynak, hogy:

- Számítsd ki ezt a példát így, ahogy elkezdtük - s kiment.

A másik szobában a beteg mama volt, nem szólott előtte semmit, keresztülment a szobán, s ki a konyhaelőszobába, ott nem volt senki, hanem abból hátul jobbra nyílt egy kamara, s abban hallotta, hogy Bella dúdol, akkor hamar odament, s belépett a kamarába.

Bella meglepetve nézett rá s nevetett, gyönyörű volt, a karján fel volt gyűrve a ruha egész magasra, úgyhogy a vakító fehér karja világított a félhomályban, hosszú, fehér kötény volt előtte, s lisztet szedett ki egy igen nagy pléhtálba. A fején is kendő volt hátrakötve, s egy-két barna hajfürtje kikandikált, úgy előrehajolt, s csillogó sok fehér fogával ránevetett Misire, nem is szólt, csak kérdően nézett rá.

Misi zavartan, hadarva és hebegve, azt mondta:

- Kérem szépen, Bellakisasszony, Török Jánosúr ezt a levelet küldi Bellakisasszonynak.

Bella felhúzta a szemöldökét, s nevetve és csodálkozva nézett.

- Török János?... Ki az? - s habozva elvette a levelet.

- Az a tavalyi házigazdámék fia - mondta borzasztó zavarban Misi.

Már a szép leány fel is bontotta a levelet, s csak akkor állott meg habozva, hogy mégis elolvassa-e.

De belenézett, s ahogy az első sort olvasta, hangosan, kuncogva kacagni kezdett.

Aztán nem tudott a sötét kamarában olvasni, hát az ajtóhoz állott, ahol valamivel világosabb volt, s akkor a kis Misi beszorult a kamarába.

Ő látta, hogy ez a levél csak valami öt-hat sor, és mégis olyan soká olvasta a lány, mintha egy egész árkus lett volna teleírva, s minél tovább olvasta, annál jobban nevetett, de aztán el kezdte fojtani a kacagását, s harapdálta az ajkait. És olyan gyönyörű volt, a nyaka olyan volt, mint az elefántcsont szobrok a múzeumban, gömbölyű és fehér, s az álla és a szája, s nagyon szép volt neki ez a bekötött fej, s a fekete szemei úgy csillogtak, szinte szikrát szórtak, s a fehér nagy

karja, ilyen nagy, fehér, meztelen női kart a kisfiú soha nem látott, s nem is tudta, hogy ilyen, s a köténye, a hosszú, durva vászonkötény, amint hajlott, előre hullt, s látni lehetett, hogy a dereka karcsú, s hogy domborodik a ruhája. Szóval olyan furcsa volt, hogy a kisfiú nem értette, hogy lehet egy ilyen lény a világon, hogy miért is ilyen a leány, mikor a fiúk nem ilyenek, és be volt szorítva a sötét kamarába a szuszék mellett, egyedül, s elkezdett ő is nevetni, és benne is sistergett valami melegség, és mintha mesében lett volna, oly furcsán érezte magát, és elfelejtett most mindent, latin leckét, fiúkat és tanulást és vízfordást és hideget és mindent, mintha minden csak azért lett volna, hogy ő most itt a hideg kamarában álljon, s nézze, nézhesse, hogy silabizálja újra meg újra a levelet a szépséges szép, elátkozott, mesebeli tündérleány...

- Miféle ez a Török János? - kérdezte, s ránézett csillogó, fojtott nevetéssel a leány.

- Ez egy nagy lump - mondta Misi hirtelen, meggondolás nélkül, régi haragjával.

A leánynak az arca elszélesült, és az ajka nyitva maradt, és aztán meglepetten nagyot, nagyot kacagott. Nekidült az ajtónak, úgy kacagott. De a kacagása egészen furcsa volt, nem volt az olyan hangos és kitörő kacagás, furcsa, befelé rezgő, behunyt szemű, fura kacagás volt.

- No, ezt megadta neki - mondta, s nagy-nagy gyöngédséggel és szeretettel nézett a sovány, kis egérforma fiúra.

- Edelényi Török János - mondta aztán gúnyosan a levélbe nézve. - Jópipa lehet.

- Azt mondta, tessék neki megizenni, hogy *szívesen*?... Vagy *sehogyse*?... - mondta a kisfiú.

A leány összehúzta a szemét, s csodálkozva és vizsgálva nézett a gyerekre.

Ez megérezte, hogy mit jelent ez a nézés, hogy olvasta-e tudniillik a levelet, és sietve és kapkodva mondta:

- Hétfőn reggel, kérem, a János úr véletlenül meglátott az utcán - s egyszerre az eszébe jutott, hogy Gyéres tanár úr ablaka alatt, s hogy emiatt mi minden történt, és nagyot nyelt -, s akkor azt mondta, mondjam meg Bella kisasszonynak, hogy csak egy szót tessék üzeni neki, csak azt, hogy: *szívesen* vagy pedig azt, hogy *sehogyse*.

- Jaj, de nagy selma lehet az az Edelényi Török János úr!... - s a leány hátravetette a fejét, s újra nevetni kezdett az előbbi hangtalan és rengő kacagással, a fehér nyaka csak úgy villódzott a homályban. - Hát mondja meg neki - mondta aztán, s komikusan gesztált egy ujjal, mintha az énektaktust ütné -, mondja meg neki, de el ne felejtse, Misi... ugye Misi? vagy Misuka? mi?... mondja meg neki, hogy: csak ennyit mondjon: *szívesen-sehogyse!* érti... Vagy így: *Sehogyse-szívesen!*... Ahogy tetszik, *sehogyse szívesen...* vagy: *szívesen sehogyse!* érti?...

És az oly komikus volt, hogy a kisfiú boldogan, tiszta szív tiszta boldogságával megértette, s elkezdett ő is úgy hangtalanul magában nevetni. S oly boldog volt, hogy úgy ki fogják most figurázni János urat, hogy még... nohát: kellett neki ezt a levelet megírni!...

És úgy összenéztek ott a sötét kamarában, mint egy csínyes gyerek, aki valami nagy titokban, nagy cselvetésben törli a fejét, úgy egy húron pendül, egy huncutságot csinál: ilyen boldog, büszke és nagyszerű még sose volt a kisfiú.

Ebben a pillanatban azonban a leány hirtelen a kebelébe dugta a levelet, és intett neki, hogy maradjon csendben, s kilépett a konyhába, ahova bejött valaki! Már egy pillanat múlva rémülten tudta a kisfiú, hogy a legidősebb leány, a mindnyájuk réme.

De a szép Bellán olyan félelem és zavar volt, hogy ő nem mert kimenni, ő maga sem tudta miért, de nem merte elárulni, hogy ott van a kamarában.

- Még most is itt ez az edény? - kiáltotta a vénleány. - No, ez mégis abszurdum!

- Mér abszurdum? - mondta élesen Bella.

- Azér abszurdum, mer abszurdum - mondta a vénleány egyre élesebben. - Mer abszurdum, hogy semmit sem akarsz csinálni.

- Lisztet szedtem a kamarában.

- Persze, az az első. Lisztet kiszedni. Este fogsz dagasztani, és most kell kiszedni a lisztet?... Micsoda logika az... Az edény itt áll mosatlanul egész nap, s a víz kihűl, aztán nem lehet használni, és te a kamarában játszol azzal, hogy lisztet szedegetsz ki a zsákból... Könnyű kiszedni, mikor van...

- Hát azt is meg kell csinálni.

- De nem most, hanem mikor ideje lesz...

Egy perc múlva felcsattant megint.

- Én nem tudom, itt mindenki csak játszik, bolondozik, a maga feje után, a maga bolond feje után megy, de komoly munka, az senkinek sem kell... Én nem tudom, mi lesz itt, ha én kiviszem azt a földet, hát az az én érdekem?... Hát itt nem akar senki dolgozni?...

- Én nem fogom a kezem... - mondta Bella ellentmondva idegesen.

- A kezed!... - szörnyedt el Viola. - Hát mire való a te kezed... Nem fogod?!... Még hogy nem fogod tönkretenni! Mi?... De még hogy fogod!... Ha én tönkretettem, majd te is fogod!... Sajnálja a kisasszony a fehér ujját beledugni a mosogatólébe... Majd nem fogod sajnálni, ha fekete lesz és retkes, és gyógyíthatatlanul tönkremegy, mint az enyém... Ezennel kijelentem neked, hogy én többet koplalni és éhezni nem fogok senki fiának, és többet nem hagyom magam télire malac nélkül senki kedvéért. Én kiviszem bérbe azt a földet és punktum. Azt én elhatároztam, és én arra elszántam magam, és ha én valamit a fejembe veszek, akkor az meg is lesz. Nem fogjuk a tíz forintokat japán legyezőkre szétherdálni kisasszony, nyolevan krajcárt kidobni, szemétre... Két hetet késett miatta a földbérlet... Már akkor letehettem volna érte a tíz forintot, ha magácska hozzá nem nyúl. Persze, ha fel van váltva a tízes, akkor aztán elcsúszik, mászik. Hát én ezt nem engedem tovább, most, most megint van végre egy tízforintos a markomban, ezt most azonnal viszem a parasztnak, s lefizetem a földbérre. És tavasszal megyek ásni, és aztán veteményezünk és kapálunk, és egész nyáron ott fogok dolgozni, és a kisasszony itt fog mosogatni, igen, és főzni, igen, és bevásárolni, igenis, igenis! Fogsz járni a piacra, bizony! Ha én járhattam, járhat más is... Az is járhat, aki jobban bírja, igen. Mer eccerre még én se szakadhatok százfelé, mert nem lehet az egyik kézzel odakinn ásni, kapálni a földön, a másik kézzel meg kosarat cipelni a piacról, és a harmadik kézzel a rántást kavarni, és a negyedik kézzel megfőtozni a kisasszonykák harisnyáját... De nem ám!... Hanem mindenki meg fogja csinálni a maga dolgát, meg bizony, ha a fene fenét eszik is, drága kisasszony.

Misi a kamarában tükön álldogált, szeretett volna kint lenni innen, s hogy egyre tovább halasztotta, most már igazán kínos volt, hogy mi lesz ennek a vége. Még be talál lépni a vénleány, s akkor ő elsüllyed a föld alá, azért végre is elhatározta magát, s kilépett a konyhába.

A vénleány szinte sóbálvánnyá lett, úgy nézett rá.

Ellenben Bella nevetve összecsapta a kezét, s azt mondta:

- Jesszusom, hogy elfeledkeztem magáról! - s a nénjéhez fordult: - Éppen kijött kérni, hogy meleg vizet csináljak neki, hogy gumiarábikumot olvaszthassanak, osztán otthagytam a kamarában... - s hangosan nevetni kezdett, és Misikének a szemébe kacsintott.

Ez mindjárt magához tért előbbi zavarából, s egész szívvel hálás volt Bellának a hazugságért, s bűntársának és szövetségesének érezte magát életre-halálra.

A vénleány egy kicsit gyanakodva nézett a fiúra, no de mért a kamarában, akarta mondani, de aztán inkább ezt mondta:

- Na, hát ha már hallotta úgylis, akkor legyen ő a bíró. Mondja meg, kedves Nyilas, nincs igazam?

S nagy bőbeszédűséggel fogott hozzá, hogy elmondja a jövő évi terveit, hogy ő kukoricát akar termelni, s mellette zöldséget, káposztát, karalábét, sárgarépát és mindent, ami a konyhához kell, de akkor a másik két leánynak viszont el kell vállalni, hogy vezetni fogják a háztartást.

- Hát nem teszek én jót? Nem áldozom én fel magamat? Így pénzért kell szaladgálni még egy szál petrezselyemért is a piacra, akkor pedig lesz sárgarépa akár zsákszámra, nem igaz?

Misi azt mondta:

- Igaz, de kérem, Viola kisasszony, sárgarépát, azt ne tessék egy zsákkal termelni, mert az borzasztó étel. Törökéknél mindig vettek összel két-három zsákkal is, de nekem a hátam is borsódzott tőle, mer én azt nem szeretem. Még nyersen megeszem, de az a sok sárgarépa-főzelék, az iszonyú.

Bella elkezdett kacagni, kitört belőle valami hallatlan nevetés, idegen, fuldokló, boldog kacagás, úgy kinevette a nénjét, hogy az szegény feje csak nézett, nézett, azt se tudta, mi az.

- No, hiszen magából is elég ez nekem - mondta szokott nyers őszinteségével -, magát is össze lehet kötni ezekkel egy bokorba... Csak menjen maga tanulni, menjen gumiarábikumot enni, ne sárgarépát.

Bella erre még hangosabban felkacagott, s Misi boldog volt a nevetésétől, de összeszorította a száját, s takarta a mosolygását, lesütötte a fejét, s gyorsan bement a szobába.

Az öregasszony, aki egy tolható széken ült, nagy sötét szemével fogadta, ettől a nézéstől elment a nevető kedve, nagyon félt ettől a szóvalan halvány asszonytól, aki olyan volt néha, mintha nem is élne, s nem szokott rá sem nézni senkire, csak úgy magába merülve néz a világba. Most érezte, hogy a szeme folyton kíséri, bekíséri a másik szobába, utána néz, s még mikor leült a helyére, akkor is érezte, hogy hátulról szúrja ez a szem, úgyhogy meg kellett fordulnia, hogy nincs itt, kint maradt, a falon túl, a másik szobában. Ellenben Doroghy nagy meglepetéssel szolgált neki: nem számította ki a feladatot, ott ült fölötte s nézett, nézett, a tollal babrált.

- Hát még most sincs kész? - kiáltott rá szinte kétségbeesve.

Sanyika angyali ártatlansággal mondta:

- Hogy a szorzást a hátulsó számjeggyel kezdjem, vagy az elsővel?...

Misi a hajába kapott:

- Jaj, istenem, hát ez borzasztó! Hányszor magyarázom meg, hogy az mindegy. Érti, az mindegy!... Csak hogyha hátulról kezdjük a szorzást, akkor az eredményt egy sorral mindig előbbre írjuk, ha előlről kezd: akkor hátrább.

- Igen: hát akkor hogy kezdjem, hátulról vagy előlről?

- Az mindegy.

- Hát ha mindegy, akkor hogy kezdjem? - mondta Sanyika.

- Kezdje hátulról.

- Hát ezt akartam kérdezni: má maga is úgy veszekszik, mint Viola.

Misi nagy szemet meresztett s nézte, hogy szoroz csendesen Sanyika. Azt hitte, hogy Bellához fogja hasonlítani, de ez nagyon elszomorította, hogy Violához hasonlította. Már az igaz, hogy ilyenekkel kínlódni...

Nagyon zavartnak és bánatosnak érezte magát, fölöslegesnek s reménytelennek látta a harcot, amelyet itt kell folytatnia, már előre látta, hogy Sanyika meg fog bukni, akármennyit vesződik is vele, csak szégyen lesz belőle.

Mikor a latint tanulták, akkor bejött Bella, aki nem volt bent náluk azóta, hogy az a nagy pörölés volt, de most olyan kedvesen és egyszerűen jött be, mintha az egész természetes volna.

Sokáig nem szólt semmit, a szekrényben rendezgetett, s látszólag nem is figyelt oda. Egyszer az asztalhoz lépett, s megállott Misi mellett jobbra, s felvette a füzetet.

Sanyika utána kapott.

- Na!

Bella felemelte magasra a füzetet:

- Nem eszem meg!

- Add ide!

- Jaj de kényes!

És itt a magasban kinyitotta, s megnézte az utolsó kalkulust.

- Négyes? - mondta bámulva. - Négyes!

Sanyika kitépte a kezéből a füzetet, amely összegyűrődött egy kicsit.

- Most hogy adom be - mondta kényes nyávgóással -, összegyűri nekem.

- Először is te gyűrted össze, és másodszor, akármilyen gyűrött volna, csak ne volna négyes, szégyelld magad!

- Az nem szégyen - mondta Sanyika. - Nagyon nehéz feladat volt, tizennégynek volt szekundája belőle. És kétharmadnál jobbjá nem is volt senkinek.

- Nyilasnak se?

- Csak neki volt egyese, igaz.

A lány felnevetett.

- Igaz!... Jó, hogy eszedbe jut... Ó, te...

S az asztalon Misi előtt áthajolva, megbökte az öccsének a fejét tenyérrel, és amint a karját visszahúzta, gyöngéden megsimította a Misi arcát.

Misi bíborvörös lett, a fejét lesütötte, s remegni kezdett. Érezte, hogy ez az érintés nem volt véletlen, és hogy az előbbiekért valami finom és titkos hálát, szeretetet, kapcsolatot jelent.

- Eriggy ki a szobából - mondta Sanyika.

- Ó, te varangyos béka - mondta nevetve Bella.

- Megmondalak, hogy megint bent vótál....

Bella egy pillanatig komolyan nézett rá, aztán felnevetett:

- Nézd csak, Sanyi, mondok valamit: kössünk békét... Te nem fogsz rám árulkodni, s én se fogok terád.

Sanyi lappangva, leskelődve nézett a szeme sarkából Bellára.

- Én is tudok ám egyet-mást magácskáról, és ugye, nem mondtam meg, hogy ki cigarettázott a gazdáék fiával?

Sanyi ellenségesen földuzzasztotta az ajkait.

- Pedig annak már egy hete; lett volna időm elmondani. He?... Hallgatunk? És még van a rováson három-négy históriácska... A spájz is, meg a gomb is, tudod?... Na, hát lesz béke?

S odanyújtotta a kezét.

Most megint úgy nyújtotta át a jobb karját az asztalon, Misi előtt, s letette a kezét a könyveken és füzeteken keresztül.

A keze olyan gömbölyű volt és olyan hófehér, s egy icipici kis vékony aranygyűrű volt az egyik ujján, s abban picis kis kék színű kövek, mint a nefelejcs szirma. Misi didergett, hogy megint meg találja simogatni.

- Naaa - mondta nyávogva Sanyika, s rácsapott a kezére.

De az nevetett, nem mozdult, s tovább ott maradt a keze előttük, most nem volt felgyűrve rajta a kék ruha ujja egész vállig, mint a kamarában volt, de Misi szinte érezte azt a fehér jó karját, s valósággal félt, hogy megmozdul, behajlik, s még megöleli vele.

- Hát szent a béke?

- Ha te nem szemtelenkedel, én nem szólok - mondta Sanyika.

- No, te kis hörcsög, hát add ide a praclid.

Sanyi kinyújtotta a nyelvét, s odacsapott a tenyerével. De cseltől tartva, csak úgy...

A lány megkapta a kezét, s fehér, gömbölyű markában ott maradt a kisfiú maszatos keze.

- Fúj, disznóláb - mondta Bella kacagva -, s Viola még malacot akar venni, hát itt van ez! - s belekacsintott a Misi szemébe.

Misi hatalmasan felkacagott, ilyen jót régen nem nevetett, annyira váratlan volt s találó, az előbbi dolgokra való hivatkozás annyira csiklandozta.

- Na, jól van, hát akkor csak tanuljatok - mondta Bella -, énfelőlem, fiam, akár tizenhat csikót hozhatsz. - Azzal megrázta az öccse kezét, de nem férfiasan, tenyerét tenyerébe fogva, hanem úgy kinyújtott kezével, annak csuklóban átfogva a kezét.

Misi nem mert ránézni az asztalra elfekvő lányra, akinek olyan furcsa, idegen volt a teste minden része, s a puha ruhában, ahogy a kemény asztalra hevert, neki izzott, égett a jobb arca, amelyik a lány felől volt, mintha a tűz sütötte volna.

Ez a ma délutáni tanulás nem ért egy krajcárt se. Most először érezte, hogy bizony egészen hiába van itt.

És annyira feldúlva, megzavarodva ment el is, hogy csaknem elkésett az öregúrtól. Futnia kellett.

Hát amint a sárga ház kapuján be akar szaladni, ott áll János úr.

- No, ipse - mondta fojtottan - széna-e vagy szalma?

Először nem is tudta, miről van szó, aztán ijedtében eszébe jutott, s attól mindjárt megjött a bátorsága.

- Igen - mondta hangosan.

- Mit igen, hát mit mondott, te hátramoszdító?

- Azt mondta, hogy: egyáltalán nem szívesen.

- Mit?

- Nem is: úgy mondta, hogy: *sehogyse szívesen...*

- Ó, te napon sült málé? Tudod is te, hogy mit mondott.

- Igen, tudom: azt mondta, mondja meg neki, hogy: „sehogyse szívesen”, vagy „szívesen sehogyse”, úgy mondja neki, ahogy tetszik, de ezt mondta.

- Lehetetlenséggel határos - mondta János úr.

- Pedig így mondta.

- Istók báró?

Misi már szeretett volna bent lenni, mert ütötte az ötöt.

- Esküdni mersz rá?

- Igen, de én nem esküszök haszontalanságokra!

- Ez neked haszontalanság? Te! - mondta János úr nevetve. - Hejnye te!... Megájj, kenyér, megeszlek!

Azzal egy barackot nyomott a fiú kalapjára, de Misi elszaladt, be az udvarba, úgyhogy nem sikerült az egyszer.

Zaklatott életében már ez volt a legnyugalmasabb óra, a napi felolvasás. Jólesett pontosan megjelenni, jólesett a szalmaszékbe leülni, ott találni mindig szép rendben az újságokat, s igen jó volt érezni, hogy becsületesen megdolgozik. Már olyan gyorsan és jól olvasott, hogy sose kérdezett utána az öregúr, hogy:

- Mija, mija?

Kedves hely volt ez a meleg faház, s kedves volt a kedves piros-fehér öreg, s olyan rendjén való volt, hogy soha egy ígét nem szólt volna...

Mikor hazaért a coetusba, a szobatársak a kályha körül ültek, és pirítósszaggal volt tele a szoba.

Nagy úr beszélt éppen: Misi rögtön megértette, hogy a régi diákéletről mesél, s azonnal kinyitotta a füleit, hogy egy szót se veszítsen el.

- Mondom, hogy azért *dárdás* maga, mert az ilyen kisdíákok két hosszú dárdán hozták a vállukon hajdanában az üstöt. Azelőtt nem volt ilyen konviktus, hogy csak várjuk a csengetést, és szalad az ember enni, fehér tányér, abrosz.

- Cseréptányér - mondta erre Lisznyai úr - meg fakanál.

- Na és mit ettek! - folytatta Nagy úr. - A felső diákokat a tanítványok etették, ezeknek a szülei minden héten beküldtek egy fehér kenyeret, ami elég vót kettőjüknek egy hétre és egy fazék ételt, ami elég vót hét fiúnak, másik napra a másik fiú kapott egy fazék ételt, így éltek, ez vót ám az elemózsia.

Misi a sötétben elámulva hallotta.

- És hol ették?

- Hát itt a coetusba. Mintha itt vagyunk heten, minden nap egy másik küldene egy fazék ételt. Babot vagy káposztát vagy túrós galuskát, de nem három ételt, mint a konviktusban most, csak egy jó fazékkal, akkor azt körülülték, mindenki elővette a cseréptányért, fakanalat, bugylibicskát, aztán ettek.

- Este is azt?

- Ha maradt; ha nem maradt, nyeltek.

- Azt kellett dárdán hozni?

- Nem, az más... akiknek messze lakik a szüleje, nem küldhettek ételt, hanem főznivalót, nem vót akkor se posta, se vonat, hát mikor egy úr beküldte a fiát Szatmárból, a Kölcseyek, Kendék, jött az úrfi egy ökrösszekérrel, hozott vagy tíz mérő búzát, borsót, lencsét, sonkát, akkor fogadtak egy főzőasszonyt, a vót a *kokva*, az főzött, de mindennap egy ételt, s minden hétfőn ugyanazt és így tovább, tudja: úgy is híjták az ételt, hogy *semper*.

- Jaj de érdekes - szólt Böszörményi.

- No, magának nem volna érdekes - mondta Nagy úr -, mert aki nem volt se gazdag fiú, se jó tanuló, az nem kapott egyebet csak lakást, és a városi kegyes polgárok, hol ez, hol az küldött egy fazék kását a szegény diákoknak.

Nagy nevetés lett.

- Úgy lett a kápszás, hogy novemberben a diákok sorra jártak koldulni az egész városban, és kéregettek ennivalót.

- Fúj, az aztán piszok élet vót!

- Akkor biztosan szívesebben attak, mert a cívisek büszkék voltak a diákokra, mert akkor a diákok énekeltek nekik, megtáncoltatták a menyecskéket, meg ha tűz volt, szétpüfölték a házakat. Mit nevet, ne gondolja, hogy úgy oltottak, mint az önkéntes tűzoltók! Mentek a gerundiumokkal, a nagy botokkal - most is látni lehet a Nagykönyvtárban -, és ha egy ház meggyült, körös-körül a többi háznak a tetejét mind lerombolták, hogy meg ne gyúlhasson.

- Nevetséges.

- Hát Debrecenbe sose volt víz, nem tudja, hogy az ártézi kutat hány esztendeje fűrják? Már nyolcszázhetven méternél vannak, mégsincs víz. Hanem kő van. Minden fűró beletörik. Azért mondják, hogy Debrecennek is vannak hegyei: csak a föld alatt tartják.

Misi nevetett, ezt ő is hallotta már tavaly Törökéknél, de akkor csak viccnek vette.

- Azelőtt a főzéshez messziről kellett hozni nagy hordókban a vizet a kokvának, meg a pisztrixnek, e vót a sütőasszony, úgy is híjták: a sütögetőné. Abba az időbe ezeknek kellett a kedvébe járni, nem a professzoroknak. Minden évbe ódát kapott a kokva: örök emlékül felírták egy sonkára.

Ahogy ott ültek a jó meleg, nyugodt szobában, aminek még a fűtésével se volt bajuk, olyan csuda volt ezt az ősvilágot hallani, nem bírták elképzelni.

- És hogy tanultak?

- A diákok csinálták a tanszert, a nagydiákok a kicsiknek, a rézmeccők.

- Igen, azok voltak, az tény! Én is olvastam a rézmetsző deákokról. Szép tudomány volt - szól Lisznyai úr.

- Akkor elég volt tudománynak, ma bizony megbukna az akkori professzor is.

Ekkor felhallatszott a csengő, amitől már régen félt Misi, s abbahagyták a beszédet, mentek vacsorázni.

Misinek nagyon fáj, hogy csak ezt a néhány mondatot hallotta. Olyan szomorú volt, ő úgy ki van szakítva ebből az életből, most egyszerre szeretett volna mindig a fiúk közt lenni, szeretett volna olyan igazi diák lenni, mint a többi.

Igen jó vacsora volt, juhtúrós galuska, jóllaktak; mikor vége volt, Sándor Mihály odatett egy cédulát elébe.

- Nyilas, nézd csak te, kihúzták a számodat?

Misi nagy szemmel bámult a kis firrás cédulára, amire rá volt írva öt szám.

Kővé meredve nézte, és gépiesen nyúlt a zsebébe, kivette a tárcáscskáját, kinyitotta, hogy a rekeszéből kivegye a reskontót.

És halálos ijedtséggel a szíve is megállt.

Nem volt benne.

Nézte, nézte a pénz közt, nem volt meg a cédula.

A keze kapkodott, kotort, zsebébe nyúlt, sehol se volt, s a szeme közben folyton a kis firrán volt: nincs reskontó.

És olvasta az öt számot:

- 17, 85, 39, 73, 45.

Az egész konviktus megmozdult, mindenki felállt, ő is, a bugyellárisát a zsebébe tette.

- No, kijött valamék? - sürgette Sándor Mihály.

Nem tudott felelni, néma volt.

Szerencsére oszlás volt és elváltak, és ő elfutott, ellopózott a többi közt, a Sándor Mihály szeme elől. De a többiek közt nem bírt maradni, azt hitte, megfúl a vidám, nevetős, majszólo diákok közt: befutott az első udvarba, arra nem ment senki sem.

Később felment a második emeletre, de nem mert bemenni a szobába, elbújt a folyosón, és halálos reszketés rázta a testét. Még azt sem bírta az emlékezetébe idézni, hogy az ő számai voltak-e, vagy nem, de végig-végigiszonyodott, mikor a számok ismerős érzése belesajgott.

HETEDIK FEJEZET

*amelyben csodálatos, hogy a szenvedő ember körül is minden természetes és vidám;
szinte nem érdemes élni, ha az élet ilyen kevésbé vesz részt a szív fájdalmában*

A földrajzórát nem az osztályban tartották, hanem fent a második emeleten a természetrajzi teremben. Reggel hát nem kellett lemenni az osztályba, s így csengetés után még késhetett néhány percet, úgyis oly kétségbeesetten törődött és szerencsétlen volt; egész éjszaka álmatlanul fetrengett, ha elszunnyadt, újra felébredt, a lelkiismeret nem hagyta aludni, s nem bírta elképzelni, mi történt a reskontóval. Iszonyú volt ez, reggelre kábultan és kimerülten virradt, és csak a friss, jéghideg víz ébresztette fel egy kicsit.

Már az osztály bent zsinyegett, hamar beült az első padba a helyére. Hangot se adott, csak úgy bújt és sunyított, hogy senki észre ne vegye; az éjszakai reszketéstől lesoványodott, és fakó volt, mint a penész, dehogyan tudott ő most tanulásra gondolni vagy leckére, félig meghalt, azt se tudta jóformán, milyen könyvet hozott magával.

Orczy az asztal tetején ült, háttal a tanári szobának, szemben az osztálynak, s színésziiesen mesélt, a fiúk szájátva hallgatták, s hangosan kacagtak minden szavára, de úgy, hogy ne legyen nagy hangja.

- Embérségős embér vagy... - mondta Orczy, s utánozta az öreg professzort, a földrajztanárt, akit szokás volt folyton kicsúfolni, kimókázni, úgyhogy mindenki tudta egy kicsit a hangját csúfolni, de olyan jól senki, mint Orczy, aki a fejét legörbítette, s furcsa torokhangon mondta, és olyan öreges pislogással: embérségős embér vagy, édes fiam!

Kórusban nevettek rá, a másik oldalról is sokan idenéztek, bár az általános zajban nem hallották az Orczy hangját, de látták, hogy az öreget utánozza, s ez igen mulatságos volt, és bátor dolog, mert az öreg minden pillanatban beléphet.

Akkor hozzáfogott Orczy mesélni az ismert mondókák egyikét: az öreg, mint grófúrfiak nevelője járt Egyiptomban, s minden órán szóba hozta Egyiptus országát:

- „Mikor én Egyiptus országába jártam - mondta az öreg dűnnyögő hangján -, hát látok ott két nagy, fertelmes krokogyélus madarat!...” - Kibubbanva kezdett hahotázni az osztály. - „Hát kitáttya a száját a krokogyélus madár: én pedig fogom a szimpla puskám, osztán jól ráduplicáltam!...” - Sikongó, visongó halk kacagásba törtek ki a fiúk, s a legközelebbi padban levők is mind előrehajoltak, a hátrább levők pedig ráfeküdtek a padjaikra, hogy szinte belebújtak Orczyba, aki erre még halkabban kezdett mesélni, de még elevenebb gesztusokkal. - „Hát az én pflintám golóbisa puff belevágott az egyik krokogyélus madár jobb szemibe, onnan meg átugrott a másik krokogyélus madár bal szemibe, onnan újra ki, s belecsapott az egyik krokogyélus bal szemibe, oszt abból esmég újra visszapattant, és belecsapott a másik krokogyélus jobb szemibe: eccóval, édes fiam, mind a két krokogyélus madárnak mind a négy szeme, püff, odalett.”

A fiúk röhögtek, majd kihaladtak, a másik oldalról lassan megmozdult az egész osztály, s mind Orczy szájába torlódott. De ez hirtelen megállt a mesében, s más hangon, de újra az öreg professzort utánozva azt mondta:

- „Ejnye, édes fiam, de szemtelen embérek vagytok, hogy ideszemtelenkédtek.”

Ennek még nagyobb hatása volt, mert nem volt óra, hogy ezt egynéhányszor ne hallották volna, hogy „szemtelen embér.”

- Tanár úr, ezt álmodni teccett? - szólt hátulabbról egy fiú. Orczy rácsapott:

- Te szemtelen embër!... Nem való vagy becsületes embërek közé: állj ide mellém...

Ezen még Misinek is nevetni kellett, hátradült a padban, s kinyitotta a száját, lehunyta a szemét, hátravetette a fejét, és soká nevetett, mintha aludnék.

Közben bejött a kis öreg tanár, feldöcögött a pódiumra, a fiúk egy pillanat alatt mind helyre rebbentek, ő még mindig úgy ült ott, nevetve, nyitott szájjal, félrebillent fejjel, észrevett valami mozgást, de annyira ki volt merülve az éjszakai sok sírástól, hogy üres, fájó gyomorral ülve maradt, s csak nevetett.

Aztán csönd lett, ő is magához tért, tenyerével megdörzsölte arcát, fejét, megvakarta haját, nyakát, ásított, s a szeme könnyes lett, akkor megszólalt a tanár hangja, most már az igazi, a katedrán:

- Nyilas Mihály.

Azt hitte, a villám csapott le mellette. Nem is akart felállni; ez lehetetlen. Olyan sokáig maradt ülve, hogy mozgás támadt s nyugtalanság, és mindenki ránézett.

Akkor felállott, halásápadtan, s ránézett a tanárra szúrós, sötét szemekkel, az arca egészen be volt esve, s kemény kis szemöldökei makacsul szegeződtek az öregre, mint felvont, apró íjak.

Az volt a szokás, hogy ki kellett menni szó nélkül a táblához amelyre fel volt feszítve Franciaország térképe, s elmondani a mai leckét. Két oldalról Orczy és Gimesi ijedten és csodálkozva nézték, mit akar. Gimesi felállt, hogy helyet adjon neki, hogy kimehessen. Erre kiment.

Tántorgó léptekkel botorkált fel a tábláig, és megállott a térkép előtt.

- No, édes fiam, hát mi volt fëladva mára?

Misi hallgatott, egy pillanatig lehunyta a szemét, s nagyot szédült vele a világ, rettenve kellett felnyitnia tágra a szemét, hogy el ne essen. Aztán tétován a térkép felé fordult, s homályosan villózott előtte a francia föld képe, amely, mint egy cifra kendő terült el, a tengerbe vetett csipkés sarkával, s barna hegyek foltja folyik le róla jobbról, a déli tengerek felé.

- Na, hát ugye, Franciaország... - mondta a tanár. - Milyen ez a Franciaország: ugye, két képet mutat, keleten inkább hegység, nyugaton síkság... Délen... mi van délen, hogy híják azt a vastag hegységet délen...

Az osztály feszülten figyelt, senki sem értette Nyilast, aki mintha megnémult volna, egy szót sem szólt.

De nem szólt, most már csak azért sem. Most már lassan eszébe jutott a múlt óra, akkor sem nagyon figyelt ugyan, de azért lassan fölismerte a térképen a Pireneust, eszébe jutott a Roncesvalles-hágó... Roncevallesz, Roncevallesz... - mondta magában.

- Ez a nagy hegység egészen elzárja a francia földet a spanyoloktól... csak hol lehet átmenni rajta?... Milyen hágón?... a Ron... a Ron... A Ronszvalli-hágón...

„Roncevallesz, Roncevallesz” - mondta magában Misi.

A kicsi kis öreg tanár, aki úgy össze volt töpörödve, mintha megaszalták volna az élet kemen-céjében, de egészen rózsaszínű volt és galambfehér ősz, szokása szerint hirtelen méregbe jött:

- Ejnye, édes fiam, de szemtelen embër vagy...

Akkor azonban meggondolta, hogy kivel áll szemben, mégis az első padban ülő ember az a kis szemtelen ember, az öreg tanár pedig, a volt grófi nevelő: nagyon bele volt gyökeresedve

minden tekintély tisztelete. Megbánta hát, amit hirtelen kibökött, s jóvá akarta tenni, leszállott a tanári székeről, s a térképhez menve, hozzáfogott elmagyarázni szóról szóra ugyanúgy, mint az előző órán az egész leckét. Így elbeszélgetett egy jó negyedóraig. Misi folyton előre mondta magában azoknak a helyeknek a neveit, amiket kinyögni készült az öreg: Jura-hegység, Kotdor és a Langréi-fennsík... Ardennek, Cevennek... Mind eszébe jutottak, de a száját annál makacsabban szorította össze, s ha agyonverik, akkor se mondta volna ki.

- Itt van az az Aurignac, ahol - folytatta a kis öreg - most, 1852-ben egy útkaparó napfényre hozta a legérdekesebb őt temetkezőhelyet, még a történelem előtti korszakból, amely temetkezési helyen együtt találtak meg az emberi csontvázakkal az ősvilág kihalt állatainak a csontjai is, így a barlangi medvének, hiénának, oroszlánnak, mammutnak, rinocérosznak a csontja, ez bizonyítja, hogy az ember egy korban élt ezekkel az állatokkal...

Misi csodálkozva nézett rá, már beszélt erről az öregúr a múlt órán is, a neanderthali ősemerről, de még sose kapta meg ilyen közlő: az öregúr úgy mondta ki, hogy *most*, 1852-ben, mintha tavaly lett volna, így mondta neki, aki csaknem harminc évvel később született, erre maga az az őskor is egész közel jött hozzá, s egyszerre felvillant előtte valami homályos kép, hogy az ősember bebúvik a barlangba, ahol már van egy medve, oroszlán, mammut... De a mammut hogy fér be?... A szeme felnyílása, s az arcán az értelem és a figyelem felcsillanása megragadta a tanárt, s egészen hozzáhajolva elkezdett neki magyarázni...

- A történelem előtti korszakban természetesen... mert a történelem már nem ismeri az ilyen életmódot, de hisz a történelem az csak itt kezdődik tegnapelőtt, az egyiptomi piramisokat összesen négy-ötezer éve építették, ellenben azt a koponyát, amit ott találtak, na hol is, itt Düsseldorf mellett, na, számtalanszor ejti ki az ember a nevét...

Az öreg kínosan küzdött a memóriájával, s Misi kibökte:

- Neanderthal...

- Ott, ott, igen - mondta az öreg úr, s vékony kis kezével megérintette a kisdíák vállát: - A neanderthali koponyát a diluviálképletben találták... annak is a legalsó rétegében... pedig a geológusok azt az időt, míg a diluviálréteg lerakódott, és rajta az alluviálréteg... ezt az időt legalább két-háromszázezer évre becsülik... Nos, ha a neanderthali koponyánk háromszázezer éves, de lehet sokkal több is, ám maradjunk meg a háromszázezernél: hányadik ivadéka volt az, aki a piramisokhoz hordta a követ?... Nem szabad könnyelműen oly szót mondani, hogy ez vagy az régen volt... a régmúltban... Neked régen volt, ami gyermekkorodban történt, de az nekem csak tegnap volt, mert én már harminc éve tanár voltam, mikor te születted... és ami nekem régen volt, mi az a magyar nemzet történetében, az még mindig csak a *ma*, hiszen a magyar állam ezer éve áll fenn!... És ha történelmileg nézzük, nekünk Árpád régen volt, pedig hozzá képest a peloponnézusi háború őskor, s ehhez a babilonai építkezések még ősbibek, s akkor vége a történelemnek... Négy-ötezer év az egész, ameddig vissza tudunk nézni írott vagy faragott emlékek által... S íme, itt van a floridai korallképződésű félsziget, amely az Agassis számítása szerint százharmincötezer év alatt képződött, s így a benne talált emberi állkapocs, helyzetének mélysége után ítélve, mintegy tízezer éves lehet... S ez az állkapocs már a ma kiképződött és érvényes emberi állkapocs... tehát, tízezer évvel ezelőtt már az ember ugyanúgy készen volt, mint ma: csak mások voltak az életviszonyai..., de a te neanderthali koponyád, az még más, az még legközelebb van a majomkoponyához... Most vesd össze a háromszázezer évet a háromezerrel... Minő különbség az, hogy neked háromszáz forintod van-e vagy csak három... Ilyen keveset tudunk az emberiség őstörténelméből: csak három forint árát.

Lent az osztályban nevetés hallatszott, rá nyüzsgés, lökdösődés, de Misi meg volt bűvölve, s lángoló szemekkel nézett a kis öregre, akinek a homlokán a csontokra simult a puha, rózsaszínű, fonnyadt, halvány bőr, s kék erek voltak rajta szétzilálva, a két keze is annyira gyenge és reszketős, hogy most, amint e képleteket felállította, elfáradt bele, s le kellett ülnie. Arany János barátja volt, mondta róla valaki. Míg utána nézett, Arany Jánosra gondolt. Arany János fogott kezét az öreg Názóval, mikor fiatal Názó volt.

Visszacsoszogott az agg tanár a székhöz, s lehajtotta a fejét, és darabig maga elé nézett.

Akkor felállt egy fiú ott az osztály közepén s azt mondta:

- Tanár úr, kérem.

Megzavarodva, szinte ijedten nézett rá.

- Mi? He? - s nagy, lobogó, denevérszerű füleihez tartotta a kezét, mert nagyot hallott: - Mit akarsz?

- Tanár úr kérem, még nem tetszett beírni a hiányzókat.

- He?

- Az osztálykönyvbe a hiányzókat még nem tetszett beírni! - kiáltotta torkaszakadtából a fiú.

Az öregúr idegesen kapkodva vette elő az osztálykönyvet s felnyitotta. Engedelmesen, mint aki érzi, hogy pontosnak kell lenni, csak nem bírja erővel ezt a pontosságot. Felnyitotta a könyvet, s beírta.

- Milyen nap van ma?

- Csütörtök! - kiáltotta az egész osztály kórusban.

A tanár reszkető betűivel beírta a szükséges dolgokat, aztán úgy, lehajtott fővel folytatta:

- Hogy volt az embernek történelem előtti, azaz olyan korszaka, amelyről semmi, nemcsak írásban, de még szájról-szájra adott mondákban sem maradt fenn: az kétségen felül áll. Sok százezer év folyt le azalatt, míg az állatvilágnak utolsó remeke, az ember, szellemi fejlődését annyira vihette, hogy létezésének kétségen felül álló biztos jeleit hagyhatta a későbbi világ számára... Ilyen legbiztosabb jelek azon kő- és csontszerszámok, melyeken első tekintetre felismerhető, hogy az emberi kéz által munkáltattak. Ilyenek a kezdetleges agyagedények s a primitív ékszerek, amelyeken látszik, hogy nem kemencében, csupán tűzben égettettek ki... S főként ilyenek az ős temetkezési helyek, amikről most beszélünk... S íme, ez ős temetkezési helyek két dologra tanítanak meg csalhatatlan pontossággal: hogy a társaságban élés és az erkölcs éppolyan veleszületett emberi ösztöne az embernek, mint amilyen veleszületett ösztönt találunk más állatoknál is, pl. a méheknél és hangyáknál, előbb léteztek az embereknél a moráltörvények, mint a polgáriak, amazok tehát ősi s erősebb oszlopai az emberi életnek, mint emezek.

Lehajtotta a fejét a kezére, és sokáig csöndes zibongás volt, amit ő észre sem vett, már egészen elfelejtette Misit, Franciaországot, az osztályt, teljesen a saját gondolatai közt maradt, mert egy tanulmányon dolgozott Debrecen őskoráról, s áttért arra:

- S ezek a korok nem záródnak le oly szabályszerűen, mint nem szakemberek gondolnák: íme, a magyarok még Debrecenben ma is élnek a kő- és csontkorszak bizonyos eszközeivel. A hortobágyi pásztorok s béresek még ma is használják a *csürkölőt*, ami nem egyéb, mint a juh lábszárcsontjából készült, egyik végén hegyes, a másik végén átfűrt csontszerszám, mellyel a kötelék görceit oldozzák, s a parasztházakban mindenütt fel van akasztva a tükör alá a lúd középszárnycsontjából készült, átfűrt végű *gatyamadzaghúzó*...

Erre a szóra váratlanul kitört a kacagás, különben az osztály nagyobb része már eloszlott figyelemmel foglalkozott apró magánügyekkel, gombot cseréltek, vagy ceruzát hegyeztek, hal-kan beszélgettek, nevettek, az írásbeli dolgozatokat forgatták, néhányan most készítették el a példákat a számtanórára.

- Ezeket csak azért említém, mert nagyon óvatosnak kell lenni a régészeti tárgyak korhatárjelző értékének megbecsülésénél. A maláji szigeteken több népet találtak, amelyek még ma is használják a csont- és kőszerszámokat, holott az iparfejlesztő népek már olcsón juttatják el tökéletes miveiket mindenfelé, piacot keresve árujoknak. Mily ismert dolog a beretva, s én magam tapasztaltam Égyiptomban (susogás, mozgás), hogy a fürdőkben az ottani borbélyok nem acélberetvával, hanem obszidián kőkéssel vakarják le a testről a dolomitos sárral bekent szőrt (csendes röhögés), olyan kőkéssel, amilyent ugarkova néven tarisznyaszámra lehet összeszedni Magyarországon is. Például Debrecen határában ilyen nagyon érdekes lelőhely a Kovás-völgy, amelyet sokan Kovács-völgynek neveznek helytelenül... A déli oldalon, a diószegi országút mellett eső homokdombokon, melyek az ötvenes években majorsági földeknek kiosztattak s azóta Átkos földeknek neveztetnek...

- Nékünk van ott feődünk - szólt egész hangosan egy cívisfiú.

- Egy helyen, ahol...

De felállt az előbbi jelentő fiú:

- Tanár úr kérem...

- Mi, mi, mia? - ijedt fel az öregúr, s megint a füléhez nyúlt széttartott ujjú tenyerével.

- Tanár úr kérem, Ónodi Lajos mondja, hogy nekik is van földjük az Átkoson.

Az öregúr idegesen intett, hogy üljön le s folytatta:

- Azon a helyen, ahol a szekérút megkönnyítette a domboldal megbontását, a magas homokdombnak a lapályra meredeken ereszkedő oldalát a szél szépen kinyalta...

Erre egy pillanat múlva buffogó kacagás, rihegés, büffögés tört ki, úgyhogy nem lehetett hallani a következő szavakat.

- Mi nyalt? Ki nyalt? - kérdezték itt is, ott is, heccelve.

- Hogy, hogy, he? - kérdezte az öregúr, újra megtoldva komikusan a fülét a tenyerével, de senki sem felelt, csak kacagtak buzgón. Erre az öreg úr félreértette a dolgot, megszakította a mondanivalóját, s így szólt:

- Igen, nagyon nevetséges az Átkos név eredete. Ezt a földet még a Csorba polgármestersége alatt kiszakították a közlegelőből, és eladták parcellákban, de a szegény nép úgy haragudott érte, hogy még azokat is átkozta, akik vettek belőle, így lett az a föld máig átkos föld.

A fiúkat ez nem érdekelte, az öregúr mindig úgy beszélt, mintha magához való, okos emberekkel tárgyalna.

Az általános zsidongásból felállt a jelentő, s azt mondta:

- Tanár úr, kérem szépen, nem lehetett érteni, hogy *ki nyalta ki*...

Az öreg nagy szemeket meresztett, aztán éktelen dühbe jött. Felpattant, s vércsehangon rikoltott rá:

- Szémtelen embér vagy, édes fiam, szémtelen embér!... Ném való vagy bécsületés embérek közel!... Gyere, állj ide mellém!

Erre az egész osztály lesütötte a fejét a padban, s mindenki viharosan kacagott, csak Orczy ült komolyan az első helyen, s rosszállólag csóválta a fejét.

A tanár megzavarodott, mintha megértette volna a helyzete tragikusságát, elnémult, s erőt véve magán, Misihez fordult, s neki magyarázta, hogy ott a homok alatt kőkorszaki tárgyakat szépen kitakarva hagyott a szél.

- Szépen és tanulságosan mutatja ez, hogy Debrecen vidéke már a kőkorszakban is lakva volt.

Misi boldog volt, hogy most már csak neki beszél a tanár. Ő ma mélyen meg volt hatva, úgy megértett mindent, amit a tanár úr mondott, s érezte, hogy mély és örökös tudományt kapott ma a tanár úrtól, s egész kis lelke hálásan fonódott az öregecske felé.

Most felállott Orczy:

- Bocsánat, tanár úr kérem, szabad egy kérdést?

- He? Mi? - mondta a tanár.

S fél fülére téve a tenyerét, elhúzott szájjal figyelt oda; nagy, kiálló, késpenge-vékonyágú orra szinte átvilágított, ahogy az ablak felől ráesett a fény.

- Krisztus előtt hány évvel lehetett itt Debrecenben a kőkorszak?

- Eh! - mondta a professzor. - Krisztus előtt hány évvel!... A neolitikumból való! Sajnos, nem is tudok adatot arra, hogy hazánkban valahol a palaeolitikumból való tárgy találtatott volna. A neolitikor, az már a csiszolt kőkorszak, a csiszolt kőszerszámok korszaka.

- Igen, bocsánat, tanár úr kérem, de a neolitikor az mégis Krisztus előtt volt?

A tanár felemelte a kezét:

- Hol volt még akkor a Krisztus!... A Krisztus csak itt élt tegnap!... Mikor a Krisztus élt, már akkor túl voltunk a kőkorszak után következett bronzkorszakon, a rézkorszakon, s benne voltunk a vaskorszakban. Különben is az ember olyan maradi lény, hogy csak arra, hogy a megszokott kőszerszámnak a csiszolásán valami változtatást tegyen, évezredeknek kellett lefolynia. Hogy lehet akkor évszámokról beszélni, édes fiam: Krisztus előtt hányban... S Krisztus maga! - Ahogy az a kőbalt csak átalakult, s a Krisztus apjának a kezében, aki ács volt, vasfejszévé vált, éppen úgy azok az igazságok, amiket a Krisztus hirdetett, együtt jöttek az emberiség őskorából, a kőbaltával.

Kikeresett a zsebéből egy csomó kulcsot, s kinyitott egy fiókot az asztalban.

- Itt van ez a darab kő... Egy kettétört kalapács, természetesen a lyuknál törött el; ez a kalapács foka... Ez egy olyan gyönyörű darab, hogy ez már csak nagyon fiatal neolitikumból jöhet... Legfeljebb három-négyezer éves... De hol van ez a kőkorszak kezdetétől, a pattintgatott obszidiántól!... Legalább százezer év van közöttük... Az emberiség kőkorszakát legalább százezer évre lehet tenni, vagy százötvenre, kétszázezerre...

- Krisztus előtt vagy mostantól? - kérdezte konokul Orczy.

A tanár vörös lett hirtelen haragjában.

- Szamárvagy, édes fiam, mint apád! Gyere, állj ide mellém.

Orczy frissen, figyelmesen felsietett a pódiumra, s a kisdíákok hangos nevetése kísérte. Ő a katedréről leintett az osztálynak, hogy hagyják, most ne nevéssenek.

- Nézd meg ezt a követ, látod?

- Igen.

- Látod, milyen finoman van ez csiszolva?... Ezt már szerszámmal csiszolták... Nos... Krisztus születése óta olyan kevés idő folyt el, hogy annyi idő abban az őskorban nem volt elég arra sem, hogy az a szerszám, ami ennek a kalapácsnak a kicsiszolásához szükséges volt, megjelenjen. Itt van ez a másik kő, ez egy kőszerszám, amelyen a fúrás csak arra való lyukat hagyott, hogy az ember az ujját beledughassa, ezzel a kővel pattantgatta le a kőkorszaki ősemlék a nuclusokról a kőkéseket, a lyuk arra kellett, hogy az erős fogást biztosítsa... Míg rájött az emberiség arra, hogy jó lesz egy ilyen lyukkal segíteni magán, édes fiam: addig húszszor annyi idő eltelt, mint Krisztus születésétől mostanáig. A kérdésednek tehát jogosultsága nincs. Ha én két-háromszázezer évet számítok, azt nem számítom sem Krisztus születésétől, sem az osztálykönyv mai dátumától, hanem...

- A világ teremtésétől - mondta Orczy.

- A nagyapád halálától! - kiáltotta a tanár. - Honnan számítom? - mutatott rá Misire, aki még mindig ott állott a térkép előtt, s mohón itta a tanár minden szavát.

- Hát csak úgy... - mondta Misi vállat vonva.

- Hát csak úgy! - kiáltotta a tanár, mind a két karját felemelve. - Igenis, csak úgy! Hozzávetőlegesen! csak hogy éppen időhatárt mondjak... Eridj helyre!

Orczy meg volt sértve, s az ajkát rágta, bosszantotta a dolog.

Mielőtt leült volna, odalesett a tanárra, s látva, hogy az nem néz felé, grimaszt vágott hátra, és a füle mellé tette a kezét, ahogy az öreg szokta. Erre, persze, kis nevetés futott végig az osztályon.

Egyszerre csengő hallatszott.

A professzor elővette a noteszét, s két centiméteres kis kurta plajbászát megnyalva, egy nagy egyest írt be Nyilas Mihálynak.

Berta Imre felállott, úgy nézte.

- Nagyon jól van, édes fiam - mondta -, helyre mehetsz.

Amint kiment, hatalmas lárma tört ki.

- Ez már osztán mégis disznóság - mondta Szegedi Feri - egy szót se szólt, mégis jelest kapott, ha én elmondtam volna az egész leckét, akkor is hármast adott volna, hogy az istenlova rúgja meg!

Sokan nevettek, de már az osztály nagy része karikázva, ugrálva tódult ki a tanteremből, hogy lemenjen a földszintre az osztályba.

Szegedi ezt sértően mondta, s félvállról Misire nézett, Misi hallotta a durvaságot, de nem szólt rá, mert igazat adott Szegedinek, ámbar ő tudta, hogy a tanár érezte, hogy ő figyel és érti...

Tannenbaum kelt a Misi pártjára:

- Igenis jól felelt, mert dacára annak, hogy a mai leckéből nem mondott semmit, de megmondta az izét, a paleontált, vagy mit, na... - Letette a könyveit, s kinyitotta a földrajzot, hogy megkeresse, mert fel volt írva, felírta azt a szót ceruzával, amit Misi felelt.

- Annyi volt az egész felelete, hogy megrántotta a vállát - ordította Szegedi.

Gimesi mint a paprika támadt rá:

- Ha te megrántod a vállad, akkor négyest kapsz, ha Nyilas megrántja a vállát, jelest kap: ez már így van.

- Összetartanak, jeles pad! - visította Szegedi, s köpött feléjük.

Gimesi, már a hóna alatt volt minden könyv, mint egy kis kutya rohant neki, mint egy kecskebaksi, s úgy nekiment a fejével, hogy Szegedi nekidőlt a katedrának, akkor hozzáfogtak pofozkodni, a Gimesi könyvei szétrepültek, s vékony kis fehér kezével a nyakát tépázta Szegedinek. Az pedig ökölrel ütötte a fejét, de mindig csak a koponyáját találta, s mivel a Gimesi haja mindig géppel volt lenyírva, csak úgy csattogott, csakhogy az Gimesinek tudvalevőleg nem fájt.

Ő azonban úgy összevissza karmolta Szegedit, hogy annak vérzett az arca. Akkor Barta Imre a padokon átvette magát, s szétlódította őket.

- Neetemán! - mondta.

- Ezt még meg fogjátok keserülni - kiáltotta véresen, nyálasan, ordítva Szegedi, s Misire nézett - gyere csak arra mifelénk!

Misi iszonyúan meg volt szégyenülve, s eszébe jutott, hogy Szegedi arrafelé lakik, ahol a tanítványa.

- De hát én mit csináltam? - mondta és sírt.

- Ha megfogom azt a piszok fülöt, letépek a nyomorultnak! - mondta Gimesi, s hozzáfogott összeszedni a könyveit.

- Neandertál - kiáltotta Tannenbaum -, Neandertál, Neandertál!

Azt senki sem értette, hogy Gimesi miért lett olyan dühös, kisebb volt Szegedinél, de alaposan helybenhagyta. Mikor bementek az osztályba, elől ment Gimesi, utána Tannenbaum, akik az utóbbi időben egész jó barátságba kerültek, s hátul ment csendesen és szomorúan Misi. Akkor valaki éljent kiáltott Gimesire, s a körülállók nevetve azt mondták, éljen a köppincs!

- No, ne marháskodjatok - szólt Gimesi, de mosolygott, és jólesett neki, bár a köppincs szóért kicsit dühös szokott lenni. Egyszer óra közben azt mondta, hogy náluk Erdélyben nem azt mondják, hogy koppants, hanem köppincs, ez persze csak találmány, de aztán olyan makacsul ragaszkodott hozzá, hogy néha mondták neki. Misi félt, mert most következett a latinóra, s ha abból is kiszólítják, akkor nem fog olyan könnyen kibújni. Egyszerre csak gyanús lett neki hogy Sándor Mihály Orczyval tárgyal, aztán Orczy odajött hozzá, s igen határozottan azt mondta:

- Te, Misi, kihúzták a számokat?

Misi lesütötte a fejét.

- Nekem megmondhatod, mert nekünk van egy öreg szakácsnénk, az legjobban ért a lutrihoz, az minden héten tesz a lutrira egy hatost, és aztán úgy szoktunk vele drukkolni két hétig, míg a húzás meg nincs. Én szakember vagyok a lutriban, nekem tehát hiába hazudsz, én keresztülslátok rajtad, mint az üvegen.

De már csengettek, s bejött Gyéres tanár úr. A földrajzói zavarok miatt senki sem volt még a helyén. Gyéres tanár úr megállott felettük, s kesztyű volt a kezében, úgy intett, hogy: na, mi az?... Lassan helyrekorodott mindenki.

A tanár felment a katedrára, s kinyitotta az osztálykönyvet.

- Nem volt óra?

- De igen, tanár úr! - kiáltották sokan, mások azt kiáltották, hogy: földrajz.

- Milyen óra volt?

Orczy felugrott, s hangosan kiáltotta:

- Bocsánat, tanár úr kérem...

Ezzel teljesen sikerült magára terelni a figyelmet, pedig nem ő volt a bejelentő, de Gyéres tanár úr leintette a többieket, s reá nézett.

- Földrajzóránk volt.

- S a tanár úr nem írta be az órát?

- De igen, beírta, tanár úr kérem.

Gyéres tanár úr lobogtatta a levelet, a könyv lapját, hogy nincs rajta. Orczy felsietett hozzá, s továbblapozott, csakugyan két lappal hátrább volt beírva a földrajz.

Gyéres tanár úr mosolygott, s megköszönte a figyelmet, és Orczyt helyreküldte. Azt mondta:

- A tanár úr azt hiszi, hogy száz év múlva ez úgyis mindegy lesz.

Erre óriási nevetés lett, s Orczy mindnyájukat túlkiáltotta:

- Százezer év múlva!

Amit mondott, az olyan furcsa volt, hogy Gyéres tanár úr figyelmesen nézett oda.

- Hogyan?

S Orczy felpattant:

- Kérem, a tanár úr csak százezer években számítja az emberiség izéjét, az emberiség... hogy az eszközök fejlődése csak százezer években figyelhető meg, a kőeszközök fejlődése.

Gyéres tanár hátradült a széken, úgy nézett Orczyra. Nevetett, de csak úgy nevetésre állt az arca, annyira meg volt lepve a gyerek találó és éles megjegyzésétől, hogy csak ennyit mondott rá:

- Naggyon kitűnő...

Intett, hogy üljön le, s mindnyájan hallgassanak el, s akkor felszólította Szentét. Ez a legutolsó padban ült, és semmi egyébbel nem foglalkozott, csak örökké labdát kötött.

Mínthogy már a harmadik mondatnál le kellett menni hozzá, s attól kezdve ott is maradt óra végéig, s velük gyakorolta a mondatnani elemzést, már tudniillik az összes utolsó padbeliekkel, így hát ők szabadon beszélhettek egy-egy szót.

- Hát hol a reskontó? - lökdöste oldalba Orczy a középső ujja bütykével Misit.

- Visszaadtam az öregnek, no.

- És nem emlékszel a számokra?

- Nem.

- Elég csacsi vagy. Hisz ez a fontos!...

Kicsit hallgattak, mert Gyéres mellett nem igen lehet „privát konverzációkat” folytatni, ahogy ő nevezi, később azonban egészen odahajolt Misihez:

- Te, itt nagy pénzt lehet nyerni! Mikor Henrik bátyámnak mondtam, hogy én teszek a lutrira egy hatost, s nyerek négy forintot, és akkor veszek rajta egy pár niklízott korcsolyát, olyan kosorrút, ő azt mondta rá, hogy: „Barátom, ha én lutrihoz nyúlok, akkor én nagy pénzt akarok nyerni, nem négy forintot, nem is ezret, hanem pénzt!...” Azért mondom, hogy te nem is tudod, miről van szó...

Misi nem szólt, csak magába húzódott, mint egy kis sündisznó. Hiszen az kell neki éppen, hogy most kezdjen el nőni előtte a nyerési lehetőség... Ez is eddig nem tudott szólani, most meg hogy macerálja.

Inkább odahúzódott Gimesihez, akit kimondhatatlanul szeretett ma, mert utóvégre őmiatta verekedett meg.

Gimesi folyton a fejbúbjához nyúlkaált:

- Fáj? - kérdezte tőle.

- Ó, sokat adok rájuk, ha megharagítanak, úgy falhoz mázolom, hogy...

De nagyon rosszkedvű volt Gimesi, s ő el is húzódott, félt, hogy megbántja a részvételével, csak a lelke sóvárgott felé.

Óra után Orczy, tudva, hogy Misi Gimesivel jobb viszonyban van, hozzá ment, s neki mondta:

- Gimesi, te, te Gimesi, boksold ki ebből a Misiből, hogy milyen számokat tett meg a lutrira.

- Mér, nyert? - kérdezte Gimesi.

- Ő nem tudja, hogy ő mit tett meg.

- Nem tudod? - mondta Gimesi, a szemöldöktelen szemeit feltátotta, kis, nedves, japános ferde szemei olyan keserves bizalommal néztek és csodálkozással.

- Majd ha én megdögönyözöm, akkor tudja. Evvel nem bír senki, mer ez olyan csökönyös, mint a vadszamár, de én ismerem a nyitját, adok neki egy gáncsot, akkor elvágódik, osztán akkor addig dögönyözöm, míg olyan puha lesz...

Misi azonban csak ült tovább, mosolygott, s nem szólt. Jaj, sokért nem adta volna, ha többet senki sem említené a lutrit...

- Mondod vagy nem mondod?! - kiáltott Gimesi.

- Haggyatok békén!

- Csakhogy én nem vagyok ám az öreg Názó - mondta Gimesi egyre idegesebben és egyre hangosabban - nyertél vagy nem nyertél?

- Nem nyertem.

- Mondd meg a számokat!... De mondd meg!... Nem mondod meg?... Hiszen én úgy kirázom ebből a számokat, csakúgy kipotyog belőle!

Ezzel tréfásan, de már izzott a szeme, megfogta a Misi nyakát, s kezdte felülről rázni.

- No, ne ostobáskodj - mondta Misi olyan gyöngédséggel és szeretettel, szinte sírt tőle.

- Mondod vagy nem mondod?! -

- Nem!

Erre Gimesi teljes erővel megfogta a fejét, s odaütötte dühében az asztalhoz.

Misi meglepetésében lélegzethez sem jutott.

- Nem mondd, nem mondd? - s Gimesi mintha megőrült volna, elkezdte a Misi fejét az asztalhoz verni. Misinek pedig ez volt a legérzékenyebb, mert neki mindjárt fájt a feje a legcsekélyebb érintésre is, hát felugrott, s könyökkel úgy vágta mellbe a kis vékony Gimesit, hogy az kiesett a padból, s lerepült a padosorok közepére. Ott hevert egy kicsit, s látni lehetett, hogy levegő után kapkod; Misi igen megijedt érte, és sápadtan s rettegve hajolt föléje, hogy felsegítse. De Gimesi abban a percben felpattant, s mint egy hörcsög ugrott neki, s elkezdte a fejét verni, mint az elébb ötöt Szegedi.

A fiúk mind körülállották, Misinek megint csak a harmadik, negyedik ütésnél gyúlt fel a vére, eleinte nem akarta komolyan venni, de akkor aztán elvesztette az eszét, ráugrott Gimesire, belevágott ököllel az arcába, aztán átölelte, s lerántotta a földre, s érezte, ahogy a kis sovány nyakát a markába fogta s szorongatta, és nyomta a földhöz, hogy azt hitte, mindjárt elszakad a körme közt. Igaz, közben Gimesi egyre csépelte és karmolt, de ez semmi se volt, ő végre is rátérdelt a nyakára, s mikor ott látta a térde alatt annak a sovány, vékony kis arcát, ahogy iszonyú dühvel és gyűlölettel, s jóság és megbocsátás nélkül vergődött a keze közt, mint egy pulyka, akkor kitört belőle a sírás, felugrott róla, be a padba, leborult a helyére, és elkezdett kimondhatatlanul zokogni.

Gimesi csakugyan halálosan megszegényítve és bosszút lihegve tápászkodott fel, a fiúk mind körülállták s szótlán nézték a verekedést, Orczy folyton kiabálta, hogy: „Megőrültetek, ugyan válasszátok el őket!”

De a cívisgyerekek, akik soha nem szoktak verekedni, isteni flegmával vették őket körül, s nevetés nélkül nézték, mi lesz.

- Ne bömbölj úgy - morgott Gimesi, akinek véres volt a szemalja, de nem sírt.

Misi erőt vett magán s lecsillapodott.

- De min vesztek össze, min vesztek össze? - kérdezte egyre kétségbeesettebben Tannenbaum.

- Fityfene tudja - mondta K. Sánta, s helyre ment, s elkészítette a következő órára a számtanfűzetet. Ez is egy olyan igazi cívisfiú volt, ezt nem hozta ki a nyugalmból semmi!

Varga János, aki a hátuk mögött ült, odahajolt Gimesihez:

- Mi volt ez tulajdonképpen?

- Hisz ez egy komisz paraszt - mondta Gimesi, és zsebkendővel nyomogatta a szemé alatt.

Misiben végig-végigvonaglott a szó, felgyújtotta s felperzselte a szívét.

Elhatározta, hogy soha az életben többet szót nem fog szólni Gimesihez.

De már az egész osztály meg volt vadulva, hátul is, mindenfelé verekedés volt. Minden ok nélkül csak úgy pofozták egymást a fiúk. Közben nevettek is, káromkodtak is, ez a mai nap a bolondok napja volt.

Akkor bejött Báthori tanár úr, s megdöbbenve, villámló szemmel látta a pad tetején dulakodókat. Botjával, amely görbe végű tölgyfa bot volt, nagyot csapott az asztalra, s arra az egész osztály olyan lett, mint a kezes bárány.

Egy pillanat múlva mindenki a helyén volt, s kushadt és lapult. Báthori tanár úrtól jobban féltek, mint a tűztől.

Misi is elfelejtette a bánatát, s megdermedve nézett a tanár úrra, még mikor leültek is.

- Kezeket padra! - kioltotta a tanár úr, s mint a ropogó tűz, csapták mindannyian két tenyerüket a padra maguk elé.

Báthori tanár úr végigjártatta a szemét rajtuk, mint egy oroszlán s azt mondta:

- Meglátom én... lesz-e rend...

Leült az osztálykönyvhöz s befirkantotta az óráját. Akkor felállott, fogta a krétát, finoman papírba csavarta, a két ujja közé vette s azt mondta:

- A hárr-mas... szabály!...

Egész órában jótékony feszültség és fegyelem volt. Valamennyiüket megnyugtatta a tanár energiája, ki az egész órán úgy beszélt, mint egy bakakáplár, kurtán, határozottan, keményen...

Az utolsó óra torna volt.

Ujjongva és nekiszabadulva rohantak a tornaterembe.

Ez egy nagy terem volt a földszinten, ablakai ennek is a hátsó udvarra nyíltak, első fele deszkapadlóval volt beborítva, de hátul a terem harmada pompás cserhéjjal volt borítva, abban igen jól lehetett volna taposni, ugrálni, ha valaki leesett a bakról, nem törte ki a nyakát.

Itt nem szeretett lenni Misi. Amennyire első volt, vagy az elsők közt érezte magát az osztályban, annyira utolsó volt itt. Már az is fájdalmas volt, hogy nagyság szerint lévén felállítva, hátulról az ötödik volt. Utána következett a kicsik felé Gimesi, azután egy kis csizmás fiú, Tikos Gyuri, egy igazi cívisgyerek, olyan komoly, magától sosem nevet, kis barna gyerek, amilyen kurta, olyan öreges, ezzel nem lehet verekedni, ha ennek valaki azt mondja, hogy pofon váglak, akkor feljelenti a tanárnak. Nem azért, mintha félne, vagy ártani akarna a másinak, hanem azért, mert a vériben van, hogy a közrend oltalma alá helyezze magát. Ezzel éppen azért igen jó tornaórai barátságban van, tetszik neki benne az is, hogy bátran járhat csizmában és fekete zsinóros szürke magyar ruhában, amit neki nem lehet viselnie, mert ő már otthon sem számított a parasztok közé, ő, szegényke, olyan félvér, se nem paraszt, se nem úr, vagy inkább, ahogy ő kezdi érezni: telivér, mindkettőbe egyformán tartozik. Most nagyon szeretné visszacsinálni, hogy év elején kicserélték a helyet, a tanár rendezte őket, hogy Tikos esett ő mellé, s a következő volt Gimesi, mivel azonban szerelmes volt a drága Gimesibe, a komisz pofozógépbe, akire most rá se tud nézni, hát mikor a tanár elfordult, egyszerűen megrántotta a karját s előbbre húzta, úgy, hogy mellé jöjjön. Tikos akkor nagyot orrolt, féltek is, hogy feljelenti, de aztán nem bánta, mert utána következett Simonffy Pista, aki a debreceni polgármesternek volt unokaöccse vagy mije, hát amellet szívesebben volt, mint akárki mellett az osztályban. Ez is egy igazi nagyszerű gyerek volt, olyan kotnyeles, hogy mindenkibe belekötött. Állandóan futkározott, mint egy kis pincsikutya, sok bátyja volt, s óra közben sorra futotta az osztályokat, hol az ötödikbe volt, hol a hetedikbe, hol a negyedikbe, s mindenütt bent lakott, és hogy olyan picike volt, valósággal dédelgették az idegen osztályokban, ha bement Pisti, akkor vállra kapták, cigarettát adtak neki, és folyton egészen furcsán heccelődtek vele. Ő szokta aztán a pletykákat hordani a többi osztályból.

- Tudjátok, mit mondott a vín baka a negyedikbe?

- Mit? - állották körül rögtön.

- Csuka firkált a táblán, mikor bejött az öreg baka, rávágott a bottal oszt aszongya: „Hogy híjnak, te gaz peniperda”. Ammeg aszongya: „Csuka...” - „Csuka, azt látom a szádrul... de a másik neved.”

Orczy odafutott hozzájuk, s nevetve nézett, de nem kérdezte meg, min nevetnek. Pisti persze Orczynak nagyon kedvébe járt, mert ő a legjobban tudta, milyen nagy urak Orczyék, hát habzsolva rögtön még egyszer:

- A vín baka a ngybe rávágott a Csuka fenekire, hogy a táblán firkált, oszt aszongya neki, hogy hogy híjnak...

- Látom a szádrul - mondta Orczy leintve, hogy már ismeri.

- Aha.

- Nagy Sándor gyorsírással jegyzi, amit a vén baka mond, mi együtt szoktunk menni a Kossuth utca sarkáig, hát nekem elmondja mindennap. Te Pisti, igaz, hogy Gyéres a Margitai Magdának udvarol?

Pisti kerekre nyitotta a szemét, s tünődve mondta:

- Jár oda!

- Stimmt - mondta Orczy. - Mikor jár?

- Majd én megtudom pontosan, majd elmegyek ma este kiszagolni.

Orczy nevetett:

- Nagy Sándor mondta tegnap, hogy ő rájött. Féltékeny.

- Ki? Nagy Sándor?

- Igen, verset írt a Margitai Magdához; tegnap a jégen oda is adta neki. Úgy kezdődik, hogy:

*Hallottam szavadat,
és nem hallottalak,
a szemedbe néztem,
és mégse láttalak.*

Azt mondta, hogy Gyérest kihíjja párbajra.

- Nagy Sándor?

Orczy kuncogva nevetett, s Misi tátott szájjal hallgatott.

Ebben a percben felharsant egy hatalmas hang:

- Sora-kozz!

Bejött a tornatanár az oldalfülkéből, amelyiknek az ajtaja felett föl van írva három nagy E betű, s egyszerre megindult a sorakozás. Már félig-meddig úgysis sorba állottak.

- Egyenesen azt a sort!... Mi van ott?!... Kinek van ott olyan nagy hasa?!... Vii-gyázz!...

Mereven és katonásan állottak.

- Körbenjárás... iiii-dujj!... Egy-kettő, egy! kettő!...

Megindultak végig a hosszú termen, egyik a másik után.

- Vágjuk azt a bakancsot! Egy! kettő! egy! kettő!... egy-kettő, azt a fűzfánfüttyülőjét! Fu-tó-lé-pés... etyket, etyket, etyket...

Mikor vagy kétszer körülszaladtak, akkor végre:

- Ájj!

Éppen a helyükre értek vissza:

- Pihenj...

Mindig ez volt az óra kezdete.

Misi borzasztóan unta ezt az egész dolgot, az egész tornaóra olyan nagy butaság volt. Most felvonultak a bakhoz, s át kellett ugrani az alacsony bakot. Még a nagyok csak könnyen megtették, mert hosszú lábuk volt, de ők, kicsik, már fentmaradtak a bak hátán, s akkor érezni kellett a tanár mély megvetését.

A tornatanár, Szüts Istók, vastag kis ember volt, kis fekete bajszerű, kövér ember, peckes, őrmesteresen beszélt, s olyan vastag válla, karja volt, hogy kidagadt a kabátból, de azért soha semmit sem mutatott meg, csak kommandírozott, szerette az erős gyerekeket, azokat külön dolgoztatta, az volt neki a jó tornász, aki hazulról vaskosan, erősen jött el, a többi kákabélűre rá se nézett. Kötelességből végigengedte azokat is a tornaszereken, de valahogy úgy érezte, hogy ezek csak bepiszkítják a nyújtót meg a korlátot. Az előtornászok, azok igen! Azokat külön csapatba állította, s külön gyakorlatokat végeztetett velük, még nevetett is velük, de ezeket a hitvány cafatokat megvetette, s nyolc év alatt sem ismerte meg egyiket a másiktól. Papnak készült, de rendes szokás szerint hamarabb házasodott, mint állása lett volna, s mivel Szüts Istók a kollégium díszje volt tizenkét esztendőn át, megválasztották az öreg Zábráczy professzor nyugdíjba vonulása után tornatanárnak.

Az öreg Zábráczy tudniillik szépírást és tornát tanított, mert ehhez a két tantárgyhoz nem kellett semmi képesítés, sem képesség: ő még a régi világ embere volt... egy régi püspöknek a teremtménye...

Misi mély bánatában, hogy a reskontó is elveszett, meg Gimesivel is összeverekedett, nem bírta nekifutni a baknak, s fel sem bírta ugrani a tetejére.

- Na, mi lesz! Beszakadt a madzag? - kiáltotta Szüts Istók.

Misi el akart kullogni a bak mellett, de ráripakodott a tanár:

- Még eccer!

Vissza kellett mennie, s újra nekiiramodni, megint csak nem bírta semmi lendületet venni, ottmaradt a bakhoz támaszkodva.

- Még eccer!...

Harmadszor is visszabandukolt.

- Fu-uss!

Nekiindult, de futás közben megcsendesedett, s egyszer csak elszánta magát, abbahagyta a futást, kiállott s félrement, nem futott a bakig sem.

Szüts Istók a száját is kitérte.

- Gyere csak vissza! gyeere csak vissza, gyeere csak!... - integetett neki begörbített ujjal. - Hogy megy az a virtus?... Hadd lássam csak még eccer azt a futást!

Misi megállott, már teljesen ki volt merülve az izgalmaktól s megcsökönnyösödött, ottmaradt a helyén.

- Egy-kettő! - toppantott nagyot Szüts Istók.

Ő nem szólt, és nem mozdult.

- Lökjétek ódalba, mert ha én lököm meg, átrepül a Nagytemplom gombján...

A szeme szikrát szórt, s iszonyú tagjait kifeszítve, indulásra készen állott, hogy rátapos a gyerekekre.

De Misi összeszorította a fogát, s nem mozdult.

- Megtagadod az engedelmességet?!... Renitencia!!... - ordította a tanár.

S egy lépést tett előre. A fiúk rettegve várták, mi fog most történni.

Akkor Orczy kilépett a sorból, s azt mondta:

- Tanár úr kérem, Nyilas Mihály beteg.

- Nem kérdeztem!

Orczy, persze, el volt bizakodva, hogy neki szabad a gyámoltalanok és szerencsétlenek védőjeként fellépni, de itt nem volt első, itt tornaóra volt, s Szüts Istóknak éppen annyi számított a suta lábaival, mint Nyilas Misi.

Orczy nem vonult vissza, hanem azt mondta:

- Bocsánatot kérek: ami igazság, az igazság!

Szüts Istók rábámult, lihegve és magából kikelve, mint egy vadkan. Konstatálta, hogy a gyerekek finomabb inge van, mint másnak, s finomabban van fésülve, szóval, hogy ez „úri majom”, és az úgy felbőszítette, mint bikát a veres posztó: személyes sértésnek tekintette, pályavégzetlensége, paraszt eredete és titkos iszákossága kritikájának, hogy ez az úrifíú így mer vele packázni, s most egyszerre reá fordult minden dühe.

- Gyere ide! - hörögte, szinte kéken a vérömléstől.

Orczy bátran és kihúzott derékkal lépkedett előre.

- Ide! - ordított Szüts Istók, s a lába elé mutatott.

Orczy most már egy kicsit óvatosabban közeledett, látta, hogy itt most egy pofon készül, s ez elijesztette, csodálkozott is, fel is volt háborodva, és nem szeretne volna megkapni...

De azért most már nem tehetett egyebet, a szemébe meredt a tanárnak, egyenesen, mereven, bátran, az osztály lélegzetvisszafojtva leste, mi lesz.

Egy pillanat telt el így, Orczy érezte, hogy halálsápadt, de nem retirált.

Ellenben Szüts Istók meggondolta, hogy ez a fiú semmi egyebet nem csinált, mint hogy rossz tornász, fég... hát az utolsó pillanatban, mikor már el is kezdte mondani rekedten, hogy:

- Nahát, hogy eszedbe jusson, hogy a más dolgába többet ne üsd bele az orrod... úrfi... - s felemelte a kezét... abban a pillanatban megpödörte a bajsztát, azzal a parasztleányes mozdulattal, ahogy odakinn a szérún szokás ráijeszteni valakire pofonígérő kézmozdítással, aztán bajuszpedrésre fordítani a tréfát.

- No... te giliszta... - mondta - hát az ott ki fog állni. Ha beteg, menjen a pokolba... És most te fogsz helyette ugrani!... Ájn, cváj...

Orczy, az igazat megvallva, hősiesebben ki tudott volna állani egy pofont is, mint ezt talpraesetten megtegye, de azért nekiiramodott, s szerencsésen megcsökött a bak előtt, nem bírt felugrani rá. Éppúgy járt, mint Misi. Nem is volt illő, hogy egy jeles tanuló jó tornász legyen.

- Na! Gratulálok! - mondta Szüts Istók. - Mi az istenharagjának küldenek nekem ide ilyen gilisztákat...

Orczy szégyenkezve, de mikor a fiúkkal szembe fordult, magát elnevetve kotródott be a sorba. Szüts Istók utána nézett, meglátta Misit, aki még most is a helyén állt:

- Ki a sorból!

Misi nem mozdult, azt akarta mondani, hogy ő nem beteg. De egyszerre csak szédülést érzett, s eltántorgott a falig, abba beletámaszkodott két tenyerével, s lassan elvesztette az eszméletét.

Lezuhant a földre.

Szüts Istók csodálkozva nézte:

- Öntetek egy pohár vizet a nyakába - mondta -, no Güzümiska - kiáltott rá Simonffy Pistire, aki legközelebb volt hozzá, s kicsisége mellett ügyes kis tornász volt, tehát ismerte -, ott van az asztalon a szobámba.

Pisti futva szaladt be, s mindjárt jött is vissza egy félig tele vizespohárral. A kezét belemártotta, s elkezdte fröcskölni vele a Misi arcát.

Misi undorodva eszmélt magára, iszonyú bűzt érzett, a pohárban nem víz volt, hanem pálinka.

Szüts Istók elvörösödött, s szidta magában a saját buta fejét, hogy ez kiment az eszéből.

A fiúk lassan megéreztek a pálinka szagát s elkezdtek nevetgélni, de Istók elordította magát:

- Vi-gyázz!

Ez mindenre orvosság volt.

- Barta! Kelemen!... Ültessétek le arra a kötélcsomóra.

Persze, ő csak a jó tornászok segítségét tudta valamire becsülni, s így Orczynak, Gimesinek és Simonffynak helyre kellett menniök, hogy a két előtornász leültesse Misit.

Berta nagyon meg volt hatva, sajnálta Misit, mert igen tisztelte odabent az osztályban, s most először életében maró megjegyzést tett Istókra:

- Vizespohárbul issza a pájinkát ez a marha.

Misi végre megnyugodott. Jó volt ott ülni a kötélcsomón, hátát a hideg falnak támasztotta, s bágyadtan összeesve ült. A tornaterem kavargott és szédelt előtte, s egész óra alatt ásítózott és hideglelés borzongást érzett.

Egyszer meglátta, hogy Orczy és Gimesi beszélgetnek, s akkor a szeme tele lett könnyel: milyen jók hozzá, ma már mind a kettő megverekedett érte.

Ezalatt Gimesi azt mondta Orczynak:

- Én tudom, mi a baja... Elvesztette a reskontót, pedig kihúzták a számait.

- Ne beszélj! - mondta Orczy ámulva.

- Én tudom, mik az ő számai, leírta nálunk! És most megkérdeztem Sándor Mihálytól, és barátom, csak a huszonkettőt nem húzták ki, a másik négyet kihúzták, úgy látom.

Orczy azt mondta:

- Hátha ellopták?... Nincs kizárva!...

Gimesi ettől meg volt lepetve, erre nem gondolt.

Szüts Istók odanézett, s meglátta a rendetlenséget, mert torna alatt mindenkinek a helyén kell állni s várni, míg a hatvan gyerek után megint rá kerül a sor... Odanézett hát keményen s kitartóan, s még mikor a helyére kotródott is a két gyerek, még mindig nézte őket, kemény kutyakorbács-pillantással.

Misi pedig azt gondolta magában, hogy ő már megverte a drága jó Gimesit, amiért pártját fogta, hálából... Biztos, hogy Orczyhoz is komisz lesz, mert hiszen ő csak egy komisz paraszt...

Az orrán keresztül szivárgott le a könny a szájába, s ő nyelte és pissegett magában, ájúlózva s szédelegve, és szeretne volna letenni a fejét az édesanyja ölébe. De hol van ő szegény?... Szegény édesanyja...

NYOLCADIK FEJEZET

amelyben kitűnik, hogy Misi olyan gyerek, aki nem szereti, ha vele foglalkoznak, kivált mikor valami kellemetlenség áll a háta mögött: hagyják békén; jó ilyenkor haza és nagy gondokra gondolni, jó elfelejteni a nagy mellett a kis bajt

Ebéd után leült a helyére, s tanulni akart. A szoba üres volt, csak Nagy úr feküdt az ágyán, s olvasott. Ő kihúzta a fiókját, s eszébe jutott a megkezdett levél, amit szüleinek kezdett írni, de már legalább egy hete csak ott volt a fiókban, ezt hamar elővette, s kikészített tintát, tollat:

Édes jó szüleim!

Ne tessék haragudni, édes jó szüleim, hogy olyan régen nem írtam édes jó szüleimnek, de...

Ennyi volt a levél. Darabig nézte, csak ott ne volna az a de, akkor tudná folytatni, de mit írjon, hogy mért nem írt eddig? Hazudni nem mert, mert folyton ott világolt mögötte, a nyakát sütötte az édesanyja szava: „Fiam, mindig úgy viseld magad, mintha látnálak... Gondold azt, hogy az én szemem lát, s akkor soha nem teszel semmit, ami nem helyes.”

Érezte azt a jó szemet, szinte csiklandozta a félelem a torkát, s csüggedten nézte a levelet.

Nagy úr az ágyon megmozdult, erre ő hamar bemártotta a tollat a tintába, s írni kezdett:

...nem volt időm, mert minden délután öttől hatig felolvasok egy öregúrnak, aki vak, s tíz krajcárt fizet egyórai olvasásért, csakhogy már egy félórával előbb kell elindulni, mert elkészni nem lehet, mikor pedig hazajövök, akkor van a vacsora a konviktusban, este pedig tanulni kell, és szerdán, szombaton délután sem írhatok, mert akkor egy osztálytársamat kell tanítani latinra és számtanra, ezért nem írhattam idáig még édes jó szüleimnek.

Itt megállott s pihent, ebből elég jól kivágta magát, mosolygott is egy kicsit örömeiben. Erre még édesanyja se szólhatna, ugye, semmit?

Kint fúj a szél, s havas lucskot vert az ablakhoz. Szegény édesanyját látta most, ahogy meztelen karral viszi a moslékot a disznónak. Lekönyökölt az asztalra s nézte, nézte vakulásig a saját betűit, közben eszébe jutott, tavaly, mikor ő otthon volt. Megérkezett egyszer hozzájuk az „András bátyám”, az édesanyjának a testvére, gépészkovács, nagyon derék, jó ember, okos ember, szépen tud beszélni, mindig mintha prédikálna, mert pap szeretett volna lenni, de nem tanították ki, szép kongó hangja van, mindenkit túlkiaált, s mindig csak szépeket és jókat mond, mintha a katedréről mondaná a híveknek, s ott volt egész télen náluk, mert nem volt állása, csak rakta a fát a tűzre, s ott ült a kis széken, csak olvasott egész télen, regényeket olvasott, meg újságot és gépészeti könyveket, s miatta mindig jobban kellett főzni, mert ő bizony nem ette meg a hitvány ételeket, bort is ivott néha, fél litert hozatott övele a kocsmából s megitta, mondta néha: „Bertalan, gyere igyál egy pohár bort!” De az édesapja azt kiáltotta rá: „Dehogy iszok, akkor nem tudok dógozni!...” Mert ő egész télen szántalpat faragott, s egyszer is egy ilyen rút, zimankós időben kinn kínlódik egy nagy tókével, amit el kellett ékekkkel hasítani, s ahogy ott birkózik, kimelegedve, megy kifelé az édesanyja, s látja az urát, hogy a rút időben hogy vesződik szegény, hamar bemegy, s azt mondja Andrásnak: „Ugyan te!... Van neked lelked!... El tudod nézni, hogy az a szegény ember úgy kínlódik avval a nagy fával!... Ereggy segíteni neki!...” Arra az András bátyám megmozdul nehézkesen, s kinéz a könyvből, s azt mondja felduzmaszkodva: „Dehogy megyek! Eszem ágába sincs...” Azzal visszafeküdt a könyvbe, s tovább olvasott. Kis idő múlva mérgesen felállt, s elment hazulról.

Édesanyja hangot se lelt, csak kifordult a szobából, s odakint sírt, ő ott pissegett körülötte, bezzeg szívesen segített volna! Ki is ment, legalább nézni! Ott fagyoskodott darabig az édesapja mellett, s kékre fagyva didergett, mikor észrevette az apa s rákiáltott: „Mit vacogsz itt! Takarodj be!” De ő csak állt. Igazat megvallva, szívesen szaladt volna be, mert kint rettenetes hideg volt, s neki valósággal fájt a hideg. Senki sem tudta az ő önfeláldozását, sem apja, sem anyja, sem más, s ez még jobban fájt, mindjárt veszekedett is kis öccseivel, akik a szobában lármáztak: csend legyen! - s meg is rázta a kis Ferikét.

Könny csordult ki a szeméből, itt ülve a kollégium meleg coetusában, s lekönnyökölt, hogy a két öklével eltakarja könnyeit, most vajon hogy vannak odahaza, van-e tűzifájuk, s van-e kenyérük, és a nagyanyja most is vesz-e mindig egy kiló kávé, mert nem issza meg a tejet magában, és köménymagos levest a világért sem, neki mindig külön kávéja van, amiből senki más nem kap, ő maga pörköli és darálja a régi kávédarálón, s olyankor tele van a szagával az egész ház, s azt a szagot ki nem állhatja egyikük sem, mert abból ők úgysem részesülnek. És húst is mindig hozat a nagyanya, mert gyomorbeteg, s nem tud azon a hitvány ételen megélni, amit a gyerekek esznek, s nem mer neki senki sem szólani, mert nagyon tisztelik a nagyanyát, mert az ő apja döntötte nyomorúságba, mikor elárverezték miatta otthon a birtokot egy rossz spekuláció miatt, azért hallgatni kell, isten őrizzen, hogy megsértődjék... Ők ketten nem is szenvednek, sem ő, sem az apja, mert a nagymama gondoskodik magáról, az édesapa pedig agyondolgozza magát, s vagy jókedvű, vagy mérges, de a mérge se tart soká, mert egy-kettőre kikáromkodik magából kedvére, senki más nem szenved, csak az édesanyja, akinek dolgozni kell az egész családra, pedig vékony, gyenge, szomorú kis teste nem dolgozra való, csak a nyomorúság kényszeríti rá, hogy dolgozzon, mert ő is olvasni szeretne s tanulni s szórakozni, de folyton mosnia kell és főzni, takarítani, varrni a sok gyerekre, s még a parasztlányoknak is varr, az egész ház tele van a friss kartonok szagával... S enni is szeretne szegény, jókat, s pihenni, de mindig csak az övé a legrosszabb falat, akkor eszik, ha az ura bevágja az ajtót: „Moslék, edd meg magad, amit főztél!...” Akkor ők megeszik, kis éhes, sovány gyerekecskék, a sovány, kiapadt anyjukkal...

Soká ült itt a levél fölött, s egészen elbágyadt, nem bírt ülni, szeretett volna lefeküdni, de nem mert, nem volt megengedve. Pedig ma már annyit szenvedett, úgy ki volt merülve, hogy nem bírt a széken ülni. Letette a fejét a karjára egy kicsit az asztalon, nem akart elaludni, de egy perc múlva már le volt ragadva a szeme, még azt gondolta, hogy csak egy kicsit gondolkozik a levélen, s már aludt.

Azt álmodta, hogy az édesapja mondta:

- No, add csak azt a reskontót, megyek a pénzért.

Ennek örült, mert nem tudott volna elmenni a pénzért, hanem azért iszonyúan megrémült, mert tudta, hogy elveszett a reskontó. Hamar úgy tett hát, hogy keresi, ugrált, minden fiókot kihúzott, a sifon fiókját, a ládafiókot, a gépfiókokat, csak úgy ugrált a kis házban, minden pillanatban egy másik fiókban babrált, az édesapja meg csak nézte, nézte ingerülten:

- Tán elhattad, te bitang!

Nem mondott egyebet, de ő rettegett, hogy most mindjárt káromkodni fog, mert iszonyúan tudott káromkodni, ha megharagudott, s annál jobban ugrált, úgy röpködött a kis házban, mint egy veréb, érezte a szárnyát, ahogy ide-oda csapódott, semmi súlya nem volt a testének, csak úgy verdesett, minden bútorhoz hozzácsapódott, s nem lelte a reskontót.

- Mit ugrálsz itt! Nem harapom le az orrod!... Na, hova tetted!

Erre ő megállott, végre, reszketve állott az édesapja előtt, aki pirosbarna arcával, nagy, bölcs homlokával komolyan nézett rá, s alig volt nála magasabb, s csak nézett szép, kék szemével erősen és komolyan.

Akkor ő lesütötte a fejét s azt mondta:

- Nincs meg.

- Hova lett? Ki lopta el?

Ő alig hallhatóan kimondta:

- Böszörményi.

- Böszörményi?

- Bosszúból, hogy rám fogta, hogy én elloptam az ő kését, és bedobtam egy nagy szemétláda mögé, hát ő most, hogy bajt csináljon, ellopta a reskontót és széttépte, és én láttam is, mikor széttépte, de nem tudtam, hogy mi az, s azért nevet rajtam.

Az apja lassan gondolkodva elfordította a szemét, s azt mondta:

- Jó, most megyek, kiköszörülöm a fejszét, gyere hajtani a köszörűkövet.

S már akkor hajtotta is a köszörűkövet szélesebesen, s hallotta a fejsze sivitását, ahogy a köszörű fogta.

És iszonyúan félt, hogy most az édesapja kettéhasítja Böszörményit, mert tudta, hogy arra kell a köszörülés, s iszonyúan rázta a hideg, s már látta, hogy Böszörményi jön az utcán Debrecenben a nagypiacon, s nevetve jön, és nem tudja, hogy most ketté fogják vágni, s prémes sapka van a fején, s akkor az édesapja emeli a fejszét, s emeli olyan magasra, mint a Nagytemplom gombja, hogy lecsapjon Böszörményire, s akkor ő belekapaszkodik a karjába, s torkaszakadtából kiáltja, hogy:

- Édesapáááám!...

Az iszonyú rémületre felijedt, mert megiszonyodott, hogy Nagy úr az ágyon észrevegyen valamit.

De Nagy úr olvasott, s ő ködös, lázas szemmel bámult rá egy darabig.

Megértette, hogy álmom volt az egész, pedig olyan eleven volt, azt hitte, ez mind megtörtént.

Addig bámult Nagy úrra, míg ez megmozdult, észrevette, erre ő megijedt, félt attól, hogy valaki most szóljon hozzá, hamar lesütötte a szemét, a levélre nézett, de az is bántotta, félelmes volt most újra elolvasni a betűit, nyugtalan és hajszott életének e jeleit.

Nagy úr felült az ágyon, s így szólt:

- Látja, kis Nyilas, ez borzasztó... Tudja, mit olvasok?... A magyar nemzet legősibb történetét, azokat az utazásokat, amiket a magyarság őshazája felé végeztek eddig magyar emberek.

Erre Misi mohón nézett fel, ez az egy téma, talán az egyetlen, ami most meg tudja őt ragadni, egyszerre mohó láz és éhes vágy támadt benne, s kívánta hallani, amit Nagy úr mondani akart.

- Úgy élünk mi itt Európa közepén, mint egy zabigyerek... Persze, maga nem tudja, mi az - mondta Nagy úr -, és én nem is fogom megmagyarázni: szóval tudja, egy olyan gyerek, aki szégyelli a születését, nem ismeri a szüleit, s nem is mer utánajárni, csak emészti a kíváncsiság, hogy bár mindent megtudna róla...

Misi találva érezte magát, soha senkinek nem merete elmondani a szüleit, sem a szegénységüket, sem a bajaikat, sem azt, hogy az apja paraszt volt, sem azt, hogy az anyja kicsit púpos, sem azt, hogy a nagybátyjai milyenek, sem azt, hogy tönkrementek, egy szót sem, mert nem volt egy szónyi sem otthon az életükben, amivel dicsekedni lehetne...

- Most látja, itt élünk Európa kellős közepén, olyan ez a kis Magyarország, mint egy szív, még a szívnek a két kamrája is meg van benne rajzolva.

Ezt Misi nagyon szépnek és igaznak találta, nemigen ismerte ugyan még a szív belsejét, de a szív a legszebb szó, amit a nyelv mondhat, s boldog volt, hogy a magyar föld a szívhez hasonlít, s a saját életére is azt gondolta, hogy az minden baj és nyomorúság mellett is a szív nevét érdemli, mert a szívük él nekik, mintha egy nagy beteg szív volna az egész életük.

- Hát nem borzasztó az, hogy itt vagyunk Európa közepén, élünk, dolgozunk, kínlódunk, dalolunk, vigadunk; s nincs az egész világon sehol még nép, amelyik megértené a mi nyelvünket... Sem a nyelvünket, sem az érzéseinket, sem az életünket. Magunkban kell itt lennünk, senkire se lehet számítani, csak ellenségünk van a világon, barátunk, rokonunk sehol.

Misinek könny szökött a szemébe, mert a maga élete, a saját sorsa ez. Itt kell neki Debrecenben, ebben az idegen, nagy városban, ebben a nagy kollégiumban élnie, s nincs senkije, semerre, aki segítene rajta, akármi történhetik itt vele, nem fogja védeni senki soha...

- Nem volt ez mindig így - folytatta Nagy úr -, volt valaha messze az Urálban, a Volga mellett egy *Magna Ungaria*, Nagy-Magyarország, abban az időben, mikor ideköltöztünk erre a mostani hazánkba, akkor folytonosan összeköttetésben voltunk az őshazával. Bíborbanszületett Konstantinos görög császár még írja, hogy az ő korában, Krisztus születése után a X. században, követeket szoktak küldözni a magyarok a keleten maradt rokonokhoz, meglátogatták őket, tudakozódtak felőlük, s gyakran kaptak hírt tőlük.

Misi megerőltette az agyát, ő még a gimnáziumban nem tanult történelmet, azt csak majd a következő osztályban fog tanulni, de már az elemi iskolában is tanult valamit a magyarok históriájáról: annyit már tanult, amennyinél többet sohasem fog otthon tanulni egy parasztyerek sem. Azok otthon a faluban felnőnek, emberek lesznek, s nem fogják többet hírét hallani a történelemnek, annyival élnek, amit ő tavaly kileckéztetett tőlük... De az nem volt kép az ő lelkében, amit ott tanult, csak szavak voltak, amik semmi különöset nem jelentettek. Arra emlékezett, hogy „őseink Ázsiából költöztek ebbe a szép hazába, Árpád vezérlete alatt”. Most azonban egy pillanat alatt valósággá, emberi történetté lett előtte a magyar nemzet élete. Délelőtt az öreg Názótól megkapta az ősember érzését, s most egyszerre látta az ősmagyarokat, olyan ruhában, ahogy tavaly Törökéknél az ágy fölött volt a képen az Árpád pajzsra emeltetése.

- De még azután is kellett, hogy érintkezzenek egymással, mert tudtak egymásról. Nem hallott még maga Julián szerzetesről? Nem?... Hát IV. Béla király idejében ez a Julián szerzetes négy társával elindult, hogy megtérítse keresztény vallásra a régi magyarokat, akik persze még pogányok voltak. El is jutottak oda, sok viszontagság után. Konstantinápolyon mentek keresztül, gyalog, borzasztó út... Onnan a Kaukázusba... Vegye elő a térképet, megmutatom.

Misi gyorsan előkereste a Kozma-atlaszt, s kikeresték belőle Oroszország térképét.

- Így ment le talán Székesfehérvárról a Duna mellett, talán csónakkal Belgrádig, onnan gyalog Konstantinápolyig. Ott hajóra ült, s harminchárom nap alatt áthajóztak a Krími félszigetre, keresztül a Fekete-tengeren, onnan megint gyalog a Volgáig. De a Krímből kettő visszafordult, mert már nem bírták a nyomorúságot, a koplalást és az üldözést, ők ketten továbbmentek. Valahol a Volgánál utolérte őket valami ragályos betegség, s abban elpusztult az utolsó társa

is. Gellértnek hívták, de nem ez volt Szent Gellért. (Szent Gellért nem volt magyar, hanem olasz, ez épp ilyen hittérítő volt nálunk Julián előtt kétszáz évvel.) Szóval Julián szerzetes gyalog vándorolt felfelé a tatárok földjén, egészen Kazánig. Ezen a tájon volt akkor Bolgárország. Csupa pusztaság volt ez az egész vidék, csak bórsátrokban laktak a pusztai népek, marhát őriztek, mint itt a Hortobágyon, itt még most is úgy élnek a gulyások, mint ott éltek... Hát mondom, itt véletlenül egy magyar asszonnyal találkozott, akivel beszélni tudott, s az megmagyarázta neki, merre menjen Nagy-Magyarországba... El is ment az úton, s másfél nap múlva szerencsésen megérkezett a magyarokhoz... Nahát, itt megőrültek neki, házról házra híjták, etették, itatták, kérdezősködtek, mint otthon a messzire elvándorolt testvérekről. Kérdezték: „Hun vagytok, hun szenvedtek? Tudjuk mink, hogy megszereztétek az Attila örökségét, csak becsüljétek is meg.” - és efféléket... De nem sokáig maradhatott itt, mert a nagy magyarok fejedelme azt mondta neki: „Térj vissza, vérem, az országotokba, s mondd meg a királynak, az én testvéremnek, hogy én, a régi magyarok fejedelme, köszöntöm és ölelem és csókolom ötet, s azt üzenem, hogy hamar készüljön a nagy veszedelemre! Jönnek napkeletről a tatárok, s azok az egész világot el fogják pusztítani! Már én is megkaptam a parancsot, hogy minden fegyveresemmel hozzájuk kell csatlakozni, de ennek a parancsnak ellentmondani nem lehet. Ő legalább gyűjtse össze fegyvereit s szövetségeseit, hogy illendően tudjon ellentálni a tatárnak...” Így szegény Juliánus már június 21-én megindult visszafelé, de nem azon az úton, amerre jött, hanem egy rövidebb úton, amit a nagy-magyarországiak tanácsoltak neki. A Volgán jött felfelé hajóval, azután az Okán tizenöt napig, azután az oroszok és a mordvinok országa közt jött el, a ruténeken át s a Vereckei-szoroson haza. Karácsony harmadnapján érkezett meg betegen a királyhoz, IV. Bélához, s mindent elmondott neki... És úgy is lett, négy esztendő múlva a tatárok itt voltak, s mindent kipusztítottak... Azért mégis annyit elért Magyarország akkor is, hogy a tatárok nem mentek tovább Európába... Mindig ez volt a mi sorsunk: nekünk kellett feltartani a keleti vad népeket, mindig Magyarország volt a szélső harctér, ahol igazi bástya fogadta a keleti hordákat... Nem bámulatos, hogy a magyarság azért jött keletről ide, hogy ezer éven át folyton ő akadályozza meg, hogy Európát baj ne érje a keletiektől?... Abba fogyott el a vérünk, hogy a keleti atyafiakkal verekedtünk, s védelmeztük a nyugati idegeneket, akik ezer éven át folyton idegenek maradtak hozzánk, és gyűlöltek.

Darabig szóltanul nézték a térképet. Most Nagy úr kinyitotta Ázsia térképét.

- Nézze, valószínűleg itt volt az az ősi bölcső, ahol a történelmi kor elején éltek még a magyarok. - S meghúzta az ujjával Szibéria délnyugati részét délen az Aral-tóig, nyugaton az Urálig, északon az Obig, keleten az Altaji hegyekig. - Itt élt együtt a finn-ugor-osztyák-magyar, hun-avar népség... Abban az időben nagy nyugalom volt az egész világon, nagy fejedelmek voltak, nagy birodalmak, akkor csinálták az ősi eposzokat és meséket. Az ősi hőseknél elmondták a mesés őskort, a világ teremtését és a nép kialakulását, a mesék pedig mulattatták a nagy fejedelmek udvarát. Egy pár ezer évnek kellett eltelnie az utolsó népvándorlás óta, mert ne gondolja, hogy ez a népvándorlás volt az egyetlen, mikor a római birodalom felbomlásakor az ázsiai hordák előzönlöttek egész Európát. Volt már azelőtt is, mikor a turáni népek egész Franciaországig feldúlták azt az ősi világot, amelyről még nincsen is írott emlék. Úgyhogy a németek, angolok vére szintén tele van turáni keveredéssel, az tette őket erőssé... És ki tudja, még régebben hány ilyen népvándorlás volt már, hiszen valaha itt nem volt tenger, ahol most ez a töméntelen sziget van Ázsia és Ausztrália közt: ez mind egy összefüggő szárazföld volt, s szabadlábbal, meg lóháton mehettek át Amerikából Ausztráliába s Ázsiába és olyan földrészekre, amelyek ma lent vannak a víz fenekén... Mert azt tudja, ugye, hogy a Föld, az belül tűz, ma is, csak egy vékony kéreg van a tetején, ami föld? Most már, mint mikor a szénégetők égetik a szenet, ha a szén összébb hull, mikor kiég, akkor a tetejére hányt föld... látott már maga szénégetést?

- Igen, a nagybátyám kovács és akkor láttam, egyszer voltunk kint vele a beregi erdőn.

- Na, hát akkor tudja, mit beszélek: egyszer csak behorpad a föld a szénkúpon. Hát így horpad be néha a földkéreg. Akkor persze a víz mind megmozdul, és befut az új süllyedésekbe. Hát így történt az, hogy ez a déli világ egyszer csak víz alá került. Mert nem itt volt ám a műveltség ősi helye Európában, hanem ott délen, a mai malájoknál. Tudja, ezek a legősibb mesterei a kultúrának. Most csupa vadember, de valaha ők fedezték fel a csillagászatot is... Ez volt az *özönvíz*. Ami a legmagasabb hegyeket is ellepte. És minden ember elveszett... No de ez nagyon régen volt, csak a vallásos könyvek tartották fenn az emlékét. Az, amit a magyarokról beszélek, hogy valaha itt laktak a mai „kírgiz steppén”, együtt a többi rokon népekkel, ez sokkal későbbi dolog, ez már itt volt a görögök korában... Megérti maga, amit én beszélek?

- Igen.

- Hát nézze, abban az időben, mikor a görög világ is a végét járta, már túl voltak a nagy kultúrán, jött a barbár Nagy Sándor, aki elfoglalta az egész Görögországot, akkor itt is mindenütt mintha csak megérett volna az egész világ a rothadásra: itt volt Kis-Ázsiában messze keletig a perzsa birodalom, aztán az indiai birodalom, aztán itt fent a tatárok birodalma, aztán a finnugor népeké, aztán Európában évszázadok, sőt évezredek óta egy helyen lakó népek, a folyók mentén terjedtek a szláv fajok, keresztül-kasul harcoltak rajtuk a germán fajták: hát akkor ez a Nagy Sándor egy csapat macedón katonával nekivág a világnak, s összetöri az egész keleti uralmakat: megveri Dáriust, elmegy egész végig az Iráni-fennsíkon az Indusig, mint mikor a villám belevág az erdőbe, s mindent felforgat és feldúl. Az egész nem tartott csak egynéhány évig, akkor meghalt: de iszonyú híre lett. Itt fent a turáni népek megtudták, hogy az irániak ilyen gyengék. Felfordult az egész békés világrend. Megindultak a Góbi-sivatag tatár népei meg a turáni népek, s hozzáfogtak dúlni dél felé a gazdag Kínát s a gazdag Perzsiát. Ettől megjött az étvágyuk, s most ezek a komisz pásztornépek nem akartak egyebet, csak rabolni. Kínának volt esze, épített ellenük egy olyan kőfalat, hogy azon nem ment át a lovas tatár! Tizenkét méter magas kőfallal vették körül az egész ország északi határát, borzasztó munka volt, százötven évig építették, ez csak attól a hangya kínai fajtól telt ki... De amikor már a tatárok nem akartak ráfanyalodni a kancatejre, hogy megkóstolták a vért, hát elindultak nyugatra Európa felé, mert annak is olyan híre volt, mint a kínai gazdagságnak, egyik nyomta a másikat előre. Ebbe az időbe már a finnek kiszakadtak a magyar-ugor népek közül, s előre mentek északra, a lappok még jobban északra, ezek szegények fel is szorultak máig a Jeges-tenger partjára... de alighanem a magyarok is kiszálltak valahol, mert tudja, Kézai Simon, aki az utolsó Árpád-házi király idejében írta le a magyarok történetét, azt írja egy helyen, hogy a magyarok valaha olyan helyen laktak, ahol örökös köd van, s nyár nincsen csak három hónapig, akkor is csak három óráig látni a napot, hat órától kilencig: hát ez az Északi-sarköv leírása, az északi fény az az örökös köd, és csakugyan, ott három hónap az egész nyár. Honnan tudták volna ezt ezelőtt hatszáz esztendővel, ha nem emlékezett volna a szájról szájra szálló hagyomány a személyes tapasztalatra?... Na de becsülöm az eszüket, hogy ha ott jártak is, nem sok időt töltöttek ott, nem tetszett a magyarnak ott a világ... Jobb lesz nekik a Duna-Tisza közén - gondolták magukba, s szépen lelegeltettek az Urál túlsó partján, le egész a Volga mellett... Itt szakadhattak el valahol. A konzervatív öregek azt mondták, hogy: jó lesz mán nekünk ez a feőd, de a hetyke fiatalok addig hepciáskodtak, míg tovább nem mentek, átúsz-tattak a Volgán, elmentek a Don mellett, azon is átúsztak a tömlőiken, s úgy akadtak a meotiszi ingoványokba, ez az itt e: a Krím félsziget. Mikor aztán itt nem fértek, mert ezek sose fértek a bőrükbe, hát kijöttek a Dnyeperhez: itt kötöttek szövetséget a görög császárral, itt verték meg őket a besenyők, s tovább szorították a Dnyeszteren át, az lett az Etelköz. Hát osztán mán innen csak egy lépés volt, hogy bejöjjenek a Kárpátokon. Be is jöttek, s itt vónának máig... Szép hely, jó hely, csak dógozni ne kéne benne...

Misi egészen elfelejtette minden búját-baját, s hangosan felnevetett.

- Igaz is - mondta Nagy úr mosolyogva -, nem eleget verekedtünk annyi ezer esztendő óta? Csak menjen végig az Aral-tótól fel az Urál mellett az Északi-Jeges-tengerig, le az Urál mellett a Káspi-tóig, keresztül a Fekete-tengernél, Lebédia, Etelköz, itt Pannóniáig: és itt ezer esztendőn keresztül tíz esztendő nem volt háború nélkül: még ennyi békességünk se volt tán, mint most negyvennyolc óta... Már negyvennégy éve béke van!... fel kell írni a históriába, vagy ahogy Debrecenben mondják: a kéménybe korommal!...

- És erre nyugatra nincs rokonunk? - kérdezte Misi.

- Nyugat-Európában? - kiáltott fel Nagy úr. - Hogy volna!... Itt laknak a román népek, a germán népek, a szláv népek: teljesen idegenek... A franciák, spanyolok, olaszok? Mi közünk van hozzájuk? Vagy a németek, angolok, svédek, norvégok, dánok, hollandok: teljesen idegenek. Vagy az oroszok, tótok, horvátok, szerbek: pláne ezek, akik közel vannak, mind megölő ellenségünk!... Úgy be vagyunk fogva, mint egy kalitkába. Kivel kössünk mi szövetséget? Francia, spanyol, olasz: ezek harcolnak, míg az érdek úgy hozza magával, aztán ünneplik egymást, mint rokonok. Német és angol? Nincs köztük egyéb ellentét, csak az, hogy melyik legyen az első a világon... Ezért készek volnának az egész emberiséget lángba borítani, de különben nagyon értik egymást, két testvérnyelv és testvérészjárás... Az orosz, az pedig mint egy nagy kotlós, mind maga alá akarja gyűjteni a szláv népecskéket... De hova csatlakozzék a magyar? A nyelvünkben nincs egy szó, egy íz, ami ezekhez hasonlítson, s éppen úgy nincs a vérünkben sem. Csak annyi rokonság van a nyelvünk s a körülfekvő nyelvek közt, amit felszedtünk tőlük, amivel gazdagodtunk, készen átvettünk az ő műveltségükből, így jött be a temérdek szláv szó, megtanultuk, s beolvasztottuk, germán szó, latin s román szó, amit megvettünk, megszereztünk tőlük, de ezt is úgy átfőrmáltuk, hogy az édesanyja se ismerne rá... A magyar ember meg tud tanulni a világ bármely nyelvén tökéletesen, de a magyart még soha idegen születésű meg nem tanulta, hogy épkézláb módon tudjon rajta beszélni.

- De hát ez borzasztó - bámészkodott Misi a térképen -, semmi rokon.

- A rokonok?... Azokból pedig mi hasznunk?... Rokon volna a bolgár: de az elvesztette az ősi nyelvét és szláv lett... Rokon volna a török: de az mohamedán, s neki semmi egyéb rokonság nincs, csak a vallásbeli. Ezért nemcsak hogy nem voltunk velük atyafiak, de a legtöbbet tőlük szenvedtük a világ teremtése óta. Rokonok a finnek: de szegények messze vannak, s ők is rabságban, még százszorta jobban, mint mi. Rokonok az észtek, zürjének, szamojédok, mordvinok, cseremiszek, votjákok, osztyákok, de hát ez má csak olyan rokonság, hogy Ádámról-Éváról meg a diófáról.

Misi a foga közül tréfásan szólt:

- Édesapám azt úgy szokta mondani, hogy: persze hogy rokonok vagyunk, a te anyád meg az én anyám: két asszony.

- Így valahogy... - mondta Nagy úr. - A Magna Ungaria, amit még most is Jugriának írnak sok térképen, megszűnt a tatárjáráskor. Az egész népet elsodorta, szétszórta, minden önállóságtól megfosztotta a mongol áradat. Még Mátyás király idejében tudtak valamit felőlük, mert Mátyás követeket küldött, hogy nyomozzanak utánuk: neki volt velük célja, az országban úgyszólván kevés a magyarság, betelepíti őket ide. De már akkor az orosz birodalom egységes volt, és görögkeleti vallású volt a cár, s nem engedte még azt sem, hogy találkozzanak, hogy hírt vigyenek egymásról. Aztán jött a mohácsi vész, a török rabság, akkor már senki sem gondolt többet rájuk. Még Bethlen Gábornak sem jutott eszébe, hogy a törökökhöz küldött követeivel próbáljon utána nyomozni a Kaukázusban s a Volgánál a magyar ősrokonoknak... Nem is érezték ők ennek a szükségét, mert akkor nem nemzeti szövetségben, hanem vallásban éltek az emberek s

az országok. Bethlen Gábornak nem a pogány ősmagyarok voltak a rokonai, hanem a protestáns svédek; Gusztáv Adolf volt az ő lelki testvére, nem Karakum... meg a sabartoiásfalói... (Így is hívták egy időben valami ok miatt, írja Konstantinos Porphürogennétosz, a magyarokat.)

Sokáig nézték a térképet. Misire kezdett rátelepedni ismét magányosságának érzése. Ahogy a térképet nézte, amelyeknek változatos színeibe a szép kis debreceni cipó formájú Magyarország pirossal volt befestve, elszédült attól a rengeteg néptömegektől, amelyek körös-körül, zöld, sárga, lila falánsággal rajzanak, mintha mind száját tátaná, s arccal fordulna felé titokzatos és kísérteties lények módjára.

- Fenyegetik... - mondta rebegeve.

Nagy úr is soká hallgatott:

- Hát bizony, nem az a kérdés, hogy honnan szerzünk rokonokat, hanem az, hogy meddig van haszna Európának belőlünk. Eddig is nagyon szép volt Magyarország, de eddig szívesen lemondtak arról az élvezetről, hogy örök csatatéren lakjanak... Mert mintha azért volna vörösre festve ez a megye, mert ez örök vértenger volt: jöttek a besenyők, jöttek a kunok, jöttek a tatárok, a törökök, ezeket a magyar vagy beolvasztotta, s megmentette tőlük Európát, vagy megverte, s vérével védelmezte meg a Nyugatot. Hát istenem, Németországnak, Franciaországnak, Angliának sem volt fenéki tejfel az élet, de hát ők veszekedhettek egymással, s dolgozhattak a belső harcok közben, s azok segítségével az emberi általános kultúra építésén. De Magyarország! Nekünk nem lehetett soha elvi vitákkal szórakozni, mi nem akaszthattuk fel egymást tudományos problémák miatt: nekünk egyszerűen meg kellett döglenni a török, tatár, német háborúk alatt... Igaz, a balkáni népeknek még rosszabb volt a sorsuk... mert ezek állandó hódoltságban éltek, s voltaképpen kiegészítő területek voltak a török korban a török államhatalom számára. A szerb, bolgár, dalmát, román népek adták a janicsárságot, ötévenként sorozták a gyerekeiket janicsároknak, valódi töröknek nem is volt szabad az lenni, s az állami tisztviselők is mind a balkán fajokból kerültek ki, még nagyvezér is alig volt igazi török eredetű. Tehát ebben a korban voltaképpen a Balkán élte ki magát, mint török uralom s Európa ostora. De a magyarság, az mindig csak jégtörő és védőgát volt... De mi lesz a jövőben?... Az az egy bizonyos, hogy a múlt érdemeiért nem fogják fenntartani az országunkat... sem a fajtánkat... Kell, hogy valami hasznuk legyen belőlünk. Hogy mi lesz ez, azt nem tudom: persze, az volna a legjobb s legszebb, ha minden magyar ember olyan kiváló volna, s olyan dolgokat tudna produkálni, amiből az egész emberiségnek haszna lenne...

Ez a beszéd mélyen megrendítette a kis Nyilast: eddig nem is gondolt volna arra, hogy az országok és a népek együtt számítanak, s egy életet jelentenek, de most úgy nézett a térképre, mintha tíz-tizenkét ember állana előtte kidagadó izmokkal, ököltre s bajvívásra készen.

- Hát akkor miért vagyunk szövetségben Ausztriával?

- Szövetségben vagyunk? - kérdezte gúnyosan Nagy úr. - Nem vagyunk szövetségben, csak felfalt bennünket Ausztria. De az a baj, hogy túlságos nagy falat vagyunk neki. Nézze csak, Európa térképén Ausztria mint egy nagy száj vesz körül bennünket: csak nem bír lenyelni. Nincs teste, nincs zacskója, ahova beolvasszon, csak egy száj az egész, egy fertelmes kítátott száj.

- Ez is - mondta Misi -, tessék nézni, ez is itt lent! - s Románia félkörére mutatott Erdély mögött.

- Igen - mosolygott gúnyosan a nagydiák -, az is harapós, az is mar... Nagyon tárog ott, nagyon be akarja falni Erdélyt, de az is nagyobbba fogott, mint amennyit nyelhet... Hanem az biztos, hogy... kutyamód körül vagyunk fogva... az ember csak azért bosszankszik, mert eszibe se jut... Milyen jó volna most, ha ezt a mardosást érezzük, szövetséget köthetnénk a hátuk mögött, példának okáért a németekkel, hiszen azokban is van egy kis turáni vér: az első népvándorlásból (van a másodikból is elég). Ha meg a déli sarkon kezd csaholni ez a badár kuvasz, akkor meg a jó bolgár néppel meg a törökkel szövetkezhetnénk; csakhogy a bolgár, mondom, szláv lett, a török meg tetszhalott (és az is csúnyán el van szlávosodva, nagyon sokat felszedett az is a sok győzelme alatt).

Így politizált a két gyerek a kollégium második emeletén egy rideg fehérre meszelt coetusban egy iskolai térkép felett, 1892-ben.

Tűnődve nézték mind a ketten a térképet, s keresték a szabadulás útját.

- Nincs más hátra - mondta a nagydiák -, muszáj elvárni a sorsot, aztán lesz, ahogy lesz. Ha Ausztria eddig fel nem habzsolt, ezután már nem fog, mert több baja van neki, mint nekünk. Abba a percbe, csak meg kell mozdítani, szétrobban, s lesz belőle egy-kettő-három vagy négy ország... Magyarország mindig megmarad, jó zajda ez a Kárpát ponyvája itt körül, amibe bele van kerítve, s jó kötél a Duna-Tisza: hiszen csak kibírjuk addig, míg eljön az a jövő idő, hogy a földrajz parancsa szerint, Magyarország lesz Európa igazi központja és fővárosa. Mert nézze, ez a geometriai központ: keletről, nyugatról, északról, délről mind idetart. Ez itt középen olyan, mint a szív vagy a gyomor (az sem alábbvaló a szívnél): ennek az országnak van a legnagyobb jövője a következő ezredévekben. Hiszen most már elvesznek a természetrajzi akadályok, a földrajzi távolságokat megszünteti a vonat, a hegyeket lenézi az ichor (tudja, Jókai megjövendölte, hogy a jövő század regénye már a repülőgép jegyében fog lefolyni: már a levegőben fogja a csatákat megvívni az ember). Egyszóval csak a központiség jelent még valamit. Itt ez az áldott Nagyalföld, ha ezen gazdálkodó emberek fognak dolgozni, Európa belső kertje lesz, olyan, mint a kiskert a parasztház körül, kint a nagy mezők, az orosz síkság, balra a gyár- és bányavidékek, a német, francia kultúra; itt tesz középen a Duna-Tisza kertjében a kormányzó hatalom belső vára... Ebbe segíthet a magyar a jövő nemzedékeknek: meg kell építeni itt az egyenlőség, szabadság, testvériség igazi hazáját, akkor nem lesz ellenségünk sehol, mert az ellenség csak a rablás, a hatalom alapján támad, az egyenlőség, a testvériség alapján nincs ellenség; ezért lehet bízni csak a jövőben, mert sehol a világon még nem volt olyan forradalom, mint a mienk negyvennyolcban, hogy a főurak s a köznemesség önként ajánlotta fel a parasztságnak a nemesi jogokat, ha ezt keresztül tudja csinálni az egész nemzet testében: akkor a magyarság egy olyan erős vár lesz, amelyhez nem hasonlítható a legnagyobb birodalom sem... De hát ezt maga nem érti, öcskös...

A kis Nyilas megfeszített aggyal hallgatott, a nagyobb diáknak valóban már inkább szavaiból kiáradó belső tüze hatott rá, mint gondolatainak meggyőző fonala.

Azért nem hagyhatta abba a nagydiák a beszédet anélkül, hogy a következőkben össze ne foglalja:

- Ha nemzetiségünk a külföldön, sehol a világon nincs hasznunkra, érti, akkor a magyarságunk nem segít ahhoz, hogy ezzel hódítsuk magunkhoz az idegen népeket! A magyarságunk csak arra való, amire a szegény embernek a családi érzése, hogy idehaza összetartsunk, mert mindnyájan egyformán nyögünk alatta: egyikünk sem bújhat ki a felelősség és a súly alól, hogy ő is magyar: no, hát akkor valami egyebet kell ebből az erőből erősödve produkálnunk, amire büszkén nézzen a külföld... Érti? Hogy a külföldinek az, hogy *magyar*, ne azt jelentse, hogy ez is egy kis rabló a nagy rablók közt!... Hanem azt, hogy ez is egy komoly és jó munkás a többi

munkás mellett. Hogy erre lehet számítani! Hogy ennél jó helyen vagynak a talentumok! Hogy erre büszkén nézzenek: hogy nézd, a kis magyarság mit csinált a maga földjéből! Hogy mennyit szenvedett török-tatár alatt, mégis, ahogy lehetett, rögtön munkába állott, rögtön teremtett!... Tanult és dolgozott... Szeretett és boldogan munkálkodott... Nincsen itt semmi más, csak szeretni kell dolgozni, tanulni, vidámnak lenni s építeni!... Amit más meg tud tanulni, azt a magyar is tudja!... A magyar jobban tudja! Mert ennél nincsen serényebb, munkásabb és hasznavehetőbb nép a világon!... Nincs itten semmi baj ebben az országban: csak a politika...

Akkor csengettek odakint az udvaron, s a nagydiák feltette a kalapját és kiment.

Misi még szeretne volna megkérdezni tőle, mi az a politika, de már elment.

Darabig még ott könyökölt a térkép fölött: a térkép kezdett barátjává lenni, a színes foltok elevenséget kaptak, szinte megmozdultak a szeme előtt, mint egy élő boly, s ezentúl hosszú töprengéseiben Magyarország drága szép kerek pajzsa egyre szebb színben kezdett fényleni a szeme előtt.

Aztán megerősödve és felüdülve a levelét írta tovább.

Leírta benne életét, az osztálytársait, akiket szeret, a tanárait, s valamennyit dicsőítve és magasztalva, és nem emlékezett most semmire, csak arra, ami szép és jó volt az életében, úgy érezte, ma egészen újjászületett, s szentül elhatározta, hogy úgy fog dolgozni, tanulni, felelni, hogy az egész iskola bámulja: saját magát ennek a mindenfelől tátongó ellenséggel körülvett magyarságnak érezte, s szinte büszke volt szülei szegénységére s alacsony sorsára, mert érezte, hogy abból erőt fog meríteni minden baj s minden nyomorúság elviselésére, neki az volt a példaképe már, hogy ha ő egymaga keresztül bír verekedni a bajokon, akkor az egész magyarság győzni fog...

Mikor a levelét megírta, borítékba tette, volt neki még otthonról két kis levélborítékja, azt még az édesanyja tette a ládájába. Egyik zsírpecsétet kapott a csomag idejében, ezt nagyon szégyellte, habozott is, hogy ne tépje el, de elröstellte magát: úgy érezte, nem szabad a hibáit sem eltakarni, legyen ez intő jel, hogy ezentúl jobban vigyázzon a holmijára.

Összeszorította a fogait, s a szemöldökét összehúzta, úgy nézett a távoljövőbe, s a latin szintaxissal hóna alatt kiment a coetusból.

A kulcsot felakasztotta az ajtóféltre, ahogy szokták, s elment tanulni a fűvészkertbe.

Szorgalmasan s buzgón tanult, s csak akkor eszmélt fel, mikor kettőt ütött az óra; fél öt volt, sötét is volt már, fájni is kezdett: csak akkor jutott eszébe, hogy mennie kell az öregúrhoz, ez a ma délutánja olyan furcsa volt, mintha kiesett volna a világból, egészen magában volt, magára maradván, mintha nem is tartozna sehova és senkihez.

Ma kivételesen nem is örült a felolvasásnak sem. Bántotta ez az értelmetlen olvasás, hogy neki darálni s darálni kell a szavakat, csupa olyan dolgot, amiből semmit sem ért. Hiába próbált meg figyelni, a második s harmadik sorban már egészen ismeretlen s idegen volt minden. Hogy megértette Nagy urat ma délután, pedig még nem tanult sem földrajzot, sem történelmet, és mégis mindennel tele van a lelke, s ezeket az újságcikkeket nem érti, s nem, hiába, nem.

Egyszer csak azt kérdi az öregúr:

- Még most se húzták ki a számokat?

Egyszerre meghűlt benne a vér. Érezte, hogy megáll a nyelve, megmered, és sápadt lesz... Pár pillanatig nesze sem volt, akkor megerősödött abban, hogy szerencséjére az öregúr nem lát, aztán egyet nyelt, s így szólt:

- Még nem vót az újságba...

Ez igaz is, mert az újságba benne szokott lenni a húzás, de ő még eddig nem látta.

- Nem vót?

- Nem!

- Énnye, a tyúk kaparja meg... Máma sincs benne?

Misi forgatta az újságot, nézte.

- Nincs - mondta megkönnyebbülve.

- Másikba sincs?

Azt is végignézte.

- Nincs.

- No, gyerünk tovább.

Tovább olvasott, de bent tele volt aggodalommal, nagyon érdeklődik az öregúr; mástól is kérdezősködni fog, s akkor mi lesz.

Mikor eljött az öregúrtól, kedvetlen s szomorú volt. Rosszul érezte magát, már ma délután kezdett elfeledkezni erről az egész kellemetlen dologról, szerette azt hinni, hogy elmúlt az egész... Hát istenem, elveszett az a cédula... honnan lehet azt többet előkeríteni... de mit törődik vele más... az csak az ő baja... meg az öregúré...

Lógó fejjel, lassan ment haza, mindjárt a konviktusba ment, ahol Sándor Mihály azt kiáltotta felé, amint meglátta:

- Nyilas! Fent voltak Orczy meg Gimesi a coetusba.

- Fent? - szólt ijedten Misi.

- Igen, téged kerestek.

Leült a helyére, s a villáját kezdte törölgetni, mert az szokás volt, a szervétába szúrva kitörülni, a konyhában nem mosogatták el valami rendesen.

Mit kerestek nála Orczy meg Gimesi, ezen nagyon megijedt, mert biztosan a lutri miatt.

- Mér nem voltál délután órára? - kérdezte később Sándor Mihály, aki átnyúlt az asztalon, hogy a só- és paprikatartót elvegye. A brúgóját jól megsózta s paprikázta, diákszokás volt: evés előtt ezzel csináltak étvágyat.

- Délután? - mondta Misi, s bambán nézett maga elé.

- Igen, kérdezett a tanár úr is.

- Hát máma nem szombat van? - mondta Misi, s lángvörös lett, egészen elfeledkezett arról, hogy iskola van, de hogy esett ki az eszéből?

Még csak ez volt hátra, hogy így el tudjon felejteni valamit, s épp az iskolát.

Nem tudta megmagyarázni a szobafőnököknek sem, hogy mért nem volt órán. Végre is kisütöttek, hogy beteg volt, Lisznai úr nagyon mérges volt, s azt mondta, hogy ő nem lesz dedósoknak a szobájában, ilyet még nem hallott, mióta „kétágú”, hogy valaki csak úgy elfeledkezzék az iskoláról. A fiúk nevettek, különösen Böszörményi, akinek a nevetésében valami egészen különös volt.

- Csuda, hogy a fejét el nem hagyja valaki - mondta gúnyosan -, szerencse, hogy a nyakánál fogva oda van ragadva, mert azt is elhagyná.

Misi úgy érezte, hogy ennek van valami nagy fontossága, hogy Böszörményi ilyen hetykén beszél, mert még a coetusban senki se beszélt a reskontóról, de már Böszörményi biztosan számítja, hogy egyszer csak ki fog sülni: egészen bizonyos volt benne, hogy ez lopta el a cédulát...

Este megírta a magyar írásbeli dolgozatot.

- Mit írnak, micsoda betegsége volt? - kérdezte Lisznyai úr másnap reggel.

- Én nem tudom. Nagy úr se ment órára.

- Nyolcadikba nem volt első óra - mondta Lisznyai úr -, szóval nem kell igazolvány.

- De kérek szépen - motyogta az orra alatt Misi.

Az osztályban azt hitte, mindenki rajta fog nevetni, de bizony senki se vette észre.

Csak mikor Orczy megjött, ez intett neki, már az ajtóból:

- Megbeszéltem a szakácsnékkel a dolgot, az a kérdés, hogy a budapesti, a wieni, vagy a brünni, vagy a prágai, vagy a linzi lutrin volt-e kihúzza. Melyikre tettél?

Misi hallgatott.

- Azt se tudod?

Nem tudta azt sem.

- Mert legalább ezer vagy kétezer forintot kellett nyerni. Ha brünni, akkor biztos legalább kétezer forint.

Misinek a szája is nyitva maradt: kétezer forint!... Ez valami egészen új volt!... Kétezer forint!... Ezt ő el se tudta képzelni, mi az... Otthon a kis házat a szülei háromszáz forintért vették kerttel együtt... Kétezer forint... Úgy hallgatta, mint az Ezeregyéjszaka meséit...

Mejött Gimesi is, mindjárt idebújt hozzá, egy cseppet se látszott rajta, hogy haragszik a tegnapi dolgok miatt, mindjárt közéjük dugta a fejét.

- Azt mondta a szakácsnék, hogy kétezer forintot nyert, isten bizony - szólt Orczy. - Ennek fele az öregé, akkor is ezer pengő marad neki...

Gimesi nagyot csapott az asztalra.

- Baráték - mondta -, e mán döfi!

Orczy azt mondta:

- De azt tanácsolom, nem kell senkinek megmondani, maradjon ez hármunk közt, mert ha megneszeli a tolvaj, akkor mindennek vége.

Misi rábámult: Ez már azt is tudja, hogy tolvaj van?

Összebújtak hárman, s egészen suttogva beszéltek.

Orczy mondta:

- Minekünk most szerződést kell kötni, hogy mindent megbeszélünk egymással, óra után kimegyünk a hátsó udvarba, és megbeszéljük rendesen.

- Igen - mondta Gimesi -, én azt indítványozom, vegyük be Tannenbaumot is.

- Nem kell senkit - mondta Orczy -, egyelőre csak maradjunk hárman.

- Helyes a bögés - mondta Gimesi -, nekem az is mindegy.

- Csak vigyázni kell - szólt Orczy -, hogy senki meg ne sejtse semmit.

Ahogy elmúlt az óra, rögtön elfutottak mindhárman a hátulsó udvarba.

Ott hátul volt az a bizonyos barna, rossz szagú deszkavár, annak a sarkánál, a kerítésnél összedugták a fejüket, s hozzáfogtak tanácskozni.

- Legelőször is biztosítani kell - mondta Orczy - a titoktartást. Választunk magunk közül egy elnököt.

- Helyes, én rád szavazok - mondta Gimesi.

- Én is - szólott Misi, bár nem értette, miért kell három közt egy elnök.

- Na jó, ha ti akarjátok, nem bánom - mondta Orczy -, de csak akkor fogadom el, ha becsület-szentségeitekre megesküsztek, hogy mindenben szót fogadtok. De vakon engedelmeskedve.

- Helyes.

- Nem szabad sokat együtt lenni - mondta Orczy -, mert az gyanút kelt: hanem most nekem úgymint ablakóráim lesz, majd én kigondolom a tervet, és megcsinálom az alapszabályokat.

Ezzel kezdet fogtak.

Misi nagyon furcsán érezte magát, láza volt, s dobogott a szíve, hogy az ő ügyéből ilyen titokzatos dolog lett.

A következő óra énekóra volt, s most aztán igazán hiába beszélt és finomkodott Csoknyai tanár úr, egész órán keresztül lázban és önkívületben ült Misi, csak azon csodálkozott, hogy Gimesi épp olyan fesztelen és természetes, mint máskor volt, babrált a füzetével, ceruzát faragott, a könyveit kiszedte meg berakta, szóval éppúgy pizmogott, és moszatolt, mint más énekórán. Misi viszont lázban, elrélvülve ült, s egész testén forró érzés folydogált le s fel.

Mikor vége volt az órának, Orczy mindjárt jött.

- Tudjátok, mi történt? - kérdezte nevetve - az udvaron járkáltam a kút körül, akkor odajön egy akadémista vagy teológus, leveszi a sapkáját, s így tesz velem, megcsapja a fejem, azt mondja: „Te mért nem mégis órára?” Mondom neki, most nincs óráim, mert énekóra van... „Igen! - azt mondja -, zsidó vagy!” - és meg akarja nyomni a fejem!...

Ezen nagyon kacagtak, idegesen nevettek mind a ketten.

- Én nem vagyok zsidó, hanem katolikus - mondtam neki -, de az meg azt mondta rá: „Ó, ismerlek!” - avval elment!

Gimesi görcsösen nevetett:

- Jaj de jó vicc! - mondta, s a szemét egészen behunyta, úgy nevetett, s az egész arca vörös lett a nevetéstől.

Orczy folytatta:

- Akkor jön egy tanár, az az öreg, olyan fehér hajú, akit Imre bácsinak hívnak, azt mondja: „Na, ha nincsen óráim, ne ácsorogj itt kint, hanem gyere fel a könyvtárba.” Hát felvitt a kollégiumi nagykönyvtárba, ahol nincs egyéb, csak könyv, és ott adott nekem egy jó könyvet, és azt olvastam, s ezután mindig odamegyek, ha lyukas óráim lesz.

Misi csodálkozva s irigykedve nézett Orczyra, oda szeretett volna ő bejutni: istenem, egy olyan szoba, ahol csak könyv van, ennél tündéribbet elképzelni sem tudott.

- Hát én osztán ott mindent kigondoltam és megcsináltam az alapszabályokat, itt van, leírtam, három példányban, hogy mindenikünknel legyen egy.

Alapszabály! Misinek ez is nagyon varázslatos volt. De honnan tud Orczy ilyeneket kitalálni. Tisztelettel nézett rá, mint valami felsőbbrendű lényre.

Az alapszabályok így hangzottak:

- *Alapszabály:*

1. A név: lutristák. 2. A tagok vérszövetségben vannak, mint testvérek. 3. Semmi titok nem létezik. 4. Elnök, titkár, jegyző. 5. Idegeneknek elárulni tilos. Ez az egész.

- Én jegyző szeretnék lenni - mondta Misi Gimesinek csendesen.

- Te meg indítványozzál engem titkárnak, mert én meg titkár.

- Gimesi titkár - súgta Misi Orczynak.

- Hisz te vagy a titkár - mondta Orczy -, a te titkod az egész.

Ez ellen nem lehetett szólani.

- Nem igaz? - mondta Gimesinek Orczy. - Az ő titka, hát akkor ő a titkár.

Gimesi elkedvetlenedett.

- A titkárnak titkot kell tartani, ez meg már mindent elárult, én még jobban tudom, mint ő.

- Az igaz - mondta Orczy, s nevetett. - Ha jó titkára volna magamagának, akkor most nem tudnánk semmit, ez igaz.

- Ez csak jegyzőnek való, hogy feljegyezze, amit más csinál.

Misi nem érezte magát sértve, nevetett, s már boldog volt, hogy a Csittvári Krónikába végre lesz mit beírni.

KILENCEDIK FEJEZET

amelyben isten tudja csak, mi fog történni; a kisdíák örül, hogy szombat van ez után a nehéz hét után; úgy érzi, ma be fog valami fejeződni: hét végére kell, hogy a bajoknak is vége legyen

- Még mindig nem tudod, ki lopta el? - kérdezte Orczy sűgva, ahogy reggel az osztályba bejött.

- Nem.

- Nem is gondoltál rá?

- Hát...

- Én már tudom.

Misi szégyellte a tegnapi dolgot, hogy elnököt választottak; ha valaki megtudná, föld alá süllyedne, de most egyszerre meglepte az elnök. Azt nem várta, hogy már tudja is, ki a tolvaj.

- Illetve tudom, hogy kell kinyomozni.

- Ja?

- Össze fogjuk írni, kikkel lakol egy szobában.

- Igen - dünnyögte Misi.

- Írd le mindjárt, légy szíves, a nevüket egy papirosra.

Misi papírt keresett, de Orczy elébe tett egy levélpapírt:

- Erre.

Nagyon finom, sárgásfehér papír volt, Misi nagyon szerette a szép papírt, maga elé vette, s míg ráírta a szobafőnök és a többi lakótársa nevét, gyönyörködött benne.

Mikor kész volt, odatolta Orczy elé, aki közben egész fesztelenül beszélt valami adomát a hátamögöttieknek.

De abban a pillanatban abbahagyta, mikor Misi kész volt, s visszaült mellé.

- Hányadikos ez a Lisznyay?

- VIII.

- És Nagy József?

- VIII.

- És Andrási, ez az A-ista?

- Igen. Andrási, Böszörményi, A-ista, Sándor, Csicsó, meg én B-ista.

- Sándor? - mondta Orczy.

Felállott és hátranézett, kereste Sándor Mihályt, az szokása szerint nem ült a helyén, hanem az első pad mellett lődörgött, nem beszélt senkivel, csak ácsorgott, s hallgatta a fiúk beszédét itt is, ott is.

Orczy intett neki, Sándor odaszaladt.

- Ti egymás mellett ültök az asztalnál, ugye?

- Hol? A coetusba?

- Ott, igen.

- Mondjad, milyen rendben van ennek a Misinek a holmija? Ez olyan rendetlen fiú, ugye?
Sándor nevetett.

- Nemigen van jó rendbe, mert a reskontót is elvesztette.

Orczy kicsit hallgatott.

- Milyen reskontót?

S meglökte titokban Misit a térdével, hogy hallgasson.

- Azt mondta a múlt szombaton, egy forinttal megtett öt számot, s most nem leli a cédulát, amit a tőzsdén adtak a pénzről.

- Hallatlan! - mondta Orczy. - Biztosan elhányta.

- Lehet, mert mindig, ha keres valamit, minden zsebébe sorra keresi, akkor se találja meg.

Gimesi most jött az osztályba, megkerülte Sándort, aki a padjuk előtt állott, és beült a helyére. Nagyon friss volt, s nevetett a szeme.

- Majd én kikutatom az ő zsebét - mondta.

Orczy hirtelen azt mondta Sándornak:

- Te, kérlek, a számtanpéldád megvan?

- Meg.

- Ugyan mutasd meg.

Sándor elszaladt a füzetért.

Akkor Orczy odahajolt a másik kettőhöz egészen közel, s azt mondta:

- Ha vallatok, tanuld meg, hogy bele ne szólj, se te, se te, mert mindent elrontasz. Misi nagyon jól viselte magát, egy szót se szólt. Nem szabad, hogy az osztály tudja, hogy nyomozunk, mert akkor mindenki arról beszél, s délre a tanárok is tudják. Hallgassatok, mikor az elnök dolgozik.

Gimesi megértően s engedelmesen bólintott, Misi izgatottan és magyarázva suttogta Orczynak:

- Sose tettem a zsebembe a reskontót, mert betettem a kis bugyellárisomba, oszt abból sose vettem ki, innen veszett el.

Orczy úgy tett, mintha érdekelné a Sándor Mihály számtani példája, végignézte, s azt mondta: rossz az eredmény.

Sándor nagyon meghökkent.

- Hol rossz?

- Szorozd újra, ez a szorzás rossz.

És a számtani példáról beszéltek, a reskontó többet nem jött szóba.

Mikor a tanár bejött, Orczy maga elé tette a füzet alá a Misi írását, a szobatársak nevét, s folyton nézte. Néha odafordult Misihez.

- Ez a Nagy úr az a kis púpos?

- Igen. Nagyon derék, jó ember - tette hozzá gyorsan Misi, hogy valamiképp gyanúba ne vegye Orczy.

Orczy azt mondta:

- Majd meglátjuk a végén.

Óráközben Orczy ugrált és hancúrozott, Misi csodálkozva látta, hogy egyszer csak Csicsóval beszélget.

Idegesen várta vissza, hogy mit tudott meg, de Orczy kétszer is visszakerült hozzá, s nem szólt semmit. Vígán nevetgélt, s mindenkire szólt valamit.

Csengetés után, mikor mindenki helyre ült, csendesen s izgatottan azt kérdezte tőle:

- Mit mond Csicsó?

Orczy nevetett:

- Arra azonban figyelmeztetek, hogy az elnöktől nem szabad kérdezni semmit... Most az egyszer megmondom, hogy Sándor és Csicsó nem gyanúsak, ez két tökfilkó, hanem ezt a Böszörményit óráközben elő fogom venni.

Egyebet nem mondott semmit, de az óra alatt azt mondta:

- Mi volt köztetek?

- Köztünk? - mondta lángvörösén Misi.

- Igen, valami volt.

- Semmi - mondta Misi, s a tanár felé nézett ijedten, hogy fel ne szólítsa a suttozásért.

Azután eszébe jutott, hogy Orczy ismeri a szobát, hiszen volt náluk tegnapelőtt, mikor ő nem volt otthon. Akkor kigondolt valamit, s azon módon odabújt Orczyhoz, s a fülébe súgta:

- Mikor pakkom jött, megette a cipőkenőcsöt, azért dühös rám.

- Ja - mondta Orczy, s halkán nevetett, mert eszébe jutott az egész pakk-hecc, amiről ő is tudott annak idején.

Óráközben tízkor „kicsiny a rakás, nagyobbát kíván” volt az udvaron. Szép, száraz nap volt, hideg, de télikabátban voltak kint. Kicsődültek az A osztályosok is, és nagy üvöltéssel ők is részt vettek a játékban, ami abból áll, hogy egy fiút letepernek, s rá birkózás közben a másik, harmadik, akkor elkiáltják, hogy: „Kicsiny a rakás, nagyobbát kíván!” - s akkor, mint a méhek, futnak elő a körüllevő fiúk, rá a csomóra, s egyre nagyobbra nő a gyerekhegy, míg csak aki lent van, jajgatni nem kezd, akkor aztán egyszerre ijedten szétoszlik az egész.

Misi látta, hogy Orczy Gimesivel kétszer is suttoz, röstellt leskelődni, lassan őt is elkapta a hőség, s rávetette magát egy csoportra.

Nagy visítás volt, túlkiabáltak a kopasz ákácfaikon milliósámsra nyüzsgő verebeket, s úgy belehevült és kipirult, hogy egyszer csak arra ébredt, hogy senki sincs a feje fölött, mert mélyen belekerült a gombolyagba, s valaki azt kiáltja:

- Még mindig nem állsz fel, te haszontalan?! - s egy jó botütés a hátán.

- Mék szemtelen ez? - sikítja torkaszakadtából, s hátranéz: hát a szúrós bajszú latin tanár, Hertelendy áll mögötte borzas szakállával, s nagy, görbe botját ütésre emelve fenyegeti.

De nem ütött le többször, ellenben ő rémítően megjijedt, s alig tudott lábra állani.

Az osztálybeliek aztán nevettek rajta, hogy kifogta az öreget.

Ő is nevetett, mikor a professzor eltűnt a tanári szoba táján, sőt egyszerre úgy nekiszilajodott, hogy három fiúval is verekedni kezdett.

Valami ideges tűz gyúlt ki a vérében, s fel tudta volna hányni az egész osztályt.

Szegedi most is sorra kötekedett:

- Pofozás, pofozás barátom? Gyere csak ide megverekedni! - De ettől a fiútól megretirált, nem vette magára a kihívást, hanem tovább szaladt a kúton túl, s ott csodálkozva látta, hogy Orczy Böszörményivel tárgyal. Ezekről még jobban megijedt, s gyors futásban, mintha valaki hátulról üzné, megint vissza akart futni, közben meggondolta, s be az osztályba a második kapun.

Ki volt izzadva, ahogy berontott. Simonffy Pisti éppen mesélte tele szájjal, hogy Nyilas hasba rúgta az ötödikesek osztályfőnökét, Hertelendy tanárt, mikor az őt megbotozta.

Ez már csak legenda volt, mert nem rúgta meg, de Pisti olyan hangosan s úgy beszélt, hogy azt mindenki elhitte, még ő maga is. Varga János azt mondta:

- Annak elég nagy hasa van, legalább jól belerúgtál?

Misi nevetve nézett hátra. Berta Imre, az osztály Herkulese most ült le a helyére, ő is nevetett, aztán megveregette a vállát:

- Jól van, cimbora.

Ez a vállveregetés jólesett neki, pedig ő bizony nem rúgta meg a tanár hasát, és mégis kezdte a talpán érezni azt a furcsa csiklandást, mintha megrúgta volna.

- A legjobb az volt - mondta Orczy, aki most jött be, s már látta a Barta Imre vállveregetését -, az volt a legjobb, hogy Jármtyt bízattam fel, hogy kezdje a kicsiny a rakást, és van neki egy aranyórája, és legalóra került az aranyóra, s rá az egész iskola - és hangosan kacagott, s vele mind, aki a környéken volt.

Misinek azonban az tűnt fel s elkomolyodott, hogy Orczy bízatta fel az egész heccet, s ő maga egész nyugodtan tárgyalt Böszörményivel a kúton túl. Böszörményi, az nagyon vad fiú, mindig verekedik, és az ilyen komédiákba szeret benne lenni; már egész biztos volt benne, hogy Orczy azért *rendezte* a kicsiny a rakást, hogy híre menjen az osztályokba, s Böszörményi is kijöjjön az A-ból, hogy észrevétlen szóba állhasson vele. Nagyon szerette volna megkérdezni, hogy mit beszélt vele, szerette volna hallani szóról szóra, hogy beszélt, mit kérdezett, s az mit mondott, kezdett neki Orczy szörnyűségesen imponálni...

Most már kíváncsi volt, mi lesz a következő óranegyedben. Hát Andrást hogy fogja kicsalni az osztályból? Szégyellte, hogy ő úgy el hagyta magát bolondítani az elébb, mint egy kisgyerek, ahelyett, hogy leskelődött volna Orczy után. Most uralkodni fog magán, gondolta magában.

Orczy egy szót sem szólt óra alatt, csak egyszer kért egy törlőgumit, s ő boldog volt, hogy adhatott neki, és hogy elsőrendű, finom Oroszlán gumija volt, amit most vett a héten, s kicsit jólesett, hogy olyan sok pénze van még, egy forint s ötven krajcár a zsebében, pedig már harmincat elköltött elseje óta.

Mikor tízpercre csengettek, Orczy mindjárt kifutott, télikabátját is kint a folyosón vette magára; ő utánasiétt, de elkésett, mert nem rakta le idejében a füzeteit, s ha úgy hagyná az ember az asztalon a holmiját, biztosan szétrepülne az egész a talpak alá.

Mikorra kiment az udvarra, már Orczyt nem látta sehol.

Egész tízperc azzal telt el, hogy szégyenkezve kereste: Orczynak úgy jár az esze, ő pedig még azt se tudja megtenni, hogy kitalálja, mit akar Orczy.

Gimesivel összetalálkozott az udvaron. Gimesi is utánuk jött ki, mert valami szeget ütött a fejébe, hogy hol vannak ezek, meg is kérdezte mindjárt:

- Hol van Orczy?

- Én nem tudom.

- Nem együtt vagytok?

Misi ránézett. Ő pedig úgy gondolta, hogy Orczy éppen Gimesivel van jobb viszonyban, s vele titkolózik öelőtte.

- Hát hisz tik suttogtatok az elébb - mondta.

- Én nem suttogtam - szólt Gimesi őszintén. - Csak Orczy mondta, hogy híjam ki az osztályból Bayt.

- Az A-ból?

- Igen.

- Bayt?

- Igen.

- Mit akart ő Bayval?

- Tudom én?

Összenéztek, s elkezdtek nevetni.

- Csak azt mondta, hogy vagyok Bayval. Mondok, jól, 'sz unokatestvérem. Hát akkor híjd ki. Kihíjtam, s azzal elbújtak ketten, otthagytak, és elkezdtek suttogni.

- De mit?

- Mit tudom én, nincs nekem olyan hosszú fülem, ott állottak, én meg ott. Nem hallhattam. Csak láttam, hogy Bay nemsokára bement, akkor elkezdtek Jármival, hogy kicsiny a rakás, nagyobbat kíván, és én is benne voltam, és aztán láttam, hogy azzal a vastag fiúval beszélt Orczy, az a pecsenyeképű, tudod, mék.

- András? - kiáltott Misi. - Már avval is beszélt?

- Hát még kivel?

Misi csak nézett maga elé, egyszerre megérezte, hogy nem kell mindent elmondani.

- Nem is ismeri Andrásit, mégis beszél vele - mondta hazugul, s elfordította a szemét.

Elhatározta, hogy ki fogja lesni Orczyt, de ő sem mondja meg ezután senkinek, amit tud.

A csizmás kis pedellus elment, keresztül az udvaron, mellettük. Mind a ketten megérezték, hogy csengetni megy.

Utánanéztek, s Gimesi azt mondta:

- Emlékszel, tavaly hogy fel volt cifrítva a csengő.

- Mikor?

- Érettségikor! Aj, de buta vagy, a nyolcadik osztály! Hát nem emlékszel, hogy a nyolcadik osztály virágokkal meg mindennel felcifrázta a csengőt az osztályvizsgakor, még virsli is, meg kolbász, sonka lógott rajta, meg narancs.

- Ah!

- Hát én láttam, nekem ne beszélj! Majd figyeld meg júniusba, ha az osztályvizsga lesz a nyolcadikba, most is fel fogják díszíteni, mert ez szokás. Kollégiumi szokás.

Önkéntelenül a csengő felé mentek, amely éppen a nyolcadik osztály előtt volt a falba beerősítve, s a pedellust nézték, ahogy kurta karját felnyújtotta, s megfogta a csengő lelógó vastag drótfogantyúját, s rángatni kezdte a kisdud harangot.

Mire megfordultak volna, hogy az osztályukba fussanak, nagy meglepetésükre Orczy jött ki a nyolcadik osztály ajtaján.

Orczy is meg volt lepve, hogy őket meglátta, s egy pillanatig így néztek egymásra, akkor elkezdett nevetni Gimesi hangosan, Orczy csendesen, csak Misi nézett komolyan.

Ő már tudta, hogy most a két nyolcadikossal beszélt. Elment a bátyjához, aki nyolcadikos, és közben megnézte Lisznyay urat is meg Nagy urat is.

Orczy fesztelenül futott hozzájuk:

- Azt kijelentem, hogy az elnök után leskelődni tilos.

Ezzel otthagya őket, s nagy futással elment.

Egymásra néztek, s Gimesiből kitört a kacagás, ahogy behunyt szemmel szokott nevetni, mint a kakas a napra; hát most is elkukorékolta magát, úgy nevetett, belevörösödve, ahogy bírt:

- Elnök! Ennek a fejbe ment az elnök. Hát 'sz én meg titkár vónék, vagy mi a csuda, osztán nincs ennyi titkom se - s kisujja körmét mutatta.

De Misi nem szólt, ő már komolyan vette Orczyt, már szinte félt: ez mindent meg fog tudni, s rettegve gondolt a személtládára, s háta mögött a halnyelű bicskára.

Utolsó óra következett, s Orczy egyszer odahajolt hozzá:

- Misi.

- No.

- Akárki kérdez a reskontó felől, csak azt mondd mindenkinek, hogy azt már visszaadtad az öregúrnak.

Misi ránézett, meghökkenve, hiszen ő ezt mondta neki is, mikor legelőször kérdezte a számokat; hiszen ő találta ki, hogy nem fogja bevallani, hogy elvesztette a cédulát. Most érezte, hogy Orczy már csakugyan mindent tud, és lesütötte a szemét.

Később Orczy még egyszer súgta:

- Akárhogy kérdezgetnek is, te csak mindig ragaszkodj ahhoz, hogy már visszaadtad.

Misi csendesen bólintott, zavarban és suttogva.

De mintha ebben a pillanatban megrándult volna az Orczy szája. Mintha győzedelmesen elmosolyodott volna, s ő felsülve és pironkodva marta a száját, hogy elárulta magát: Orczy *most tudta meg*, őtőle, hogy nem adta vissza az öregnek a cédulát.

Dühösen összeszorította a fogát, és sötéten nézte a füzetet, nem látva a betűket s a mondatokat benne.

Megalázottnak érezte magát, forrt benne valami indulat s láz, hogy ennyire gyerek, most nagyon gyűlölte Orczyt, s szeretne volna oldalba böknöni, hogy kiessen a padból.

Ellenben Gimesit most nagyon szeretne: szegényke, kis Gimesi, jó kis fiú, milyen csendesen ül itt mellette, s nem sejt semmit abból, ami történik. Izgalmas rablókalandnak érezte, amit Orczy csinál, de Gimesi egy kis csenevész lurkó volt, aki sima kis fehér arcával ártatlanul ül ott, s harmadik az osztályban.

Most megértette azt is, miért akarta Orczy, hogy ő legyen a titkár, s Gimesi a jegyző. Ha titkár volna, akkor több bizalommal lenne hozzá...

Vajon óra után fog valamit mondani? Holnap vasárnap, megbeszélésre van szükség, talán azt fogja mondani, hogy hol találkozzanak, s már el is gondolta, hogy valami titokzatos helyen, valami torony tövében, vagy egy nagy fa alatt az erdőben. Később az jutott eszébe, hogy talán a lakásukra hívja. Erre egy csomó érzés lobbant fel, hangulatok; a viasz szagát érezte, amellyel szobrokat öntöttek, aztán az uzsonna hófehér abroszát és finom, színes rajzú porcelán csészéit látta, aztán a szőke hajú jutott az eszébe, s lángba borult az arca, a dundi szőke hajú kis úrileány... a kunyica... az álom titkosa...

Ebben a pillanatban egy cédula volt előtte:

Holnap délután pont 4 órakor nálunk.

- Írd alá - súgta Orczy.

Nem értette, miért írja alá.

- Írd oda a nevedet.

- Minek?

Orczy türelmetlen lett:

- Írd alá. Körlevél. Gimesi is írja alá.

Erre ő zavartan aláírta a nevét. S odaadta Gimesinek.

- Írd oda a nevedet - mondta neki.

Gimesi szó nélkül odaírta.

Erre visszaadta a cédulát.

Orczy csengetéskor szokása szerint már összepakolt, s abban a pillanatban elment, ahogy a tanár az ajtón kilépett. Nem is köszönt senkinek.

De ő Gimesivel kezét fogott.

- Szerbusz.

- Szerbusz, délután eljössz hozzánk? - szólt Gimesi.

- Hát 'sz nem lehet.

- MÉR?

- Menni kell tanítani.

- Ja.

Új köszönés nélkül sietett el: csak azért, hogy Orczyt utánozza. Nem tudott volna eddig ily komisz lenni, mindig utolsó volt, mindenkit maga elé eresztett, senki előtt titkot nem tartott, csak kérdezni kellett, mindenkinek mindent megmondott, s mindenkinek csak kedvében akart járni, de most valami megindította, hogy erős legyen, s magában maradjon, s ne hagyja magát.

Rohanva ment fel a lépcsőn, két fokot ugrott egyszerre; kifulladt, mikor felért a második emeletre. Még senki sem volt a coetusban, ő nyitotta ki az ajtót, az ajtóféltre felakasztott kulccsal.

Örült, hogy üres a szoba, legalább egy percig magában maradt; könyveit betette a fiókjába, nagyokat lélegzett, semmire sem gondolt, de feszítette valami belülről.

Aztán jött a szobafőnök kiskabátban, mindig így járt, télen sem vett felsőkabátot, ha az osztályba ment le; jöttek az A-beliek, majd Csicsó és végre Sándor Mihály, aki a lépcsőn is a beszélgetőket hallgatta.

Szégyellte magát előttük, ki tudja, mégis nem vették-e észre, hogy Orczy vallat? Gyorsan ki a szobából a régi kollégiumba, s az öreg boltozatok alatt az ablakig futott, azon nagy, fekete vasrácsok voltak, a por vastagon belepte a fekete szurokfestéket, kinézett a Nagytemplom tornyára. Fekete varjak rengeteg hada szállongott körülötte, s káromlásuk behallatszott, ő is kitérte karjait, szeretett volna felszállni, elrepülni, s úgy érezte, karja, vágya beleütődik a kollégium boltozatába. Mint börtönbe, volt itt befojtva, pillanatra sem maradhat magában, s mégis egyedül kell élnie, társ nélkül, beszéd nélkül, szívét ki nem öntheti senkinek. Megfogta a vasrácsot, alig érte át az ujját; ha ő most oly erős volna, mint Sámson, hogy megrázná, s összedülne az épület, s a kövek mind a fejére szakadnának...

A konviktusi csengő lármázott rá, és ő visszafutott a szobába. Mikor az ajtóhoz közeledett, nyílt a kilincs, kitódult a hat diák, s ömlött a többi szobából is a sok bentlakos. Befutott köztük, felvette a köpenyét, s ő is rohant utánuk.

Még csak annyit se mondott neki a sok beszélő, diskuráló, fecsegő, folyton száját jártató diák, hogy: szervusz.

Ebéd után sietett Doroghyékhoz.

Ahogy belépett a magas, rideg, átláthatatlan deszkakapun, amely a debreceni házakat annyira jellemzi, s amelyeken belül sivár és üres parasztudvarokat talál az ember, kemény téli szél csapott az arcába, lélegzete is elállt, míg végigszaladt a tornácon, s bebújt a ház ajtaján.

A kis előszobába ugyanabban a pillanatban lépett ki Bella a konyhából, mikor ő belépett az udvar felől. A leány örvendezve kiáltott fel, s megölelte Misit.

- Isten hozta, kedves!

Misi nevetett, az arca pillanatra hozzáért a leány blúzához, s forró teste jólesett hidegtől hunyorgó szempilláinak.

- Kezít csókolom - mondta hebegve.

A leány még egy pillanatig tartotta két kézzel, így egészen szembe s föléje hajolva, mintha valamit mondani akarna, de nem szólt, csak gyönyörű porcelán fogait mutatta, s édességes jó illat áradt belőle.

- Sok leckéjük van? - szólt, aztán eleresztette, de még feltartóztatta.

- Van...

- Nagyon sok?

- Elég.

A leány nevetve fordította el az arcát, s valahova messze nézett.

- Hát akkor tessék... Misi úr...

S utat mutatott az ajtóhoz, bal kézzel.

Misi kinyitotta az ajtót, és bement.

A néni szokása szerint most is ott ült a keskeny szobában, a helyén, három ágy közt a kis asztal fejen, nagy ócska foteljében, halkan köszönve ment el előtte, s az köszönéstelen merev pillantásával komolyan, szinte üldözve kísérte, míg csak be nem menekült a másik ajtón.

Csak Ilonka volt a szobában, s ahogy ő belépett, azonnal elkezdett pukkadozva nevetni.

Misi szinte zavarba jött, hogy egyedül volt vele.

- Kérem szépen, nincs itt Sanyika? - mondta.

A kisleány összeszorította az ajkát, hogy el ne röhintse magát.

- Nincs idebenn? - mondta újra.

Erre kitört a nevetés.

- Hiszen látja, hogy nincs.

Misi elpirult, az meg kiszaladt, és berántotta maga után az ajtót; ha most olyan erős volna, s olyan hosszú karja lenne, s a falon is át tudna nyúlni, akkor utánanyúlna a bezárt ajtón át, megfogná a haját, és megcibálná alaposan.

Talán csak szól odakinn Sanyinak - gondolta magában, s leült az asztal mellé, ahol már ki voltak rakva a könyvek.

Kivette kis ceruzáját a zsebéből, s vonalakat kezdett firkálni egy írka szélére. A szoba meleg volt, álmosító, csöndes, a másik szobából behallatszott az óra ketyegése, s ő hirtelen ezt írta le:

*Simonyi óbester
kisgyerek korába
felmászott egyszer a
veres toronyba.*

Már régen motoszkált a fejében ez a vers. Ki tudja, mikor jutott eszébe ez a négy sor, de nem bírja folytatni, a többi nem tudja kitalálni, mert soha sincs ideje gondolkodni rajta. Azt akarja elmondani versben, mikor Simonyi óbester felment a veres toronyba, kiszedte a madárfiakat, aztán a pajtásai leejtették, de neki semmi baja se lett. Már vagy két hónap óta folyton ott jár az eszében, s balladát akar belőle csinálni. Olyan mint: „Megesküdt a király Hunyadi Lászlónak...” Egy éjszaka végig elmondta versben, de nem kelhetett fel, hogy leírja, s reggelre elfelejtette.

Hirtelen tovább írta:

*Magos volt a torony,
magos a teteje,
az egész fedele
verebekkel tele.*

Ennek nagyon megörült, ezt igazán nem várta, észre se vette, hogy írta le, mert egy cseppet se gondolkozott rajta.

*Kidugtak egy deszkát,
ő kiállott rája...
A fiúk tartották,
aláaszolgálója...*

Puff. Elsavanyodott az arca. Milyen szépen indult, már azt hitte, hogy egész végig ilyen könnyen fog menni, de azt, hogy: aláaszolgálója, csak butaságból írta oda, mert nem jutott eszébe semmi... Na, most aláaszolgálója a versírásnak! De hogy is jut neki eszébe, hogy ő verset tudjon írni?

Rája: erre rím, hogy: mája, bája, hája, pofája... hopp!

*A fiúk tartották,
mindnek járt a szája...*

Egy kicsit örvendezve nevetett, aztán rossznak találta.

*Kidugtak egy deszkát,
ő kiállott rajta,
tartották a fiúk
a sok csibész fajta.*

Álmodozva nézett maga elé, akkor áthúzta, s újra írta:

*A sok betyár kölök
kidugott egy deszkát,
annak a hegyébe
kiállították.*

Nem jó, keresztülhúzta ezt is.

Akkor áthajlott a feje fölött egy arc, a melegségéről ismert rá, hogy Bella.

- Maga verset ír?

Misi hirtelen kitepte a papírlapot, összegyűrte, s kétségbeesetten szorította az öklébe.

De a leány elkapta a csuklóját s kacagva ki akarta venni belőle.

A kisfiú vad erővel kezdett vele dulakodni. A leány sokkal erősebb volt, de ő összegömbö-rödött, a melléhez szorította az öklét, a leány két karral szorosán átölelte, hogy kifeszítse. Egyikük sem tudta, hogy történt ez a hirtelen birkózás, és hogy egyiknek mire mindenáron a vers, a másik pedig mért nem adhatja, még az élete árán sem.

Jó néhány másodpercig szinte hangtalanul dulakodtak.

- No, adja ide, Misike, Misike aranyos, egyetlen drágám - esedezett a leány -, meghalok, ha ide nem adja.

De a fiú győztesen nevetett s az öklét a zsebébe dugta. Az arca éle kipirult, fekete szeme csillogott és megnőtt.

Csak a fejét rázta meg dacosan, boldogan, hogy: azt nem.

- Misike, kedves, aranyos - s a lány megcirógatta az arcát -, muszáj, hogy ideadja, én olyan borzasztó kíváncsi vagyok a maga versére, a magácska versére, kedves kis aranyos Misike, Misuka, adja ide Misikém...

- Nem lehet - mondta a kisfiú, s a hideg borsódzott a hátán a gyönyörűségtől.

- Hiszen úgyis nekem csinálta - mondta a leány babusgató suttogósan -, hiszen úgyis ideadja - s erősen és furcsán nézett a szemébe.

Misi azt akarta kacagva kiáltani, hogy: volt eszébe neki csinálni, de maga sem tudta, miért, nem mondta ezt meg, hanem ráhagyta, engedte, hogy azt higgye a lány.

- Miről van benne szó, Misike, rózsaszíromról, violaillatról, kis poéta... kicsi-pici, kis poétácska?

Misi paffá lett. Szeretett volna egy nagyon nagyot kacagni. Rózsaszírom? Arról is lehet verset írni?... De a szívében maradt a kacagás.

- Ha nem adja ide, megapprehendálok - gügyögte a lány.

A fiú csak megrázta újra konok fejét.

- Jó: haragszom magára.

Elővette a kézimunkáját, s leült az asztalon túl az ablak elébe.

- Jusst is haragszom - mondta még egyszer, s többet nem szólt.

Misi is leült a helyére, a leány elkomolyodása kicsit elszomorította. Már közel volt hozzá, hogy megmutassa.

Akkor bejött Sanyika.

Nem köszöntek egymásnak, Sanyi leült a helyére, szembe Bellával, s rögtön észrevette, hogy a füzetéből kitéptek egy lapot. Nagy szemet meresztett, s jobbra nézett Misire, balra nézett Bellára, de nem szólt, csak savanyú arccal bámult. Misi röstellte megmondani, mi történt, hát csak a tanulásra fordította a szót... Nehezen indult, kínosan vergődött a lecke, de Misi egyszer ránézett Bellára, a szemük találkozott, s a lány oly szelíden, biztatóan nézett rá, hogy őt valami édes melegség futotta át, s mintha szárnyra kapott volna, kitisztult előtte minden gondolat, s helyesen és találóan állapította meg a hármasszabály alapelvét. S ahányszor valami szépet s jót mondott, fél szemmel mindig odapillantott Bellára, s mindig magán érezte annak gyöngéd, becéző, elismerő pillantását, s ez kimondhatatlanul jólesett neki.

Szerette volna, ha ez a délután örökké tartott volna, soha ilyen frissnek, okosnak, tüneményesnek nem érezte magát, most egyszerre mindent meg tudott volna tanítani, a legnehezebb dolgokba belefogott, s már nem Sanyikának magyarázott, hanem valami magasabb cél volt előtte, egészen magasztosan akarta magát kifejezni, s olyan szavakat használt, amiket soha máskor nem mert volna kimondani: mint „költőiesen”, „szellem”, „illatos virág” és efféléket. Mikor Bella lámpát gyújtott, kevés ideig csönd volt, nézte a gyufa fellobbanását, s mellette a leány ábrándos, szelíd arcát, ez a leány mindig olyan eleven, kacagós volt, inkább kötekedő és csúfondáros, de most olyan szelíd volt, oly gyöngéd, most igazán jó testvér volt. Még soha ilyen közel nem érzett magához senkit az édesanyján kívül, most olyan boldog volt, elfelejtett minden rosszat és csúnyát az életben, csak az ne nyomta volna, hogy nemsokára el kell menni, s maga sem tudta, mért rettegett ma különösebben az öregúrtól: erőszakkal elnyomta magában a gondolatot, hogy a reskontó dolga fenyegeti...

De hiába, a meleg csöndben, ahol mindenki hallgat, csak ő beszél, beszél, végre elcsüggedt, elszomorodott. Egy latin mondatot fordítottak, hogy: a római nép dicső eredete minden honpolgár szívére felemelő hatást gyakorol.

Erre így szólt:

- A magyar nép eredete bezzeg nem gyakorol felemelő hatást a magyar honpolgárok szívére.

Bella csodálkozva nézett fel.

- Miért nem?

- Mert a magyarok olyan komiszak, hogy semmit sem tudnak az eredetükről, s nem is törődnek vele.

- Miért ne törődnének, Misike?

- Azért, mert úgy gondolják, hogy nem érdemes törődni vele, mert nem valami nagy uraságból eredtek, hanem szegény pásztoroktól, csikósoktól, gulyásoktól és parasztemberekől, azért nem törődnek a rokonokkal sem, mert megmaradtak szegényeknek, és parasztok ma is.

- Milyen rokonok, Misike?

- A magyaroknak is vannak rokonai! Bezzeg a németek meg az angolok tudják, hogy ők rokonok, meg az olaszok tudják, hogy a franciákkal rokonok, hanem a magyarok nem tudják, hogy a finnek a rokonok vagy a törökök vagy a bolgárok vagy kik.

- Ők se tudják mirőlünk.

- Mert a szegények nem tartják a rokonságot, csak a gazdagok. Pedig nemcsak a grófoknak vannak rokonaik, hanem a szegény napszámosoknak is, csak nem rokonoskodnak, mert nem tudnak vendégséget adni.

- Honnan tud maga a magyarok rokonairól?

- Én nem tudok sokat, csak egy kicsit, hallottam édesanyámtól, meg a nagybátyámtól, aki tanár, meg Nagy úrtól tegnap, meg a tanár úrtól a földrajzórán, olvastam is már róluk az ősmagyar meséket. Mikor a magyarok kijöttek Ázsiából, hogy elfoglalják ősüknek, Attilának birodalmát, akkor a testvéreik otthon maradtak, s ők többet sose hívták meg őket, hogy jöjjenek utánuk.

- Mér jöttek volna utánuk?

- Azért, mert nekik nagy volt ez az ország, nem lett volna jó, ha a többi magyarok is mind eljöttek volna, de a gazdag rokonok a szegényekről nem akarnak tudni semmit. Ha valakinek grófi birtoka van, hiába nagy neki, nem híja meg a szegény rokonokat.

Bella megütődve nézett a fiúra, akinek égett az arca, izzott a szeme, s haraggal és lelkesedéssel beszélt, olyan őszintén, mintha legtitkosabb gondolatait annak mondaná ki, aki egyetlen megértője a világon.

- Az igaz - szólt halkán s elkomolyodva a lány -, a gazdag rokon nem ismeri többet a szegény rokont.

- Meg is érdemlik - kiáltott Misike -, hogy tönkremenjenek a végén. Nem volna jó ma a magyaroknak, ha Magyarországon csak magyarok lalnának mindenfelé, s nem tótok, románok, szerbek, svábok és másfélék? Hiszen ezek sohase fognak segíteni a magyarságon, de ha magyar volna mindenfelé, akkor mégis csak együtt tartanáknak. De ők nem akarták idehívni az otthoniakat, mert nem akartak osztozni velük. Ők mind grófok akartak lenni itthon, s jobban lehet uralkodni a szegény idegeneken, mint a testvéreken.

- A testvéren is csak uralkodni akar a testvér - mondta Bella titkos értelemmel.

- Az igaz, azt én is tudom - mondta Misi -, mert mi tönkrement emberek vagyunk, s édesapám csak most három esztendeje költözött abba a faluba, ahol most lakunk, mert otthon egy tüzesgép miatt, ami felrobbant, elárverezték hatszáz forint adósságba minden földünket, két házunkat, s akkor eljöttünk ebbe a faluba, mert itt az édesanyámnak rokonai és sógorai vannak, és

azok azt mondták: „Gyer ide sógor, olyan életed lesz, mint a paradicsomba”. És mikor eljötünk, akkor béresnek akarták befogni édesapámat, és súroló asszonynak édesanyámat, és még fizetni se akartak neki. Mert édesanyám, ha valakinek varr egy réklit, akkor akármelyik parasztlány fizet érte hús vagy huszonöt krajcárt, de Sára néném egy csupor tejet se akar adni, legfeljebb azt mondja: „Hogy milyen ügyes vagy te, Borcsa!” És a nevét is úgy mondja, hogy Borcsa, pedig az édesanyám nagyon gyűlöli, mert ő odahaza mindig Borca meg Borika volt. De azért mondja így, hogy evvel is éreztesse, hogy ő feljebb van, s csak úgy szólítja, mint valami cselédet. Szegény rokon ne menjen gazdag rokonok közé, mint szegény, mert akkor szobalány lesz belőle, és mosogatócselédnek használják. De ha úgy megy oda, mint hasonló úr, vagy még gazdagabb úr, akkor megbecsülik, s kedvébe járnak!

Bella megdöbbenve nézett a kislányra, rendkívül elkomolyodott, arca lágy volt és szomorú.

- Ebben teljesen igaza van, Misike, szegény lány csak gazdagon mehet közéjük.

Misike kissé hallgatott.

- Ha most felfedeznének - mondta később - régi könyveket és írásokat, hogy a honfoglalás korában a magyarságnak egyik ága tovább ment nyugatra, és belőlük lett Franciaországnak a lakossága, akkor rögtön elkezdenének a magyarok írni és beszélni, hogy a mi nagy rokonaink a franciák vagy angolok, és hízelegnének, törleszkednének... De hogy a rokonok csak csere-miszek meg zürjének meg tatárok meg tudomisen mifélék, jobb nem is beszélni róluk, ha semmi hasznunk sincs belőle: ezért haragszok én a magyarokra.

- Minek törődjenek velük - ismételte Bella.

- Pedig lehet, hogy azok a finnek szebb és jobb emberek, mint akár a franciák, akár az angolok, és ha olyan szerencsések lettek volna, éppen úgy tudnának műveltek lenni is, de arra nem vállalkozik a magyar ember, hogy ő tegyen valami rokont művelté és gazdaggá. Édesapámnak egy forintja sincs, harminc krajcár napszámért kell neki egész nap dolgozni, faragni a fát, pedig ha akármelyik gazdag rokona a faluban jótállana érte, akkor ő vállalkozna, s talán egy esztendő alatt vissza tudná szerezni, amit elvesztett, vagy többet is. De ezt nem akarják megtenni, inkább odajönnek a házunkhoz fűrtös gubába a nagygazda sógorok, s megisszák a pálinkát, amit az én édesapám a napszámkeresetből hozat nekik. Erőszakosan tartják szegénységbe, hogy valamiképp hozzá ne jusson valamihez, mert azt hiszik, ha ő valamivel jobb sorba volna, akkor már ők nem volnának olyan nagy urak mellette.

- Csak gazdagon szabad megjelenni a gazdag rokonok közt - mondta Bella, s később hozzátette sóhajtva: - Csak egy napra volnék gazdag, hogy megjelenjek köztük, akkor már minden magától menne.

Maga elé nézett, kissé előrehajolva, s kézimunkája felett olyan volt nagy sötét karbunkulus szemével, előre óhajtó finom, nemes arcával, mint egy felrepülő, elszálló madár.

Misi egy pillanatig megütődve nézett rá, olyan furcsa és szokatlan volt neki, hogy ezt a pillanatot sohase feledte el többet. Aztán tovább folytatta:

- A gazdag magyarok a szegény magyaroknak sohase akartak javára lenni, csak kárára, és a gazdag magyar nemzet a szegény rokon nemzetekhez sohase volt jó egy percig se: ezért nem tudunk mi semmit a mi őseinkről, és ezért nincs nekünk rokonunk. Nem is lesz a magyarból nagy nemzet soha, mert a magyar nem olyan, mint a latin, a latinok még kevesebben voltak, mint a magyarok, mikor kezdték a történetet, mert csak egy város voltak, s mégis meg tudták hódítani a világot, de a magyarság még a saját országát sem. Hanem mikor a rómaiak elindultak világot hódítani, akkor ők mindenkit bevettek magukhoz római polgároknak, a magyarok

meg, ha lehetne, mindenkitől megtagadnák a magyarságot, csak ő maga maradjon magyar, aki éppen veri a mellét, hogy ő az igazi magyar. Nem is ragaszkodik hozzájuk senki.

- Csak egy ruhám volna - mondta Bella -, hogy elmehetnék a nagynénémhez, a Petky hercegnéhez, s megcsókolhatnám a kezét, s megmondhatnám neki, ki vagyok.

Misi újra kizökkent indulatából, újra előlről kezdte:

- Pedig magyar vagy nem magyar, német vagy nem német, francia vagy nem francia, angol vagy kínai, az olyan mindegy, most magyarázta meg a tanár úr, hogy az emberiség egészen egy fokon van, az egész emberiség; már tízezer évvel ezelőtt egészen egyforma volt a koponyája és minden csontja, vagyis már akkor mindegy volt, hogy milyen nyelven beszélt: ember volt és megvan. Ha a kisbabát franciául tanítják, francia lesz, ha angolul, angol lesz, ha négerül, néger lesz, ha iskolába járatják, egyetemi tanár lesz, ha nem, akkor faluvégi csordás lesz: hát akkor mire olyan büszke egyik ember a másik mellett. Olyan sokat beszélünk erről édesanyámmal: hogy istenem, ez a pondró ember hogy tud egymás mellett kevélykedni, egyik a másikat lenézni. Ha egy parasztlány három stráfot varrat a réklijére, akkor már lenézi azt, aki két stráfot varratott. Jönnek édesanyámhoz a parasztasszonyok, s azt mondják: „Boriska néni, de nekem olyan ruhát tessék varrni, amilyen senkinek sincs a faluban, de ne tessék azután az én ruhámat megvarrni senkinek, hogy olyan senkinek se legyen, amilyen nekem van.” Pedig mi az a ruha, amit varrat, éppen olyan, mint a másiké, úgyszólván idegen meg se tudja különböztetni: ez is paraszt, az is paraszt. Csak az egyiknek ilyen rózsza van rávarrva, géppel kivarrva, a másiknak meg olyan szegfüves minta. Ennyi a különbség az emberek közt, de azt tetszik hinni, hogy ha Barta Juliskát a Göröndi-portára tennék, akkor ő nem tudna ott éppen olyan kényes lány lenni, mint Göröndi Mártus, vagy Göröndi Mártus, ha ő volna Barta Julisnak a helyén, nem éppen úgy járna napszámba, mint Barta Julis? A pénz az oka mindennek, mert Göröndiéknél sok a pénz, Bartáéknál meg nincsen semmi pénz.

- Igen - sóhajtott Bella -, a pénz az oka mindennek.

- Édesapámnak harminc krajcárért egész nap kell dolgozni, rongyos ruhába, izzadva, kifáradva. Egy tanárnak a fizetéséért már csak iskolába kell járni, mint egy diáknak, s folyton szép ruhában lehet járni, még a keze se piszkolódik be soha. Egy gazdag embernek pedig dolgozni se kell, mégis mindig gazdag, s mindene van.

Bella komolyan nézett a kisfiú szemébe:

- Most valamit kérdezek magától, Misike, de úgy feleljen rá, ahogy igazán gondolja. Ha valaki nagyon szegény és örökké szenved és csak nyomorog, és megvan rá a lehetőség, hogy többet sohase nyomorogjon, és a leggazdagabb emberek közé kerüljön, s mindig bőségben legyen, és a testvéreire is segíthessen, a szülein is: akkor szabad neki elmulasztani ezt az alkalmat?

Misike az édesanyjára gondolt s az édesapjára és a kis testvéreire, akik most a hideg szobában a földön csúszkálnak, s maguk alá nedvesítenek és felhúlnak, s az ajtórepedésen befú a szél, s az ajtófélfá vastagon fehér a dértől, s azt mondta:

- Nem szabad.

Bella lehajtotta a fejét.

Hosszú ideig csönd volt. Misi szeretett volna beszélni, de elszorította a torkát a fájdalom: egyszerre eszébe jutott, hogy a kezében volt a szerencse, a reskontó, amelyért ma neki legalább is ezer forintot kellene kapni, az édesapjának minden vagyonát hatszáz forintért árverezték el, s most ő ezret adhatna, s akkor minden jó volna, és szép lenne, s egyszerre urak lennének az ő szüleiből, testvéreiből, s öbelőle magából is, és elfacsarodott a szíve, hogy az a nyomorult

cédula hogy tudott elveszni... Az ajka remegett, s szeretne volna elmondani még ezt is Bellának, de nem merte, mert ott volt Sanyika is, aki ugyan egy szót se szólt bele az egész beszélgetésükbe, mert nagy számár, s nem is érti, amit eddig beszéltek, de ezt elmondaná az iskolában; nem szólt, különben is mindjárt öt óra, s neki sietni kell az öregúrhoz.

Akkor bejött nagy robajjal a vénlány, Viola; ahogy belépett, csak úgy áradt belőle a hideg, odakint kegyetlen fagy lehet, s azt mondta:

- Na, ez is megvan! Kifizettem a parasztot, tíz forint előleget adtam neki, de mennyi beszédbe került! Utálatosak, hogy mi mindent kellett lenyelni; de most aztán lesz olyan darab földünk, hogy az egész évi koszt megterem rajta. Nem is örülsz neki?

Bella kiegyenesedett, aztán hátradőlt, a szeme félig lehunyódott, s csak annyit mondott:

- Igen?

- Igen, igen, örülhetsz neki.

Aztán hozzájuk fordult Viola:

- Hát hogy megy a tanulás? Mikor lesz a bizonyítványkiosztás? Mikor adják ki a vakációt? Már itt van karácsony. Három hét múlva ünnep, még csak két hét, és vége a diligenciának.

Misi lehajtotta a fejét, nincs mivel dicsekedni. Igazán nem volt biztos benne, hogy Sanyika többet tud-e, mint mikor kezdték a tanulást.

- Nagyon kellene tanulni - mondta csendesén.

- Bella ezután külön fog tanulni Sanyikával.

Bella nem pattant fel, csöndesen ülve maradt, s újra csak azt mondta:

- Igen.

- Segítsen rajta, és segítsen mindnyájunkon, amit tud - szólt élesen Viola, s lerakta kis fekete macskaprémjét és felsőkabátját.

- Jó - szólt Bella alig hallhatóan -, én segíteni fogok mindnyájatokon, amennyit tudok...

Misi megütődve nézett rá, a szívébe nyilallott valami, mert úgy látta, hogy könny csillog a szemében.

- Jaj, istenem, még ez a hét esztendő! - mondta Viola. - Ebben mindnyájan bele fogunk gebedni, de nem baj, nem sajnálom se magamat, se más: csak a gyerekek legyenek aztán jobb élete.

Misi értette már, de megdöbbsent tőle: látta, hogy a kis Sanyi valaha mint finom grófias úrfi fog élni, szegény testvéreinek kínjaiból, verejtékéből, s indulatosan, gyűlölködve gondolt rá.

Felállott, mert el kellett mennie az öregúrhoz, de nem is bírta ki, hogy még tovább is maradjon köztük.

- Igaz - mondta Viola -, ez a magácskáé.

S két ezüst forintost tett a kezébe.

Misi meglepetve vette át a pénzt, nem is gondolta, hogy már egy hónapja, hogy idejár.

Halkan, szemérmesen, szégyenkezve megköszönte, mint valami alamizsnát, s majdnem kezet csókolt.

Mikor kint volt, Bella utánament.

- A verset nem hagyja itt? - kérdezte igen halkán s igen gyöngéden.

Misi a zsebébe nyúlt, a sötétben lángvörösre gyúlt arccal, s a már elfeledett, gyúrt papirost kimarkolta, hogy odaadja: de viszont valami másik érzés visszatartotta, nagyon rossznak érezte a verset, s félt, hogy nagyot csalódik és kineveti a leány, azért azt mondta:

- Ne tessék haragudni...

Bella megsimogatta az arcát, sietve megcsókolta a homlokát, s ő rémülten és sietve kilépett az ajtón a holdvilágra.

Egész úton futott, úgyhogy a lélegzete is elállott. Csak a kollégium táján csendesedett meg. Nagyon elintézetlennek találta az életet, rendezetlennek, szabálytalannak, oktalannak. Nem értette, mi hiányzik belőle, nem értette, miért van ilyen buta összevisszaság. Hiszen utóvégre okosak az emberek, sok mindent meg tudnak érteni, magyarázni: miért kell ilyen két szerencsétlen családnak lenni, mint az övék és a Doroghyéké?

Bella nagyon közel volt most a lelkéhez, ez a jósága és gyöngédsége, hogy a versét meg akarta ismerni, ez egészen megrendítette: most már sajnálta, hogy nem adta oda, szégyellte, mert ennyi jóságot még senkitől sem tapasztalt. Ha a fiúk megtalálnák a versét, biztos, hogy kinevetnék, kicsúfolnák, s Bella egész nagylány létére, milyen kedves volt hozzá egész délután. Milyen kár, hogy ez a család is elvesztette az uraságot, még jobban, mint ők, mert mi volt az ő vagyonuk ehhez képest, egész vonatot bérelt ki egy útra a Doroghyék nagypja, azt biz ők nem teheték volna... Ha neki most pénze volna, annyi pénze, hogy például egy egész véka, vagy egy szobával, akkor minden régi birtokukat visszaváltaná, s odaajándékozna nekik. De nem Violának, hogy az tovább háрпиáskodjon, s gazdagon még jobban követelődzhessen és parancsolhasson. Se nem az apjuknak, hogy eligya s eltékozzolja, nem is Sanyinak, aki csak verést érdemel a haszontalansága miatt, se nem annak a kis röhincsnek, se nem a múmia anyjuknak, hanem egyedül csak Bellának, hogy megmutathassa, ki ő: hogy uralkodhasson a többi felett, mindenki felett, hogy legyenek szép ruhái, palotája, szolgálói, s az egész világ kedvében járjon, s királynő legyen ebben a városban... hanem a verset, azt akkor sem fogja odaadni neki... Ha tízszer megcsókolja is.

Kacagott magában, csiklandósan és boldogan.

Jó volna olyan sok pénz: ha volna egy arany forintja, amely mindig visszatér, ahányszor elkölti, akkor összevásárolná Bellának az egész város minden boltját, selymeket küldene a lakására; de az lassan megy, jobb volna például ha itt az úton a lába előtt egy pénztárca feküdne tele ezresekkel, s azt senki sem keresné rajta, vagy ha arannyá válna, amihez hozzányúl, de nem minden, mint Mídás királynak, csak az, amit ő arannyá akar változtatni, akkor aranyvirágokkal kedveskedne, vagy ha tudná, hogy hol van elásva a régi aranykincs a földben, ahogy otthon a parasztok beszélnek, hogy felcsap a kékes lángja: akkor azt ő felásná, vagy ha a tündér megjelenne, s azt mondaná, hogy három kívánságod teljesül, akkor ő kettőt kívánna, a harmadik mindig az volna: még három kívánságom teljesüljön...

Csak úgy repült a fantáziája, s ezer módját képzelte el a kincsszerzésnek, s minden kincset a Bella személyéhez köt, s minddel őt akarja elhalmozni fáradhatatlanul... Milyen forró volt a szája a homlokán. Talán lázas szegény.

Az öregúrnál kimerülten olvasta az újságokat. Egyik lapnak a végén megdöbbenésére ott látta a kis hírt, hogy: lottóhúzás.

Annyira megrettent, hogy az öregúr észrevette:

- No, mia, mia?

- Semmi... A kislutrizszámok - mondta.

- Nocsak, kijöttek?

- Nem.

- Neem? Hinnye kánya!

Misi felolvasta:

- Budapest: 5, 95, 4, 11, 92. Wien: 12, 37, 43, 7, 88. Prága: 71, 7, 46, 83, 18. Linz: 34, 45, 76, 13, 2.

Az öregúr soká hallgatott, Misinek dobogott a szíve. A brünni nem volt itt, isten tudja, miért.

- Hát osztán, mékre vót a miénk tíve? - kérdezte az öregúr.

- Hát Budapest - mondta Misi.

- Osztán mi gyütt ki Budapesten?

- 5, 95, 4, 11, 92.

- No, ebbül egy se jó szám... - mondta az öregúr mérgesen, nem is beszélt róla többet, azt mondta: - Mi van még abba az újságba?

Misi sietve olvasott tovább.

A hazugságtól egész boldog lett, nevetni tudott volna, milyen simán sikerült. Sose tudta, hogy fogja letagadni. Ha az öregúr nagyon kérdezősködne, akkor nem is tudná eltagadni. De ilyen könnyű a hazugság, csak egy szó az egész. Érdeemes volna annyi bajt magára zúdítani, mikor csak ennyibe került a szabadulás?

Többet nem is hozta szóba az öregúr. Mikor kijött tőle, az udvaron nagy hideg volt, összehúzta magán a kis köpönyeget, és sietve ment haza a kollégiumba.

Megelégedett volt és éhes. Amilyen átkozott rossz volt a tegnapi nap, annál jobb volt a mai.

Amint a Nagytemplomhoz ki akart térni a gyalogjáróról, valaki feltűnt neki. Először nem is gondolt senkire, hiszen nem szokta ő a hölgyeket meglátni, de mintha valami ismeretlen erő odavonzotta volna a szemét egy női alakra.

Nagy izzólámpa égett egy kirakat előtt, s egy fiatalember meg egy kisasszony állottak ott, s vidáman nevetgélve beszéltek. Mind a ketten a kirakatot nézték.

Lábai gyökeret vertek. A fiatalember Török János volt.

És a leány: Bella kisasszony.

Ha villám csapott volna le mellette, századrésnyire sem lepte volna meg, vagy ha a Nagytemplom levette volna veres turbánját, és előtte földig hajolva köszön, udvariasan visszaköszönne, de ez fává gyökerezett.

Rémület és iszonyat fogta el, s nem bírt álló helyéből megmozdulni.

Azok ott állottak tőle alig öt lépésre, s hallotta felcsendülni a Bella jól ismert édes kacagását. A hangját hallotta, ahogy könnyen és vidáman azt mondta:

- Hiszen jófélék maguk, ha maguknak hinni lehetne.

- Isten bizony! - esküdözött dörmögve a fiatalember, s meghajlott a leány felé.

Bella ebben a pillanatban úgy tett, mintha megmozdulna, s arrafelé indulna, ahol ő volt, de ő annyira megrémült attól, hogy találkozzanak, hogy mint egy megijesztett kiskutya, elkezdett iszonyúan futni, s csak akkor nézett vissza, mikor már az emlékkert sötét kerítése alatt volt.

Onnan már nem látta őket, s ettől még jobban fájt a szíve.

TIZEDIK FEJEZET

*amelyben szomorú és nehéz vasárnapra virrad a kisdíák,
zúgó fejjel néz a jövőbe, s valami ismeretlen erő hajtja olyan utakra,
amerre különben soha el nem indult volna*

Már egészen megszokta, hogy éjjel felébred, s nem alszik tovább, hanem szeméit belemeresztli a sötétségbe és végiggondol minden lehetetlen dolgot.

Hogy ismerkedett meg János úr Bellával?

Ez csak igazságtalan módon történt, hiszen Bella azt mondta: hogy „sehogyse szívesen”. Még nem is tudta kiféle, miféle, már nem volt semmi kedve hozzá, hogy megismerkedjen vele, s mégis olyan vidáman és fesztelenül beszélgettek együtt, s álldogáltak a kirakatok előtt. Szeretne volna úgy gondolni, hogy János úr erőszakkal belopódzkodott Doroghyékhoz, s hamissággal rábeszélte, hogy valami gonoszságot elhiggyen... Miért volt Bella tegnap olyan szelíd és szomorú?... Holnap el kell menni Törökékhez, megmondani a néninek, hogy János úr... Ilonka kisasszonynak kell megmondani, hogy János úr valami gonoszságot akar, mert az gazember úr...

Félálomban, félímetten egész tisztán hallja a saját hangját, ahogy beáruja János urat, s a néni kétségbeesik, Ilonka kisasszony magából kikelve sír, s a bácsi kiveszi a csibukot a szájából, felhúzza szürke, vastag szemöldökeit magasra, s azt mondja: „Megtiltom neked, hogy ártatlan leányokat veszélybe sodorj!”

Arra egy pillanatig sem gondol, mi lehet az a veszély, amibe beleviszi Bellácskát, de a szíve fáj a szomorúságtól, tegnap olyan szelíd és fájdalmas volt a kisasszony, hogy sírni kezd: érzi, valami rettenetes, valami elképzelhetetlen fenyegeti, amitől fél, még ő maga sem tudja, de már fél...

Alig várja a reggelt, hogy megvirradjon, fel lehessen öltözni, mehessen, s fel van háborodva mindenki ellen, saját maga ellen, Viola ellen, Sanyika ellen, az apjuk ellen, az anyjuk ellen, a röhincs ellen, a szobafőnök ellen, aki itt nyugodtan alszik, a fiúk ellen, a kollégium ellen, a tanárok ellen.

Törökék ellen, a hideg ellen, s a magas kerítések ellen, a sors ellen, hogy őneki még most is ilyen kicsinek s gyengének kell lennie, ha ő olyan erős volna, mint Sámson, akkor megfogná ezt a Török Jánost, ezt a borbélylegényes kinyalt ficsúrt, s úgy odamázolná a palánkhoz, az orrával dörzsölné le a kerítés deszkájáról a krétafelírásokat, hogy: „Nátha van eladó!”

Ezen nevetni kezd, kuncogva magában, kielégülve, de nem mer megmoccanni, mert valaki még fel talál ébredni. Ha most neki tündér hatalma volna, hogy a falakon át tudna repülni, akkor most azonnal elrepülne a kollégiumból (de így paplanostul, mert odakint rettenetes hideg lehet, szinte érzi, ahogy az ablakokon át beszivárog a fagy láthatatlan lehelete), szóval látja, ahogy átsuhan a coetusokon, s az ágyakban fekszenek a fiúk, aki lerúgta a takaróját, azt ő betakarná, aztán érzi, hogy átrepül a hátsó falon, a konviktus tetőzete fölött, át a hátsó udvar fölött, a kis csöndes cívisházak cseréptetei alatta maradnak el, míg csak meg nem találja a Doroghyék házát, s ott besuhan a sötét szobába... megborzong, s nevetve didereg a gyönyörűségtől (de azt úgy kellene, hogy fényesség legyen körülötte, de csak oly világosság, hogy csak ő lásson, s őt senki se lássa), s akkor látná, hogy szegény, bánatos, szomorú Bella fekszik az ágyában, és talán sír... S erre mindjárt könny buggyan ki a az ő szeméből is. Azzal elmúlik az egész ábránd, s megint újra eszméletre ébredve újra kezdi a fantáziálást, jó volna ott teremni a János úr

szobájában, s ökölrel beleverni az arcába, az orrát verné, hogy vastagra dagadjon, akkor nem menne holnap, s míg el nem múlik, Bellának feléje se... De ennek úgy kell történni, hogy ne ébredjen fel, mert nagyon erős, csak érezze a verést, és tudja, hogy ki veri őt, s hogy mindig féljen, ha csak eszébe jut is Misi, a Nyilas Mihály neve, úgyszólván ne merjen többet a leány után menni, s őt elbolondítani... Hej, hogy tudná sarokkal taposni, a hasára felállni, s rajta táncolni, s azt kiáltani: „Kell neked leány, te gazember?!”

Megrúgta a vaságy pálcáját úgy, hogy megfájdult tőle a lába, de még nagyobb baj, hogy megreccsent az egész ágy, s fel talál ébredni valaki.

Aztán megint az arany jut eszébe: de jó volna, istenem, hirtelen jól meggazdagodni. S kitalálja, hogy például, ha ő akarná, akkor minden embernek, akit lát, a zsebéből a pénz átmenne az ő zsebébe.

Vagy a postán, a sok pénz, ha ő kint áll a rácson, felrepülnének a bankók, mint a pillangók, s beszállanának az ő kebelébe. Vagy az ő kívánságára az angol bank pincéjéből az arany mind idefolyna egy kísértetes csövön az ő krumplisvermükbe otthon, ahol marékkal szórta ki a békát. Istenem... ha annyi pénze volna... adna mindenkinek... Akkor elszégyelli magát, hogy ez mégis tolvajság, mert valakitől elvenni, az tolvajság, és a postamesternek meg kellene fizetni és... De úgy lehetne, hogy az olyan aranyokon volna hatalma, ami senkié, az elveszett pénz gurulna őhöz; ami úgyszólván elvész, volna egy szél, ami éppen őhöz sodorná, csak fel kellene venni, vagy volna egy mágnes, odahúzná hozzá... vagy a földben még kibányászatlan arany lenne az övé, s az ő parancsára mind körmöci aranyakká verve volna egy barlangban elhelyezve, s az ő szavára: „*Szézám, nyílj ki!*” - kinyílna, és akkor ő táskával hordaná ki onnan az aranyat, vagy pedig itt a kollégiumban volna egy szoba, amelyiknek a padlója alatt volna a kincseskamra, s ő egy dobbantással fel tudná nyitni, de úgy, hogy csak ő látná addig, amíg nem akarja, hogy más is lássa: akkor a kollégiumnak adna százezer aranyat stipendiumra, hogy minden diák ingyentandíjas legyen, ingyenkönyvet kapjon, de csak a parasztyerekek, és ingyen tápintézet is persze, hogy kedvük legyen tanulni, mert a civisek a gyerekeiket nem akarják kollégiumba adni, ha ott vannak is, egy-két év múlva hazaviszik... S otthon, a szülőfaluját, a szép kis diófaligetes falut, a legszebb falucskát az egész világon, ott mindenkinek annyi pénzt adna, amennyi csak kell neki, s a Tiszát is töltéssel építtetné körül, mert a Tisza minden évben közelebb van a faluhoz, s a temetőt már félig el is vitte, az édesapja szavára emlékszik, hogy: így vitte el az ő gyerekkorában a régi temetőt, s mikor ők gyerekek voltak, már ti. az édesapja, s kint csikót őriztek a Tisza-parton, egyszer találtak a partban egy sírt, s abban cserépfazekakat, s mikor egyik beledugta az öklét, koromfekete lett az egész keze, úgy nevettek rajta, s most látta az édesapját, ahogy édesen elmosolyodott, ott ülve, ahogy szokott, a forróra befűtött szobában az ágyon. Ott szokott mesélni szegény, mikor jókedve volt, ha hazajött valahonnan, s egy kicsit ittak, vagy vasárnap reggel, mikor nem volt munka, ott maradt az ágyban, s ők, gyerekek mindnyájan felmásztak rá, s a hátán és a kinyújtott karján táncoltak. Érezte az édesapja karjának kőkeményességét: egyszer az édesanyja azt mondta: „Apátoknál nincs szebb ember a világon, mikor fiatal volt, olyan volt a teste, mint az üveg, s fehér, mint a márványkő” - s istenem, be jó volt ott hempereggni mellette, bebújni a lába mellé a melegbe, s egyre közelebb lenni hozzá... és ő, mint egy nagy komondor a kölkeit, úgy rázta le magáról néha, s feljebb ült, és az arca ragyogott, ahogy mesélt a Tiszalaposról, a Papréttyéről, az éccakai legeltetésekről, mikor virtuskodásból valamelyik nagygazdának minden éccakai lelegeltették valamelyik darab vetését, hiába örködött villával, fejszével, egész éjszaka, hol egyik földjét őrizte, hol a másikat, míg itt volt, ott etették le, mikor ott volt, itt hajtottak bele a búzájába... És mikor mesélte, hogy hogy lopták a sót a tutajról, s jöttek a fináncok és egy gazda mind a kútjába hányt, pedig a legnagyobb gazda volt a faluba, egész évben nem lehetett inni a kútból, ment elolvadt a sok só; aztán hallja az apja kedves, egészséges hangját, hogy: „Hő, hát mikor

Szegedre vittem a sok almát! lábbón! hú, atyaisten, de sok alma vót! Eladtuk, hoztam anyádnak három ruháralót, meg egy kosár pénzt, úgy öntöttem az ölébe... hej, teremtő isten, de sokat is csináltam életembe... mit tudják ezek a boglyasok, amékek az orrukat se merik kidugni a faluból...” Ó, szegény édesapám, hát még mikor jött haza, s elmondta a virtust, hogy itt vagy ott ezzel-azzal összeakadt, mert azt hitték, ilyen kis emberrel el lehet bánni: olyan pofonokat kaptak a nagy mohoda élhetetlenek, hogy repültek. „Az igaz - szokta mondani az édesanyjuk -, apátoknak rettenetes keze van, olyan, mint a vas.” És nevetett, nevetett rá nagyot az édesapa...

Édes, meleg boldogság öntötte el vékony, sovány, gyenge kis tagjait ezekre az álomemlékekre, beljebb bújt a saját paplanába, s annak egy meleg csücskét az arcához szorította, s erőltette magát, hogy az édesapja drágaságos jó meleg testét öleli, s elszunnyadt végre, mindenről, rosszról, bajról megfeledten.

Reggel arra ébredt, hogy a diákok nagy mosdásokat csaptak. Vasárnap reggel lábmosás is volt. Először sorra mosdottak, arcot, mellet, nyakat, aztán sorra járt a lábmosáshoz a cseréplavor. Tele volt vízzel az egész szoba, s őrajta csodálkoztak, hogy annyi zsinyegésre fel se ébredt. Nevettek, hogy ő csak akkor mosdott, mikor már mindenki más megmosta a lábát is a tálban.

El is mentek hazulról, mire ő készen lett.

Harangoztak is, az oratóriumba kellett menni templomba, istentiszteletre.

Mikor öltözött, a kotró port vert a szemébe, és sürgette, hogy menjen már a csudába, ne legyen itt láb alatt.

- Hagyjál békén - mondta vissza durván. - Akkor megyek, ha készen leszek.

- De neked is megyek evvel a seprűvel!

- Na lássuk, na lássuk!

Sose volt ilyen támadó, a másik nem is ismert rá, s odadobta a seprűt.

- Ha nem hagysz takarítani, akkor seperj ki magad! Nem fogok itt ácsorogni, s mindenkire várni!

- Jól van!

Ezzel a kotró le is csapta a törött, nyúzott cirokseprűt, felcsapta a kalapját s elment.

Annál jobb, legalább maga maradt a szobában.

Most aztán lassan és kényelmesen öltözött.

Mennyire szeretett volna ma szép lenni. Úgy röstellte kopott kis barna ruháját, ezeket az utálatos nadrágszárakat, se nem hosszú, se nem rövid. Ha neki olyan elegáns nadrágja volna, mint Orczynak, térdig érő, s térdnél gombos. Vagy még jobban szeretett volna hosszú nadrágot, amilyen Pálfinak van, egészen hosszú nadrág, mint a felnőtteknek, ezt még Orczy is irigyelte, egyszer panaszkodott is neki, hogy kérte a szüleit, hogy engedjék meg, hogy ő már hosszú nadrágba járjon s azt mondták, hogy majd ötödikbe. Akkor ő még nem értette az illet, azt is mesélte egyszer az öszön Orczy, hogy Gyéres tanárral ment az utcán, s egy kirakatban felöltők és férfiruhák voltak, s megállottak a kirakat előtt, s egy szép vadgalamszürke tavaszi felöltőt nézett Gyéres tanár úr, s azt mondta:

- Felférne már egy új übercíher.

És Orczy azt mondta hozzá, hogy bizony a kurta, barna, gigerlis übercíhere már kopott - de ő ezt sem értette: ő olyan elegánsnak látta Gyéres tanár urat, hogy utálatos volt miatta neki. S akkor, mondja Orczy, azt mondja Gyéres: - No, sebaj, úriember übercíherje nem is szabad, hogy új legyen.

Ezek a megjegyzések a fülében maradtak, mint ismeretlen dolgok, de sosem értette, hogy lehet valakinek fontos a ruha. Az ő apja, ha egy foltos nadrágot vett is fel, egy tofla csizmával, akkor is a legtakarosabb ember volt az egész faluban, olyan helyesen állott meg, oly bátran, keményen, nyílt és tiszta arccal, hogy azok a nagy, sötét, csontos, sovány, fekete parasztok, ha felvették a túri vásárt, akkor is csak sült parasztok maradtak mellette.

De most szeretett volna új ruhát, új cipőt, mert ez már kifeslett és csámpás: egyszer mondta az édesapja, mikor gyalog mentek Szerencsre: - Hogy jársz te, mindjárt letöröm a bokádat, hát egyik lábad a másikhoz vered, te csámpás!

Azóta úgy igyekezett szépen s jól járni, s mindenkinek figyelte a lépését, hogy is kell lépni.

Csak zsebórája volna, ha itt ketyegne baloldalt, jaj, de szeretné, de láncot nem, hogy lássák és fityegjen, mint Lisznyai úrnak: ő úgy viselné az órát, mint Nagy úr, lánc nélkül, s minden percben megnézné.

Egyszóval nagy ember szeretne lenni: unja már ezt a hosszú gyerekeskedést, aminek, úgy látszik, sohasem lesz vége. Igaza van a második öccsének, aki a nyáron folyton kérdezte, hogy: „Édesanyám, hány éves vagyok én?” „Hétéves vagy, fiam” - mondták neki vagy egy hétig, míg kifakadt: „Hát én már mindig csak hétéves leszek?...” Ő is unja már, hogy mindig csak kisdíák, kisdíák, s körülötte ezek a számár gyerekek úgy bele tudnak nyugodni, hogy ők algimnázisták, s ahhoz valóan viselik magukat, tudják, mikor lesznek harmadikosok, negyedikesek, ötödikesek, nyolcadikosok: ő kész ember szeretne lenni, és nem iskolába járni, ő már tudni szeretne mindent, s érteni és végezni valamit, de nem latin szintaxisra, meg geometriai példákra gondolni... hogy tudnak ezek kacagni, felhallatszik az udvarról a gyerekzsibongás, milyen vidámak és nevetősek, csak úgy csillog az arcuk, csupa öröm az egész élet, mindenben mulatnak, s örülnek, ha vasárnap van, s pihennek és mulatnak, még a templom is olyan rendes dolog nekik...

Mikor végre fel volt öltözve ugyanazokba a loncsos ruhákba, amikbe tegnap, csak a fehérneműje volt tiszta s kikefélködött, akkor már sajnálta, hogy a takarítást olyan könnyelműen magára vállalta, a többiek már mind lent vannak az osztályokban, s osztályonként fognak felmenni az oratóriumba: ő majd egyedül megy oda, s igyekszik beosonni az osztály közé, s még külön meg kell kérni a felíró, hogy húzza ki a hiányzók közül.

Mikor bent volt az iskola templomában, nagyon jól érezte magát, az oratóriumnak a nevét is szerette, olyan imádságosan hangzott neki: „oratórium...”, s a rendkívül magas terem, a magas fapadokkal, amelyekben minden önérzete mellett is elveszett, mint egy kesztyű, s eszébe jutott, hogy ebben a teremben kiáltották ki negyvennyolcban a függetlenséget, s ott ült fent Kossuth Lajos, és onnan szónokolt bűvös hangon: ha ő azt a szónoklatot hallotta volna...

Most a vallástanár prédikált. Előbb a kórus énekelt, s ez is oly különös és titkos hatású volt, mintha nem emberi hangok lettek volna ott fenn az emelvényen, a karban, ahogy négy szólamra énekeltek, s csak úgy dobták ki a hangot, mintha valami távoli trombitaszó volna, de a vallástanár éppen úgy beszélt, mint órán, épp olyan csendes és szelíd volt, csak sokkal lassabban mondta a hangokat, s mintha nem is a száján eresztette volna ki, hanem az orrán öblögette volna: egy félhanggal mindent feljebb, mint rendszeren beszél valaki.

Templom után még egy pillantást vetett a Hatvani professzor sírkövére, emellett sohase tudott elmenni, hogy betűzni ne próbálja a nevét, s mindig igyekezett felidézni annak a bűvös tündéri erejét, amellyel el tudta varázsolni a négy szalmacsutakot négy kövér disznóvá, s mikor a paraszt megvette a debreceni piacon, s hazahajtotta Sámsonba, akkor otthon a portája udvarán négy szalmacsutakká változott... S mikor a debreceni főbíró utolérte négylovas hintóval, s azt mondta neki: „No, professzor uram, üjjék fel” - ő azt felelte rá, hogy: „Nem lehet, sietek” - avval a botjával a porba hintót rajzolt hat lóval, beleült, s egy pillanat múlva elrobogott a főbíró mellett, szemével látta, s megismerte a parádés kocsiban, s csakugyan, mikor beért Debrecenbe, akkor a professzor már kikönyökölt az ablakon s csibukozott.

Megcirógatta a kemény, összevissza töredezett s ragasztott sírkövet, mintha a híres professzor palástját érintené, s aztán ugrálva ment le a hátsó lépcsőn a szétbomlott, rendekben nem csoportosuló diákság közt.

Úgy gondolta, hogy még ebéd előtt elmegy Törökékhez, de már fél tizenkettő volt, s mindjárt ebéd, s nem is illik ebéd előtt valakihez elmenni, kivált, hogy a múlt vasárnap volt ott, s mindjárt kitalálnák, hogy valami baj van.

De mikor ebéd után rögtön sietve ment a Nagymester utca felé, akkor is meglassította a lépést, ahogy a leányiskolához közeledett, mert félt, hogy csudálkozni fognak, hogy ilyen hamar már megint itt van, mikor pedig hónapokig se ment azelőtt... Négy órakor már Orczyéknál kell lenni, elhatározta, hogy épp olyan okos lesz, mint Orczy, aki tegnap délelőtt mindenkivel beszélt... ha ő olyan ügyes tudna lenni, mint Orczy...

Míg lassan csámborgott, s bal kezével a kerítések deszkáit meg-megérintette, egy vastag, de puha kéz nehezedett a vállára:

- Ni, kisdíák, kis nevelő, hogy s mint?

Ijedten nézett fel a magasba: Szikszay bácsi volt.

Persze, megy megint, mint minden vasárnap. Török bácsihoz ment.

Szótlatlanul mentek egymás mellett, csak az tűnt fel neki, hogy most nincs senki Szikszay bácsi-val, se Szikszay néni, sem egyik gyereke se. A bácsi nem szólt hozzá egy szót se tovább, hátrafesztette vastag derekát, s halkán dúdolt:

Kis kutya, nagy kutya... ne ugass hiába...

Van nekem szeretőm...

Ijedten nézett rá: ez is azt dalolja, amit a Doroghy Sanyi apja, az a nagy Rinaldó Rinaldini... mert éppen olyan a szakállával, bundájával... Milyen más ez az óriási, puha, pohos, vörös orrú Szikszay bácsi, a debreceni módra pedert, hosszú, hegyes bajuszával...

Szikszay bácsi hol dalolt, hol füttyült, de egész hangosan, hogy:

Téglás híres város... trallala határos...

Ott lakik a babám...

És újra fütty... A bácsi mindig szokott dúdolgatni az utcán, de most olyan erősen dalolt, s különösen olyan hangosan füttyült, hogy ő nem mert rápillantani, hogy a bácsi észre ne vegye, hogy ez milyen feltűnő...

Így értek a kapuhoz.

Elöl ment be Szikszay bácsi, utána kullogott ő, mint egy kiskutya, s egyáltalán nem látszott meg rajta, mikor az ajtót betette, hogy most itt valami bosszúálló, s rendesináló férfiú jelent meg a színen.

Nem sietett nagyon a bácsi után, inkább hátra ment egy kicsit az udvarba, s hátulról jött fel néhány perc múlva a folyosón végig, nagyon beijedt a bátorságtól, és sokért nem adta volna, hogyha most egyáltalán nem volna itt... Míg megállt az ajtónál, gondolt is arra, hogy legjobb volna megpattanni, de hiszen Szikszay bácsi azóta mondta, hogy ő itt van, és várják, és ha megszökik, mit gondolnak, így aztán bátorságot vett magának, s bement.

A konyhában, szokás ellenére, senki sem volt. De a szobaajtó nyitva volt, és odabent nagy beszélgetés volt, nem is beszélgetés, hanem sírás.

A vér is meghűlt benne: Szikszay bácsi sírt.

Hogy? Ez a bácsi, aki mindig tele volt jókedvvel és dallal, s az imént is az utcán úgy dúdolt, hogy zengett tőle a város...

Felcsukló zokogások közt hallott néhány szót, s a néni mondta utána:

- De Lajos, Lajos, az istenért, nincs lelked, ilyet még ki is mondani?

És a néni is sírt, s Ilonka kisasszony is sírt...

- Nem - kiáltotta Szikszay bácsi -, nekem más választásom nincs... ezt elviselni nem lehet: inkább százszor a halál, mint ilyen megaláztatás!...

- Lajos bácsi! - kiáltotta Ilonka kisasszony is - meg kell kérni azt a gazembert!

- Soha! - üvöltötte Szikszay bácsi. - Soha!... - s egyre dalolóbban ismételte: - Soha!... Inkább százszor a halál...

Most beleszólt Török bácsi is a maga megszáradt kis hangján, de érezni lehetett jobban a belső meghatottságot, mint a többiek jajgató szaván:

- Kérésről szó sincs... Nincs is értelme... De azért ennyire kétségbeesni nem szabad... nincs is értelme...

- De ki vagyok én? Szikszay Lajos! - kiáltotta mennydörgő hangon Szikszay bácsi, s mellére ütött, hogy csak úgy kongott bele. - Hogy énvelem így merjenek elbánni!... Azért küzdöttem, dolgoztam huszonöt esztendeje a nyomorult város szolgálatában, hogy velem így merjenek...

Aztán elmondta a dolgot, s csak úgy ömlött belőle a szó: a polgármester az ő nagy ellensége, aki már régen harcolt vele, hogy kitérje az állásából, de a régi főispánnál nem tudott elérni semmit, mert az tudja, ki volt Szikszay Lajos!... Hanem ennél az új főispánnál, ennél a taknyosnál sikerült a vén gazembernek befeketíteni... s most megkapta a fegyelmet, a felfüggesztést, az elcsapatást: tegnap a pénztárt revidiálták, s százhetvenkilenc forint miatt...

- Elszámolási hiba, vagy a gazok, ők csináltak bele valamit... Százhetvenkilenc forint miatt huszonkét esztendő minden érdemét elseperték...

- És miért? - kérdelem tőled, Török Pál!... Azért, mert ebben az országban becsületnek, önértetnek helye nincs; itt csak talpnyaló szolgákra van szükség, akik felfelé önértet nélkül hízelkednek, lefelé kímélet nélkül árverezik el a szegényeknek az utolsó párnáját is... Mért volt mindez, Török Pál?... Azért, mert én nem vagyok debreceni születés: tehát én nem tudok behelyezkedni azoknak a felfogásába, akik Basahalmán innen látták meg ezt a tolvaj napvilágot... D. V.: én nem vagyok Debrecen Városi... D. V.: énnekem nem az a hitvallásom, ami a Debreceni Vasfejűeknek... D. V.: az én miatyánkom nem az, amit ez a D. V. jelent, ami rá van ütve minden marha tomporára, minden csikóra, disznóra, minden karszékra és könyv sarkára... Én nem tudtam megtanulni huszonöt év alatt sem a Debreceni Vallást, hogy D. V.... Nem én, Török Pál: mert mindenki tudja, mit jelent az a D. V.: *Dugdel; Viddel*... Mindenki tudja, mindenki gyakorolja, csak Szikszay Lajos nem: ezért kapott Szikszay fegyelmet.

Csönd volt egy darabig, aztán Szikszay bácsi dallamos hangján szónokolva s keseregve dúdolta tovább:

- Én komolyan vettem a számvevői állást: hányszor koppantottam rá a polgármester úr körmire, hogy hol vannak a makkoltatott sertések és bizonyos városi pénzek? Nagyerdei széna meg a hortobágyi elhullott jószágok bőre?... Én tudom csak, mit akartak csinálni a gázgyár ötvenéves szerződésével: száz évre akarták megkötni, hogy az unokáik unokái is nyögjék Debrecenben; maga a bajor társaság szemérmesebb volt, csak kilencvenkilenc évre kérte... Ötven is elég lesz, mondta Szikszay Lajos; megmondhatja Pósalaky, mit csinált abban az időben Szikszay!... Ha tudnák az emberek, még harminchat évig mindennap áldaniok kellene a nevemet; és uramisten, most ki vagytok dobva, hat gyermekemmel semmitlenül, állásból elmozdítva, egy falat kenyér nélkül, megbecstelenítve, koldusbotra juttatva, nevemtől megfosztva: százhetvenkilenc forint miatt...

Leborult az asztalra, s úgy zokogott, hogy az asztal zörgött bele.

- De hát ez lehetetlen, Lajos, ez lehetetlen, kedves jó Lajosom! - kiáltotta a néni.

- Lehetetlen!... Vót pofája annak a gazembernek, hogy azt vágta a szemembe, hogy ha nem ő volna a polgármester, most engem tömlőbe csuknának, vizsgálati fogságba, mindaddig, amíg ki nem derül minden igazság! „Csukasson le, uram - mondtam neki -, csukasson le, de olyan tömlőbe, ahol vizsgálat nélkül szúrják szíven az embert!...” Hallatlan! velencei dózsénak képzele magát a debreceni polgármester! Hát akkor legyen neki hozzá ólomkamrája is!... Így feldúlni egy életet, így dúlni fel, így törni ketté, derékon, bepizskítani, magvát is megtörni! Hogy fogja az én fiam a sikkasztó nevet letörölni ebben az országban, ebben a Disznó Városban, hol azt a sok tolvajságot, amit elkövettek a városon, amiről mindenki tud, mind rám fogják kenni, s a civisek az utcán bot végivel fognak utánam mutogatni, hogy: ott megy a Város tolvaja...

Két ököllel verte az asztalt, hol egyikkel, hol másikkal, nagyot, puhát ütött rá, aztán hirtelen csöndben rákezdte:

*Kis kutya, nagy kutya... ne ugass hiába...
Van nekem szeretőm...*

És rendesen végigfüttyölte a nótát...

De ez a fütty olyan kísérteties volt, mintha a meggyilkolt ember utolsó sikoltása lett volna.

Misi kitágult szemmel, iszonyodva hallgatta a felnőtt embereknek ezt a borzasztó katasztró-fáját.

- Itt más hátra nincs, mint vagy felakasztom magam, vagy felhasítom magam, de itt kiút nincs.

- Lajos! - kiáltott egyszerre sikoltva a néni is, Ilonka kisasszony is.

Akkor Török bácsi szólalt meg:

- Ne rémüldözzenek, ő ezt nem fogja megtenni! Nem teszi meg, mert először is hat gyereke van, nevetlen apró gyerekek, akik őrá néznek... mert ő könnyen megszabadulna, igen: legjobb meghalni... nincs annál jobb, a halottnak nincs baja... De ő ezt nem teszi meg, mért, azért, mert ő egészséges ember, egészséges lelke van, tele van vérrel és erővel és becsületes munkaképességgel... Ő kibírja, hogy az igazság ideje eljőjön; ha még százszor olyan nyomorban is, mint amilyen fenyegeti, ha csupa száraz kenyéren is, ha favágással is: ő kibírja, mert benne elpusztíthatatlan életerő van... Én más: én nem bírnám ki... én nem... Ha énrám szakadna valami ilyen baj, én igen... bennem már nincs erő, hogy elviseljek egy hasonló szerencsétlenséget... én már nem bírok harcolni, én már nem bírok verekedni...

Elfojtotta a hangját a könny...

Csönd volt soká. Aztán fulladtan folytatta:

- Nézd csak, én még ezekkel se bírok már küszködni... Jól tudod, ezt a mi rossz fiúnkat én elég sokáig nem bírtam elviselni. Már úgy tizenhat éves kora óta megutáltam, s egészen eddig az esztendeig nem szóltam hozzá, nem törődtem vele. Most végre megemberelte magát, állást vállalt, rendesen, már úgyahogy végzi a dolgát, sokat nem kívánok tőle, majd lassan az idő meghozza, megkomolyodik, megházasodik, a felesége majd csak rendbe szedi, de elgondoltam, hogy mégis öreg ember vagyok; mért vigyek sírba haragot, akármilyen rossz is, mert haszontalan, könnyelmű kölyök ma is... És most a feleségem kezd... ez nem tudja szívlelni... Itt tíz éven át harcolt velem s ellenem: és most ő nem veszi fel... Én ezt a kis harcot sem bírom...

Szikszay bácsi elkezdte füttyölni, hogy:

Téglás híres város...

Akkor azt mondta:

- Nézze, kedves Juliskám, olyan nagy bajok vannak most a világban, hogy béküljenek össze a családok...

- Istenem, egy anyát kell békíteni gyermekével - mondta sírva a néni -, de én nem tudom túrni, mióta ilyen közel van, hogy... *nem tiszta...* Az én gyermekem: hát honnan örökölte? Se az uram, se én... és ez olyan piszkos...

- Inkább nagyon is keni-feni magát - morogta Szikszay bácsi.

- A szíve nem tiszta... valamit, mindig valamit takar. Most is utazik: még ma! Hova?

- Kiküldetése van, oda utazik - szólt az apa.

- Csak higgye, apa, apámmal mindent elhitet.

Misi nem bírt tovább itt maradni, minden pillanatban iszonyúan félt, hogy rajtakapják a hallgatódzásokon: már régen meg kellett volna mutatnia magát.

De most már egyáltalán nem is bírt nyugton maradni, hogyha János úr elutazik. Ez a szó úgy csapott rá, mintha puskapor vetette volna ki.

Lábujjhegyen az ajtóhoz lopózkodott, kinyitotta, s kilopakodott rajta.

Szerencsésen be is zárta maga után az ajtót, s akkor futva, mint a tolvaj, ki az udvarból.

Azonban alig tett néhány lépest az utcán, legnagyobb megdöbbenésére János úr jött szembe vele. Szívesen lett volna láthatatlanná, s egész elfeledkezett a múlt éjszakai viharos képzelődéseiről, mikor néminemű pofonok is jártak az eszébe, melyekkel János urat felruházni kész lett volna, megfelelő testi erő varázsszerű elnyerése esetén. Jobbnak látta azonban egyelőre gyáván s úgynevezett tisztességesen kalapot emelni s köszönni, hogy:

- Jó napot kívánok!

- Hopp, öcskös - szólt János úr szokott lármás hetykeségével -, gyere csak, ipse, fogd meg a táskám, míg bemegyek az öregekhez köszönni.

Ezzel a kezébe nyomott egy kis kurta fekete táskát.

Nem volt nehéz az a táska, de Misire annyira megalázó volt, hogy csaknem a földre ejtette.

- De vigyázz rá, azt a bürkit!... El ne lopják tülled: *pérez van benne*... - Ezzel tovább ment a kapu felé. Aztán még egyszer visszafordult: - Utazom Géza bátyádhoz, addig gondold ki, hogy mit izensz neki!

Misi sóbálvánnyá válva maradt ott az utcán, és szórakozottan a falnak támaszkodva bámult a porba.

Szédelt; az utca elég széles volt hozzá, hogy akár el is szédülhessen tőle, olyan széles volt, hogy régebben, mikor itt lakott, esténként csodálkozva látta, hogy mikor jött a csorda hazafelé, egész szélességben úgy elterült az út közepén a töméntelen marha, mint kint a pusztán. Két csordás terelte nagy karikásokkal; amott szemben van egy bolt, a csordás mindig annak a boltnak az ajtajába állott, s réztrombitáját nekiszegte az ő ablakuknak, s hajnalban rázendített a gyülekezőre. A bácsi egyszer kinyitotta az ablakot, s azt mondja a legénynek: „Gyere csak ide fiam”. - Odahítja, s egy pohár snapszot adott neki. - „Ez azért van - mondta, mert olyan szépen trombitálsz. A katonaságnál tanultad?” - „Igen” - felelte a csordás. „Na, csak mindig fűjjad, mindig kapsz egy pohárral.” Másnap reggel már aztán igazán nem lehetett aludni, úgy szólt a trombita, még Árpád pajzsra emeltetése is táncolt tőle a falon. A bácsi álmosan, dagadt szemmel, egy ingben, mezítláb újra kihajolt az ablakon, s újra adott neki egy pohár pálinkát. Harmadnap reggel ismét. Ő nem győzött eleget csodálkozni a bácsi nagylelkűségén, hiszen azelőtt eleget panaszkodott emiatt a trombitás miatt. De negyednap a bácsi nem adott semmit, ötödnap sem. És hatodik napon nem szólt a trombita, hanem a bejáróasszony meghozta a hírt, hogy haragszik a csordás, aszonta, hogy többet a vén kúpciher nem hallja ingyen az ő trombitálását... Lement a Parragh-malomhoz, s ott fújta ezentúl, jó messze, úgyhogy ide még annyi nesze se hallatszott, ami a hajnalalmot megérintse.

Tavaly egész télen mulattak ezen, s most egyszerre, kínjában, felújult benne az emlék, s mosoly támadt az arcán.

Már olyan régen nem nevetett, hogy az arca megérezte a gyűrődést, s újra elfanyalodott tőle.

Vajon micsoda pénz van ebben a táskában, honnan van ennyi pénze ennek a lumpnak? - gondolta aztán magában, s égette a kezét, mintha lopott pénz volna. És miért bízta rá, miért nem vitte be magával, és még hogy megfenyegette Géza bátyámmal, nagyon szomorúnak találta, hogy ő ilyen haszontalan kisfiú, ha most ő bika volna, nagy, fekete, kormos nyakú bika, amilyen otthon a falu utcáján szokott sétálni, s mindenki befut előle a házba, gyerek a viláért se marad kint, de nagy ember sem, s a szarván gyerekököl nagyságú gomb van... de jól felöklelné, mikor kijön, azt a betyár embert, hallotta, hogy egyszer a bika egy csordást, aki verte, úgy felszúrt, hogy a béle mind kifolyt: most szinte érezte, hogy az utcán rohan ő, s a szarváról lecsorog János úrnak a bele, hurkája, úgy húzza a földön, mint a kutya a mészárszékből a бүdös combot.

János úr kijött, s egy másik táskát hozott magával, s neki egy szót sem szólt, hogy adja oda a kis táskát, csak intett, hogy menjen vele.

Ez újabb megaláztatás volt, mert úgy festett a dolog, mintha ő megfogadott hordárja volna neki, s gyorsan ment, úgyhogy őneki folyton félfutva kellett mellette menni.

Különbén még jó, hogy egy szót sem szólt, valami baja vagy gondja lehet János úrnak, mert nagyon sötét az arca s gondolkozik, ami pedig nemigen volt szokása.

De Misi elhatározta, hogy bármiképpen is, de meg fog válni ettől a megtiszteltetéstől: nem fogja a vasútig vinni a csomagot. Mikor a kollégiumhoz értek, azt mondta:

- Kérem szépen, János úr, nekem be kell menni.

János úr megállt, ránézett.

- No, fiú, te nagyon kevély vagy, nem kellett a minap a hatos; de ha tíz pengőt adok, elveszed?

- Köszönöm szépen, nem kérek - mondta ijedten Misi, s úgy meghátrált, mintha pofonnal fenyegette volna meg. Még a kezét is szinte az arca elé kapta.

János úr megfogta a karját, erőltette, dulakodott vele, akkor végigmérte mérgesen:

- No, pukkadj meg... pukkancs!

Azzal felvette a kis táskát a földről, s elment a Nagytemplom felé. Többet nem nézett vissza.

Misi darabig utána nézett, aztán beszaladt a kollégiumba, nagyon fel volt lázadva, minden tagja remegett.

Kielégítetlennek érezte magát; csak legalább egy szót mondott volna neki! Csak egy goromba szót mert volna odavágni, de olyan gyáva volt, mint egy nyúl...

Most mit csináljon, semmi dolga a kollégiumban, a coetusba felmenni nem akart, még a fiúkkal szólni kellene, körülvágtatott a folyosókon, s egyszer csak ott állott a fekete tábla előtt, ahova minden gyerek minden percben el szokott futni, s a rácsra kiakasztott cédulát betűzte: az érkezett leveleket.

És ott volt a neve, mégpedig a pénzesutalványok között.

Újabb reszketés fogta el örömeiben.

Bement, de a rendes pedellus nem volt bent, a belső szobában más pedellusok kártyáztak kutyát, s nagyokat kacagtak, ő darabig csak ácsorgott, s nem akart szólni, végre valamelyik rászólt, hogy mit akar.

- A leveletem... ki van írva, kérem.

Erre egy felállott, nem a rendes pedellus, egy másik, s nagy kulcsörgés, kotorászás után kiadta neki a rózsaszínű lapot.

Ahogy ránézett, megismerte az édesapja írását, s erre a kis szíve elkezdett nagyon kalapálni, mert az édesapja betűi, ezek az erélyes, hirtelen, nagyszerű betűk, mindig felvillanyozták, olyan volt ez az írás, mint a baltával frissibe lecsapkodott forgácsok, boldog volt, hogy a szeme köztük turkálhat, s már látta az édesapja arcát, nevetését, kevés bajuszát s nyájas kék szemét, ha az édesapja levelét látta, minden betűtől külön kacagott, ha az édesanyját, a szíve elszorult, s büntudatában remegett.

- Még három óráig kiveheti a pénzt - mondta a pedellus, s eltette az ő öt krajcárját.

- Hol?

- Hát a postán.

Kiment, s a szélfújta folyosón elkezdte olvasni a néhány sort. Csak ennyi volt:

Kedves fiam, vegyél magadnak valamit. Semmi bajunk, vigyázz magadra. Anyád pakkot küld karácsonyra. Csókol szerető Apád.

- Fiam, vegyél magadnak valamit - ismételte magában, s a szeme tele volt könnyel, s elfutott, ki a kollégiumból. - Kedves fiam, kedves fiam! - s hallotta az édesapja bátor, édes hangját: „No, fiam, vegyél magadnak valamit!...” De hiszen van neki pénze, azon se vesz magának semmit. Hát mit vegyen rajta, van neki mindene, és ha nincs, hát akkor nincs. Otthon nincs semmi, és ő vegyen magának valamit? Igen, ha vehetne valamit, amit hazaküldjön, de mit? Minden haszonlatanságot: hát otthon vegyenek valamit, mert itt semmi se kell. Vegyenek húst a gyerekeknek, nemcsak édes nagymamának, meg cukrot...

Úgy szaladt, ahogy csak bírt, s egykettőre a postán volt. Bement a kapu alá, zöld postakocsik voltak az udvarban, vasárnapiasan pihentek, egy postás jött ki pipával a szájában; megkérdezte, hol lehet felvenni a pénzt: megmutatta s hozzátette:

- De siessen, mindjárt három óra.

Ekkor hirtelen arra gondolt, hogy nem lehet hazamenni karácsonyra, mert ha az édesanyja pakkot küld, akkor biztosan nem lehet hazamenni, s biztosan azért nem lehet, mert nincsen pénzüik útiköltségre: négy forint, és otthon is nagy lehet a szegénység, hogyha nem híják haza... ő visszaküldi a forintot...

Bement a postazárkába, s a léckerítésen át megkereste az egyetlen hivatalnokot, aki ott ült, s azt mondta, de a sírástól nem bírt beszélni:

- Kérem szépen, lehet pénzt küldeni?

A hivatalnok egy darabig ránézett, s azt mondta:

- Talán felvenni?

- Nem kérem, én nem akarom felvenni, hanem vissza akarom küldeni - s odaadta az utalványt.

A hivatalnok forgatta a lapot.

- Szóval nem fogadja el. Írja rá, hogy nem fogadja el.

Ő átvette a lapot s ceruzát, hogy ráírja.

De hirtelen megijedt: hogy írja ő az édesapjának azt, hogy nem fogadja el? Mit fog mondani édesapja rá? „A fene a taknyos kölykit, mér nem fogadja el az apjától” - s nevetett sírása közben, ahogy az édesapja káromkodó hangját hallotta.

- Nem, kérem szépen - mondta zavarban -, én ezt el akarom fogadni, de én két forintot akarok visszaküldeni.

A postás sovány, szőke, olyan postásember volt; kicsit érdeklődni kezdett, bár félt már, hogy elutasítja, mert a postások iszonyúan rideg emberek, de nem tette azt, hanem valami megható gyöngédséggel mondta:

- Akkor ezt vegye fel, és címezzen egy másik utalványt.

- Igenis.

Az asztalhoz ment, amely fekete volt a sok ráfröccsentett tintafolttól, s egy rossz tollal, amilyen csak a postahivatalokban található, vastag tintával, amely gombot csinált a toll hegyén, aláírta az utalvány hátlapján.

A postás levágta a szelvényt, s odaadta neki, erre olyan boldog lett, hogy hiszen épp az volt a bánata, hogy az édesapja írását nem fogja látni, legalább az üzenete megmarad.

Kapott egy másik tiszta utalványt, s arra ráírta keservesen a címet, olyan csúnyán írta a rossz tollal, hogy nagyon szégyellte, és ő is írt a szelvényre, de csak annyit, hogy:

Édes jó apám, nagyon szépen köszönöm, kezit csókolom édes jó apámnak, de nekem van pénzem, csak tessék búsulni rajtam. Kezét csókolom szerető hálás fia Misi.

Mikor elolvasta, ijedten vette észre, hogy kimaradt az a szó, hogy *ne*, ezt még beleszúrta, de nagyon is sokáig piszmogott az írással, s a postás, akármennyire erőt vett rajta az emberi érzés a kisfiúval szemben, mégis konstataálta babbéj-zörgő hangon, hogy:

- Siessünk, három óra.

Odaadta a lapot, és hozzáfogott kabátja bélésébe letörölgetni a tintás ujjait.

A postás kért tőle egy forintot és öt krajcárt.

Kiguberálta a kis bugyellárisból, s kapott érte egy kis cédulát. Olyan furcsa volt az, hogy egy idegen kéz leírta az ő édesapjának a nevét...

Sírva szaladt ki és boldogan. Nagyon szeretne volna még egyszer látni az édesapja írását, ahogy le volt írva azokkal a pattogó, nagy, ugráló betűkkel, hogy *Nyilas Miháj*...

Kacagott tőle, mert j-vet volt írva, pedig az édesapja nem szokott helyesírási hibát csinálni, de a j-t és az ly-et azt nem becsüli külön semmire.

Ilyen büszke és boldog még sose volt életében, s elszaladt egészen a Piac utcán végig.

Mikor a Vasút utcához ért, megállott, de aztán eszébe jutott, hogy négy órákor kell Orczyéknál lenni, s még csak három óra.

Azért csöndesebben továbbhaladt a vasúti állomás felé.

Itt az utca szűk volt, s a végén nagy tér közepén állott az alacsony, egyemeletes, sárga épület.

A kis gőzös pöfögve ment ki mellette, s megállott jobbra az állomás előtt. Bal kézre volt a rongyos kerítésű sétatér, ahová néha ki szoktak jönni a diákok, kivált ősszel, mikor az olajbogyók érnek. Gyönyörű nagy olajfák állottak ott bent, s annak hamvas, lisztes bogyoit szerették rácsálni, ő valami egészen különös gyönyörűséget érzett az olajfa illatától, éppen olyan édes volt, kellemes az neki, amennyire iszonyodott az akácfa fürtös virágának szagától. Ez az idegen fa, az olajfa, amelyet sehol sem látott idáig, csak itt Debrecenben néhányat, elvezette a gondolatait más földekre és más ég alá. Eszébe jutott nagybátyjának egy jó szava: „Milyen kár, hogy Árpád apánk tovább nem ment a népével, néhány napi lovaglásnyira: most Olaszországban ülnék, s nem kellene fűteni”. Ezen elmosolyodott, mert gondolatai ugyanolyan erős hatással voltak rá, mintha eleven társalgást hallana.

A kegyetlen, hideg téli szél, amely itt az alföldön még iszonyúbb, mint másfelé, hol megindult, hol elállt, s ő össze-összehúzta magát kis köpenyében. Végre arra gondolt, hogy bemegy a pályaudvarra, bár szokása szerint nem mert idegen helyre, ahol semmi dolga sincs, bekukcantani, még az utcán is csak azért tudott járni, mert az a szokás volt, hogy az emberek folyton kimennek az utcára, akár van ott dolguk, akár nincs, de nem érezte rendben magát, úgy képzelte, az embernek folyton valami munkát kell végeznie, ez a rendeltetése, s megszokta az édesapja mellett, hogy: gyorsan végezz, aztán kezdj újat.

Dobogó szívvel ment be az állomás nagy ajtaján, bérkocsi állott éppen ott, s csíkos zubbonyú hordárok nagy koffert szedtek le a bakról.

Bent az előcsarnok meglehetősen magas volt, s középen lehetett nagy üveglaknál jegyet váltani. Ott ödögött az utasok között, s furcsán hatott rá a sok ismeretlen ember zaja, zúgás, kongó morajlás, szünet és változatosság nélkül, s förtelmes bűz a vörös festékekkel fertőtlenített mellékhelyiségek felől.

Inkább jobbra ment, a másod- és elsőosztályú várótermek felé. Bemenni nem lehetett, nem is akart, a kék zubbonyos portás ott állott az ajtóban, s mindenkitől jegyet kért.

De azért azt nem állhatta meg, hogy óvatosan be ne kukucskáljon az üvegajtókon. Nagyon különösnek találta, hogy az emberek folyton utaznak. Épp olyan ez, mint a hangyák sűrűsége: az ember nem tudja, hova szaladnak olyan fáradhatatlanul. Ezek folyton csak utaznak? Ezeknek az embereknek az a dolguk, hogy mindig utazzanak?

Egyszerre csak felsikoltott.

Bent az üvegajtón belül meglátta Bellát.

Kövémerevedve állt a helyén, s elnyílt ajkakkal, kimeredt szemmel nézett rá.

Aztán megijedt, hogy esetleg Bella megfordul s kinéz, mert hirtelen nagy mozgolódás volt, s csengetni kezdtek a portások; ijedtében elszaladt egészen a jegypénztárig.

Ott megállt, s lángvörös arccal szorította dobogó szívére a kékre fagyott két kis kezét.

Akármilyen ijedt volt is, kis idő múlva összeszedte magát annyira, hogy újra visszalopakodott a váróterem ajtaja felé.

De ahogy belesett, óvatosan előrenyújtott nyakkal, hogy egy pillanat alatt elbújhasson, s mégis annyira vigyázva, hogy idegeneknek ne legyen szembetűnő: már nem látta a leányt.

A közönség tódult kifelé, a portás érthetetlen hangon hosszú névsort kiabált, amerre a vonat menni fog, s meg-megrázta kis, éles hangú csengőjét.

Misi ott állott azon a helyen, ahonnan először meglátta Bellát, s ott állott egész addig, míg mindenki ki nem ment a váróteremből, s egészen üres maradt a helyiség. Kint, túl a másik üvegajtón hallotta s látta a megmozduló vonatot, aztán elrobogott a sok sötét kocsi, kitisztult kint a pályaudvar, hordárok jöttek visszafelé, s számolták a krajcárokat és hatosokat, s ő még mindig csak nézett, nézett, s nem tudta mit gondoljon.

Aztán ugyanúgy gondolat nélkül megfordult, csöndesen kiment az állomásról, kint megint örülten fúj s szembevágott a szél, fejét lehajtotta, hogy a kalapja széle alá bújjon, s fájt az arca a csípős, éles széltől, amely szinte eldöntötte.

Könnyes volt a szeme, mire a házak tövébe ért, akkor megállt a szél, s ő könnyebben ment előre.

„De hát ez nem lehet igaz - mondta magában felvont szemöldökkel. - Én meg vagyok már bolondulva, hogy mindenkit Bella kisasszonynak nézek.”

Az lehetetlen, hogy tegnap este ő lett volna Török úrral, s most meg elutazzon, hiszen tegnap délután egy szót se szólt előre...

De miért szólna neki? Tavaly olvasott egy regényt az *Ország-Világban*, egy régi-régi kötetben, s abban olyan furcsa dolgok voltak, amit ő nem is értett meg, azt gondolta, hogy az csak regény: a férfiak s nők egymás közt olyan furcsa viszonyban vannak, amit ő nem akart elhinni... De most kezd valamit megsejteni, s egyszerre még sokkal magasabbnak s határtalanabbnak tűnt fel... Igaz, Bella kisasszony azt mondta, hogy „szívesen sehogyse...” De ki tudja, hátha ez azt jelentette, hogy azért mégis, hátha, ki tudja?... Hiszen, ha azt akarta volna mondani, hogy *nem*, akkor azt mondta volna, hogy *nem*... és menjen a dolgára, és hagyja őt békén, mit firkál neki levelet, ez szemtelenség, a fene egye meg... S mit tudom én, mit szoktak mondani a szép leányok, ha nem akarnak valamit, de ez olyan zsviványság volt, hogy „sehogyse szívesen”, s „szívesen sehogyse...” Már biztos, hogy találkoztak, sőt talán már ismerték is egymást, és most megszöktek.

Hirtelen megütődött: eddig nem is gondolt arra, hogy Bella kisasszony Török úrral utazott el, mert hisz nem voltak együtt a váróteremben... De hát János úr ezzel a vonattal akart utazni, biztos most már, hogy ő azért ment ki az állomásra, mert ő érezte, hogy ez nem rendes dolog, s látni akarta, hogy utazik el a táská pénzrel...

Most már igazán bele lehet bolondulni, és sírni szeretne, és máris sír, a könny lecsordul a szeméből az arcára, hogy az a gyönyörű szép leány, aki olyan jó volt tegnap, és olyan szépen beszélt, s olyan szelíd és jó volt, és nem volt olyan hamis vad, mint máskor, hogy ez ezzel a piszok alakkal el tudott utazni... Istenem, istenem, ilyen szerencsétlenség!...

Akkor elért a Kistemplomig, amelyiknek nincs a tornya felépítve, csak úgy van hagyva, mint a csataképeken a bástyák a várak tetején, s itt van a Kossuth utca, s itt be kell fordulni jobbra, mert már háromnegyed négy, s Orczyéknál kell lenni négy órakor.

Hogy milyen borzasztó ez a ma délután már megint... Ő soha többet nem fog elmenni Doroghyékhoz, ha Bella kisasszony elutazott, mert ő ott mindenkit utál, minek menjen oda, ha már nincs ott, akiért érdemes volt menni? Szegény... milyen kedves volt, mikor a kamarában a sötétben ott voltak együtt, és mikor azt mondta, hogy „nahát, én nem tanítanám ezt a számárt”... és mindig... S ő elutazott, és neki tovább kell tanítani azt a számár, buta, disznó, szemtelen Sanyit.

Úgy utálja már ezt az Orczyt is, úgy fél tőle, ez most látni fogja, hogy ő sírt, s ő nem akar elmondani neki semmit, és biztosan mindent el fog mondani.

Kicsit várt, hogy lecsillapodjon, s kifújja magát, de mikor ütötte a négy órát, akkor ijedten bement a kapun, éppen úgy, mint ahogy öt órakor szokott bemenni az öregúrhoz.

Most már tudott csengetni, de mikor ajtót nyitottak, egy öreg cselédasszony nyitott ajtót, egy igen jó arcú néni, akkor egyszerre nem ismerte meg az előszobát, s most megint eltévedt a sok ajtó közt, csak a fogásra ismert végre rá, de azon is csodálkozott, hogy zöld, pedig ő vörösnek emlékezett, hogy vörös posztó van a falon rájárában a fogas alatt.

Az öregasszony jól megnézte, s nem szólt semmit, beeresztette az Orczy szobájába.

Orczy ott volt most is a másik szobában, de már jött kifelé.

- Nahát, most már mit csináljunk? - mondta izgatottan, s megfogta a kezét.

- Szervusz - mondta Misi gépiesen, ahogy előre elkészítette a szót a szájában.

Orczy nem nevetett, nagyon komoly volt, s azt mondta:

- Szervusz.

- Mivel mit csináljunk? - kérdezte Misi.

Orczy lelkendezve, minden higgadtságát elveszítve mondta:

- Most jön haza a Fáni, volt a tőzsdén most ebéd után, mosogatás után, s képzeld, valaki tegnap délután felvette!

- Mit?! - kiáltott Misi.

- A nyereményt!

Erre hallgattak, és egymásra bámultak.

- Pedig mondta a tőzsdésné, hogy ő, mikor szerdán jelentkezett a nyereményért, azt mondta, csak szombaton fizeti ki. Azért mondta, hogy hátha valaki más fog jelentkezni, de kint voltak a számok négy napig, s más nem jelentkezett, hát ő kifizette.

Misi összetette a kezét, s elbutulva bámult Orczyra.

- És most nincs itthon se apa, se anya, most én nem tudom mit csináljak. Fáni, Fáni... jöjjön csak!

Az előbbi öregasszony bejött, s mindjárt hozzáfogott beszélni borzasztó kétségbeeséssel, mintha az ő pénzét lopták volna el, tördelte kezét, sápított és jajgatott, hogy:

- Jaj istenem, istenem, jaj, teremő istenem, csak a nagyságos úr volna idehaza, jaj, istenem, hogy nekem nem tudott szólni az úrfi előbb, jaj, ha én tegnap mentem volna el, ó, istenem, ez borzasztó, nahát a tőzsdésné is egészen odavan, hogy ő nem is tudja, kinek fizette ki.

A Fáni nevű öregasszony a fejéhez szorította a két kezét, s úgy topogott le s fel, s annyira kétségbe volt esve, hogy az ijedtsége átragadt Misire is, aki csak most kezdte érezni, hogy micsoda égbekiáltó szerencsétlenség történt, ha még ilyen idegen emberek is ilyen iszonyatosan meg vannak rémülve.

Akkor azt mondta neki a vénasszony, hogy üljön le, s ő leült, és tovább hallgatta, ahogy már másodszor vagy harmadszor elmondta szóról szóra ugyanazt a történetet, hogy honnan ismeri a tőzsdésné, hányszor szokott ő egy esztendőben lutrira tenni, hogy sohase nyert, csak odahordja a pénzét, igaz, mindig csak tíz krajcárt szokott tenni, de vagy az álmát teszi meg, vagy pedig ott van egy szerencseláda, abból húz ki öt számot, hogy ő mindenféle lutrira tett már, de sohase nyert egyen se, csak egyszer a kis unokahúgával húzatott számot, mert az ártatlan gyerekek szerencséje van, s akkor az kijött, de rossz lutrira tették, mert a prágaira tették, s a wieni lutrin jött ki az öt szám...

Ő pedig csak hallgatott, hallgatott, s Orczy sem tudott mit csinálni, csak idegességében nevetett s ugrált.

És folyton azt kiabálta, hogy:

- Mért nem jön ez a Gimesi, hogy mért nem jön már ez a Gimesi!?

Úgy elrepült egy óra, észre sem vették.

Mikor a másik szobában háromnegyedet ütött az óra, akkor Misi felugrott, hogy neki menni kell.

- Egy magas, pedrett bajszú, olyan kisütött bajszú, göndör hajú úr vette fel - mondta Fáni, s Misi azonnal látta, ahogy János úr bement a boltba, s odatartotta a táskáját, s belerakták a sok pénzt, s ő a kezében vitte ma ezt a táskát...

Most már igazán közel volt az elájuláshoz. Elkezdett hangosan zokogni, s szégyellve a sírását, kirohant az ajtón az előszobába. Alig tudta felvenni a köpönyegét, Fáni is tartóztatta, Orczy is tartóztatta, hogy mindjárt hazajönnék a szülei, s ők majd csinálnak valamit, igaz, hogy ő azért hívta négy órára, mert tudta, hogy négykor nem lesz itthon senki, és elnöki tanácskozást akart tartani, nem gondolta persze, hogy így fordul a kocka.

Misi zokogva, sírását fojtva, könnyeit folyton az öklével szétdörzsölve ment le a lépcsőn, aztán futni kezdett, s befordult jobbra a színház udvarára.

Még annyi ereje volt, hogy megnézte a színlapot, s legnagyobb csodálkozására ma is a *Fenegyerekeket* adták. Aztán nem törődött többet a színházzal, futott hátra a kerten át a csizmadiaszín felé.

Most hogy menjen az öregúrhoz, annyit sírt, amennyit csak bírt, az öregúr azóta biztosan tudja, mert tegnap nem olvasta neki a brünnit, hát kérdezősködött a brünni után, és neki is van valami öreg cselédasszonya, aki megfejtette az álmot, s azt is tudja már, mert most Debrecenben az ilyen öregasszonyok mind ezt beszélnek, hogy öt számból négy kijött a brünnin, s egy egész koffer pénzt fizettek érte valami tolvajnak.

Mikor a Csapó utcán balra kellett volna fordulnia, hogy a piac felé menjen az öregúrhoz, nem mert arra menni, hanem a kollégium felé sietett tovább.

A kollégium ajtajában három fiú állott, egy kintlakos, meg kettő a 21-ből. Azok mindjárt szólottak hozzá, s azt mondta az egyik 21-es, nem akar-e színházba menni?

Színházba? Hogy jut ez eszébe valakinek, mikor ő még sohasem volt színházba.

- Én nem akarok - mondta az a fiú - mert én azt hittem, a *Piros bugyellárist* adják, itt van e, vettem a széniori hivatalban két jegyet tíz pízér, ha kell, vedd meg, odaadom.

Hát'sz ő egész életében borzasztóan vágyott színházba, s most nem bírt ellenállni, kivette a kis bugyellárist, kikapart belőle egy tízkrajcáróst és odaadta.

- Hanem, há - mondta a fiú -, hét órakor ott kell lenni, érted? És van kimaradásod?

Misi megijedt.

- Nincs.

- Akkor eredj az osztályfőnökökhöz kérni, ott ül a Bikába, láttam az elébb, a kávéházba ül, csak odaadod az igazolójegyet, osztán aláírja.

A két fiú nevetett, de ő komolyan vette, és mindjárt megfordult, hogy a Bikába menjen aláírítani. De mikor odaért, akkor az inába szállt a bátorsága. Nem mert bemenni a fényes kávéházba, pedig leskelődött, s látta, hogy Gyéres tanár úr csakugyan ott ül, s újságot olvas és szivaroz, s többen is vannak együtt, s nagy fényesség van, mert az összes gázlámpa ég, s a gázlámpáknak nemcsak úgy libegnek a lángjaik, mint a kollégiumban, mint valami lepkék, hanem rendes lámpaüvegjük van, s fényesen égnek.

Erre elfordult s elszaladt. Úgy érezte, hogy neki menni kell Doroghyékhoz, s meg sem állott, míg csak oda nem ért.

Ott is ijedten állott a kapu előtt egy darabig, a kilincsen volt a keze, de nem tudott benyitni. Hátha itthon van Bella s rá fog nézni, és akkor ő szégyelli magát s mit fog mondani, mért jött.

De társaság jött a sötétes utcán végig, s nem is parasztok, hanem úriemberek, talán éppen tanárok, és azok látni fogják, hogy ő fogja a kilincset, s nem megy be, s ha elszaladna, akkor mindjárt felismernék s feljelentnék.

Iszonyú állapotban volt s kétségbeesetten benyitott.

Bent a kutya elkezdett ugatni, mert már el volt eresztve a láncos kutya, s ő nagyon-nagyon félt a kutyától, mert egyszer megharapta otthon a Takácsék kis fekete kutyája, s a Droftiéké is, a posta felé, most is meglátszik a térdén.

Ijedtében visítani kezdett, s kijött Viola a házból, s rákiáltott a kutyára.

Mikor őt megismerte, nagyon megörült, kézen fogta s bevitte.

- Nahát, ez nagyon szép, hogy eljött kedves Nyilas, nagyon kedves, hogy eljött, igazán nagyon szép magától.

Ő mosolyogni igyekezett, de olyan sápadt volt, hogy mikor belépett a lámpafényre, azt kérdezték tőle, hogy mi baja?

Otthon volt az egész család, az apa is ott ült, szokott bús képpel, éppen indulásra készen, csak a szivarját készítette elő, hogy rágyújtson.

- No, Sanyika, most játékot keressetek elő, egyszer nem fogtok tanulni.

Sanyika nevetett, de sunyin nézett, nem hitt ő ebben a nevelőben, félt, hogy mégis csak latin lecke lesz belőle.

Misi folyton abban bízott, hogy Bella előlép valahonnan, de nem volt sehol.

Mintha Viola megérezte volna:

- Bella nincs itthon - mondta.

Misi intett, hogy tudja. Erre Viola gyanakodva nézett rá.

- Láta valahol? - kiáltott fel önkéntelen.

Misi szörnyen megijedt.

- Hol? - kérdezte erőlyesen Viola.

- Az állomáson.

- Hol?!... - kiáltott Viola, s mindnyájan rábámultak.

Erre ő elvörösödött, s elmondta, hogy sétált, s kint volt az állomáson, s látta az első osztályú váróteremben Bella kisasszonyt, aki felült a vonatra s elutazott.

Erre borzasztó megrökönyödés lett.

Mindenki úgy nézett rá, mint egy gyűjtogatóra.

- El-u-ta-zott!... - tagolta Viola, s előre hajlott. - El-u-ta-zott... Hova?... Kivel?...

Misi sarokba szorítva nézett rájuk. Valami félelmes felfordulás következett most.

- Kivel látta, kivel látta? - kérdezte szakadatlanul Viola.

- Én senkivel sem láttam, egyedül volt egy első osztályú váróteremben. Mikor újra benéztem, már nem láttam, indult a vonat.

Viola felkapta a lámpát, s keresni kezdett a szekrényen, ágyakon, széttúrt mindent, s végre a másik szobából egy levéllel tért vissza. Ezt rögtön széttépte, a borítékot két darabban marcangolta szét, s felolvasta:

Kedves apa, én ma elutazom, miattam ne aggódjanak. Valószínűleg többet segítek így a családnak, mint ha egész nap mosogatnék Viola kisasszony elragadtatására.

Kezét csókolja Bella

Viola lecsapta a levelet:

- Piszok! - kiáltotta.

Később azt is kiáltotta:

- És az első osztályon kell neki utazni! Első osztályon. Mi itt meggebedünk az éhségtől, itt kinyúlunk és megkrepálunk, s ő első osztályon utazik! Nem is jó a harmadik a nyomorult piszoknak!... Nahát én tisztába vagyok a kisasszonnyal! Fúj... fujjj!...

Misi darabig némán ült, s nézte a családot. Az anya néma volt, mint mindig, de még sápadtabb s halálra váltabb, Sanyi összehúzta a nyakát, s egész az asztal alá kuporodott, Ila most nem kacagott, úgy meg volt szeppenve, mint egy macska, az első ijedtségtől megnyúlt az arca, s sokkal csinosabb volt, mint úgy rihencsen.

Az apa pedig lassan szívogatta a szivarját, s a bajusza körül mosolygott, vagy mintha derűsebb lett volna.

Végre felállt s azt mondta:

- No, szervusztok, gyerekek.

- S apa elmegy! És apa el tud menni!

Az apa csodálkozva nézett rá.

- Na? Mér?

- S minket itthagya a feneketlen kétségbeesésben.

- De mi az istenharagjának aggódsz annyit rajta?... Nem féltem én azt a lányt... Nem hallok, hogy első osztályon utazott?...

Viola szikrázó szemmel nézett az apjára, az erkölcsi felháborodás arkangyala volt ő ebben a feldúlt s elzüllött családban.

Az apa elment után néma lett mindenki. De kivel is beszélt volna valaki, egyiküknek sem volt a másik számára semmi mondanivalója. Egyszerre úgy látszott egy percre, mintha Bella tartotta volna össze ezt a szétugró családot.

Amint a percek haladtak, neki egyre erősebben jutott eszébe a színház.

De nem tudott elmenni, attól félt, hogy azt fogják mondani, hogy csak azért jött, hogy kellemetlenséget okozzon. Megkérdezte hát Sanyikától, hogy elvégezte-e a holnapi leckét.

Sanyi hümmögve mondta, hogy a dolgozatot nem csinálta meg.

Viola erre felpattant, s kegyetlenül leszidta.

- Neked - mondta - azért tanulni kell! Ha az a semmiházi rongy megszökött is, én itt vagyok, s ha ég-föld összeszakad is, de a te dolgoznak rendben kell folyni. És úgy vigyázz, hogyha ez a fiú meg nem tud tanítani, majd kapok én nagydiákokot hozzád, aki kétségű bottal fog tanítani!

Ilából hirtelen kiröffen a kacagás, a „kétségű botra”, ami valami nagy fenyegetésnek volt szánva.

Nem is volna rendben a dolog vihogás és tanulás nélkül, elővették hát a holnapi leckét, s Misi is jól járt vele, mert bizony ő sem tanult még ma egy árva krükköt sem.

Velük vacsorázott is, és igen jó vacsora volt, úgyhogy Misi nem értette, mért panaszkodnak folyton az éhenhalásról, ha ilyen pompás töltött káposzta van vacsorára. Fél hétkor ment el tőlük szorongó szívvel a színházba.

A színház az egy csudálatos este volt, olyan tündéri varázslatos, hogy azt leírni nem lehet, csak egy dolog szorította a szívét, míg elragadtatva nézte a színpadot, ahol valami kalaposbolt volt, vagy micsoda, s csupa fehér cylinder, és rendkívüli szép kisasszonyok, akik szintén olyan fiatalurakkal szemtelenül megszököő félék voltak, de ő alig tudott valamit megérteni, mert két dolog járt az eszébe, egyik az, hogy egy ilyen orcátlan darabba nem adott volna engedélyt az osztálytanár, a másik pedig az, hogy kilenc órakor bezárják a kollégium kapuját, s ha ő akkorra haza nem megy, akkor kicsukják, s vagy egész éccaka az utcán fog hálgni, s megfagy reggelre, vagy pedig felírják, az igazolójegyét elveszik, s akkor holnap az irodában kell jelentkezni, s ez egyenlő a halállal.

Az első felvonás után hát megszökött, s hazaszaladt, bár még csak nyolc óra volt.

Igen, de azt meg szégyellte, hogy most a coetusban bizonyosan tudják, hogy ő színházban van, s hamarabb hazamenjen. Elbújt hát a régi kollégiumban az oratórium táján, s ott leskelődött kapucsukásig, s aztán addig, míg rettenetes sokára nem jöttek nagy lármával olyan fiúk, akik a színházból jöttek.

Akkorra aztán jéggé fagyva, dideregve, vacogva lopózkodott haza a szobába.

Már mindenki aludt, a szobafőnök felébredt, s azt kérdezte mérgesen.

- Maga hol csavarog?

- Színházban voltam, szobafőnök úr kérem.

- Gyűjtsa meg a lámpát.

De az ő keze annyira fázott, hogy nem mert erre vállalkozni, inkább engedelmet kért, hogy sötétben feküdhessen le.

Mikor lefeküdt, sokáig nem bírta felmelegedni, vagy egy óra hosszáig ébren volt, míg annyira enyhült a teste, hogy gondolkozni tudott.

„Vajon, istenem, most is fut még a vonat Bella kisasszonnyal?”

TIZENEGYEDIK FEJEZET

*amelyben a kisdíák átmegy a felnőttek minden gyötrelmén,
gyermekül ismeri meg a kenyérkereső emberek földi szenvedéseit*

Reggel öltözés közben egy tízforintost talált a zsebében.

Először fel akart kiáltani a meglepetéstől, aztán nem mert meg se pisszenni, bemarkolta a pénzt a kezébe, bedugta a zsebébe, s beharapta az ajkát, nem tudta, hogy kerülhet az az ő zsebébe.

Tíz forint, szent isten! - eszébe villant, hogy Török úr tegnap azt mondta, mikor a pakktáskát visszaadta, hogy egy hatos nem volt elég, de tíz forint elég lesz. Hogy megnyugtassa a lelkiismeretét... Ennyit bizony adhatott is a gazember úr...

Olyan izgatott lett, hogy nem volt képes összeszedni az iskolába viendő könyveit.

Perzselte a zsebet, sütötte a testét a tízforintos... Bizony nem fogja visszaadni... venni fog egy pár cipőt hatért, és karácsonyra hazamegy négyért... Éppen jókor, már lyukas, az a szerencse, hogy hideg van, nincsen hó, ha lucsok lesz, nem lehet majd kimenni, mert belemegy a víz, s annyi sokat kell szaladni a munka után.

A bankót a kabátja oldalzsebében nem érezte jó helyen, mert ki találja rántani a zsebkendővel felelés közben, vagy akárhol, Jézus, ha valaki meglátná, hogy neki tíz forintja van... Bedugta a nadrágzsebébe, csak úgy marékra gyűrve, de hisz a nadrágjának nincs is zsebe, mert egyszer, hogy nem volt zsebkendője, a nadrágzsebet kiszakította, s azt használta. Iszonyodva nyúlt a pénz után, az máris jó mélyen lecsúszott, de még megtalálta. Boldog volt, hogy újra a markában szoríthatta, no de ugyan hova tegye? A fiókjára nézett: igen, de mi lesz, ha a kotró valamiért belenyúl, s megleli... legjobb volna a titkos fiókba tenni, de hátha megint vizsgálat lesz, kivált most, hogy a reskontó... A könyveibe nem lehet, legjobb volna bélésébe belevarni, ahogy a nagybátyja csinálta, a suszter, mikor Romániából gyalog jött hazafelé, ahogy mesélte egyszer... Csakhogy ez soká tart, és nem is biztos, hogy meg tudja csinálni, és hol és mivel varná meg, kapott ugyan cérnát, tűt otthon, s egyszer már megvarrta a nadrágját hátul, ahol elfeslett, de az csak olyan összehúzás volt...

Akkor nyolc órára csengettek, a fiúk már mind mennek lefelé, Sándor neki is odaszólt:

- Nem jössz még, Nyilas?

- Megyek, de elfelejtettem az izét...

Ezzel kinyitotta a ládát, s nagy buzgón kezdett benne kutatni.

De nem merte odatenni, inkább a kismellénye felső zsebébe tette, csak úgy beledugta, éppen alighogy belefért, mert abba a zsebbe, hogy olyan kicsi volt, még sohase tett semmit.

Nem merte a ládában hagyni, pedig mikor ment lefelé a lépcsőn, gondolta, jobb lett volna otthagyni, mert hátha itt valami baj lesz, megmottozzák, vagy valami, vagy kilóg a csücske, s minden percben odanyúlt, hogy csakugyan egészen benne van-e a zsebében.

Borzasztó volt az idegessége, minden percben irult-pirult, s az osztályba rettenve ült le, a lopott pénz miatt. Nem baj, az övéből van lopva, ennyi legalább megvan, mondta.

Orczy jött, s bizalmasan és sűgva köszönt neki:

- Szervusz, lesz valami, meglesz a pénz!

Mintha villámcsapás érte volna.

Meglesz a pénz?... akkor ez rossz helyen van az ő zsebében: ez a tízes.

- Igen? - mondta Orczynak, nyelve.

- Apa a rendőrségre ment - mondta Orczy, s ettől Misi még jobban megijedt. A hideg verejték is kiütött a homlokán.

Orczy gyorsan és suttogva elmondta, hogy a papa nagyon fel volt háborodva, s azt mondta, hogy bármibe kerül is, de azt a gazembert elfogatja, s már tegnap beszélt a rendőrfőnökkel, aki „a papának a markában van”: ne félj, az mindent megcsinál...

- Hát te mért nem jöttél el tegnap délután? - szólt át Orczy vidáman Gimesinek.

- Hová? - kérdezte Gimesi.

- Hozzánk.

- Hozzátok? Minek?

- Hát aláírtad?

- Mit?

- A körlevelet.

- Milyen körlevelet?

Orczy csodálkozva, s nevetve nézett rá.

- Hát nem íratad alá? - szólt Misinek.

Misi csak most figyelt fel.

- De igen, igen - bizonygatta.

- Ja, azt a papírt? - emlékezett Gimesi. - Há'sz ráírtam a nevem, de nem tudtam, hogy minek.

Ezen Orczy soká nevetett, s még Misi is elmosolyodott.

- Hisz körlevél volt, elnöki levél - mondta Orczy súgva.

- Mér nem mondtátok meg - mondta Gimesi paprikaveresen -, ilyen marhaságot.

Akkor bejött a tanár, s nem lehetett tovább beszélni. Misi óra alatt kábultan, zsibbadtan ült, szemét le-lehuntya, torka csiklandott, és a nyál bőven gyűlt a szájában: a tízforintos izzott a szíve fölött, s egyúttal attól szédelgett a feje, hogyha az egész pénzt megkapná... ezer forintot vagy kétezret... ugyan mennyi fér egy pakktáskába?... A karjában kereste a kis táskát tegnap súlyát, s úgy gondolta, volt öt kiló... öt kilogramm pénz... az jó sok pénz lehet... vajon ezer korona, az hány kiló?... hirtelen csodálkozva nézett fel, milyen furcsa: ott ül a tanár fent a katedrán, és magyaráz, s nincs más gondja, csak magyaráz, itt vannak a fiúk s ki figyel, ki nem, de egynek sincs más dolga, csakhogy itt legyen, mindegy az, akár figyel, akár nem, év végére majd csak elvégzi... Csak ő az egyetlen, akinek sokkal, sokkal fontosabb dolgai vannak, ő úgy nem tud itt lenni, neki az egész teste egy valóságos seb, tele van az egész szíve-lelke idegen dolgokkal, de hogy is van az, mit keres ő ezek közt a *gyerekek* között...

Fáradtan dült hátra, s lehuntya a szempilláit, kábultságában szinte elaludt.

- Ugye, Nyilas Misi - mondta hirtelen a tanár.

Rettegve felugrott, s nem tudta, miről van szó.

- Ugye, jó egy jóízűt aludni az órán? - mondta a tanár, s általános kacagás lett az osztályban.

Misi elszégyellte magát, lesütötte a fejét, a tanár intett, hogy leülhet; azt se vette észre. Addig állott, amíg a tanár maga oda nem ment hozzá, s meg nem fogta a két vállát, így csendesen lenyomta, hogy üljön le.

Misi ettől a jószágtól sírni tudott volna, hogy a tanár úr nem vegzálta, mert úgy gondolta, inkább egy négyest érdemelt volna meg.

Jaj, istenem! A tanár keze végigsiklott a bal vállán s le a mellén, csaknem megérintette a tízforintost a zsebében. Majdnem elájult utólag: odaadni egy koldusnak, vagy az iskolai jótékony célra... vagy visszaküldeni Török bácsinak, az ő fiáé... jaj, visszaküldeni hamar... jaj, ha egyszer kiderül, inkább felajánlani az egész évi keresetét az öregúrnál a konviktusnak, vagy egész életében a koldusok javára dolgozik, vagy a haza javára, vagy cukrot nem eszik többet életében, vagy örökké mezítláb jár, hóban is, vagy... csak azt a veszedelmet elkerülni...

Második órákőzben a pedellus jött be az ajtón, s azt kiáltotta:

- Nyilas Mihály!

Misi éppen a számtanpéldát csinálta, amit még sohasem hagyott óra előttre, csak most, s rettenetesen sietett vele, hogy addig készen legyen, míg a tanár úr bejön. Ijedten állott fel, s az egész nyüzsgő, lármázó osztályban mély csönd lett.

- Jöjjön az igazgatói irodába - mondta István, a tüdővész pedellus, akinek egészen uras formája volt, sokan tanárnak is nézték, de megtörten s halkán járt, az arca rozsdavörös volt a tüdőkörtől, s a fiúk azt beszéltek, hogy már régen meghalt volna, de fiatal feleséget vett, s az fog előbb meghalni, de ha annak a halála után megint fiatal leányt kap, akkor az megint életet fogja a saját haláláig. E miatt a hír miatt, amit különben nem hitt el, mert ő már odahaza hozzászokott, hogy a parasztok babonái csak ostoba fecsegések, mégis titokzatos alak volt Misi előtt ez az ember, s nagyon félt tőle. Most megdermedt a rémülettől, hogy füzetet, tollat, tintát otthagya, sietve és sápadtan s reszkető lábakkal ment a szolgálta után. Az osztályban tízszeresen felzúgott a zsvaj, s ő érezte, hogy most róla beszélnek.

Ahogy bement az igazgatói előszobába, ahol már egyszer egy kínos negyedórát töltött, újabb rémület csapott rá, mintha a halál kapuján lépett volna be.

A szolgálta mindjárt ment az igazgató úrhoz, s őt vitte magával, várni se kellett, s ez most még ijesztőbb volt.

Az igazgató úr, deres szürke szakállal, ott ült az íróasztal felett, s valamit nézett. István alázatosan jelentette, hogy: „Nagytiszteletű igazgató úr, alássan kérem, Nyilas Mihály itt van.” Misi az igazgatót nézte, aki nem hagyta abba az olvasást, s nagy, kerek pápaszem volt az orrán. Kis időre aztán a csöndben annyira megcsillapodott, hogy körülpillantott, s látta, hogy két ember van a szobában. Az egyik magas, sovány, szőke ember, úr, a másik pedig rendőr. Még eddig rendőrt sose látott közélről, csak a pályaudvaron és a városház előtt, de sose nézte meg, mert félt tőlük, hanem most ez a két ember erősen nézte őt, olyan kemény és szúró szemmel, hogy ő iszonyodva kapta el a pillantását, s majd meghalt: Jézus isten, ezek őerte jöttek!

Most már az igazgatóra, mint megváltóra kezdett nézni, annak az arcától eddig nagyon félt, de most jól esett látni a szakállas, borzas arcot, oldalfelől viszont érezte, ahogy a testét, mint éles tűk járnak keresztül a rendőrök nézése.

- Mija! - mordult fel egyszerre az igazgató. - Micsoda reskontót sikkasztottál te el?!...

Misi reszketni kezdett, kinyitotta a száját, s nem tudott szólani.

Az igazgató hátrazozdította a székét, s elordította magát:

- Na hajjuk! Ki vele! Ipse!... - Aztán keményen kirúgott ököllel mutatott a szobában levő rendőrökre. - Idejöttek ezek a tisztelt rendőrök. Vallatni! Nyomozni! Betörték a kollégiumba, pandúrmódra! Mert nem szent ma már a törvénynek még a kollégium sem! Keresztültörök a falakat is!... Fegyverrel rontanak rám... Még keresztül is lőnének, ha ellentállanék...

A civil úr igen békítve s alázatosan mondta:

- Alázatos bocsánatot kérek, nagytiszteletű igazgató úr, a tekintetes főkapitány úr alázattal bocsánatot kér a nagytiszteletű igazgató úrtól, hogy ne méltóztassék a mi megjelenésünket szigorúan venni...

- Hát hogy vegyem?! Kitüntetésnek? Ez a kollégium megbecsülése? - ordított az igazgató. - Tolvajok laknak itt? rablógyilkosok? hogy fegyverrel kell rátörni a Múzsák csarnokára, hogy az egész ifjúság lelkinyugalma fel legyen háborítva?! He?

- Alázattal kérem, a legújabb miniszteri rendelet, a belügyminiszter...

- Füttyülök a belügyminiszterre, és füttyülök a külügyminiszterre, és ha tudni akarják az urak, füttyülök Deák Ferencre, és az egész kiegyezésükre!... Én itt: a kollégium autonómiája vagyok, s ahhoz ne nyúljanak!...

- Alázattal kérem, tekintetes igazgató úr...

- Tőlem ne kérjen semmit! És engem ne provokáljon, és engem ne hozzon ki a flegmából! Két ekkora Góliátnak kell itt kardosan, csákósan betörni a kollégium megszentelt termeibe, egy ilyen csöpp kis báránkyáért?... Na, hát itt van ez az ártatlanság, nézzék meg, akkora, mint egy kesztyű... Hát ezt akarják felfalni?... Ez a gyerek, tudják az urak, ki ez a gyerek?... Ez egy színjeles tanuló, ez a kollégium kitüntetettje, ez egy bentlakó... egy bentlakó diák!... A becsületességnek, a megbízhatóságnak, a puritán nevelésnek példánya, aki előtt kalapot emelhetnek az urak! Hát most bemutattam az uraknak a vádlottat: ajánlom magam! - és intett, hogy elmehetnek.

De a rendőrök nem akartak mozdulni. A hókaképu meghökkenve kezdte újra.

- Alázattal kérem...

- Megmondtam már!... - ordított rá az igazgató, felpattanva az asztaltól, kilépett a sarokból, mint egy várból, és merészen s elszántan nyomult eléjük: - Megmondtam már, hogy éntőlem ne kérjenek semmit! Se alázattal, se alázat nélkül! Éntőlem *élőszóval* egy árva ígét se kérjenek, és ne kérdezzenek!... A kollégium autonómiájában benne van, hogy éntőlem a rendőrség csupán egyetlen formában kérdezhet valamit: írásban... Vagy nem tudnak az urak írni?

- Az ügy sürgösségére való tekintettel...

- Semmi sürgösség... Vegye tudomásul, hogy ebben az életben semmi sem sürgős: csak a tisztesség!... De micsoda felelés ez!... A Bach-huszárok sem mertek hozzányúlni a kollégium autonómiájához!... Hozzányúltak a nemzet szabadságához, hozzányúltak a vallás szabadságához, hozzányúltak a tanítás szabadságához: de a kollégium autonómiájához soha!... Tudja maga, ki volt az a Balogh Péter püspök?... Az a Balogh Péter isten kegyelméből egy kisdéd lumen volt, de isten irgalmából egy hatalmas karakter! Tudja maga, mikor a Kistemplomban összegyűltek 60-ban egyházkerületi gyűlésre az egyház vezető férfiai: akkor a városkommendáns bécsi parancsra ágyúkat szegeztetett a templomnak, s aztán a fegyverrel és katonasággal körülvelt templomba csendőrcsákósan belépett, s azt mondta: „A gyűlés megtartását megtiltom: öfelsége, a Császár nevében.” Arra azt feleli Balogh Péter: „Én pedig a gyűlést ezennel megnyitom: öfelsége, az Isten nevében...” És most rekomendálom magamat! Isten álgya!

Egy kézmozdulattal intett, s hátat fordított a rendőröknek.

Azok pár pillanatig még ácsorogtak, akkor meggondolták magukat, s rideg köszönéssel elsompolyodtak.

Mikor elmentek, az öreg igazgató leült a székbe s kiáltott:

- István!

A szolga bejött.

- Híjja be Gyéres tanár urat.

Pár perc múlva bejött a fiatal tanár.

- Parancsoljon, igazgató úr.

Az igazgató kis ideig nem nézett rá, bele volt merülve az előtte levő írásokba. Akkor hirtelen felnézett, borostás hangon dörmögte:

- Mondja csak, professzor úr, ismeri ezt a deákot?

Gyéres ránézett Misire.

- Hogyne, kérem, tanítványom a második osztályban.

- Micsoda reskontó-históriája van ennek?

- Reskontó? - mondta csodálkozva Gyéres, és fejét rázta. - Azt nem tudom.

- Nem tudja?! - mondta a vén baka fejét csóválva. - Hát kisfiam, mondjál el mindent, mert a tanár úr nem tudja!

Erre Misi egyenesebbre állt, kissé körülnézett, úgy elszórakozott azon, ami az imént itt lefolyt, hogy elfelejtette, hogy miatta van az egész.

- Igazgató úr, kérem szépen - mondta - én egy öreg vak úrnak mindennap felolvasok, egy óráig fiz krajcárért!...

- Igen? No, ez derék! - mondta az igazgató nagyot helyeselve. - Az három forint egy hónapra! Sok pénz! Nagy segítség a te szegény édesapádnak.

- És, kérem szépen, az öreg Pósalaky úr...

- Pósalaky? - kiáltott az igazgató. - A volt városi tanácsos?

- Igenis.

- Úgy! Nagyon jól van...

- Az öreg Pósalaky úr, kérem szépen, tegnap múlt két hete, vasárnap, adott egy forintot, hogy tegyem meg a kislutrin, amit álmodott.

- Amit álmodott?

- Igen.

- Hejnye no... hát az ilyen vén számár... megtéteti a lutrin, amit álmodott?...

- Igen, mert a mosónéja megfejtette a számokat.

- Mosónéja! Ördög vigye a vén fülesek! Mosónékkal áll össze vénségére álmodni magyarázni!... Nyertél neki legalább egy szakajtó pénzt?

- Nem, kérem szépen - mondta dideregve Misi, aki elnevette magát ott fent az arcán, de lent a szíve körül halálosan reszketett -, én a budapestire tettem meg a számokat és a brünnin húzták ki.

- Brünnin - mordult fel az igazgató -, brünnin... Budapesti, brünni... Nyert, vagy nem nyert?...

- Nem nyert.

- Nahát!... Persze, hogy nem nyert!... Ostoba fráterek... - Ezzel felállt, s egy papramorgós leckét tartott a babonáról. - Pósalaky uram elvesztett egy forintot, és amiatt ez a számár Kiss Mátyás (mindig tökfilkó volt), ez a mostani főkapitány, két csendőrt küld ide nekem, két talpas pandúrt, és felforgatná az egész kollégium autonómiáját... Eridj órára, micsoda óra van most?

- Számtan.

- Lódulj, ne lopd az időt...

Misi boldogan hátat fordított, s elfutott, még hallotta, ahogy az öregúr azt mondta Gyéresnek:

- Egy ilyen vén tökfilkó miatt...

Akkor István betette az ajtót, s ő boldog melegséget érzett a szíve körül, úgyhogy sírva fakadt tőle, s az osztályba nem tudott bemenni, míg a csöndes folyosón ki nem sírta magát.

Csakhogy másnap, óráközben megint jött István. Most már nem kiáltotta a nevét, csak intett neki egy ujjal, s ő halálsápadtan, a tegnapiénál még sokkal jobban megijedve állott fel, s olyannyira ijedt volt, hogy átbottolt az Orczy térdén. Persze, tegnap óta mindenki a lutriról beszélt, s már a nyolcadikosok is tudták, hogy valaki felvette a pénzt, amit a kisdíák nyert...

Misi sok mindenre gondolt, míg az igazgatói irodába ért. Tegnap nem volt felolvasni Pósalaky úrnál, mert hogy az igazgató úr azt mondta, hogy a forintja miatt ő jelentette fel a rendőrségnél, hát nem mert többet gondolni se rá, hogy odamenjen valaha a színe elé. Sőt ő tudta, hogy az igazgató semmit se tud, s ő tudta, hogy Pósalaky úr az egésztől semmit se sejt és ahelyett, hogy haszna lett vón a lutrizásból, még kellemetlen pletykába fog keveredni, hogy ő jelentette fel... pedig nem igaz, mert az Orczy apja jelentette fel... Szóval ő egy árva szót se szólt tegnap óta senkihez, csak magában kotlott, és bújt az emberi szemek előtt.

Most nem eresztették be olyan hamar, mert odabent tanácskozás volt.

Végre behívták.

Az igazgató mérgesen nézett rá.

- Te peniperda, mindennap van valami?!... Ismered ezt a kisasszonyt?

Misi rémulten látta Violát a szobában. Viola sírt, és az arcát kendővel szárogatta, s nagy folyékonysággal, szinte hogy magát igazolja, mondta:

- Tönkrement az egész életünk, és öneki tudnia kell valamit, mert ő tud valamit a húgom dolgáról, kérem, igazgató úr...

Az igazgató nem szólt, csak bámult a kisfiúra. Ez pedig a szűrős szemek előtt dadogva, s levegő után kapkodva állt, s kérdés nélkül dadogni kezdte:

- Kérem szépen, igazgató úr, énnekem rám parancsolta Török úr, hogy adjam oda a levelet Bella kisasszonynak, de én nem tudok egyebet.

Az igazgató mérgesen nézett rá.

- Veled mindennap baj van... Mit avatkozol bele mindenkinek a dolgába? Mit keresel te a szerelmeskedő-félék közt?

Misi reszketett.

- Én a Viola kisasszony öccsét, a Gyéres tanár úr parancsára, tanítom számtanra és latinra.

- Tanítod?

- Igen.

- Hm. Pénzér?

- Két forintért egy hónapba.

- No lám. Hát te tanítasz is! - mondta szórakozottan az igazgató. - Hát kisasszony, itt nincs semmi panaszra való ok. Ez a gyerek... nem tett semmit!... Ez egy eminens fiú, az osztály dísze, és azonfelül kollégiumi jótéteményben részesül... Hogy lehet egy ilyen kisfiú ellen panaszt emelni? Mi köze van neki a felnőttek szerelmeskedéséhez?

Viola kisasszony zavarba jött s hebetelt:

- Én úgy gondoltam, kérem, igazgató úr...

- Ne gondoljon maga semmit. Bizonyára tisztességes dolog, ami történt, menjen haza szépen, ki Istenben bíz, sosem csalatkozik, majd jóra fordul minden.

Azzal elküldte.

- Hagyjanak békét az én diákjaimnak! - mondta morogva, mintha csak saját magának mondaná.

Viola sírva fakadt, hirtelen elfordult, s alig hallható köszönéssel elsietett.

Misi állva maradt ott, ahol volt.

Akkor csengettek, az igazgató ránézett:

- No, ipse - mondta fenyegetően, felállva az asztaltól, és egyre közelebb jött -, te haszontalan paniperda; te... te mindenbe benne vagy!... Veled mindennap bajom van!... Az egész világ mind a nyakamra jár miattad... kell neked szerelmes leveleket hurcolni?... Már gondolom, hogy abba a tegnapi dologba is ludas voltál!... Hát csak azt mondom neked, hogyha még egyszer behívatlak, ha még egyszer meg kell látnom ezt a maszatos, mocsos fizimiskádat: addig nem is szólok hozzád, előbb egy olyan pofont kapsz, hogy kirepülsz az ablakon!... Lódulj!

Misi megfordult, s behúzott farkkal elsietett.

A folyosó már üres volt, s őrajta sírógörcs tört ki, a Petőfi-szobor előtti lépcsőházban lerokkadt a lépcsőre, s oly szívszaggatóan zokogott, hogy az egész teste rázkódott tőle.

Hát kinek, kinek mondjon ő egy szót, egyetlen szót ezen az egész világon?... Senki sincs, aki őt megértené...

Lépéseket hallott, s felszaladt a lépcsőn, pedig az osztályuk a földszinten volt, s arra kellett volna mennie. Felszaladt az első emeletre, aztán el akart bújni, de sehol sem volt zug, a folyosók ridegek és nyíltak voltak, az oldallépcsőn megint feljebb ment egy emelettel, s azon vette észre magát, hogy a coetusok előtt jár.

Leakasztotta a kulcsot, bement a szobába, lefeküdt az ágyra, s addig sírt, amíg kimerültségében el nem aludt. Nem is volt órán egész délelőtt. Tizenkét órakor lement az osztályba a könyveiért, a fiúk már kitódultak, és Sándor hozta felfelé a könyveit.

- Hol voltál, hol voltál? - tudakolta - de ő csak azt mondta:

- Beteg vagyok... - Látta a pajtása nevetéséből, hogy érti ezt a betegséget. Délután elment órára, de másnap nem akart lemenni. El volt szánva, hogy akármilyen suskussal, de otthon marad. Most már nem ment többet sem az öregúrhoz, sem Doroghyékhoz, s már az osztályban sem mert megjelenni.

De mintha csak megérezte volna az igazgató, már jött a reggeli csengetés előtt István bácsi, fel a második emeletre, be a szobába, s persze, hogy őérte jött.

Félholtan vánszorgott a pedellus után. Már sem élt, sem halt. Az igazgató reggel mindig dühösebb volt, mint később, s amint betolták hozzá az ajtón az ő szegény kis izzadt fejét, engedelmesen hagyta cipelni magát, már neki mindegy volt.

Az igazgató egy hosszú bottal sétált le s fel a szobában.

Mikor őt meglátta, mindjárt üvöltöni kezdett:

- No, te peniperda!... Mit ígértem neked tegnap? Hát már egy órai békességem sincs miattad?... Már az egész kollégium fel van fordulva. Már itt egyéb nem történhetik többet, csak a te szennyesednek a tisztára mosása!

S megsuhogtatta a feje fölött a pálcát.

De megsajnálta vad haragjában is a szegény, magánkívüli, sápadt s egészen tönkrement fiúcskát.

- Itt van már a halom írás, itt az egész vizsgálat!

S a pálcával nagyot csapott az asztalra, s vérbenforgó szemekkel meredt a kisdíákra.

- Evvel hálalod meg az én jószágomat?! Te akasztófáralaló!... De hát majd megtudok most mindent, ha te nem beszélsz is...

Döngő lépésekkel járt fel s alá a szobában. Hirtelen megállt s ráordított:

- Mi az istenharagja az a reskontó?!

Hogy Misi semmit se szólt, tovább járkált. Egyszer újra megállt.

- Mér nem mentél vasárnap óta felolvasni Pósalakyhoz?!

Misi újra nem szólt.

Az igazgató tovább döngette a padlót.

- Mindent felfordít, a haszontalan! ahová a lábát beteszi! Itt a sok írás: Törökék családi élete, a nevelőségben a família, a lutris asszony, az Orczy apja... A fejem zúg tőle, három nap óta semmi egyébre nem szabad gondolnom, csak hogy egy elvetemedett lurkó az egész kollégium tekintélyét tönkreteszi a városban.

Újra nekiindult a mérgező sétának. Akkor nagyot ordított:

- István! István!

A szolga bejött.

- Hol van már az a professzor?

- Még nem jött be, alássan kérem, nagytiszteletű igazgató úr.

- Naplopók! Még nem jött be!... Ha én itt tudok lenni, ő nem tud itt lenni, majd én csinállok rendet ebben a züllött, betyár kollégiumban!... Itt hagyom az egészszet!... Nem leszek soká naplopó professzorok és ördögadta diákok bábja!... Vigye ezt a kölyköt a karcerbe. De kétszer

ráfördítsa a kulcsot, majd megtanítom én őket... A kulcslyukon kibúvik az ilyen gazember lurkó...

István bácsi megfogta a kezét. Misi engedelmesen, egyetlen pissenés nélkül ment vele, s már látta a sötét és vasrácsos tömlőcöt, ahova be fogják csukni, s iszonyodott a teste a kígyók és békák érintésétől.

De István bácsi a szomszéd kis szobába vitte, ami tanári olvasó volt, és senki sem volt benne.

- Üjjünk csak le - mondta neki csendesen, s olyan jóságos hangon, hogy Misinek kibuggyant a könnye.

- Ugye, nem haragszik az igazgató úr, István bácsi? - kérdezte zokogva.

István bácsi végighúzta kétfelé hajló, vékony, barna bajuszát.

- Haragszunk biz' a - mondta csendesen -, de azért nem kell megijedni tülle, mert a mi haragunk nem olyan veszedelmes, mint másoknak a jóakarata.

Misi új zokogási rohamba tört ki.

- Akkor hát vigyen a karcerbe, mert megharagszik.

- Karcerbe - mondta István bácsi -, milyen karcerbe? Hiszen mi szüntettük meg a karcert már tíz esztendeje! Nincsen már karcer a debreceni kollégiumba! Azt csak úgy mondtuk... Ha maga nem csinál semmit, akkor ne féljünk semmitől. Gondoljunk az idesanyánkra, oszt nem lesz semmi bajunk.

Misi odaborult az asztalra, az egyetlen ember, aki annyi idő óta szelíden, s jósággal szólott hozzá.

István csendesen folytatta:

- Nagyon ordító ember - mondta halk hangján - a nagytiszteletű igazgató úr, de majd meglátjuk, no... majd megvizsgáljuk a dógot...

Kinn hallatszott az igazgató rivalgása:

- István!

Az öreg szolga hamar kidöcögött.

Misi magában maradt.

Összehúzódott kicsire, s szégyellte magát halálosan. Ő most karcerben van, tömlőcben, mert mégis csak becsukták... Nem az osztályban van, ahol vidáman tanulnak a többiek, s jelesre felelnek, vagy jóra vagy elégségesre, de még az is szabad, tiszta ember, aki beszekundázik. Csak ő, ő a tömlőcben... Úgy érezte magát, mintha befogták volna, s kalickába teszik. Egész nevetséges és ijesztő, hogyan? Egy szabad ember, befogva, bezárva, és nem mehet ki?... Egész új szemmel nézte a falakat, hogy ő azon nem törhet át, az ablakot, amelyen nem lehet kiugrani; hogy az ajtón sem mehet ki, megbénult idegekkel, mint a szárnyavesztett, csupasz hernyóvá lett lepke, ájuldozott és lihegett.

Roppant fáradtságot érzett, kábultan elterült a nagy fotelben, összekuporodott a sarkában, s úgy tetszett neki, el is szundított. De egyszerre felébredt, mert érezte, hogy hajón van, s a hajó a tengeren megy, és látta a nagy vizet körös-körül, s a víz nem kék volt, hanem szürke, olyan színű, mint a Tisza, és a hajó olyan volt, mint egy igen-igen nagy ladik. És a parton indiánok üvöltöttek, s csattogtatták a tomahawkjukat, s veresre voltak festve, s a fejük mind egy-egy tanárnak a feje volt, ott látta a vallástanárt, Gyéres tanárt, Báthori tanárt, Sarkadi tanárt, és

bent volt a csónakban egy mogorva öreg kormányos, akitől nagyon félt, hogy megrúgja, ez volt a vén baka, az igazgató, és akkor az indiánok mind rájuk nyilaztak, s a vén baka ordított s a nádpálcájával elverte a nyilakat, s ő lent kuporgott István bácsival a ladikban, aztán gondolta magában, most kint van az élet tengerén, és diadalokat fog nyerni, és nagy haja volt s azt a szél fújta, s a sziklán állott, mint Petőfi Sándor a lépcsőházban, s azt szavalta, hogy Simonyi óbester kisgyerek korában felmászott egyszer a veres toronyba... de nem tudta tovább a verset, és akkor a vállán volt egy köteg léc, amit az édesapjával vitt az országúton, s azt mondta: „Na, édesapám, ha a fiúk látnák, hogy én mit csinállok.” „Mit, fiam?...” „Hogy lécet viszek az úton...” „No, mit mondanának?” „Nekem olyan úrifíú osztálytársaim vannak, azok nem fognak meg a lécet, mert félnének, hogy a kezük piszkos lesz, és nem is vinnék a vállukon...” Azután különös füttyörészést hallott, s egy csodálatos kertben volt, s az a kert az övé volt, és a sárgarigó kiabálta a fán, hogy: lufirkó bíró, lufirkó bíró - s ő nevetett, mert az a kert az övé volt, s ott egy nagy diófa volt, s Bella neki felesége volt, s a sárga hajú kislány az ő leánya volt, és ő ott nagyon-nagyon boldog volt, azután bement a Bikába, s a pincéreknek parancsolta, hogy hozzanak neki sok bort, és mindenki ránézett, s akkor a színházban volt, és a színészek fehér cilinderben voltak körülötte, s azt kiáltották, hogy éljen, éljen, és ő el akarta szavalni, hogy Simonyi óbester kisgyerek korába, de a nyelve nehéz volt, s nem bírt egy hangot se kimondani, s igen szerencsétlen volt...

S akkor iszonyú félelem fogta el, mert sötét szobában volt, s az ajtó be volt zárva, s kint üvöltöttek a boszorkányok, s ő iszonyatosan félt, reszketett, s kicsire összehúzódott, akkor láthatatlan szellemek jöttek be, felkapták a székét, kacagást hallott, s felrepítették a levegőbe, s a feje szédült, s egyszer csak nagyot zuhant, irtózatos mélységbe esett, elvesztette az eszméletét és leesett a földre.

Ott szedte össze magát sírós és fáradt arccal, és szomorúan ült vissza a helyére, s arra gondolt, hogy miért nem szereti őt senki... Mindenik fiú vidám és megelegedett, miért nem tudják őt is szeretni, hiszen meg tudna halni egy mosolyért, ha valaki ránevetne, s a kezét odanyújtaná neki, miért olyan idegenek hozzá a fiúk s a tanárok és mindenki, a coetusban se szereti senki, s az öregúr nem szerette, sose szólott hozzá szívesen. Viola gyűlöli, Sanyika gyűlöli, Törökék se szeretik, gúnyolódnak vele, még a néni is, Ilonka kisasszony is... Bella se szerette, mert ha szerette volna, akkor itt volna, s nem utazott volna el avval a gazemberúrral... Orczy se szereti, nem mondta meg neki a titkot, kivel mit beszél, Gimesi se szereti, nem jött el vasárnap Orczyékhoz... Gyéres tanár úr se szereti, s múltkor úgy nézett rá, szinte haragosan, a többi tanár se, persze, még az igazgató úr legjobban szereti, hiába kiabál úgy: az férfiás... De az se szereti, mert bosszúsága van vele; senki se szereti, miért is szeretné. István bácsi se szereti; ki tudja, hátha ez a halálát ragasztotta rá a simogatásával, mert öreg tüdővészések a halált a fiatalra ragasztják... Nem szereti senki, senki: csak az édesanyja meg az édesapja, s erre zokogásba tört ki.

Volt ideje sírni is, felocsúdni is.

Ó, be jó volna most felmenni a torony tetejébe, fel a vörös kupolához, s onnan levetni magát a mélybe... vagy kisgyerek lenni örökre, s az édesanyja szoknyájába kapaszkodva járni a szobában mezítláb a híves, tapasztott földön, s nem tudni semmiről semmit.

Aztán összevonta a szemöldökét, s szégyellte magát az ostoba gondolatokért, s hirtelen elhatározta, hogy többet nem tekinti magát kollégiumi diáknak. Itt őt mindenki sértette, bántotta: igazságtalanul. Igenis ő nem fogja védeni magát, és nem fog megmagyarázni semmit, annyit tudhatna minden felnőtt ember, hogy egy kisfiú... szégyellje magát, aki róla rosszat tesz fel. Rendőrség keresi őt, mint egy tolvajt vagy gyilkost, és Viola elmegy az igazgatóhoz vádaskodni, s az igazgató mindenkinek hisz, pedig öreg ember, már megtanulhatta volna, hogy az

embereknek az arcából olvasni tudjon. Többet vele nem fognak packázni. Ha most ennek vége lesz, vonatra ül s hazamegy. Többet a debreceni kollégiumban szenvedni nem fog!

Fel is állott, s az ablakhoz ment. Az udvar üres volt, s ő mereven nézett a kútra. Most egyszerre minden gyűlöletes volt előtte. Ott a kút mellett bújt Orczy suttogni Böszörményivel az ő ügyéről, s máig sem tartotta kötelességének, hogy mindent elmondjon. Úgy gyűlölte most ezt a kutat is, nem akarta többet látni, s elhatározta, hogy soha többet Debrecenbe nem jön, és Debrecenről hallani sem akar. Van iskola másutt is. És ha az édesapja nem fogja taníttatni, akkor nem fog tanulni: költő úgysis lehet belőle. Csokonait is kicsapták az iskolából Debrecenben, még a harangot is meghúzták, mikor kicsapták... Kicsit megborzong, talán őtána is meg fogják húzni a kollégium csengőjét, s az egész iskola tudni fogja, hogy ki van csapva.

A szeme tele lett könnyel, s ő nem bánja, elég, ha ő tudja, hogy ártatlanul bántják. S ebben a percben annyira nem számít neki az emberek véleménye, annyira nem fontos neki, hogy mit gondolnak, s mit mondanak róla ezek a felnőttek; az a fontos, hogy mi az igaz, az neki most fontos, hogy ő most valami nagy dologban van benne. Különös és csodálatos, hogy becsukták, őrzik, puskával mennének utána, ha megszökne; felnőtt emberek, nagyok, férfiak, a fejüket törik valamin, amiben ő benne van, s amiről ő többet tud, vagy legalábbis többet sejt, mint azok a felnőttek... Lassan, mintha a köd oszlana, szétfoszlik a lelkéből a lankadság, a csüggedtség, a köd, s mosolyogni kezd, mert úgy látszik neki, mintha áttörte volna a gyermekkor határát, s egyszerre belekerült volna a felnőttek világába.

Mennyit vágyott a hosszú nadrágra, s a zsebórára, és a felnőttek megbecsülésére: íme, most a hosszúnadrágosok, az órák és szakállasok a legkomolyabban törődnek övele...

Már szinte tetszik is neki ez a hecc, mintha most a markában volna valami erő, ami a felnőtteket szorítja. Mintha a mesebeli kis dongót fogta volna meg, s az volna itt a tenyerében, amelytől a vadkannak, s a hétfejű sárkánynak a varázsereje függ.

Egyszerre csengetnek. Látja, ahogy a kis csizmás pedellus, az András nevű, húzza a csengő láncát, s a hang végigsivít a kollégium falai között. Pár perc múlva már fiúk nyüzsögnek ki az udvarra, s ő ijedten visszahúzódik az ablaktól, mert azt nem lehet, hogy őt itt meglássák a karcer ablakában. Hiába nem karcer: mégis tömlöc ez... Az arca újra kigyúl, s az egész teste lázban van, a vére zsebong, le s fel futkároz az ereiben, hiába biztatja magát, hogy ez mind semmi, hogy ez nem számít, hogy ő neki igazsága van, és ő van felül, és hogy őtöle bocsánatot kell kérni mindenkinek, aki most megbántja, még az igazgató úrnak is: azért mégiscsak ég az arca a szégyentől, s hiszen nem magyarázhatja meg mindenkinek, hogy neki van igazsága, nem azoknak, akik őt ide becsukják, s ez a szégyenkezés nagyon kínos; istenem, talán csendőrök fogják végigkísérni az utcán hátrakötött kézzel; most újra látja, hogy kísérték egy nyáron őt embert a falun végig, mert nem akartak aratni a földesúrnak, négy csendőr ment utánuk fel-tűzött szuronnal, kakastollal, s ők kisgyerekek, nézték, éppen délben volt, mikor az iskolából jöttek hazafelé, s kimeredt szemmel bámulták az embereket; ő már akkor sem értette, miért kell az embereket csendőrrel kísértetni, ha aratni nem akarnak... S azóta mindig úgy érezte, ha csendőrt látott, hogy az órá les, órá vár, hogy egyszer csak őtet is maga elébe veszi, mert ő sem akart aratni a földesúrnak, mert ő érezte, hogy ő csak annak akar dolgozni, akinek jólesik, s már parányi gyermekszívvel lázadónak érezte magát, mielőtt tudta volna, hogy mi az a lázadó, s nem akart rabszolga lenni, mielőtt tudta volna, hogy mi az a rabszolga. De mikor egyszer egy meleg nyári este megállott az udvaruk előtt két lovascsendőr, s bekiáltottak nagy hangon, hogy: „Itthon van-e Nyilas?” - akkor az édesanyja, aki éppen búzát rostált az udvaron, kiejtette a kezéből a rostát ijedségében, csak úgy lehanyatlott a karja, s a rosta kiömlött a ponyvára, szerencsére - nem a földre, ő látta az édesanyja elsápadt arcát, s vele sápadt, de aztán az édesanyja összeszedte magát, s erős hangon mondta: „Miért keresik?” A csendőr

sokáig nem felelt. Nagy lovon volt a két nagy csendőr, barna bajuszuk volt, kemény, nagy emberek, igen nagyokat tudhattak pofozni, ha elfogtak valakit, nagy fekete öklükbe fogták a ló gyeplőszárát. Végre az, aki kérdezett, elmosolyodott, s azt mondta - de már akkor a szomszédok mind kigyűltek a kerítésekre, hogy: viszik Nyilast... -, azt mondta akkor a csendőr, hogy: „Együtt mulattunk a minap a tarcali kocsmába, hát meg akartuk keresni, ha már itt járunk!...”

Erre mindnyájan fellélegzettek, s büszkék lettek, hogy a szomszédok látják, hogy az ő édesapjuk olyan ember, aki csendőrőrmesterekkel mulat a tarcali kocsmában.

„Mondja meg neki, tésasszony, hogy tiszteli Fazekas őrmester.”

Ezzel elugratták a nagy sárga lovakat, de őbenne még most is vegyesen mozog az öröm s a rettegés: mert hátha mégis egyszer nem barátnak, hanem ellenségnek jelennek meg a nagy kakastollasok.

Ezalatt kivárta, amíg újra csengettek, a gyerekek eltűntek az udvarról, s akkor ő megint ki mert nézni, aztán újra egyedül maradt magában a gondolataival. Kínos óra telt el az új csengetésig; egyedül, egyedül a rettentő szobában. Az idő legnagyobb része azzal telt el, hogy le s fel járkált lábujjhegyen, hogy kifelé zajt ne okozzon: ne vegyék észre őt, ne gondoljanak vele, közben néha csak futó pillanatokig, néha kialakult képekben nyugtalanító s felemelő érzéseit érzékítette meg. A nagy igazságtalansággal szemben, ami vele történik, a jövőjét állította szembe. Egy futó pillanatban látta magát híres és nagy embernek, magas lesz és erős ember, s nagy szakállt fog viselni, hosszú szakállt, mint Széchenyi Döblingben azon a képen, s akkor ezek az emberek mind kicsik lesznek, s bocsánatot fognak tőle kérni, szeretett tanítványuknak fogják mondani, s protekciót kérnek tőle: és ő, igen, ő segíteni fog rajtuk, s nem is fogja említeni, hogy mit tettek vele. Aztán megint tompa kábulatba zsibbadt, akkor újra Toldi Miklós erejét érezte magában, s megfogta gondolatban, behunyt szemmel az ajtót, s annak kilincsét úgy megroppantotta, hogy a markában maradt, kirúgta az ajtót, az előszobába ment, be az igazgatói irodába, s az asztalt úgy törte darabba, hogy a vastag tölgyfa szakadt a keze közt, mint a vaj, s a tanárok meg voltak rémülve, és alázattal kértek tőle bocsánatot, s ő megbocsátott nekik. Aztán mezítelenül állott előttük, mint a Zichy Mihály képén Ádám a sziklán, lobogó hajjal, s hátravetett két karral a szikla szélén, alatta a mélység és a sötétség, s ő isten trónja előtt áll, tisztán és szűz testtel, s pipacsok nyíltak a búzában körülötte, s már otthon volt az édesanyja előtt, és ő szegény kisleány volt újra és odaborult az édesanyja ölébe, aki azt súgta neki: „Légy jó, fiam, légy jó, kisleány, mindhalálig fiam, légy jó mindhalálig...”

Még egy óráköt is eltelt és senki sem nyitott ajtót rá. Eszébe jutott a mese, hogy az óriás addig hordta a hegyet, míg a lába, dereka, nyaka mind elkopott, s a koponyája görgött az utolsó görgöggel, s akkor jött a Jézus Krisztus, felvette a szorgalmas koponyát, s azt mondta neki: „Fiam, én megbocsátok neked” - s megcsókolta a szúvas öreg csontot, s akkor megváltott fehér dalma lett az óriásból, aki fehér lovon lovagolt be a mennyországba... Így fog ő is itt elkopni a szenvedésben, de a végén híres ember lesz, s az emberek csodálni fogják, és hogyha egykor visszatér Debrecenbe, a város népe mind kimegy elébe az állomásra, s az ötösfogatot befogják, s a polgármester és a püspök jönnek eléje, s üdvözölni fogják őt, s ő máris szégyellte magát a nagy ünnepség miatt...

És nem fogja ismerni a mai osztályt, oly idegenek azok ott benn a tanteremben, ahogy ott ülnek s tanulnak, de mit tanulnak? Neki oly ostobaságnak látszott az az egész tanulás: így tanulni, hogy feladják óráról órára a leckét, s a kihagyott mondatokat nem kell megtanulni... Ő mindent tudni akar, egyszerre tudni, úgy képzei, hogy az belőlről jön, aki akar, az tud, akinek felnyílik a lelke, abból kijön a tudomány, s akkor a tudatlanok hallgatnak a szavára, és olvassák az

írását, mert csak írni kell, és akkor minden igazság... Simonyi óbester kisgyerek korába, felmászott egyszer a veres toronyba... Magos volt a torony, magos a teteje, az egész fedele verebekkel tele...

*Simonyi óbester
mint egy hős kiállott,
látta onnan maga alatt
az egész világot.*

*Kebelét megrakta
verébfiókákkal.
Nem cserél most boldogságot
az egész világgal.*

*Dobjatok le, nem baj,
van ezernyi szárnyam...
Csúnya, irigy földöncsúszók,
nézhetek utánam...*

*Nem is földre száll az,
hanem fel az égbe,
kinek százezer szárny
csattog a szívébe...*

Kacagott és ujjongott, hangtalanul és kidagadt szívvel, s úgy volt, hogy most csakugyan elrepül; ha az ablak nyitva volna, akkor kiszállna rajta, s felrepülne először a gyönyörű jegenyekacókra a többi madarak közé, s ott fog csicseregni nem emberi dadogással, hanem pergő, csattogó, csicsergő madárnyelven, legyen áldott, aki e fákat ültette, legyen átkozott, aki valaha kivágja, mint a Simonyi-gát fásorát... Aztán elrepül, el, el, el... teleszíjja a tüdejét sok-sok levegővel, s érezte, hogy suhant fent a ragyogó kék égen...

S hangosan valami madárhangot mondott, olyat hogy: tulululu!...

És akkor kinyílt az ajtó, bejött a pedellus, s látta, hogy a karjával repülő mozdulatot tett, s hallotta, hogy azt mondta: tululu!

Igen elszégyellte magát, lesütötte a fejét, el is takarta a kezével, s lángvörös lett az arca, azt mondta: jaj istenem!

István bácsi nemigen mondott semmit, csak egy kicsit gyanús szemmel nézte, mintha egy kicsit megbolondult volna, s intett neki, hogy jöjjön vele.

Ő ment szó nélkül utána, de még mielőtt a szíve elszorult volna, nevetett egy pillanatig, s úgy gondolta, hogy ő most nagy költő lett, csak le kellett volna írni a verset, mert elfelejti...

Nem az igazgatói irodába vitték, hanem a másik oldalon egy nagy üres tantermen mentek keresztül, s azon túl volt egy kis keskeny tanári szoba, s abban volt öt vagy hat tanár. Székeken ültek az ajtótól befelé, úgy összeszorulva, mintha nem szokott volna itt ennyi ember egyszerre együtt lenni.

Csupa idegen arc volt, ismerte őket látásból, de nem tanította őt ezek közül egy sem. Ijedten nézte ezeket az arcokat: ez most a tanári törvényszék - gondolta magában.

Odaállították maguk elé, és ő sápadtan s reszketve állott. Akkor azt mondja az egyik cvikkeres, őszes tanár:

- Nyilas Mihály második gimnazista, felelj a következő kérdésekre... De figyelmeztetek, hogy becsületesen és lelkiismeretesen felelj, mert most életről és halálodról van szó. Négy kérdéscsoportra kell válaszolnod: első az, hogy miként bíztak meg téged azzal, hogy Pósalaky úrnak egy forintot tegyél a lutrira, és mikor tetted meg, hol s kinél, és milyen számok voltak azok, s mi történt a reskontóval.

Misi kimeresztette a szemét és nem tudott felelni:

- Én, kérem szépen, tanár úr, ebbe a kis bugyellárisban őriztem a reskontót, és innen elveszett.

- Igen? - mondta szigorúan a tanár. - Elveszett? Ez ugyan már a második kérdéscsoportoz tartozik, de tekintve, hogy az előzmények nagyon jól tisztába vannak hozva, tehát térjünk át a másik kérdéscsoportra: honnan ismered te Török Jánost, mit ígért ő neked a reskontóért, mikor fizette ki, amit ígért?

- Nekem? - mondta a kisfiú.

- Neked, neked! Majd fel fogom frissíteni az emlékezeted. Itt van Török Jánosnak a levele, hogy ő neked tíz forintot ígért a reskontóért, s neked meg is adta, mikor a táskáját a kollégiumig vitted.

Misivel elfordult a világ, halotthalvány lett és szédelgett, nézett ezekre az emberekre, akik szigorúan, tanáriasan s ellenségesen pillantottak rá.

- Hol van a tíz forint?

- Azt ő erőszakkal nyomta a zsebembe, s én csak másnap találtam meg - rebegte a gyermek.

- Hol van a tíz forint?

- Már én azt visszaküldtem Török bácsinak, mert az ő fia Török úr - hazudta Misi.

- Igen? Ez javítja a helyzetet, de nem mossa le a tényt, hogy te a más által rád bízott vagyont könnyelműen, anyagi kecsesgetésekért eladtad.

Erre a vakmerő hazugságra Misi még azt se tudta mondani, hogy nem igaz. Az ő hazugsága az imént, hogy már el is küldte, az szent dolog volt, s megnyugtatta a lelkiismeretét: mert bizony isten gondolt rá. De ez a hazugság fellázította s kétségbeejtette, úgyhogy már kezdte nem hinni, hogy süt a nap, és kemény a kő...

- Most lássuk csak mindjárt a harmadik kérdéscsoportot: mi történt az ötödik osztály termében, hányszor voltál ott, mit tapasztaltál, hogyan szólnak azok a tanárgyalázó nóták, s milyen tivornyákban vettél ott részt?

Misi nagy szemeket meresztett. Az ötödik osztály termében?... Ő ott sohasem volt. Homályosan rémlett neki valami, hogy a fiúk szerdán s szombaton délután be szoktak járni. Az ötödik osztály ugyanis egészen külön volt a többi osztálytól a régi kollégiumban, s annak volt egy előszobája is, és ez a diákok fantáziáját úgy izgatta, mint egy romantikus várkastély; ott csakugyan lehetett valami, mert ő egyszer hallotta, hogy gugyit isznak ott, de őt persze be se vették volna.

- Mert - folytatta szárazon az elnöklő cvikkeres tanár -, mert az a vélelem került felszínre, hogy a fiú azért adta el a reskontót készpénzért, a bizonytalan nyereséget biztos haszonért, hogy ezen erkölcstelen összejöveleken készpénzkiadásokhoz hozzájárulhasson.

- Én ott nem voltam soha, nem is tudtam mostanáig, hogy ott volt valami.

A hangja olyan határozott volt, hogy a tanár így szólt:

- Menjünk csak akkor a negyedik kérdés csoportra: tudomásunkra jutott, hogy te pénzeket küldöztettél; kinek, mennyit s miből?

A kisfiú szemét előntötte a könny, torkát elszorította a fájdalom, s csak nézett ezekre a kopasz, ősz, ellenséges emberekre; hát ezek nem értik őt, vagy az lehetetlenség, hogy egy ember megértse a másikat?

- Kérem szépen, én nem bántottam senkit, én nem csináltam senkinek semmit.

- Ez egy haszontalan fiú - szólalt meg mellette jobbról egy vastag tanár -, még a cipőkenőcsöt is megette.

Misiben megállott, megdermedt a kitörő sírás: a cipőkenőcsöt! Azt is ő ette meg és nem Böszörményi? az övét!... Nézett erre az emberre, akinek egészséges, húsos arca volt, szürke szeme, s gesztenyeszínű sodrott bajusza. S akkor megszólalt a másik tanár:

- Nem helyes dolog megengedni, hogy a gyerekek a kollégiumon kívül valami címen kint járhassanak. Mit csináltál te valamelyik este lámpagyújtás után? A lányokat bámultad az utcán?

Misi most erre a tanárra nézett, ez egy kis kövér, potrohos ember volt, hátradőlve ült a székén, fél lábát a szék lábába akasztva, s fél karral a szék karján lógva, az ujjait összefonta a mellén, úgy ült ott, mint egy batyú; vastag ajkú pöffedt kis ember volt, barna bőrű s kevés bajszú, oly undorító volt, mint egy varangy; Misi ijedten rámeredve nézett, s nem tudta elképzelni, mire gondol ez a tanár úr, hol látta őt, már sem sírni nem tudott, sem nevetni, csak nézett iszonyodással s nem emlékezett.

És nem tudta elfordítani a szemét róla, annyira iszonyodott tőle, hogy nem bírt betelni ezzel az iszonyattal.

Aztán a tanárok maguk közt kezdtek valamit vitatni, de ő nem volt képes figyelni, csak árván állott ott, s nem azért volt árva, mert bántották, hanem azért, mert nem értette ezeket az embereket, éppoly kevésbé értette őket, mint azok őt. Gondolta kicsit magában: jó volna mindent elmondani, de nem lehetett, mert akkor saját magát dicsérni kellett volna, azt kellett volna mondania, hogy ő különb a többi fiúnál és mindenkinél, mert ő nemcsak hogy nem tett, de nem is gondolt rosszat senkiről és semmiről. De hogy lehet ezt megmondani, s talán nem is igaz, és talán igazuk is van a tanároknak, s ő csakugyan rossz és gonosz ember, s kereste a múltjában az igazságot, s akkor elhatározta, hogy meg is fogja mondani a bicskát, amit ellopott: ott van a személtáda mögött.

- De micsoda egy megátalkodott fiú ez - szólalt meg ebben a pillanatban az elnök -, semmi kérdésre sem félel, ez egy sötét gonosz lélek, ahelyett, hogy kitárná a szívét, hogy úgy olvassunk benne, mint a nyitott könyvben, hallgatással tetézi a bűnt, amit elkövetett. Beszélj!

Misi azt gondolta e pillanatban magában, hogy „ti mindnyájan elébem fogtok jönni, s csókolni fogjátok a kezemet, ha én híres ember leszek”, és hangosan azt mondta:

- Tanár úr, kérem, én nem csináltam semmit!

S mikor ezt mondta, s hallotta a saját hangját, akkor szégyellte, hogy ilyen taknyos gyerek, és ilyeneket mond, ahelyett, hogy valami szépet és nagyot cselekedne.

- Mióta tanítasz Doroghyéknál?

Misi gondolkozott; nem emlékezett rá.

- Még csak egyszer kaptam náluk fizetést.
- Úgy. Hát te a fizetésen keresztül emlékezel? Nagyon helyes. Mennyi a fizetésed?
- Két forint.
- Egy hónapra?
- Igen.
- Osztálytársadat tanítod?
- Igen.
- Mire?
- Számtanra és latinra.
- Egyébre nem?
- Nem.
- Földrajzra, magyarra, semmire?
- Nem.
- Szóval, tefelőled minden egyéb tárgyból megbukhat?

Misi hallgatott.

- No de hát ez persze nem tartozik most ide - szólalt meg egy másik tanár.
- De igenis, idetartozik - szólt az elnök -, mert az határozza meg az erkölcsi felfogását: önző, követelő, anyagi érdekekkel telített lélek. Hogy ismerkedtél meg, s milyen viszonyban voltál a növendéktársad testvérénjével, hogy is nevezik, Bellával?

Misi szemöldökét felhúzza magasra.

- Jóban - mondta csendesen.
- Hogyhogy?
- Kérem szépen, az igen jó leány - mondta Misi.
- Jó leány! - kiáltott fel a professzor. - Egy leány, aki az erkölcsi romlottságnak akkora fokára süllyedt, hogy megszökik egy sikkasztóval, az neki jó leány! Na, hát beszélj, beszélj, ne kelljen mindent harapófogóval kihúzni belőled!

De Misi lesütötte a szemét, s nem szólt. Az egész olyan tétovának s bizonytalannak látszott előtte, érezte, hogy ezek az emberek hiába felnőttek és okos emberek, mégsem fognak meg tudni semmit; hogy lehet megismerni valakinek a lelkét, ha ellenségesen, gyilkos szándékkal akarnak rést ütni bele, és úgy feszegetni ki titkait; ó, istenem, ha volna valaki, aki előtt kiönthetné szívét, négyszemközt és ártatlanul s odaadással. Elnézett az ablak felé, s szemei csüggedten meredtek el a homályos és pókhálós ablakrámán, amely sivatag volt és sivár, mint az ő élete.

- Engedje meg, kolléga úr, hogy én intézzek kérdéseket hozzá.
- Tessék.

- Mondd csak, fiam, mondd csak gyermekem - szólott a fekete szakállas ember, aki most hozzáfordult -, hogy vetemedhettél te arra... mégis nem kis dolog, hogy azt a reskontót eladd pénzért, értsd meg, pénzért eladni, tíz forintért eladni azt a reskontót! Ezt neked érezni kellett, hogy ezt nem szabad!... Miben bíztál, abban, hogy úgyse húzzák ki!?...

- Én nem adtam el!

- Megállj csak, jól van, te azt mondod, nem adtad el; akkor miért hazudtál az öregúrnak, hogy a budapesti lutrira tetted, és nem a brünnire, és a brünni számokat nem olvastad fel neki?

- Nem volt benne az újságba, tanár úr.

- Ne hazudj!...

- Nem volt benne.

- Ne feleselj! Jobb lett volna, ha nem adtad volna el! De eladtad! Eladtad, gazember! Ne hazudj a szemembe, kis gazember, mert úgy váglak pofon, hogy kibicsaklik a nyakad! Hogy mersz nekem itt szemtől-szembe hazudni?!... Miféle gyerek vagy te? Mi az apád?

Misi hallgatott.

- Nem hallottad? Mi az apád?

- Ács.

- Na, meglátszik! Így nevelni rá a hazugságra... Ez bele van trenírozva a hazudozásba. Miféle anyja, apja van az ilyennek?

Misi erre a szóra merev lett, s a fogát összeszorította s úgy nézett izzó pillantással a tanárra, hogy majdnem felszúrta azt. S a tanár, aki néhány perccel előbb még édeskés pillantással akarta lekenyerezni a gyereket, s mézes szavakat keresgélt, hogy önmaga ellen tanúságra bírja, most parasztdühvel kelt ki magából, s a gyerek pillantásától felbőszítve felugrott a helyéről:

- Te alávaló! Nem reszketsz előttem, te gaz lélek! kitepem a füled, te...

De Misi már úgy állt, mint egy vascövek, állkapcsát összeszorította, s orrcimpái kitégultak, mint a lihegő loé, fakó arca még fakóbb lett, s úgy nézett ki, mintha egy pillanat múlva kész volna nekimenni a tanárnak.

- Teljesen romlott erkölcsi karakter - mondta az elnök türelmetlenül -, azt én az első tekintetre megállapítottam. Csak ilyen előfeltételek mellett magyarázható meg emberileg a bűncselekvényeknek az a szövevényes halmazata, amely előttünk áll, s amely nem egy tizenegy-tizenkét éves gyermeknek, de egy kipróbált és rafinált gonosztevőnek is becsületére válnék.

- Kár, hogy egy jeles tanuló ilyen kutyafog!

- Jeles tanuló, jeles tanuló - mondta az elnök -, az ész, az egyformán lehet az isten adománya s az ördög ajándéka. Az a kérdés, mi lakik a szívben, s nem az, hogy mi az agyban. Romlott szívvel a legeszebb ember sem fog az emberiségre áldásos cselekedeteket elkövetni, jó és nemes lélekkel azonban a legkorlátoltabb ember is hasznos tagjává lesz a társadalomnak. És a debreceni kollégium hagyományaihoz nem az illik, hogy világszerte híres gonosztevőket neveljünk, hanem az, hogy e hazának hű és érdemes, erkölcsös és hasznos polgárokat istápoljunk.

- Én nem akarok debreceni diák lenni tovább! - kiáltott fel Misi, mire általános elképedés lett.

- Debreceni diák!... Nem akarsz debreceni diák lenni?... Először is aligha rajtad áll, barátocskám... és másodsor, még az akasztófán is büszke lehetsz rá, hogy valaha bármely rövid ideig is debreceni diák voltál!... Gaznép!

A hangjában valami rendkívüli áhítat és pietás, lelkesedés volt, amint azt a szót kiejtette, hogy „debreceni”, amely szinte magasztos hevülettel töltötte el, úgyhogy felállott az ünnepélyességnek e pillanatában, s vele a többiek is önkéntelenül felállottak, hogy mint az isten színe előtt dokumentálják azt, amit ez a szó jelentett: Debrecen! Örökre feledhetetlen maradt ez a pillanat a gyermek lelkében, mert a patriotizmusnak ezt a magas és izzó fokát soha többet az életben sehol nem tapasztalta, s mint minden igaz és nagy érzés, valóban átragadt reá is, és egyszerre szégyellte magát vakságáért és szerencsétlenségéért... hogy bár egy pillanatra is el tudta vesztetni a debreceniség egész lelket betöltő varázsát.

De amint felállottak, egyszerre el is vették a vizsgálat eddigi formaszerű nyugalma, mozogni kezdtek, jönni-menni, párban beszélgetni, heves és ingerült hangon szólottak az ifjúság romló erkölcséről, a haza jövőjéről...

- Eredj ki - szólt aztán az elnök a gyerekek -, majd várj be, és majd hívatunk, ha kellesz.

Akkor a kisfiú az igazgatóhoz fordult, aki az egész gyűlésen némán volt jelen, s azt mondta neki:

- Kérem szépen, igazgató úr, azért jó fiúnak tetszik engem gondolni, ugye?

Az igazgató egy pillanatra felkapta a szemöldökét, azután azt mondta:

- Hm... Éppen azt akarjuk megtudni... Éppen ezt firtatják a professzor urak!...

A kisfiú lehajtotta a fejét s kiment, de szíve azért titkon mégiscsak az öregúrnál maradt egy kicsit.

Ahogy kilépett az ajtón, s még hallotta a heves beszélgetést, amely odabent újra kitört, a tanterem ajtaján bejött valaki, akin az első pillanatban maga sem tudta miért, csak éppen valami boldog, felfakadó örömben ismert rá az ő valakijére: a nagybátyja jött meg, Isaák Géza, nagy barna bunda volt rajta, olyan úri nagybunda, s keskeny kis fején fekete kis keménykalap volt, nagy, sötét szeme kutatva pillantott körül, s ahogy felismerte kisöccsét, kitárt karral sietett hozzá.

- Misikém - mondta, s a keblére ölelte.

És a kisfiút, aki annyi időt töltött el idegenek közt, s nem mondta senki neki ezt a szót, hogy *Misikém*... előtötte a könny, s beleroskadt a bátyja karjába, s belefúrta az arcát annak jéghideg bundájába, s szakadt, szakadt belőle a zokogás.

Soká, soká sírt: kimondhatatlan az a boldogság, hogy sírhat, valakinek a szívére borulva, a bátyjának, az eszményképének, az egész család szemefényének, az édes jó Géza bátyjának, akiről oly régen nem hallott hírt, nem kapott levelet, akire nem is gondolt a nagy bajában, hogy az megjött, és megszabadítja őt...

- Bántanak - fuldoklott ki belőle ez az egy szó -, bántanak, Géza bátyám...

És az kesztyűtlen kézzel megsimogatta a fejét, s megcsókolta a homlokát, s nedves szemmel nézett a szemébe: az ő nagy, dióbarna szeme is könnyel volt tele, ó, azok a drága, nagy komoly szemek!

- Édes kisfiam...

- Nem leszek többé debreceni diák! - kiáltotta a gyerek. - Nem akarok többet!... Bántanak!...

És zokogott s csuklott és hörgött, és nem bírta elég erővel kiadni magából a tajtékzó, lávázó nagy feszültséget, ami annyi idő óta felgyűlt benne.

A bátyja magához szorította, ölelte s szorongatta, kigombolt kabátjába vette a didergő, reszkető, halásápadt, kis szomorú fekete gyereket, aki a ruhát marta, s az öklét véresre harapta, hogy elfojtsa a kínos zokogását.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

*amelyben kiviláglik, hogy a kis Misi egész életében minden munkáját
ugyanolyan csodálatos és rendkívüli zűrzavarok és kétségbeejtő
válságok között vitte végbe, mint első kis versének költését*

- Maradj itt, fiacskám - szólt a nagybátyja kimondhatatlan szeretettel -, bemegyek hozzájuk, te csak várj itt, csak várj itt szépen.

Misi összekucorgott a középső padsorban, az első pad szélén, s remegett, reszketett. A homlokát a kezére fektette, a hideg rázta, vacogott a foga, s a vacogás taktusára egyszerre csak elkezdte mondani: Simonyi - óbester - kisgyerek - korába... felmászott - eccera - veres-toronba... Magasvolt - a toron - magosa - teteje - azegész - fedele - verebe - kkeltele - Simonyi - óbester - mintegy hős - kiállott - ott látta - alatta - azegész - világot. - Azsebét - megtömte - verébfő - ókákkal - nemcserél - nemostan - azegész világgal...

Egyszerre megütődött, úgy rémlett neki, hogy szebb volt ez a karcserben, mikor először kitalálta.

Ijedtség fogta el... Mintha elveszített volna valamit. Valami kiesett...

Újra kezdte mondani:

- Lámmegmondtam - Angyalbandi - nemenjaz - alföldre... Betyároknak - zshiványoknak - közibe - közibe... - Ez sokkal jobbnak tetszett neki, s próbálta: - trallalala - trallalala - trallala - trallala...

*Kebelét megrakta
verébfő- ókákkal,
nemocserélne most az egész
kerek - világgal...*

A homlokát erősen a pad széléhez szorította, s erőltette az agyát, hogy eszébe jusson, a szemét behunyta, hogy fáj, s vicsorított hozzá:

*Kebelét megrakta
apró verébfővel,
nem cserél most boldogságot
a - kollégiummal...*

Hevesen elkezdett kacagni. A vers zörgött, zötyögött, de ez a gondolat, hogy ő most nem cserélne, ő az üldözött, a bántott, a kínzott gyerek, az egész kint ugráló vidám kollégiumi néppel... „Nem vers, de igaz!” (Tavaly Ilonka kisasszony mesélt egy adomát Törökéknél, hogy volt egyszer egy úr, aki meg akarta tréfálni az inasát, s azt mondta neki: Tudsz te verset mondani, Miska? Nem? Hát én mondok neked egy verset.

*Hallod-e, te hebehurgya Miska,
szeret engem a húgod, Juliska!*

És hozzátette, hogy: látod szamá, ez vers, de nem igaz. Erre azt mondta a legény:

*Hallja-e a nagyságos úr,
szeret engem a nagyságos asszony!*

És ő is hozzátette: tetszik-e látni nagyságos úr, ez nem vers, de igaz.)

Ezen ő tavaly mindig nevetett, ha eszébe jutott, pedig nem értette, de most éppen ilyennek tetszett neki a saját kádenciája: hogy nem cserélne a kollégiummal. Nem vers, de igaz.

Olyan soká nevetgélt, lehajtott fejjel, a homlokával a pad szélén, hogy a szeme is könnyes lett, és olyan éhes, hogy hirtelen úgy érezte, kiesik a hasa. Aztán megint a Simonyi óbester jutott eszébe, már ördög bánja, kicsapják, nem csapják, de istenem, hogy lehetett elfelejteni azt a szépet:

*Százezer szárny csattog annak
a szívébe...*

vagy hogy volt? Sehogy se bírta visszahozni, mintha nem is ő találta volna ki, csak olvasta volna vagy álmodta volna, s mindjárt elfelejtette...

Hirtelen ezen is nevetni kezdett; ilyen butaságot, az ember költ egy verset, és azt is elfelejti... Azok a csúszómászók kiverték a fejéből odabenn.

*Csúnya, irigy csúszómászók,
van ezernyi szárnyam...
nézhetek utánam...*

ilyenek voltak valahogy benne.

Előkaparta a mellénye zsebéből a ceruzát, de papírja nem volt. Csak egy kis cédulát talált, de attól hevesen elkezdett a szíve dobogni, az édesapja utalványának a szelvénye volt...

Lehajtotta a fejét, s újra a padra borult, mintha porrá lett volna, összeesett, megsemmisült. Hirtelen azt a fáradtságot érezte, az édesapja sorsát, az ő szerencsétlenségét; most megsejtette, mi volt a kinyizsi baj... Olyan kicsire gubbaszkodott, amilyenre lehetett... A nehéz porban cammogott hirtelen, a forró homokon, mikor a múlt nyáron ételt vitt édesapjának Kinyizsra, s a mély homokban térdig járt, s alig bírta a hőségen a lábát: most a dermesztő hidegben ugyanazt a verejtéket érezte kiütni magán, amit a hó nyáron érzett... Szörnyű káromkodást hallott, az egész teste végig iszonyodott, ahogy a kiskaput benyitotta, látta a nagy fekete parasztot, aki ordítva emelgette az öklét, s két-három feketeruhás parasztasszonyt, akik uszították, s torkuk szakadtából acsarkodtak, s az édesapja ott állott, olyan kicsi volt köztük s csüggedt...

- Az isten így meg úgy... - röpködött az isten neve vastagon és durván, és zaborogva, rotyogva a paraszt szájából, mint a trágyalé. - Százhatvankét forintért vállalta, má kétszázötzet kiattam, még hun vagyunk!... Még se ódala, se ajtaja, se semmi az isten...

Mikor az édesapja meglátta őt, ahogy az ételhordó szilkével beállított, ránevetett, mintha ez mind szélfúvás volna, oda se hederített nekik.

- No, Gazsi - mondotta tréfásan, mert minden gyerekének szokása volt valami tréfás nevet adni -, mit hoztál, krumplilevest?

- Csirkebecsináltat - mondta ő.

- Pszhő - tett valahogy úgy furcsán az édesapja -, csirkebecsináltat!... Várj csak egy kicsit, megyek mindjárt veled - s hátra akart menni az udvaron, de a parasztok, akiket egy percre megállított a veszekedésben a gyerek megjelenése, most újra elkezdtek:

- Egy krajcárt se! Nem fizetek többet, maga becsapott, meglopott, maga gazember!

De az édesapja most egyszerre paprikamérgező lett:

- Fogja be a száját kend, mert úgy belevágom ezt a fejszét, valahol egy... Itt hagyom, csinálja meg magának!... Dűjjön össze az egész, szakaggyon rá az...

- Százhatvankét forintért vállalta!

- Az isten a százhatvankét forintjával! Hát hol van az a százhatvankét forint?... Többet megivott abból kend, mint én, mer én fizettem kendnek áldomást, de kend még egy deci pálinkát se nekem! Itt a százhatvankét forintja a házába, ott a gerenda, ott a szarufa, ott a zszindely, itt a munka! A guta döglessze meg a kendtek százhatvankét forintját, tetvesek!

- Vállalta, csinálja meg, ha vállalta, csinálja meg! Minek vállalta, ha nem tuggya annyiból kicsinálni?! - rikácsolták az asszonyok.

- Mit vállaltam én? Hun van az, amit én vállaltam, maguknak húsz centivel magasabb fal kellett, tíz centivel nagyobb ablak kellett, dupla ajtó kellett, vastag szarufa kellett, maguknak palota kellett, hiszen azt a görbe nyakát fel se tudja emelni olyan egyenesre, hogy felnézzen a háza tetejére, valahun egy fogatlan vénasszony! Ne járjon a szája már, menjen, haljon meg! Egy ilyen vénasszonynak már nem kastély-, annak már a koporsóba a helye!

Sok hallgató volt, nevettek, az édesapja kézen fogta.

- Gyer innen! - kiáltott rá, s elmentek az utcára, onnan a kocsmába, mire odaértek, akkorra már az édesapja lecsillapodott, hogy nem hallották a tovább folytatódó csatározást.

De ő reszketett, a lába remegett, a szíve vert, s úgy gondolta, hogy a parasztoknak van igaza, s az édesapja becsapta azokat, pedig úgy dolgozott nekik, mint a tűz, három ember nem csinál meg annyit egy nap alatt, mint ő egy óra alatt, hogy vág, emel, dob, rendez, ég a mozdulata, valami emésztő tűz lobog benne: mit értik azt ezek a nehéz, tohonya, lassú mozgású népek, hogy áll, hogy áll az a napszámos, pipa lóg a szájában, a csizmát alig mozdtítja idebb-odébb: ember ez is?... Az ő édesapja tízszer átfut a falun azalatt, míg az egy kosár földdel végig-tehénkedik fel a padlásra... S mekkora fákat repít fel a tetőre, még reggel semmi sincs sehol, estére olyan pár szarufák sora áll, be is van lécezve, s milyen tehetetlen marhákkal kell dolgoznia... És azok a gazok, azért a pénzért: nem nézik azok, hogy mit teremtett oda nekik a kis Nyilas mester, csak azt számították, spekuláltak a tompa eszükkel, hogy: a forint: a krajcár... Hogy mindent megkapjanak, amit csak szemük, szájuk kitalál, de ők egy garassal többet ne adjanak, mint ami ki volt *alkudva*, kupori, zsugori módon... Saját magának dolgozott szegény, úgy dolgozott, mint saját magának a legkülönb ember: ez igen, ezt elfogadták, ennek nevettek, hogy kaptak egy bolondot, aki nekik így töri magát, hisz ők fizették a fát, az anyagot, a napszámot, látták, hogy nem lop el belőle semmit, nem keres, és mikor a kimondott összegén túlment, mert nem telt ki belőle: elkívánták volna, hogy a vállaló mester elmenjen haza a falujába, adja el a házát, a ruháját, az ingét s fizesse tovább az ő házuk költségét... Emésztő düh s olthatatlan gyűlölet égett a gyermek lelkében most. De akkor becstelennek tartotta az apját, s úgy gondolta, igenis, meg kellene tenni, és inkább tönkremenni, minthogy ilyen csúfságot érjen...

Néhány kanállal evett az apja jóízűen az ételből.

- Na, egyél! - mondta aztán, s odatolta neki, és ő szemérmes restelkedéssel mentegetődzött, mert azt szerette volna, ha elteszi magának estére vagy holnapra. De rászólt: - Egyél te mókus, vagy odaadom ennek a cigánygyereknek! - Erre ő gyorsan enni kezdett, mert tudta, hogy megteszi.

És tessék, valahogy ugyanolyan bajban van most ő is, mint akkor az édesapja: íme egész sereg vén ember, tanárok, férfiak ültek össze, hogy őt szidják, büntessék, kicsapják. Végigsimította a homlokát, s azt mondta: - Jaj istenem, istenem - s ebben a sóhajban benne volt a legnagyobb fáradság: az emberek értelmetlenségével való viaskodás kimerültsége...

Mi az, mi az, ami megakadályozza az embereket abban, hogy egymást megértsék?

Hát lehetetlen, hogy az igaz ember a sötét és buta emberek közt élni tudjon?... Az édesapja egy perzselő tűzáradat, amely munkában ég, s olthatatlan sebességgel teremt mindenki számára valamit, amire másoknak szüksége van: s minden munkájának a vége veszekedés, elégedetlenség, felzúdulás... Ő ijedten s gyáván búvik el az emberek szeme elől, s teljesen magába bújva, vackában, zugában, gondolatainak csöndjében él, s kisgyerekekül már akar valamit mindenkinek adni, tenni, gondolni akar jó gondolatot mások számára: és íme, már a legelső lépésén ekkora felzúdulást ébreszt...

Nem, ez elintézhetetlen... Soha ezt ő megmagyarázni, kifejteni, világossá tenni nem tudja, nem képes ő megvilágosítani az emberek elméjét, ez az eset rajta marad, amíg él, el fogják emlegetni, míg emberek emlékezni tudnak...

Nézte, nézte a ceruzáját, amely hatszögletű volt és kopott és rövid, és a két oldala a végén le volt faragva, két egymással szemközti lapja, hullámosan, szépen: s ez volt az ő jele, kézjegye a ceruzán, hogy ez az övé, nem is azért, hogy megismerje, ha elvész, mert ha elveszne, ellopják, ő nem kérné vissza, s ő el sem árulná soha, hogy az övé, mint a kalapját, azt is megismerte a kertészlegény fején, mégis őrajta maradt a gyanú, csak azért, hogy most, míg az ő tulajdona, olyan legyen, amilyen senkinek sincs: senkinek a világon, csak neki van így megfaragott plajbásza, és más senkinek... Kopogtatni kezdett vele, koppantgatni, hogy: Simonyi óbester... mint egy hős kiállott... ottan látta körös-körül... az egész világot!...

Ah, nem így volt: szebb volt. Hogy lehetett elvesztetni?... A fogát összeszorította, s azt gondolta, az szinte dicsőség, hogy elveszett a reskontó, patvar vigye a pénzt, a sok pénzt, az egész koffer bankót... de elveszíteni a saját költeményét!...

Didergett valami titkos kéjtől, hogy mégis volt egy verse, ami elveszett... ha el nem vett volna, akkor talán híres lett volna, tán egyszer az iskolában tanították volna a tanárok, s beszekundázott volna, aki nem tudja elmondani... megmagyarázták volna, hogy azt, hogy „százezer szárny” nem úgy kell érteni, hogy valóságos madárszárnyak... hanem izé...

Bentről hangokat hallott, erre elszorult a szíve, de nem tudta, miért, egészen meg volt könnyebbülve, istenem, mit búsul, hisz már nincs baj: itt van Géza bátyám!... Megvan a megváltás... itt a megváltó... hisz már nem az ő gondja, hogy mi történik tovább, levette a válláról a felelősséget valaki... és úgy hasonlított most a Géza bátyám arca a jó Jézus Krisztuséhoz, épp olyan szelíd jó szakálla van, barna szakálla, erős szeme, ami átlát a szíveken és mindenható... Magára veszi most, kideríti most a bűnt, hogy nem bűn, hanem erény... Így jó, ha van, aki az emberről leveszi a felelősséget, így jó... hogy felegyenesedik az emberi lélek az ő dicsőségében, s aki előbb sárral lett dobálva, most tisztán és dicsőségesen fehér...

Kijöttek a tanárok zszibongva, s ő már úgy állott fel, szinte átszellemülten dideregve.

- No, szegény kis nebuló - mondta az igazgató erős katonahangján - mindig mondtam, mit kerítenek ilyen nagy feneket ennek a számárságnak... Nézzetek rá! sugárzik róla a becsületesség...

Misinek arcát elöntötte a könny.

- Jó tanuló, jó munkás, pénzkereső gyerek: büszke lehet a szegény édesapja rá... No, se baj, fiam, csak ezután megbecsüld magad...

Sápadtan, pirosan, ijedten s álmélkodva állt fel Misi, de a tanárok tovább is sötétek, gonoszak, idegenek voltak, mintha nem lett volna ínyükre a szerencsés befejezés: a kövér, pohos krump-lifejú tanár olyan vállveregetően nézett rá, hogy ő megint csak nem bírta róla levenni a szemét az utálattól, még mikor tovább ment, még mindig utána nézett, hogy tovább utálhassa. Mért nézte ezt a tanárt oly előkröndöző undorral, szegényke nem is tudta, milyen tehetségtelen

történész volt e professzor, csak később tudta meg, hogy Bethlen Gáborról milyen iszonyúan ostoba írásokat írt ez a hájfejű, aki rothadt elteltséggel nézett mindent a világban, ami ész, szív és erő. Az elnök egészen megváltozott jóakarattal nézett rá, ez rendes ember volt, olyan, amilyennek kell lenni: ha szid, zsörtölődő, ha dicsér, fecseg:

- No, fiacskám, ezek után csak egy tanácsot adok, azt, ami benne van a kollégium címerében: „Ora et labora!”... tudod, mit jelent ez? Imádkozzál és dolgozzál! Ezt tartsd szem előtt: imádkozni s dolgozni, akkor a jóisten segítségét nem fogod nélkülözni... Hát akarsz-e már debreceni diák lenni? - s körülnézett nevetősen a kollégákon, mint aki tudja, hogy mitől döglik a légy, s egyúttal két kézzel igazította meg cvikkerjét.

De ekkor Misiből kigyúlt valami dac, megmerevedett, és rekedt lett, és azt felelte:

- Nem.

Nagy konsternáció tört ki az egész társaságon, elképedve néztek a gyerekre, s leginkább persze az elnök, aki egyszerre nem tudta elég nagyra nyitni apró szemeit.

- Neem?... - s szemöldökét olyan magasra húzta, ahogy bírta - És miért nem?!... - rikácsolta el magát.

Misi hallgatott. Már majdnem elkiáltotta magát, hogy *csak: nem!*... - mikor a szeme a bátyjával találkozott, aki komolyan, csodálkozva, de megértően figyelmeztetve s kérve pillantott rá... és az ő szeme ott maradt a drága barna szemekben, a mély és mennybéli drága szem-párban, aki mintha messze mesemessziből, a túlvilágról, ködökön, felhőkön, elmúlt éteken át pillantott volna rá, s elbágyadt és ellankadt, s elvesztette erejét, s érezte, hogy megrokkann benne az akarat, a gonoszság, elomlik az erő, a kegyetlenség, s jóságra és türelemre válik, s mély szakadék szélén ingott és lebegett, s nem mondta tovább, nem mondta, csak gondolta, suttozta, magában vacogta: számtalanszor, hogy: nem... nem... nem... csak: nem!... csak: nem!... csak: nem!...

- Nem kell kínozni a gyereket! - mondta az igazgató. - És ha nem akar, nem akar... Ember lesz a pataki diákból is, nemcsak a debreceniből, hogy a tatár vigye el!

Erre ő még jobban összecsuklott s érezte, hogy a bátyja kézen fogja, jégdermedt kezeit még hűvösebb kezébe veszi, s aztán elvezeti a sok beszédek és már tűrhetetlen okos emberek közül...

Vakon, mintegy szellemkézen ment... lépcsőkön fel, folyosókon tova.

- Melyik az ágyad? - kérdezte a bátyja, mikor a coetusban voltak. Ő az ágyához ment, s szeretettel simogatta fekvőhelyét.

- Ez az én ágyam - mondta, s megérintette, mint éjfélkor koporsóját az ébredő halott. - Ez az én ládám - mondta, s rátette ujjait a ládára, mint a fejfára -, ez az én fiókom - és megkerítette virágfakasztó varázssal debreceni diákságának kopott sírkertjét, a zöld asztal elejét...

Kihúzta a fiókot, hogy valamit kiszedjen belőle, maga sem tudta mit, csak tétovázott a keze, az ujjá a legszeretettebb szál virág után a sírhanton, s hirtelen kiemelte a pergamenbe kötött könyvet, az üreset... és remegett tőle, mert tudta, hogy a verset ebbe fogja... ah, nem fogja beleírni, nem, nem, mert akkor elolvassák, és megtudnák, és beszéd lenne róla, és a titkot elveszteni... azt nem... és mégis ezt a könyvet vitte csak, a többi az mind vesszen el... mert csak ez az egy a becses, a legbecsesebb, a fehér, a tiszta, a jövő életnek szimbóluma, a könyv, amely sosem telt meg, mert soha az élet eleget, nagyot, beleváló méltót hozni nem hozhat...

De semmi mást nem vitt, csak ezt szorongatta, s ment bátyjával tovább, és a hátsó lépcsőn mentek le a kollégiumból, a Nagytemplom felőli régi, szédítően magas boltozatú lépcsőn, ki a világba.

A zeneterem óriási kétszárnyú ajtaján taktusos éneklés szűrődött ki, s a szíve megzajdult: soha többet oda bejutni nem fog ő, és soha többet nem lesz debreceni diák... a kín fullasztotta be, mikor lement a lépcsőn, hogy azon többet vissza ne forduljon, minden fokon egy hulló könnycseppjét ejtette el, így szállt, lejjebb, lejjebb a mélybe, a mélybe, s már nem debreceni diák...

Az első emeleten a prepák hegedültek, a szívébe sikított az édes jó cincogás, ami az őst olyan kimondhatatlanul különössé tette, a bicegő skálák, s a kezdő kezében ijedten sikító szegény hegedűk... és ő többet már nem debreceni diák...

Most hirtelen szemébe tűnt a nagy szemétláda, a szürke óriás tölgysekrény, amely mögött örökre ott lakik a Böszörményi bicskája... s megrándult a karja, s szeretett vón odatérdepelni, mint a templomban, s a homlokát a földre tenni a bűnbánattól büneiért, és... kikotorni... s elvinni a bicskát... emlékül, hogy ő volt debreceni diák.

Lejjebb a féllépcsőn megismerte a helyet, ahol a dinnyét megette az ősszel, hogy ne kelljen másnak adni belőle, senkinek, s a földszinten a nagydiákok könyvtárát, ahonnan könyveket cipelt Nagy úrnak, *A debreceni lunátikust*, ó, istenem, Nagy úr... a kis púpos, jó ember, s a magyarok dicsőséges ősi eredete, mind megmarkolta a szívé, hogy azt hitte meghal, mire kiérnek a kapun, s még ráadásul e pillanatban felcsendül a csengő, és ő összereszt: a Csokonai csengője, amivel őt kiharangozzák a kollégiumból...

Csak tizenkét órát csengettek, s ő kint volt egy ugrással, lent a téglajárdán, ott nagyot lélegzett, kinyílt a tüdeje, s teleszívta magát: még az imént elnyomott kis szenvedő debreceni diák, most felszabadult, boldog ember az emberek között...

Röpülve ment keresztül a városon a bátyja hús kezén, szellemkéz biztos erején...

És mikor a Pongrác-bolthoz értek, egyszerre csak ijedten visszanezett, úgy érezte, a Nagytemplom magasba emeli piros sapkáját, s azzal, mint süveggel gyerek a lepkét, egy nagy kiáltással leborítja őt: ezen a helyen, ahol minden s annyi történt vele, az öregúr kapuja előtt, s a divatkereskedés, ahol Bellát látta, s ahol a fiúval veszekedett, s a sivatag tér szörnyűsége, a rádőlő templom árnyéka, harangkongás... elszedült, s ájultan hullott a járdára.

Még mikor a kövön feküdt, a jeges aszfalton, nem vesztette el az eszét, emlékébe villant, hogy milyen forró volt ez az aszfalt, mikor az a mezítlábas belépett, akinek a lábnyoma most is ott van a Nagyvárad utca felé, a vasút felé, Bella elutazott, ó, jaj, szegény Bella... Vajon az ő lebukásának nyoma itt marad a hideg aszfalton... és Debrecen utcáin?... - s mosolygott.

Csak az ágyban tért magához, igen rossz és kínos emlékek közt, az ajka tüzeségét érezte és a lehelete forróságát, és a hosszú, hosszú vergődés nyomorúságát, a vére úgy dolgozott, mint a gőz a kazánban, gépész nagybátyja tüzesgépjében, egyszer hallotta titokban, hogy az édesapja birtoka azért úszott el, mert elárverezték, mert a tüzesgép felrobbant az alföldön, de nem csak úgy magától, hanem mert felrobbantották... s emiatt licitáltak el mindent, a Tisza-parti kis faluban, a nagy diófákat és a szilvásokat, ahol hetekig főzték ősszel a lekvárt, s ők koldusok lettek s földönfutók, akik félték a csendőr kakastollától és a váltó nevével és a pálinka szagától... és ő most úgy félt, hogy neki most fel kell robbannia, mint annak a kazánnak, és el kell pusztulni, az édesapja élete is itt van az ő betegségében, és hogy az ő életét is felrobbantotta az alföldi robbanás, és az apja őseinek nagy szerencsétlensége, a jobbágyok, a földesurak rajtuk feküdtek, míg csak ki nem robbant a világ... Jaj...

Mikor jobban lett, piros narancsot hozott neki a bátyja, vérbélű narancsot kettőt, s ő kezébe vette és gyönyörű volt, ő sose mert venni, ki volt téve a Leidenfrost kirakatába „vérbélű narancs”, de sajnált érte darabjáért három krajcárt!... s virágot is hozott neki, s eszébe jutott, hogy ő már volt egyszer ilyen beteg: a meneküléskor, mikor a szülei szekéren futottak, a Tisza-partról messze, más megyébe, homokra a fekete földekről... s ő meg az öccse, ketten betegen feküdtek a nagybátyjánál, a gépésznél vereshimlőbe, s azt írta a bácsi az édesapjának: „Sógor a gyerekeid betegek, gyere értük, mert én nem vállalom!” - ilyen kegyetlenül, és az édesapja eljött, akkor is nagy tél volt, és betoppant, s csinált neki csergő játékot dióhéjból, doboló játékot, s nem vitte el őket, mert biztosan egy krajcárja sem volt... és vajon most van-e?

Sokat sírt, befelé fordulva a falnak...

Egyszer eljöttek hozzá Orczy meg Gimesi, mikor egyedül volt, s nem volt otthon a bátyja.

Nagyon örült és nagyon izgatott lett. Kezet fogott velük, s büszke volt, ilyen szép ágyban fekszik a szállodában, meleg szobában, mint a gőzfürdő, s az éjjeli szekrényen orvosságos üvegek vannak s poharak, ezüstkanál, és beteg!

- Szervusz, Misi.

- Szervusz, Orczy.

- Szervusz.

- Szervusz, Gimesi.

- Hát hogy vagy?

- Hát csak jól.

- Hát én olvastam a Török úr levelét, amit írt a rendőrségnek, te olvastad?

- Én nem olvastam.

- Hát hogy bevallja, hogy ő lopta el a zsebedből a reskontót.

- De mikor?

- Mikor mutogattad náluk, az apjáéknál.

Misi visszagondolt, az lehetséges. Mert nem adta vissza.

- És azt is megírta, hogy a tíz forintot akkor dugta a zsebedbe, amikor a pakktáskát letetted.

- Igen, azt gondoltam.

- És százhusz forintot kapott a trafikban, és abból tíz forintot neked adott, negyven forintot elköltött ruhára Bellának, ez ötven, tíz forint egyébre, az hatvan, husz forintba került az út, az nyolcvan, tíz forintot adott Bellának, mikor a hercegékhez ment, az kilencven, a kocsit is ő fizette ki, az két forint és csokrot is vett háromért, az kilencvenöt és a többit ellumpolta, és az utolsó tizenöt krajcáron vett három levélbélyeget, s megírta bűneit egyben az apjának, egyben a te bátyádnak, s egyben a rendőrségnek, s akkor bele akart ugrani a Dunába, de nem ugrott bele, mert hideg volt a víz biztosan.

Orczy és Gimesi nagyot nevettek, de Misi folyton csak azt mondogatta elhűlve:

- Százhusz forint, százhusz forint... ez az egész?

Szörnyen le volt hangolódva: százhusz forint az egész... Akkor mivel volt tele a pakktáska?...

- De nem baj, mert kifizették - mondta Orczy - az egészet! Már Pósalaky úr meg is kapta a hatvan forintot és a te bácsid az ötven forintot, mert tízet már kaptál, azt beleszámították. De a te Géza bácsid nem fogadta el, mert Törökék szegények és ő sok jóval tartozik nekik - azt mondta. Mert Török tanító fizette ki, hogy a fia becsületét megmentse.

Misi, savanyú volt a szája, úgy hallgatta. A fiúk sokat beszélnek, az egész iskola tudja, hogy ő nem akar többet debreceni diák lenni, és ez nagyon tetszik mindenkinek.

Akkor megérkezett a Géza bátyja, s megkérte a fiúkat, hogy most hagyják magában Misit, mert megint láza lesz.

Másnap eljött Viola Sanyival. Viola nagyon sírt, s bocsánatot kért Misitől, s meg is csókolta, azt mondta, hogy „Bella csókoltatja az ő kis poétáját” (ettől Misi lángvörös lett), és hogy Bella nagy szerencsét csinált, a hercegéknél van, és már küldött is ezer forintot, a vonatról rögtön kocsiban a hercegéhez ment, s a tanti nagyon szépen fogadta, és nagyon szereti, s rá fogja hagyni az egervári uradalmat, mert nagyon hasonlít a meghalt lányához, és az kilencezer hold, s most már meg van alapítva a szerencsájuk, és most már Sanyi Pestre megy tanulni, ha itt megbukik, és egyetemi tanárt vesznek mellé nevelőnek!

Misi ezt mind úgy hallgatta, mint az álmod, s újra nagy láza lett.

Egy hét múlva már jobban volt, fel is kelt, de maga is nevetett egy kicsit rajta, elfelejtett járni, csak úgy szédelgett, mint az őszi légy.

- Mikor megyünk a kollégiumba... - kérdezte egy este a bátyja váratlanul - órára? - tette hozzá szelíden.

Misi lesütötte a szemét, igen halkán mondta:

- Soha.

Soká hallgattak. A tűz világított, s kint a kis gőzös tutult.

- Akkor mi lesz belőled? - kérdezte a bátyja egészen halkán.

Misi sokáig hallgatott, nem merte kimondani, ami a szívéen volt, csak lesütötte a fejét.

- Hát mi akarsz lenni, édes fiam? - kérdezte a bátyja újra.

Misi hirtelen azt mondta:

- Az emberiség tanítója.

Újra hallgattak soká.

- Tanító: tanulás nélkül még senki sem lett!... - szólt a bátyja.

Misi elszégyellte magát, hiszen ő akar tanulni, nem is tanulni: tudni!... Tudni akar ő: mindent, amit ember tud, s megrémült, hogy most elárulja magát, a titkot, amit senki se tud, még ő maga sem akar önmaga előtt sem tisztázni... amit senkinek se tudna megmondani, talán csak az édesanyjának, hogy: „költő”...

- Hogy gondolod, Misikém - szólt édes tréfájával a bölcs bátyja - csak úgy elindulsz és mégy az úton, és aki szembejön az élet országútján, azt mindjárt tanítani kezded?

Misi lehunyta a szemét titkos mosollyal:

- Igen.

A bátyja fél szemmel, mosolyogva nézett rá.

Sokára a jószagú szivarját kivette a szájából, s azt mondta erélyesebb s rendesebb hangon:

- Én úgy gondolom, legjobb lesz, ha eljössz abba az iskolába, ahol én tanítok, és ott majd tanulsz, odáig amíg mind megismered a declinációkat és conjugációkat és mindent, amit mások tudnak, hogy te is tovább taníthass másokat.

Soká csendben ültek, Misi lassan sírt és boldog volt, és örült, hogy így lesz. Akkor azt mondta a bátyja nyájas szelídséggel - mint egy lelki biztató hang, mely a szívet feloldja a zárakból, s kiteríti az isten színe elé:

- Vagy más egyébre akarod te tanítani az emberiséget?

Misi lopva nézte, nézte a bátyját, újra könny öntötte el a szemét, s összekuporodott, mint egy kis giliszta, s egészen halkán és egészen csendesen azt rebegte:

- Csak arra, hogy légy jó... légy jó... légy jó mindhalálig...

S fejét leejtette, s márványszínű lett a szoba, s egyszerre kimondhatatlan vágy fogta el: menni, elmenni innen abba az iskolába, ahol már ő tanít... ő... a drága, az édes jó bátyja... az égbe... az égbe... mert az maga az ég...

.oOo.